

Jaarstukken 2017

Juli 2018

Afdeling Financiën

Corsanummer: T18.04706

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	6
1.1 Managementsamenvatting.....	8
1.2 Financiële verschillen t.o.v. najaarsnota	11
1.3 Leeswijzer	13
2. Programmaverantwoording	16
2.1 Programma 1: Bestuur en dienstverlening	18
2.2 Programma 2: Sport, cultuur en onderwijs	25
2.3 Programma 3: Maatschappelijke ondersteuning	35
2.4 Programma 4: Lansingerland schoon, heel en veilig	46
2.5 Programma 5: Lansingerland ontwikkelt	54
2.6 Programma 6: Grondzaken	71
2.7 Overzicht algemene dekkingsmiddelen.....	77
2.8 Overzicht Overhead	80
3. Paragrafen	83
3.1 Paragraaf Lokale heffingen.....	85
3.2 Paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing.....	92
3.3 Paragraaf Onderhoud Kapitaalgoederen.....	101
3.4 Paragraaf Financiering en Treasury	105
3.5 Paragraaf Bedrijfsvoering.....	111
3.6 Paragraaf Verbonden partijen	118
3.7 Paragraaf Grondbeleid	139
3.8 Paragraaf Taakstelling en reserveringen	148
3.9 Paragraaf Interbestuurlijk Toezicht	149
4. Overzicht van baten en lasten en toelichting	152
4.2 Toelichting op het overzicht van baten en lasten	155
5. Balans en toelichting	170
5.1 Balans	171
5.2 Toelichting op de balans	173
6. Niet in de balans opgenomen belangrijke financiële verplichtingen	199
7. Single Information Single Audit (SiSa).....	203
8. Overzicht incidentele baten en lasten.....	209
9. Overzicht van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld.....	213
10. Overheveling incidentele budgetten	217
11. Rapportage Interbestuurlijk Toezicht.....	221
12. Verplichte BBV indicatoren	227

1. Inleiding

1.1 Managementsamenvatting

1.1.1 Financieel resultaat

Voor u liggen onze jaarstukken 2017. De jaarrekening sluit met een positief saldo van € 11,8 miljoen. Van dit resultaat wordt voorgesteld om een bedrag van € 707.000 aan incidentele budgetten over te hevelen naar 2018. Per saldo resteert dan een bedrag van € 11,1 miljoen. In de najaarsnota 2017 werd uitgegaan van een positief resultaat van € 3,5 miljoen. Het positieve verschil met de najaarsnota bedraagt derhalve € 7,6 miljoen.

Het voordeel van € 7,6 miljoen wordt veroorzaakt door diverse posten. De belangrijkste post daarbij betreft inkomsten als gevolg van het afsluiten van een overeenkomst met Rijkswaterstaat als vergoeding voor een aantal kosten die Lansingerland maakt in het kader van de A16 ad € 4,1 miljoen. Daarnaast zijn er ook extra leges-inkomsten door de aantrekkende woningmarkt en door een wijziging in de systematiek van het toerekenen van een deel van de leges inkomsten (samen circa € 1,6 miljoen). Voor de verdere detaillering verwijzen wij u naar hoofdstuk 1.2 - financiële verschillen t.o.v. najaarsnota.

Het positieve jaarrekeningresultaat wordt in principe gedoteerd aan de algemene reserve. Wij willen echter voorstellen om een deel van het resultaat 2017 anders te bestemmen (afgeronde bedragen):

- € 707.000 aan incidentele budgetten over te hevelen naar de begroting 2018. In hoofdstuk 10 worden deze voorstellen nader beschreven;
- € 900.000 toe te voegen aan de nieuw te vormen reserve ten behoeve van “overdracht schoolgebouwen” opdat de schoolgebouwen aan de besturen overgedragen kunnen worden;
- De in 2017 via de algemene uitkering beschikbaar gestelde en niet benutte decentralisatie-uitkering asielinstream van € 270.000 in 2018 toe te voegen aan het formatiebudget omdat de werkzaamheden voortvloeiend uit de instroom in 2018/2019 plaatsvinden;
- De resterende € 9,9 miljoen te doteren aan de algemene reserve.

Het totale resultaat van de jaarrekening betreft voor resultaatbestemming € 11,8 miljoen. In de primitieve begroting is echter al uitgegaan van een positief resultaat van € 2,0 miljoen. Het resultaat ten opzichte van de primitieve begroting bedraagt derhalve € 9,8 miljoen. Zoals in het collegeprogramma is aangegeven streven wij naar een saldo dat maximaal € 3 miljoen afwijkt van het (primitieve) begrotingssaldo. Deze maximale afwijking heeft enkel betrekking op verschillen waar wij als gemeente direct invloed op hebben. Een deel van het resultaat is echter niet beïnvloedbaar. In de tabel hieronder zijn de grootste posten weergegeven waar wij als gemeente geen invloed op hebben. Het restant bedraagt € 4,0 miljoen en is door ons geclassificeerd als zijnde beïnvloedbaar. Hiermee zitten we boven de onszelf opgelegde norm.

Omschrijving	Bedrag (x € 1.000)
Resultaat	11.812
Resultaat primitieve begroting	2.032
Resultaat tov primitieve begroting	9.780
<i>Niet beïnvloedbaar</i>	
Overeenkomst Rijkswaterstaat	4.100
Gewijzigde systematiek toerekenen leges inkomsten	1.000
Aantrekken leges woningmarkt	600
Beïnvloedbaar resultaat	4.080

1.1.2 Beleidsinhoudelijk resultaat

Het college startte in 2014 onder een moeilijk financieel-economisch gesternte, waarbij de gemeente nog onder preventief toezicht stond van de provincie en Lansingerland genoteerd stond in de top tien van Nederlandse gemeenten met de hoogste schuldenlast per inwoner. In het collegeprogramma 2014-2018 getiteld: “Delen, Durven, Doen” vormde het op orde brengen van de financiën daarom het belangrijkste speerpunt. We hebben de financiën op eigen kracht weer op orde gekregen. De lastenverlichting voor onze bedrijven en inwoners en de groei van ons weerstandsvermogen, zetten ook in 2017 structureel door.

In 2017 is Lansingerland als kinderrijkste gemeente van de regio zeer populair onder met name jonge gezinnen uit de regio Rotterdam. In 2017 zijn er 3.171 nieuwe inwoners bijgekomen. De gemeente ontleent haar aantrekkingskracht onverminderd aan de goede ontsluiting, strategische ligging tussen Den Haag en Rotterdam, uitgestrekte groengebieden, openbare veiligheid, moderne voorzieningen zoals scholen, sportaccommodaties en speelplaatsen en het ruime aanbod van nieuwbouwwoningen en -typen.

In 2014 heeft het college in haar collegeprogramma: Delen, Durven, Doen 5 speerpunten benoemd:

- Financiën op orde
- Kansen creëren en benutten bij de verkoop van gronden voor bedrijven en woningen
- Gezonde en krachtige samenleving
- Realistisch duurzaam
- Anders besturen met wijkgericht werken en slimmer organiseren.

Wat heeft het college bereikt in 2017 op deze speerpunten

Financiën op orde

Door forse bezuinigingen, het op orde brengen van de gemeentelijke financiële organisatie en prudent financieel beleid zijn de financiën van de gemeente ook in 2017 verder verbeterd. Ook voor de komende jaren, is de verwachting dat de gemeentefinanciën weer gezond zijn, wat ons de ruimte geeft om naast het verlagen van de lokale lasten verder te werken aan het verhogen van het weerstandsvermogen (financiële buffer) en het verlagen van de gemeentelijke schuldenlast.

Kansen creëren en benutten bij de verkoop van gronden voor bedrijven en woningen

De woningmarkt is volledig aangetrokken en ook de verkoop van bedrijfskavels komt goed op gang met o.a. de verkoop van bedrijfskavels op Leeuwenhoekweg en Oudeland. De gemeente blijft echter sterk afhankelijk van de verkoop van gronden voor het verder afbouwen van haar schuld en het verder verlagen van de lokale lasten tot een gemiddeld niveau. Maar met de komst van NS Station Lansingerland-Zoetermeer en plannen voor een energie neutrale railterminal in Bleiswijk wordt een structurele versterking van de lokale economie als geheel en de innovatieve glastuinbouwcluster in het bijzonder verwacht.

Gezonde en krachtige samenleving

Een sterke samenleving is ondernemend, neemt verantwoordelijkheid, heeft oog voor kwetsbaren en kan tegen een stootje. Wij zien deze kracht in onze samenleving en we stimuleren dat iedereen daarin meedoet en zijn plek heeft. Binnen het sociaal domein zetten we in op gezonde, evenwichtige jongeren, zelfredzame en betrokken volwassenen en vitale, zelfredzame ouderen. Waar mogelijk lossen we problemen samen op, zodat de inwoner weer op eigen kracht verder kan. We doen dat met de Lansingerlandse Standaard, ons totaalpakket aan vrij toegankelijke- en maatwerkvoorzieningen in het sociaal domein. Daarnaast verstevigen we de Standaard met 10 accenten en experimenteren we met pilots in een permanente verbetercyclus. Daarmee versterken we de veerkracht van het individu en van de samenleving.

In 2017 is het Beleidsplan Versterken van Veerkracht vastgesteld, hebben we uitvoeringsplannen opgesteld voor de 10 accenten en hebben we een start gemaakt met het uitrollen daarvan. We hebben

een deel van onze pilots omgezet in een aanbod binnen de Standaard. Inmiddels zijn alweer nieuwe pilots in gang gezet, waarover we in 2018 rapporteren. We hebben stevig ingezet op monitoring, omdat dat, naast signalen en trends, de basis vormt voor onze verbetercyclus. Door het verstevigen van het contractmanagement, meer aandacht voor de kwaliteitsaspecten van gesubsidieerde activiteiten en informatiemanagement kunnen we meer zeggen over het effect van ons beleid. We hebben in 2017 de ondersteuning voor mantelzorgers stevig verankerd. We zijn succesvol geweest in het terugdringen van het aantal uitkeringsgerechtigden en hebben brede aandacht voor de jeugd.

Met de vaststelling van de cultuurnota Bruisen, binden, boeien geven we vanaf 2018 een extra impuls aan cultuur in Lansingerland, culturele verenigingen en organisaties. Ook is hierdoor vernieuwde aandacht voor cultureel erfgoed, cultuureducatie en is in Bleiswijk het eerste cultuurhuis geopend.

In 2017 heeft het verenigingsleven laten zien hoe sterk hun positie is in de Lansingerlandse samenleving. Door de krachten te bundelen is in het kader van 10 jaar Lansingerland een prachtig evenement georganiseerd: Expeditie Lansingerland. Dat heeft laten zien dat de inwoners van Lansingerland vitaal en sportief zijn. Ook daarom worden sportaccommodaties uitgebreid en kunstgrasvelden verduurzaamd.

Realistisch duurzaam

Een duurzame samenleving is beter voor de toekomst van mens en milieu. Daarom streven we aan de hand van het actieprogramma Realistisch Duurzaam naar een duurzame en energie-neutrale gemeente. Lansingerland levert een bijdrage aan energiebesparing, onder andere door meerdere energieavonden te organiseren waar inwoners tips kregen over energiebesparing. Ook werkten we aan de ontwikkeling naar 'van-gas-los' door samen met ketenpartners de mogelijkheden van wijkpilots te onderzoeken en werkten we aan de energietransitie via de Warmterotonde en de ontwikkeling van windenergie en zonne-energie.

In 2017 nam het aantal duurzame initiatieven van inwoners toe. Zo professionaliseerde de energiecoöperatie NLS zich met de start van diverse werkgroepen op het gebied van energiebesparing, windenergie en zonne-energie, het regelmatig uitbrengen van een nieuwsbrief en de organisatie van meerdere energiemarkten. Het Platform Duurzaam Lansingerland lanceerde een website waarop allerlei duurzame initiatieven gedeeld worden ter lering en stimulering van nieuwe initiatieven. Bij de bestaande woningen organiseerden we onder andere een energiemarkt en faciliteerden we een collectieve inkoop van zonnepanelen. Ook nam het aantal openbare laadpalen toe en bereidden we de uitvoering voor van de vervanging van veldverlichting bij sportverenigingen door LED-verlichting. Bij nieuwbouw stelden we een kader duurzame gebiedsontwikkeling op en introduceerden we groene leges; een korting op leges bij duurzame (ver-)bouwingen.

Anders besturen met wijkgericht werken en slim organiseren

Gewoon Doen wordt gewoon in Lansingerland. Inwoners en bedrijven vinden steeds makkelijker de weg om mee te doen aan de lokale democratie en zo ook zelf een rol te pakken in de Lansingerlandse samenleving.

In 2017 waren er weer tal van voorbeelden die laten zien dat anders besturen ook echt werkt. Zo was er een Right to Challenge voor de Leeuwenkuil in Bergschenhoek. En opende cultuurhuis 't Web in Bleiswijk de deuren nadat in 2015 tussen de diverse partijen een alliantie was gesloten over het behoud van 't Web.

En er was een noviteit in 2017: het Lansingerlands Initiatief, een nieuwe manier om burgerinitiatieven in te dienen en te wegen. Negen initiatiefnemers hebben een pitch gehouden voor de gemeenteraad en uiteindelijk heeft de raad tijdens een feestelijke bijeenkomst aan vier initiatieven een aanmoedigingsbedrag toegekend. Het vernieuwen van de lokale democratie en invulling geven aan een dienstbare overheid heeft in 2017 continue aandacht gehad.

1.2 Financiële verschillen t.o.v. najaarsnota

In deze paragraaf gaan wij nader in op de financiële verschillen in de jaarrekening ten opzichte van hetgeen wij in de najaarsnota hebben gemeld. Deze afwijkingen zijn als volgt te specificeren:

Tabel 1.2 Financiële verschillen t.o.v. najaarsnota

bedragen x €1.000

	Resultaat 2017	Voordeel / nadeel	Inc / Str.
0. Saldo Najaarsnota*	3.481	Voordeel	
1. Budgetoverhevelingen (zie hoofdstuk 10)	707	Voordeel	Inc.
2. Overeenkomst Rijkswaterstaat	4.100	Voordeel	Inc.
3. Extra leges opbrengsten	1.600	Voordeel	Inc.
4. Realisatie beheer openbare ruimte	412	Voordeel	Inc.
5. Realisatie PGB's WMO	360	Voordeel	Str./Inc.
6. Lagere eigen bijdrage WMO	264	Nadeel	Inc.
7. Nadeel lokale heffingen	342	Nadeel	Inc.
8. Extra inkomsten leges reisdocumenten	234	Voordeel	Inc.
9. Overig	1.523	Voordeel	Inc.
Saldo 2017	11.812	Voordeel	

* Het saldo van de Najaarsnota 2017 is € 250.000 lager dan in het boekwerk opgenomen. Dit komt door de nagekomen budgetoverhevelingen (zie raadsvoorstel BR1700109).

Hieronder vindt u per afwijking een korte toelichting.

1. Budgetten niet besteed die worden overgeheveld (€ 707.000 voordeel)

Een aantal incidentele budgetten voor 2017 zijn niet (volledig) besteed en zorgen voor een voordelig effect op het jaarrekeningsaldo. Voorgesteld wordt, omdat de activiteiten van deze budgetten in 2018 doorlopen, om dit bedrag over te hevelen. Voor een nadere toelichting op dit voorstel wordt verwezen naar hoofdstuk 10.

2. Overeenkomst Rijkswaterstaat (€ 4,1 miljoen voordeel)

Eind 2017 is een bilaterale overeenkomst gesloten met Rijkswaterstaat over de A16, waarin financiële afspraken zijn opgenomen. Onderdeel van deze afspraken is een vergoeding voor een aantal kosten die Lansingerland maakt zoals de uitbreiding van het beheerareaal en kosten voor het in behandeling nemen van vergunningaanvragen. Tegenover dit voordeel op de baten staat een ophoging van de lasten vanaf 2018 en verder. In de zomerrapportage 2018 en de begroting 2019 zal hier verder invulling aangegeven worden.

3. Extra leges opbrengsten (€ 1,6 miljoen voordeel)

De woningmarkt trok sterker en sneller aan dan verwacht. Hierdoor namen het aantal en de omvang van de aanvragen voor grote woningbouwprojecten en vergunningaanvragen bij uitgifte van bedrijfskavels gedurende het jaar flink toe en richting het einde van het jaar explosief toe. Dit leidde tot een extra voordeel van circa € 600.000.

Daarnaast verklaart de gewijzigde systematiek van toerekenen voor een deel de stijging van de legesinkomsten: tot vorig jaar boekten we de leges in het jaar waarin we deze inden en maakten we alleen voor zeer grote projecten (waaronder Bleizo) een verdeling over de jaren waarop deze betrekking had. Naar aanleiding van onze eigen bevindingen en een opmerking in de managementletter van de accountant eind 2017 hebben wij besloten ook voor andere aanvragen het jaar van in behandeling nemen van de aanvraag als leidend te nemen.

4. Realisatie beheer openbare ruimte (€ 412.000 voordeel)

Door herrubricering van een stuk grond/weg, lagere uitgaven aan openbare verlichting, uitstel van baggerwerkzaamheden en hogere inkomsten door verkoop van percelen is een voordeel ontstaan op het beheer van de openbare ruimte.

5. Realisatie PGB's WMO (€ 360.000 voordeel)

Wij hebben een breed pakket aan Zorg in Natura beschikbaar voor onze inwoners en daarom kiezen inwoners vaak voor een ZIN product in plaats van een PGB. Dit leidt tot een voordeel ten opzichte van de begroting.

6. Lagere eigen bijdrage WMO (€ 264.000 nadeel)

Dit nadeel wordt veroorzaakt door lagere inkomsten uit de eigen bijdrage van Wmo-voorzieningen.

7. Nadeel lokale heffingen (€ 342.000 nadeel)

In 2017 is voor niet-woningen een aantal verminderingen en vernietigingen door SVHW verwerkt. Voor woningen is door het arrest Watervedigingswerkenvrijstelling eind 2017 de areaalwaarde naar beneden bijgesteld. Het structurele effect van dit arrest is reeds verwerkt in de begroting 2018. Daarnaast zijn voor woningen verminderingen door bezwaren verwerkt door het SVHW. Tenslotte is voor de uitvoering van de Wet WOZ licht meer kosten gemaakt.

8. Extra inkomsten leges reisdocumenten (€ 234.000 voordeel)

De hogere inkomsten leges burgerzaken komen grotendeels voort uit een onvoorziene stijging van het aantal aanvragen van reisdocumenten.

9. Overig (€ 1.523.000 voordeel)

Het restant betreft het saldo van een groot aantal verschillende posten. Voor een gedetailleerde toelichting verwijzen wij naar de verschillenanalyse per programma in hoofdstuk 4.

1.3 Leeswijzer

De opbouw van deze jaarstukken is, conform het BBV, gelijk aan die van de programmabegroting 2017-2020. De jaarstukken bestaan uit het jaarverslag (de programmaverantwoording en de paragrafen) en de jaarrekening (de balans en toelichting op de balans, overzicht van baten en lasten en toelichting daarop en de SISA-bijlage).

De programmaverantwoording is opgenomen in hoofdstuk 2 van deze jaarstukken. Het bevat de beleidsmatige verantwoording over 2017, verdeeld over de zes programma's plus de overzichten algemene dekkingsmiddelen en overhead. Bij alle onderwerpen en speerpunten die in de begroting zijn genoemd wordt ingegaan op de vraag of we bereikt hebben wat we ons ten doel hebben gesteld en wat we daarvoor hebben gedaan. Waar mogelijk en zinvol wordt op basis van de laatste ontwikkelingen een doorkijk naar 2018 gegeven.

In hoofdstuk 3 zijn de BBV-paragrafen opgenomen. Deze paragrafen geven inzicht in een aantal aspecten van de bedrijfsvoering van de gemeente, als een dwarsdoorsnede van de programma's. In de paragrafen worden beheersmatige aspecten behandeld die van belang zijn voor het inzicht in de financiële positie van de gemeente. De volgende paragrafen zijn opgenomen:

- Lokale heffingen
- Weerstandsvermogen en risicobeheersing
- Onderhoud kapitaalgoederen
- Financiering en Treasury
- Bedrijfsvoering
- Verbonden partijen
- Grondbeleid
- Interbestuurlijk toezicht
- Taakstellingen en reserveringen

Elk programma presenteert een antwoord op de vraag 'Wat heeft het gekost?'. De belangrijkste financiële afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting worden toegelicht in hoofdstuk 4.

De jaarrekening 2017 bevat de financiële verantwoording over het afgelopen boekjaar en bestaat uit hoofdstuk 4 (overzicht van baten en lasten met de toelichting op de belangrijkste verschillen), hoofdstuk 5 (de balans met de toelichting) en hoofdstuk 6 (niet in de balans opgenomen belangrijke financiële verplichtingen).

Gemeenten zijn verplicht om in de jaarstukken ook de verantwoordingsinformatie van specifieke uitkeringen op te nemen. Deze zogenaamde SISA-bijlage (Single Information Single Audit) is als hoofdstuk 7 opgenomen bij de jaarrekening en bevat de verantwoordingsinformatie van de voor onze gemeente voorgeschreven regelingen. Jaarlijks ontvangt de gemeente van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) een opgave van de regelingen waarvoor deze verantwoordingsinformatie moet worden opgenomen. De bijlage is daarom verplicht in het boekwerk van de jaarstukken.

Ten slotte zijn onder de 'Overige stukken' het overzicht van incidentele baten en lasten (hoofdstuk 8), het overzicht van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld (hoofdstuk 9), het voorstel voor overheveling van incidentele budgetten naar het begrotingsjaar 2018 (hoofdstuk 10), de rapportage Interbestuurlijk Toezicht (hoofdstuk 11) en de verplichte BBV indicatoren (hoofdstuk 12) opgenomen.

JAARVERSLAG

2. Programmaverantwoording

Inleiding

In hoofdstuk 2 worden de 8 programma's beschreven. Iedere beschrijving start met een duiding van het beoogd maatschappelijk effect van het programma en een overzicht van de totale baten en lasten.

Ieder programma is opgebouwd uit meerdere beleidsvelden. Per beleidsveld wordt het volgende gepresenteerd:

- Wat hebben we bereikt? In de begroting 2017-2020 is zo concreet mogelijk beschreven wat aan het eind van de collegeperiode bereikt moet zijn. Hier wordt aangegeven wat de stand van zaken is per eind 2017.
- Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan? Hier wordt aangegeven wat er in 2017 precies is gebeurd om bij te dragen aan het te bereiken doel. Zoveel als mogelijk zijn daarbij output gerichte resultaten geformuleerd. In de tabel wordt met ja/nee/deels aangegeven in hoeverre het beoogde resultaat is bereikt. Dit wordt in de tekst daaronder nader toegelicht.
- Wat heeft het gekost? De baten en lasten per beleidsveld worden gepresenteerd, waarbij de lasten worden onderverdeeld in directe lasten, doorbelasting en kapitaallasten.

Ten slotte wordt nog een overzicht gegeven van relevante kengetallen/indicatoren die iets zeggen over het programma. Er wordt niet actief gestuurd op deze kengetallen, het zijn resultanten van het ingezette beleid.

2.1 Programma 1: Bestuur en dienstverlening

Beoogd maatschappelijk effect

In Lansingerland is het goed wonen, werken, ondernemen en recreëren. De gemeente heeft een daadkrachtig bestuur, dat samenwerking hoog in het vaandel heeft, en biedt een uitstekende en betrouwbare dienstverlening. De gemeente speelt snel in op nieuwe ontwikkelingen en veranderingen, zodat ze de inwoners, ondernemers en instellingen optimaal van dienst kan zijn.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de baten en lasten van het gehele programma gepresenteerd.

bedragen x €1000

Totaal Programma 1	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Totaal lasten	9.781	4.548	5.258	5.447	-189
Totaal baten	1.426	921	1.103	1.340	237
Gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten	-8.355	-3.627	-4.156	-4.108	48
Toevoeging reserves	-	-	-	0	0
Onttrekking reserves	6	-	-	-	0
Gerealiseerd resultaat	-8.349	-3.627	-4.156	-4.108	48

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

Het programma kent de volgende beleidsvelden:

- Gemeenteraad, college en griffier;
- Samenwerking;
- Dienstverlening.

2.1.1 Beleidsveld gemeenteraad, college en griffie

Wat hebben we bereikt?

Lansingerland streeft naar voldoende bestuurskracht en efficiënt en integer bestuur, waarbij openheid de norm is. Het college informeert de raadsleden adequaat en tijdig, zodat ze hun werk goed kunnen doen. Betrokkenheid bij en van de inwoners en ondernemers is essentieel voor een goed bestuur. Gezamenlijk werken we aan een goede balans tussen de representatieve en participatieve democratie. Het bestuur heeft vertrouwen in de kracht van de inwoners en andersom.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
1.1	Bestuurlijke planning	Raad, college en organisatie beschikken over een consistente, leesvriendelijke en permanent te raadplegen actuele bestuurlijke planning	Ja

1.1 Bestuurlijke planning

De bestuurlijke planning wordt iedere maand door het college ingebracht bij de agendacommissie en vormt een instrument voor prioritering en tijdig inzicht in te verwachten bestuurlijke besluitvorming.

Wat heeft het gekost?

Beleidsveld: Gemeenteraad, college en griffier

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	2.640	1.926	2.226	2.482	-257
Doorbelasting	1.926	156	162	155	7
Kapitaallasten	11	5	5	5	0
Totaal lasten	4.576	2.086	2.393	2.642	-249
Totaal baten	-	-	-	-	0
Saldo	-4.576	-2.086	-2.393	-2.642	-249

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.1.2 Beleidsveld samenwerking

Wat hebben we bereikt?

Ook in 2017 heeft de gemeente Lansingerland gebruik gemaakt van de kracht van de inwoners en bedrijven bij beleidsvorming en uitvoering. Inwoners weten wat er speelt in hun buurt, zijn ervaringsdeskundigen en willen ook bijdragen aan de samenleving. Dit kan onder andere via het Lansingerlands initiatief, wijkplannen, right to challenge en het aangaan van allianties.

Op bestuurlijk en ambtelijk niveau vindt op diverse onderwerpen samenwerking plaats met de ons omringende gemeenten en andere gemeenten binnen de Metropoolregio Rotterdam - Den Haag (MRDH).

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
1.2	Maatwerk leveren op en verbinding leggen tussen alle allianties, wijk- en participatie-initiatieven van inwoners, bedrijven of instellingen.	Inwoners dienen onder eigen verantwoordelijkheid (informele) burgerinitiatieven in. We helpen zo veel mogelijk mee aan het ontstaan van nieuwe initiatieven. We geven daarbij actief ruimte aan de verschillende initiatieven en leggen verbindingen waar die een maatschappelijke meerwaarde hebben.	Ja
1.3	Wijkgericht werken wordt verder ontwikkeld	Voortzetten van wijkgericht werken, de wijksprekuren, de alliantie-avond en Gewoon Doen!	Ja
1.4	Het construeren en actief onderhouden van een regionaal netwerk	We werken samen met als doel: verhoogde kwaliteit, efficiency en stevige regionale positionering. Eind 2017 weten de regiogemeenten waarvoor ze bij Lansingerland moeten zijn en andersom. Onze bijdrage aan en deelname in de MRDH is actief en gericht op een regionaal sterke positie van Lansingerland.	Ja

1.2 en 1.3 Anders besturen door maatwerk en gewoon doen!

Lansingerland biedt een breed palet aan mogelijkheden om deel te nemen aan de lokale democratie. Zowel bedrijven als inwoners weten steeds meer hun weg te vinden en gebruik te maken van de verschillende vormen van lokale democratische instrumenten. De gemeente Lansingerland sluit aan bij wat er in de samenleving speelt en geeft ruimte aan initiatieven. In 2017 is gebruik gemaakt van een Right to Challenge voor de Leeuwenkuil in Bergschenhoek. De gemeente heeft hiervoor niet van te voren spelregels en kaders geformuleerd die belemmerend kunnen werken. Het uitgangspunt is wat hebben de deelnemers nodig (van de gemeente) om een right to challenge te realiseren. Dit past binnen Gewoon doen! De gemeente heeft wel afspraken gemaakt over budget en evaluatiemomenten. In 2017 is ook het cultuurhuis 't Web in Bleiswijk geopend, nadat in 2015 tussen de diverse partijen een alliantie was gesloten over het behoud van 't Web. In 2017 is voor de eerste keer het Lansingerlands Initiatief georganiseerd: een nieuwe manier om burgerinitiatieven in te dienen en te wegen. Negen initiatiefnemers hebben een pitch gehouden voor de gemeenteraad en uiteindelijk heeft de raad tijdens een feestelijke bijeenkomst aan vier initiatieven een aanmoedigingsbedrag toegekend. Het vernieuwen

van de lokale democratie en invulling geven aan een dienstbare overheid heeft in 2017 continue aandacht gehad.

1.4 Regionaal netwerk

Naast de bestaande structuren van Rijk, provincie en gemeenten zijn regionale samenwerkingsverbanden steeds belangrijker. Gezamenlijk met andere gemeenten in de MRDH werken we vanuit de inhoud samen om te kunnen investeren, innoveren en te groeien (zie www.investeringsprogramma.nl). In 2017 heeft de eerste evaluatie van de MRDH plaatsgevonden. De MRDH-samenwerking heeft draagvlak en betrokkenen zien de meerwaarde. Er is de afgelopen drie jaar een stevige basis gelegd voor versterking van de positie van onze regio, een basis die verder kan worden uitgebouwd. Bestuurders (raad en college) hebben een actieve rol in advies- en bestuurscommissies. In 2017 is het algemeen bestuur van de MRDH met portefeuillehouders gaan werken en heeft de burgemeester de portefeuille Financiën. Ook investeren we in regionale netwerken en positioneren we daar ons in én werken we actief mee aan verschillende (formele) samenwerkingsverbanden. Er is een toenemende aandacht voor governance voor het waarborgen van onderlinge samenhang en de wijze van (be)sturen.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Samenwerking

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	216	220	220	221	-1
Doorbelasting	137	124	126	119	7
Kapitaallasten	-	-	-	-	0
Totaal lasten	353	344	346	340	5
Totaal baten	277	-	0	2	2
Saldo	-76	-344	-346	-339	7

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.1.3 Beleidsveld dienstverlening

Wat hebben we bereikt?

In 2017 zijn de eerste (interne en externe) processen ingevoerd in het zaakstelsel. Voor inwoners betekent dit dat zij inzage hebben in de status van hun (aan)vraag. Door een efficiëncyslag over de producten, ontstaat een vlottere dienstverlening en zijn er minder telefonische vragen. Ook in 2017 is er weer een stijging te zien in het aantal huwelijken. We zien dat Lansingerland echt op de kaart staat en er steeds meer verzoeken komen vanuit inwoners uit andere gemeenten om hier te kunnen trouwen. Goede gebiedspromotie! De kwaliteit van de Basis Registratie Personen (BRP) is door het Rijk wederom als uitstekend beoordeeld. Het voorkomen van (identiteits)fraude en adreskwaliteit staan voorop.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om de beoogde maatschappelijke effecten te bereiken, hebben we in 2017 op dit beleidsveld de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
1.5	Dienstverlening ingericht op de behoefte.	De wachttijden bij het gemeentelijk contactcenter (zowel callcenter als aan de servicepunten) zijn acceptabel.	Ja
1.6	Inwoners, bedrijven en instellingen kunnen op snelle en eenvoudige wijze zaken doen met hun gemeente.	<ul style="list-style-type: none"> Inwoners kunnen informatie gemakkelijk vinden. Inwoners kunnen producten eenvoudig. De afhandeling is snel en adequaat. De digitale verbinding is open en snel. Via sociale media reageren we snel op vragen en opmerkingen (webcare). <ul style="list-style-type: none"> Invoeren van het zaakstelsel leidt tot effectieve en efficiënte digitale dienstverlening. De meeste e-formulieren hebben we gedigitaliseerd.	Deels
1.7	We organiseren de Tweede Kamer verkiezingen rechtmatig, en klantgericht.	Stembureaus zijn gevestigd op locaties die voor inwoners eenvoudig te bereiken zijn. Zoveel mogelijk inwoners van Lansingerland hebben gestemd bij de Tweede Kamerverkiezingen. Om dat te bereiken maken we gebruik van goede voorlichting.	Ja
1.8	Onze dienstverlening is toekomstproof.	De organisatie is goed bereikbaar en reageert vlot en adequaat op brieven, e-mails, terugbelnotities en berichten op social media.	Deels
1.9	Wij handelen klachten, bezwaren en (Wob)verzoeken tijdig en correct af en leren hiervan.	Eind 2017 hebben we meer klachten binnen de afhandeltermijn afgehandeld.	Ja

1.5 Dienstverlening ingericht op behoefte

Met ingang van 1 januari 2016 is de gemeente alleen op afspraak gaan werken. Het doel was om het verkeer beter te verspreiden over het jaar heen, zodat er geen wachttijden zouden zijn. Al snel bleek dit middel niet doeltreffend. Niet alleen de vervaldatum van een document is leidend, maar ook bijvoorbeeld de vakantieplanning van een inwoner. Dit maakt dat de gemeente halverwege 2016 een combinatie van afspraken en inloop is gaan bieden. In 2017 zien wij dat dit een optimale mix is, waarin wij voorzien in de behoefte om zowel op afspraak als op inloop langs te kunnen komen. Van inwoners krijgen wij terug dat het huidige dienstverleningsmodel waarbij wij op inloop en op afspraak helpen, goed werkt.

1.6 Inwoners, bedrijven en instellingen kunnen op snelle en eenvoudige wijze zaken doen met hun gemeente. Wij richten onze bedrijfsvoering efficiënt in.

Door de huidige inrichting van de dienstverlening is het nu niet altijd mogelijk om snel in te spelen op pieken en/of dalen. Er is een vaste formatie die aan alle contactstromen het hoofd moet bieden. Inspringen op pieken lukt hierdoor niet altijd zonder extra inzet te plegen. Hierdoor ontstaan soms wachttijden op de inloop. We kunnen snel inspringen op fluctuaties in de contactstromen. De implementatie van zaakgericht werken is in 2017 op volle stoom gekomen. In 2017 zijn er ongeveer 40 processen live gegaan in de organisatie. Dit zijn bijna allemaal processen geweest die direct de dienstverlening aan inwoners en bedrijven raken (TOP 10 taken) en daarmee beter digitaal ontsluiten en het contact vergemakkelijken. In totaal zijn er in 2017 al ruim 10.000 zaken aangemaakt in het zaakstelsel. Eind 2017 werkten er ongeveer 140 medewerkers met het zaakstelsel. Voor 2018 is er een roadmap opgesteld van de processen die in dit jaar gemodelleerd en geïmplementeerd worden. Omdat er ook een aantal interne processen (o.a. het postproces en de telefoonnotities) gereed komen zal in 2018 de hele organisatie actief werken met het zaakstelsel.

1.7 We organiseren de Tweede Kamer verkiezingen rechtmatig, en klantgericht

De tweede kamer verkiezingen zijn rechtmatig en klantgericht verlopen. Aandachtspunten aangaande de toegankelijkheid en aantallen van stemlokalen zijn opgepakt en doorgevoerd voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2018.

1.8 Onze dienstverlening is toekomstproof

Een sterke digitalisering van het werk, ontwikkelingen op landelijk niveau en een andere (24/7) behoefte van onze inwoners, hebben grote impact op de bezoekers- c.q. contactstromen. En dus impact op de bezetting en wat er wordt gevraagd van het team. Het werk zal in de toekomst meer complex van aard worden en dit vraagt andere vaardigheden. Het gemeentelijk servicecenter is de ogen en de oren van de organisatie en kan als geen ander de behoeften van onze inwoners in kaart brengen. In 2017 hebben wij het dienstverleningsmodel opnieuw onder de loep genomen en zijn wij aan de slag gegaan met de herinrichting hiervan. Het monitoren van de ervaring van onze bezoekers op de diverse kanalen en daar verbeteringen in onze dienstverlening op doorvoeren is daarbij een belangrijk punt van aandacht. Hierdoor zorgen we dat de organisatie goed bereikbaar is, vlot en adequaat reageert op brieven, e-mails, terugbelnotities en berichten op social media.

1.9 Tijdig en correct afhandelen klachten, bezwaren en (WOB)verzoeken

Het aantal binnengekomen klachten is gedaald. Dit is het resultaat van het leereffect van de informele aanpak in de afgelopen jaren. Ook in 2017 is het merendeel van de klachten informeel afgehandeld; circa 15% is formeel afgehandeld. In het aantal bezwaren zien we een lichte afname. Ook hier zien we het leereffect van het de afgelopen jaren. De kwaliteit van de genomen besluiten is toegenomen; mede door de input die we hebben gekregen uit het afhandelen van bezwaren met ambtelijk horen. De complexiteit en daarmee de bewerkingstijd van de bezwaren is wel toegenomen. Kwaliteit en klanttevredenheid wegen in dit proces zwaarder dan tijdigheid van een besluit. Indien meer tijd nodig is voor een correcte afhandeling, gebeurt dit altijd in overleg met de bezwaarmaker. In de afhandeltermijnen hebben we een flinke verbetering gemaakt.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Dienstverlening

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	728	668	1.008	1.006	2
Doorbelasting	4.117	1.444	1.506	1.453	53
Kapitaallasten	7	7	7	7	0
Totaal lasten	4.852	2.119	2.520	2.465	55
Totaal baten	1.149	921	1.103	1.337	235
Saldo	-3.703	-1.198	-1.417	-1.128	290

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.1.4 Kengetallen programma 1

	Begroting 2017	Resultaat 2017
Gemeenteraad, college en griffier		
Beantwoording van artikel 37 vragen binnen wettelijke termijn (30 dagen)	90%	96,5%
Samenwerking		
Aantal inwoners lid digitaal burgerpanel	1800	1410
Aantal uitgezette enquêtes via het burgerpanel	4	3
Aantal verbonden partijen	16	14
Dienstverlening		
Aantal uren balies geopend per week	34	34
Gemiddelde wachttijd aan de balie met afspraak	< 1 min.	3:21 min.
Gemiddelde wachttijd aan de balie zonder afspraak	15 min.	14:08 min.
Telefonische bereikbaarheid binnen 30 seconden	< 25 sec	22 sec
klachten	75	77
bezwaren	210	157
claims	90	74
ingebrekestellingen	2	4
Wob-verzoeken	75	32
Percentage van het binnen de termijn afgehandelde:		
- klachten	90%	96%
- bezwaren	90%	93%
- ingebrekestellingen	100%	100%
- Wob-verzoeken	95%	100%
Betaalde dwangsommen per jaar	0	0

2.2 Programma 2: Sport, cultuur en onderwijs

Beoogd maatschappelijk effect

Lansingerland is een gezonde, krachtige en zorgzame samenleving (een van de speerpunten van het collegeprogramma) met een ruim aanbod van onderwijs en een mooi voorzieningenniveau. De voorzieningen zorgen voor sociale samenhang en onderlinge betrokkenheid in onze kernen. In Lansingerland dagen we de inwoners - jong en oud - uit om een gezonde en actieve leefstijl te hebben en actief mee te doen op allerlei terreinen. Wij gaan daarbij uit van de eigen kracht en zelfredzaamheid van onze inwoners. Het zelf organiserend vermogen is kenmerkend voor onze wijken, buurten en verenigingen.

In het programma onderwijs, sport en cultuur betekent dit dat wij een basisinfrastructuur bieden van algemene voorzieningen, zoals scholen, sportaccommodaties, kinderopvang en een bibliotheek. Op deze plekken kunnen mensen elkaar ontmoeten en sociale contacten opdoen. Zo ontstaan (informele) netwerken.

Verenigingen, evenementen en culturele activiteiten zorgen voor binding en samenhang. We zijn actief met de verenigingen op zoek naar mogelijkheden om het verenigingsleven in Lansingerland op peil te houden en nieuw elan te geven. Dat betekent dat we tijd steken in onze relatie met de (sport)verenigingen.

In dialoog met het onderwijs, de kinderopvang, leerlingen en ouders kwam in 2017 een integrale visie op onderwijs tot stand, met daarin onder meer het doorontwikkelen naar brede schoolconcepten of integrale kindcentra.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de baten en lasten van het gehele programma gepresenteerd.

bedragen x €1000

Totaal Programma 2	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Totaal lasten	15.893	14.209	14.646	14.217	429
Totaal baten	1.675	1.661	1.665	1.729	64
Gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten	-14.218	-12.548	-12.980	-12.487	493
Toevoeging reserves	602	409	509	509	0
Onttrekking reserves	858	844	1.019	648	-370
Gerealiseerd resultaat	-13.961	-12.113	-12.471	-12.348	123

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

Het programma kent de volgende beleidsvelden:

- Sport;
- Cultuur;
- Onderwijs en kinderopvang.

2.2.1 Beleidsveld Sport

Wat hebben we bereikt?

Expeditie Lansingerland - stimulerende rol gemeente

De stimulerende rol die de gemeente heeft op het gebied van sport is in 2017 mede opgepakt door het organiseren van Expeditie Lansingerland in het kader van 10 jaar Lansingerland. In samenwerking met sportverenigingen, cultuurverenigingen en middelbare scholen hebben we een groot evenement georganiseerd ter promotie van de sport (en cultuur) in Lansingerland. We hebben de sport en cultuur onder de aandacht gebracht bij de scholieren en hen laten zien hoe leuk het is om te sporten.

Keuze opvulmateriaal kunstgrasvelden

Wij willen dat onze inwoners kunnen voetballen op duurzame velden. De recente maatschappelijke onrust over SBR leidde tot een evaluatie van het opvulmateriaal. Conclusie van deze evaluatie is dat SBR geen gezondheidsrisico's vormt, maar wel een milieurisico. Bij renovatie of nieuwbouw van kunstgrasvelden past het opnieuw gebruiken van SBR daarmee niet bij de ambitie van het college: realistisch duurzaam. In april 2017 hebben we daarom besloten dat we bij renovatie van kunstgrasvoetbalvelden een ander opvulmateriaal gebruiken dan SBR-rubbergranulaat. Het alternatieve opvulmateriaal is schoner, beter voor het milieu en duurzamer.

Uitbreiding Sportparken Het Hoge Land en Sporthoek

Daarnaast is Lansingerland een groeigemeente en dit betekent dat niet alleen het aantal inwoners maar ook het aantal sporters groeit. Om iedereen de mogelijkheid te geven om te sporten, is in 2017 besloten de capaciteit op sportpark Het Hoge Land uit te breiden. In 2017 heeft de gemeenteraad besloten dat in 2018 en 2019 een natuurgrasvoetbalveld wordt omgebouwd tot kunstgrasvoetbalveld en een nieuw hockeyveld wordt aangelegd. Voor in Bergschenhoek is in 2017 besloten dat in 2018 een tennisveld wordt omgebouwd tot kunstgrasvoetbalveld om sportvraag en -aanbod in de gemeente beter te matchen.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
2.1	Actualiseren tarievenbeleid 2019 e.v.	We hebben een Tarievennota vastgesteld.	Nee
2.2	Aandacht voor doelgroepen	We hebben 'doelgroep-plannen', vastgesteld en uitgevoerd. Deze houden in dat we sporten voor mensen met een beperking en voor senioren stimuleren.	Deels
2.3	Vitale verenigingen	We ondersteunen verenigingen vraaggericht en projectmatig.	Ja
2.4	Sport in de sportlight!	We organiseren een Avond van de Sport en een Talentenbal.	Ja

2.1 Actualiseren tarievenbeleid 2019 e.v.

In 2018 wordt, gezamenlijk met de nieuwe sportnota, het tarievenbeleid geactualiseerd. Voor de sportverenigingen is het op tijd om in (de eerste helft van) 2018 de tarievennota vast te stellen.

2.2 Aandacht voor doelgroepen

Sportsubsidie 2018

In 2017 zijn subsidiebeleidsregels opgesteld voor de nieuwe sportsubsidie die per 1 januari 2018 wordt verleend. Deze subsidie is gericht op het ontwikkelen van nieuwe activiteiten die de volgende groepen structureel in beweging krijgen:

- Jeugd (tot 18 jaar) met overgewicht en/of een bewegingsachterstand
- Ouderen
- Mensen die een aantoonbare beperking hebben bij reguliere sportbeoefening.

Grenzeloos Actief voor mensen met een beperking

In 2017 is een start gemaakt en een plan van aanpak geschreven voor het project Grenzeloos Actief. Dit project is een regionaal samenwerkingsproject waaraan een stimuleringsbudget vanuit het Rijk is gekoppeld. Grenzeloos Actief maakt sporten en bewegen voor iedereen met een beperking mogelijk. In 2018 wordt verder invulling gegeven aan de regionale uitwerking.

2.3 Vitale verenigingen

Regelmatig hebben wij contact met de sportverenigingen in de gemeente. Wij ondersteunen de sportverenigingen vraaggericht en projectmatig. Daarnaast zijn in 2017 subsidiebeleidsregels opgesteld voor de Sportsubsidie 2018. Deze subsidie kan sportverenigingen een steuntje in de rug bieden bij het opstarten van een nieuwe (structurele) activiteit gericht op sportstimulering.

2.4 Sport in de spotlight!

In 2017 stond de sport in de spotlights. Zo hebben wij drie grotere evenementen/activiteiten georganiseerd. In juni 2017 vond het jaarlijkse Talentenbal plaats, waarbij we jonge talenten uit de Sport en kunst & Cultuur sector hebben gehuldigd voor hun geleverde prestaties. In september 2017 vierden wij de sport (en 10 jaar Lansingerland) met Expeditie Lansingerland. Daarnaast organiseerden wij in november 2018 de traditionele Avond van de Sport. Tijdens deze avond stonden thema's als crowdfunding (op verzoek van lokale ondernemers), sportsubsidie 2018 en het Vrijwilligers Informatie Punt Lansingerland centraal.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Sport

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	1.754	2.106	2.193	1.890	303
Doorbelasting	460	307	314	299	14
Kapitaallasten	2.863	2.156	2.133	2.136	-3
Totaal lasten	5.077	4.570	4.639	4.325	314
Totaal baten	1.086	1.103	1.104	1.108	4
Saldo	-3.991	-3.466	-3.535	-3.217	318

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.2.2 Beleidsveld Cultuur

Wat hebben we bereikt?

In 2017 hebben verschillende verenigingen en instellingen subsidie gekregen voor muziek-, dans- en theaterlessen voor de jeugd. We bevorderen de cultuureducatie en -participatie van onze inwoners en schenken daarbij met name aandacht aan kwetsbare groepen. Hiermee tonen wij aan dat culturele activiteiten een duidelijke meerwaarde opleveren voor de participatie en de zelfredzaamheid van onze inwoners.

In samenspraak met de inwoners en culturele organisaties hebben we een beleidskader ontwikkeld waarmee we het beleidsterrein Cultuur nadrukkelijker dan voorheen op de kaart hebben gezet. In het voortraject hebben we raadsleden en de verenigingen meegenomen in een verkenning van het werkveld door een bezoek aan een aantal eigentijdse voorzieningen. De raad heeft in een BOB traject intensief geparticipeerd en gecommuniceerd met de samenleving en in een enquête zijn de inwoners diverse keuzes voorgelegd. De bevindingen daarvan en de uitkomst van twee inspraakbijeenkomsten zijn verwerkt in Bruisen - binden - boeien, de Cultuurnota Lansingerland.

In de Cultuurnota hebben we een inhoudelijk kader vastgesteld en hiermee een belangrijke impuls gegeven aan het culturele leven in onze gemeente. Door het vaststellen van de deelnotities Cultuurhuizen in Lansingerland en de Bibliotheeknota hebben we vervolgens een aanvang gemaakt met de verdere uitwerking.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
2.5	We stimuleren cultuur door subsidiëring van creatieve, kunstzinnige en muzikale vorming en de ontwikkeling van een cultuurhuis.	<ul style="list-style-type: none"> • We subsidiëren creatieve, kunstzinnige en muzikale activiteiten voor kinderen t/m 18 en kwetsbaren. • In het schooljaar 2016- 2017 stellen wij extra middelen van de rijksbijdrage beschikbaar voor combinatiefunctionarissen kunst en cultuur. Het totaal aantal fte's is nu 1,1. Deze functionarissen versterken de binding tussen cultuur en school. • De kwaliteit van cultuureducatie binnen het primair onderwijs borgen we door een nieuwe subsidieaanvraag in te dienen bij het fonds voor cultuurparticipatie voor het project de E-lijn 2017 -2020. • In samenwerking met verenigingen hebben we ideeën uitgewerkt voor een cultuurhuis. We onderzoeken in hoeverre we deze ideeën kunnen concretiseren.	Ja Ja Ja Ja

2.6	We stimuleren via het bibliotheekwerk de informatieve, educatieve en lees/literaire ontwikkeling van kinderen t/m 18 jaar, en kwetsbare inwoners.	In samenwerking met Bibliotheek Oostland definiëren we een toekomstvisie voor de bibliotheekfunctie.	Ja
2.7	We voeren de Mediawet uit door het subsidiëren van een lokale omroep.	In Lansingerland bestaat er een goed functionerende lokale omroep, die voldoet aan de eisen van de Mediawet 2016 en het Commissariaat van de Media.	Ja
2.8	We onderhouden de kunstobjecten in de openbare ruimte en geven er bekendheid aan.	De kunstobjecten in de openbare ruimte zijn onderhouden.	Ja
2.9	We stimuleren gemeente brede activiteiten en evenementen die gericht zijn op het vergroten van de leefbaarheid en de identiteit van de gemeente Lansingerland.	(Culturele) evenementen, zoals een openluchtconcert - of bioscoop, dragen bij aan ontmoeting en verbinding tussen de inwoners en een positieve beleving van de woonomgeving.	Ja

2.5 Creatieve, kunstzinnige en muzikale vorming en cultuurhuis

In 2017 hebben wij een nieuwe impuls gegeven aan specifieke culturele activiteiten. Door het verstrekken van waarderings- en prestatiesubsidies zijn er diverse activiteiten voor de jeugd en kwetsbare volwassenen mogelijk gemaakt. Zoals de activiteiten van de muziekverenigingen en een koor voor ouderen. Het ZEIL-fonds heeft diverse culturele initiatieven van onze inwoners ondersteund, zoals een bezoek van kwetsbare inwoners aan het lenteconcert van Concordia met ondersteuning vanuit Welzijn Lansingerland en Humanitas.

Lansingerland heeft zich in 2017 opnieuw voor vier jaar verbonden aan het project Cultuureducatie met Kwaliteit, de zogenaamde E-lijn. Een gevarieerd lesprogramma stelt leerlingen in staat kennis te maken met uiteenlopende kunst disciplines. Hiermee stimuleren wij de inbedding van het cultuuronderwijs bij het primair onderwijs. In 2017 hebben 7 scholen deelgenomen en zijn 3 scholen gestart met het opleiden van interne cultuurcoördinatoren om zich ook aan te kunnen sluiten bij de E-lijn. Het programma voor de komende jaren richt zich op de uitbreiding van het aantal scholen dat we hiermee bereiken.

In de Cultuurnota en de deelnotitie Cultuurhuizen in Lansingerland is de ambitie vastgelegd om in de drie kernen een cultuurhuis te realiseren. In 2017 is Cultuurhuis 't Web geopend in Bleiswijk met de bibliotheek als nieuwe eigenaar van het pand. In Bergschenhoek is het Spectrum aangewezen als toekomstig cultuurhuis. Voor Berkel en Rodenrijs moet nog een locatie worden gerealiseerd.

2.6 Bibliotheekwerk

De bibliotheek heeft zich weer verder ontwikkeld en werkt steeds meer samen met andere maatschappelijke partners. Het Taalhuis is in 2017 nog verder doorgroeid. Dit is een ontmoetingsplaats waar iedereen terecht kan die hulp nodig heeft bij de basisvaardigheden lezen, schrijven en begrijpen van de Nederlandse taal. Het ledenaantal van de bibliotheek is licht toegenomen. Het aantal volwassen leden is gedaald, dit komt overeen met de landelijke tendens. Het aantal jeugdleden is gestegen door de inzet op deze doelgroep en de groei van Bibliotheek op School. Scholen en peuterspeelzalen zien steeds meer het belang van lezen. Daarbij zijn ze ook vaker gericht op leesplezier en niet alleen op begrijpend lezen. De bibliotheek speelt hierop in en heeft ook oog voor ontwikkelingen zoals digitalisering en richt daar ook het aanbod verder op in. De Bibliotheeknota bevat handvatten om de traditionele invulling van het bibliotheekwerk steeds verder los te laten en de mogelijkheden die de bibliotheek heeft optimaal te benutten om inwoners hun talenten te laten ontwikkelen en hen mee te laten doen in de samenleving.

2.7 Lokale omroep

Met een subsidie aan de lokale omroep RTV Lansingerland hebben wij voldaan aan de door de Mediawet opgelegde bekostigingsverplichting om het functioneren mogelijk te maken van een lokale publieke media-instelling. In overleg met RTV Lansingerland hebben wij in 2017 de ontwikkelingen richting de vorming van streekomroepen kritisch gevolgd.

2.8 Onderhoud kunstobjecten

Het onderhoud van kunstobjecten is dit jaar planmatig uitgevoerd conform onderhoudscontracten. Het resultaat hiervan is dat de functionaliteit en de veiligheid van kunstobjecten behouden is.

2.9 Stimuleren gemeente brede activiteiten en evenementen die gericht zijn op het vergroten van de leefbaarheid en de identiteit van Lansingerland

Inmiddels een belangrijk jaarlijks terugkerend evenement is de Kunsttoer waar veel inwoners aan deelnemen en kunstenaars in de gelegenheid zijn zich te presenteren. De diverse publieksuitvoeringen in de openbare ruimte door de plaatselijke muziekverenigingen dragen ertoe bij dat inwoners zich verbonden voelen met elkaar en hun gemeente. Ook het Straattheater levert een jaarlijkse bijdrage bij het culturele leven in Lansingerland.

Veel inwoners, jong en oud, en diverse organisaties hebben de weg gevonden naar het Annie M.G. Schmidtpark. Ook op andere locaties organiseren inwoners en organisaties culturele activiteiten. Door de bijdragen uit het ZEIL Fonds hebben inmiddels ook diverse culturele evenementen plaatsgevonden die door inwoners en/of organisaties zijn georganiseerd. Hierbij is ook gedacht aan de toegankelijkheid en participatie van kwetsbare inwoners.

We hebben opnieuw bijgedragen aan de organisatie en communicatie rondom de “Open Monumentendag”. De Oudheidkundigen verenigingen zijn op verschillende momenten betrokken en dragen met hun activiteiten bij aan de identiteit van onze gemeente.

Met de vaststelling van de Cultuurnota kan Lansingerland vanaf 2018 een extra impuls geven aan cultuur met onder meer extra subsidies voor culturele organisaties, nieuwe aandacht voor cultureel erfgoed en cultuureducatie en een kwartiermaker die aan de slag gaat met de cultuurhuizen in de drie kernen.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Cultuur

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	1.073	986	986	998	-11
Doorbelasting	140	168	170	161	9
Kapitaallasten	2	0	0	-	0
Totaal lasten	1.215	1.154	1.157	1.158	-2
Totaal baten	8	8	8	11	3
Saldo	-1.207	-1.147	-1.149	-1.148	1

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.2.3 Beleidsveld Onderwijs en kinderopvang

Wat hebben we bereikt?

We kiezen voor samenhang in het beleid en in de uitvoering van onze wettelijke taken rond onderwijshuisvesting, leerlingenvervoer, leerplicht, kinderopvang, peuterspeelzaalwerk en de voor- en vroegschoolse educatie (taalkundige ontwikkeling).

We hebben voorzien in onze wettelijke taak voor voldoende en adequate onderwijshuisvesting door:

- De uitvoering van Programma Voorzieningen Huisvesting Onderwijs 2017 en de vaststelling van 2018.
- We hebben uitvoering gegeven aan het Integraal Huisvestingsplan Primair Onderwijs 2013 voor het huisvestingsvraagstuk vervangende nieuwbouw Prins Willem Alexander / De Kwakel (werknaam: Kindcentrum Rodenrijs). De gemeenteraad heeft een aanvullend investeringskrediet beschikbaar gesteld voor de realisatie van buitenschoolse en peuteropvang, we hebben een architect geselecteerd en zijn gestart met de ontwerpfase.
- We hebben het gebruik beëindigd van een gehuurd schoolgebouw aan Groeneweg 81-83 in Bergschenhoek.
- Afgelopen periode zijn wij in gesprek/onderhandeling geweest met drie schoolbesturen: Laurentius, Spectrum en Scholengroep Holland. Onderwerp van gesprek is het formeel in gebruik geven of in eigendom overdragen van de vier resterende schoolgebouwen: Startpunt, Mozaiek, Westpolder 1 school en Meerpolder 1 school. In totaal is € 900.000,- noodzakelijk om twee van deze schoolgebouwen in goede staat in gebruik te kunnen geven.
- Het nieuwe schoolgebouw van de Melanchthon Businessschool is feestelijk geopend.
- Er is een grondovereenkomst afgesloten voor de nieuwbouw van Wolfert Lansing. Deze nieuwbouw is op dit moment in de ontwerpfase.
- Er is een overeenkomst tot doordecentralisatie afgesloten voor de Melanchthon Blesewic. Hiermee zijn alle Lansingerlandse scholen in het voortgezet onderwijs succesvol gedoordecentraliseerd.

Sinds augustus 2016 wordt het leerlingenvervoer in Lansingerland uitgevoerd door RMC uit Rotterdam. Aan dit bedrijf is het leerlingenvervoer gegund na een Europese aanbesteding. Direct na de start van het schooljaar 2016-2017 constateerden we problemen in de uitvoering van het leerlingenvervoer. Rond de jaarwisseling was naar onze mening sprake van een stabiele situatie. In het voorjaar van 2017 is vervolgens het plan opgevat om aan het einde van het schooljaar een KTO uit te voeren, waarmee we zicht konden krijgen op het oordeel van de gebruikers (of hun ouders) van het leerlingenvervoer. Uit het Rapport Klanttevredenheidsonderzoek leerlingenvervoer blijkt dat het algemeen oordeel over het leerlingenvervoer over de periode augustus 2016 t/m december 2016 het rapportcijfer 6,03 krijgt. Over de periode januari 2017 t/m juni 2017 is dit rapportcijfer een 7,55. Hieruit blijkt dat het beeld van de ouders overeenkomt met onze eigen indruk. In het eerste helft van het schooljaar liet de kwaliteit van het leerlingenvervoer te wensen over; het laatste gedeelte van het schooljaar 2016-2017 wordt een ruime voldoende gescoord.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
2.10	Activiteiten Visie Onderwijs	We hebben aantal in de Visie Onderwijs geconstateerde punten doorontwikkeld.	Ja
2.11	Actualiseren Integrale Huisvestingsplannen	Vastgestelde IHP's PO en VO gelden als leidraad voor een goed onderwijshuisvestingsbeleid in de komend jaren.	Nee
2.12	We toetsen de kwaliteit van kindercentra en peuterspeelzalen	Wij voldoen aan alle wettelijke taken voor het toezicht en de handhaving van de kwaliteitseisen kinderopvang.	Ja

2.10 Visie Onderwijs

Afgelopen jaar is de Visienota Onderwijs “met het oog op de toekomst” vastgesteld. Deze visie is opgesteld na een intensief participatietraject met leerlingen, ouders, scholen, kinderdagopvang, het Centrum voor Jeugd en Gezin en andere partners in het onderwijs. In de visie is vastgesteld dat de gemeente een actievere rol gaat innemen om de mening en behoefte te vertegenwoordigen van haar inwoners richting het onderwijs. Na vaststelling in oktober zijn wij gestart met uitvoering geven aan de nieuwe ambities zoals deze zijn benoemd in de visienota. Zo is bijvoorbeeld in samenwerking met het Nederlands Jeugd Instituut en de middelbare scholen in Lansingerland gestart met een verbetertraject onderwijs en jeugdhulp. Ook ontwikkelen wij samen met de Stichting Onderwijs en Bedrijfsleven Oostland een plan ter verbetering van de aansluiting VMBO-MBO-bedrijfsleven.

2.11 Actualiseren Integrale Huisvestingsplannen

Een uitwerkingpunt van bovengenoemde visienota betreft de actualisatie van het Integraal Huisvestingsplan Primair Onderwijs. In 2017 hebben wij ter voorbereiding op deze actualisatie de leerlingenprognose laten opstellen met onder meer de meest recente leerlingtellingen en woningbouwplanning.

2.12 Kindercentra en peuterspeelzalen

De GGD Rotterdam Rijnmond heeft in 2017 inspecties uitgevoerd op de locaties voor kinderopvang en peuterspeelzaalwerk. De details krijgen een plek in het gemeentelijk jaarverslag Wet Kinderopvang (WKO) 2017 dat wij in maart 2018 verwachten.

De gemeente ontvangt jaarlijks van het Rijk een budget voor het bestrijden van onderwijsachterstanden bij kinderen in de leeftijd van 2 tot 12 jaar. De middelen zijn ingezet voor het aanbieden van voorschoolse educatie op vier peuterspeelzalen (peuteropvanglocaties) en in drie kinderdagverblijven verspreid over de drie kernen, deskundigheidsbevordering van leidsters en leraren, een project ter ondersteuning van de taalontwikkeling door de bibliotheek (Taalrein) en het aanbieden van schakelklassen in het basisonderwijs.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Onderwijs en kinderopvang*bedragen x €1000*

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	5.338	5.566	5.948	5.810	139
Doorbelasting	838	532	556	521	35
Kapitaallasten	3.425	2.388	2.346	2.402	-56
Totaal lasten	9.601	8.485	8.850	8.733	118
Totaal baten	581	550	553	610	57
Saldo	-9.019	-7.935	-8.297	-8.122	175

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.2.4 Kengetallen programma 2

	2017 Begroting	2017 Resultaat
Sport		
Aantal binnensportaccommodaties (zaaldelen)	28	28
Aantal buitensportaccommodaties (velden)	75	75
Cultuur		
Aantal jongeren t/m 18 jaar verenigingsleven (met subsidie)	1.000	Circa 1.000
Aantal jeugd- en volwassen leden van de bibliotheek	Ca. 12.500	11.986
Lokale omroep	1	1
Aantal onderhouden kunstobjecten	29	34
Aantal evenementen per jaar	3	10
Onderwijs en kinderopvang		
Aantal basisscholen	22	22
Aantal scholen voortgezet onderwijs	6	6
Aantal Integrale Huisvestings Projecten	5	2
Totaal aantal leerlingen dat gebruik maakt van leerlingenvervoer	230	255
Aantal uitgevoerde reguliere inspecties bij:		
- kindercentra		
- peuterspeelzalen	71	63*
- gastouders	1	1
Het aantal gesubsidieerde kindplaatsen voor:		
- regulier peuterspeelzaalwerk	25	27
- waarvan voorschoolse educatie	190	235
- waarvan kindplaatsen VVE in kinderdagverblijven	39	19
	48	NB
Percentage leerplichtige kinderen dat naar school gaat	100%	99,9% (10 langdurig thuiszitters 14607 leerplichtigen)
Percentage voortijdig schoolverlaters	1,3%	1,3%

* Inschatting, definitieve cijfers volgen in gemeentelijk jaarverslag Wet Kinderopvang (WKO) 2017

2.3 Programma 3: Maatschappelijke ondersteuning

Beoogd maatschappelijk effect

Lansingerland is een gemeente met een gezonde en zorgzame samenleving. Alle inwoners leveren daaraan een bijdrage. Iedereen doet naar vermogen mee. Dit is een van de speerpunten van het collegeprogramma. Lansingerland is een relatief jonge gemeente met een ruim aanbod aan onderwijs en een mooi voorzieningenniveau. Kenmerkend voor onze wijken, buurten en verenigingen is het zelf-organiserend vermogen. Inwoners kennen elkaar en weten wat er speelt. Ze maken deel uit van formele en informele netwerken. Ze dragen hun steentje bij waar mogelijk en ze kunnen zelf ook terugvallen op deze netwerken als dat nodig is. Waar dat nodig is, is aanvullende professionele hulp beschikbaar. Op deze manier houden onze inwoners zoveel mogelijk zelf de regie over hun leven. In Lansingerland kiezen we voor een integraal model voor het hele sociaal domein. Het sociaal domein valt in zijn geheel binnen het programma maatschappelijke ondersteuning.

Onze uitgangspunten

Binnen het sociaal domein ligt onze nadruk op het stimuleren van zelfredzaamheid en participatie, ofwel 'het meedoen' van inwoners. We nemen de mogelijkheden van de mensen als uitgangspunt, niet hun beperkingen. We benutten eigen kracht en het sociaal netwerk en werken samen aan toekomstperspectief. In 2017 heeft de Raad deze aanpak vastgesteld in het Beleidsplan Sociaal Domein 2018-2022. Dit beleidsplan bevat een integraal kader voor al onze inspanningen binnen het Sociaal Domein, zowel voor vrij toegankelijke als maatwerkvoorzieningen.

Een belangrijk onderdeel van het beleidsplan zijn de tien beleidsaccenten. Met de uitvoering van deze accenten versterken we de Lansingerlandse Standaard op punten waar onze inwoners behoefte aan hebben en waar wij mogelijkheden voor verbetering zien. Bij het vaststellen van het beleidsplan heeft de Raad een keuze gemaakt in de intensiteit van de invulling hiervan op de verschillende accenten: licht, middel of zwaar. Door deze intensivering van onze ondersteuning spelen we in op de actuele vragen en behoefte van inwoners en maken wij het verschil voor onze inwoners. In de loop van 2017 hebben wij voor ieder accent een plan van aanpak opgesteld. Aan de hand van deze plannen starten wij in 2018 met de uitvoering.

Vooruitlopend op het beleidsplan hebben we geëxperimenteerd op verschillende terreinen in de vorm van pilots. Alle pilots hadden een vernieuwend element in zich, bijvoorbeeld het ontschotten van verschillende financieringsvormen, een integrale aanpak vanuit verschillende beleidsvelden of wetten en het aanvullen van maatwerkvoorzieningen met vrij toegankelijke voorzieningen. Een aantal van de pilots is inmiddels zo succesvol gebleken dat we ze voor 2018 binnen de Lansingerlandse Standaard onderbrengen.

Resultaten

Ook op het gebied van de uitvoering hebben wij in 2017 belangrijke stappen gezet. In het kader van de uitwerking van het beleidsplan hebben wij in 2017 geïnvesteerd in de monitoring en verantwoording van de effecten van ons beleid. Aan de hand van het in het beleidsplan vastgelegde afwegingskader voor de inkoop hebben wij onze inkoop geëvalueerd en verschillende aanbestedingen doorlopen, waarbij wij bij enkele producten gekozen hebben voor vernieuwende methoden. Ook hebben wij geïnvesteerd in de optimalisering van systemen en de samenwerking met onze maatschappelijke partners. Hierdoor komen wij in steeds grotere mate 'in control'.

Het resultaat van deze inspanningen zien wij op verschillende terreinen terug. Onze cliënten lijken de ondersteuning die zij ontvangen in toenemende mate te waarderen. Het cliënt-ervaringsonderzoek dat medio 2017 door een onafhankelijke onderzoeksbureau is uitgevoerd onder onze inwoners laat een

toenemende tevredenheid over zowel de kwaliteit van de dienstverlening als de resultaten hiervan zien. Binnen het beleidsveld werk en inkomen is sprake van een trendbreuk: het aantal bijstandsuitkeringen daalt en de uitstroom naar werk stijgt. Wij zien echter ook aandachtspunten. Onze toegangspartners signaleerden in de loop van 2017 een toename van de complexiteit van de ondersteuningsvragen op het gebied van Wmo en de Jeugdwet. In de Jaarrapportage Sociaal Domein 2017 analyseren en duiden wij deze ontwikkelingen in detail.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de baten en lasten van het gehele programma gepresenteerd.

bedragen x €1000

Totaal Programma 3	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Totaal lasten	33.955	34.810	35.984	33.976	2.008
Totaal baten	9.481	10.024	10.510	8.855	-1.655
Gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten	-24.473	-24.786	-25.474	-25.121	353
Toevoeging reserves	13	13	13	13	0
Onttrekking reserves	12	107	504	397	-107
Gerealiseerd resultaat	-24.474	-24.692	-24.984	-24.738	245

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

Het programma kent de volgende beleidsvelden:

- Jeugd (jongeren van 0-23 jaar);
- Maatschappelijke ondersteuning (volwassenen tussen 18-67 jaar en volwassenen 67+);
- Participatie (volwassenen tussen 18-67 jaar).

2.3.1 Beleidsveld Jeugd

Wat hebben we bereikt?

Ons doel is dat jongeren in Lansingerland (0-23 jaar) zich veilig en gezond kunnen ontwikkelen tot zelfredzame burgers. Hiertoe zetten wij een breed palet van ondersteuning in, variërend van preventieve en vrij toegankelijke voorzieningen tot zeer intensieve en specialistische maatwerkvoorzieningen.

In 2017 hebben wij de basis die wij sinds de transitie hebben opgebouwd verder uitgewerkt. Speerpunten hierbij waren het verbeteren van het ondersteuningsaanbod voor jeugdigen en hun ouders, investeringen in de kwaliteit van de toegang door integrale deskundigheidsbevordering en trainingen en het verstevigen van het accountmanagement. Hierbij hebben wij extra ingezet op het in beeld brengen en voorkomen van wachtlijsten en het bieden van laagdrempelige en lokale toegang.

Door de bovenstaande inspanningen krijgen wij een steeds beter beeld van de ondersteuningsbehoefte van deze groep in onze gemeente en slagen wij erin om ons ondersteuningsaanbod af te stemmen op de vraag van onze jeugdigen. We hebben ons hierbij het afgelopen jaar vooral gericht op het verbeteren van de preventie en vroegsignalering. We hebben nieuwe projecten gesubsidieerd (bijvoorbeeld Home Start) en ook het huidige aanbod uitgebreid (voorlichting, trajecten ouderbegeleiding). Op deze manier pakken we problemen aan voordat deze escaleren. Dit is ook noodzakelijk. Binnen de doelgroep jeugd signaleren wij een toenemende mate van complexiteit, want de problemen waar wij en onze toegangspartners tegenaan lopen lijken vaker multi-problematiek te zijn. Ook zien wij een stijging in het aantal indicaties van jeugdigen. In de Jaarrapportage sociaal domein 2017 geven wij nadere duiding aan deze cijfers, trends en de oorzaken hiervan.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
3.1	<u>Preventieve en lichte ondersteuning:</u> We stimuleren een sterke samenleving en voorkomen problemen bij opgroeien en opvoeden door vroegtijdig ingrijpen en lokaal aangeboden lichte ondersteuning.	<ul style="list-style-type: none"> • Er zijn laagdrempelige voorzieningen voor voorlichting, cursussen/trainingen voor kinderen en ouders beschikbaar. • Er is vrij toegankelijke lichte ondersteuning aan jeugdigen en/of zijn ouders (door geschoolde vrijwilligers, professioneel jeugd- en jongerenwerk, kortdurende begeleiding jeugd- en gezinscoach) beschikbaar. 	Ja Ja
3.2	<u>Intensieve ondersteuning/maatwerk:</u> Wanneer lichte ondersteuning niet toereikend is bieden wij intensieve ondersteuning conform de Jeugdwet.	<ul style="list-style-type: none"> • Er zijn maatwerkvoorzieningen jeugdhulp (GGZ, J&O, JmeB, JB/JR) voor inwoners <18 jaar beschikbaar. 	Ja

3.1 Bieden van preventie en lichte ondersteuning

In het eerste halfjaar hebben wij gewerkt aan de aanbesteding voor begeleiding voor Jeugd met een beperking. We zorgen voor een breed aanbod dat aansluit bij de vraag van jongeren en gezinnen in deze doelgroep. Tevens hebben we, in het kader van het beleidsaccent 'geen kind in de knel', het preventieve aanbod opnieuw aanbesteed. We beschikken met dit aanbod over trainingen voor het versterken van sociale vaardigheden van kinderen in bijvoorbeeld een echtscheidings situatie of de overgang van basis naar voortgezet onderwijs. We hebben beide aanbestedingen afgerond en er is nieuw, innovatief aanbod gecontracteerd per 1/1/2018, waaronder diverse vormen van trainingen op het gebied van sociale vaardigheden en weerbaarheid in combinatie met sport of drama, een training voor ouders om hun kinderen te begeleiden bij bepaald gedrag of na echtscheidingen.

Met ingang van 1 januari 2017 werken wij met lokale contracten voor basis-ggz en dyslexiezorg, in plaats van regionale contracten. Door intensief contact is een betere samenwerking tussen de GGZ aanbieders en de gemeente tot stand gekomen. In de sfeer van preventie hebben wij met de uitwerking van het beleidsaccent 'de leraar trekt aan de bel' ingezet op verbetering van de zorgstructuur rondom het kind op school. Hierbij ligt de nadruk op verbinding, samenwerking en integraliteit van partijen rondom het kind en het verbeteren van het (vroeg)signaleren van problematiek.

3.2 Bieden van intensieve ondersteuning

In 2017 heeft de Gemeenschappelijke Regeling Jeugdhulp Rijnmond (hierna: GRJR) de uitvoering van het totale pakket aan specialistische jeugdhulp aanbesteed. Bij deze aanbesteding is gekozen voor een nieuwe systematiek, die erop gericht is om bij de inzet van ondersteuning minder product- en meer resultaatgericht te werken, met meer vrijheid voor de professionals. Ook zijn vanuit de GRJR voorbereidingen getroffen voor het vormen van een nieuwe stichting Veilig Thuis per 1/1/2018. De voormalige Advies- en steunpunten Huiselijk Geweld en advies- en meldpunt Kindermishandeling zijn nu één integrale organisatie.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Jeugd

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	10.645	11.300	11.255	11.362	-107
Doorbelasting	779	497	693	653	39
Kapitaallasten	1	1	1	1	0
Totaal lasten	11.425	11.798	11.948	12.016	-68
Totaal baten	33	33	35	50	15
Saldo	-11.391	-11.765	-11.914	-11.967	-53

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.3.2 Beleidsveld Maatschappelijke ondersteuning

Wat hebben we bereikt?

Ons doel is dat inwoners zo zelfstandig als mogelijk werken, wonen en participeren. Dit doen zij voor zover mogelijk op eigen kracht en waar dat niet kan, met de hulp uit eigen omgeving, met vrij toegankelijke voorzieningen en indien nodig met maatwerkvoorzieningen. We richten ons hierbij op twee leeftijdsgroepen:

- A. Volwassenen tussen 18-67 jaar: zorgzelfstandigheid door arbeidsparticipatie en wanneer dat niet mogelijk is, maatschappelijke participatie.
- B. Volwassenen 67+: ondersteuning gericht op het zo zelfstandig mogelijk blijven functioneren, wonen en participeren.

2017 startte met een onderzoek onder de Lansingerlandse inwoners (door onderzoeksbureau AEF) naar de behoefte aan ondersteuning vanuit de Wmo en naar de ervaringen met het gebruik van een aantal voorzieningen, waaronder de pilots Take Care en huishoudelijke hulp voor mantelzorgers. Dit onderzoek gaf ons verschillende inzichten en bevestigde daarnaast ook een aantal beelden en signalen. In de Jaarrapportage sociaal domein 2017 staan we hier inhoudelijk uitgebreider bij stil.

Mede naar aanleiding van de resultaten van het onderzoek van AEF zetten we in 2017 de volgende veranderingen in gang:

- In de zomer van 2017 startten we de nieuwe aanbesteding voor huishoudelijke ondersteuning. Vanaf april 2018 vindt indicatie van huishoudelijke ondersteuning niet meer plaats op basis van resultaten, maar op basis van uren. Dit leidt tot meer duidelijkheid en transparantie voor de inwoner.
- De pilots ter ondersteuning van mantelzorgers (Take care, huishoudelijke ondersteuning voor mantelzorgers en de Verwendagen) zijn succesvol gebleken. Dit geldt met name voor Take Care. De groep inwoners die hier gebruikt van maakt is sterk toegenomen. Inwoners voelen zich zeer goed geholpen met de combinatie van huishoudelijke ondersteuning en begeleiding. Om die reden hebben we in 2017 voorbereidingen getroffen om van dit aanbod vanaf 2018 een vast aanbod binnen de Lansingerlandse Standaard te maken.
- We zijn gestart met het maken van een communicatieplan voor het sociaal domein, gericht op zowel inwoners, aanbieders en op de interne organisatie.
- We hebben een aantal accenten uit het beleidsplan 2018 - 2022 voorbereid. Sommige onderdelen uit de plannen over eenzaamheid, intergenerationeel wonen en vrijwilligers en mantelzorgers zijn al gestart met de uitvoering. Zo is de Blijversregeling al operationeel en hebben we met partners een Manifest tegen eenzaamheid ondertekend.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
3.3	<p><u>Preventie en lichte ondersteuning:</u> We bevorderen de sociale samenhang en voeren een preventief ondersteunings- en gezondheidsbeleid.</p> <p>We bieden lichte ondersteuning voor (oudere en) minder zelfredzame inwoners via vrij toegankelijke voorzieningen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Inwoners zorgen steeds meer voor zichzelf en voor elkaar. • Voor mantelzorgers is goede ondersteuning beschikbaar. • We stimuleren vrijwilligerswerk. • Bij de toegang vindt een brede uitvraag plaats. Hierbij bespreken we met de inwoner de 	<p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Ja</p>

		<p>beschikbaarheid van een breed aanbod van vrij toegankelijke voorzieningen. Waar nodig verwijzen wij de inwoner door naar maatwerkvoorzieningen. Voor iedereen met een hulpvraag is cliëntondersteuning beschikbaar.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het aantal ouderen met een hulpvraag dat gebruik maakt van vrij toegankelijke voorzieningen neemt toe. 	Ja
3.4	<p>Maatwerk: We ondersteunen minder zelfredzame en kwetsbare ouderen met een maatwerkvoorziening om hen (weer) zo zelfredzaam mogelijk te maken of hen te stabiliseren.</p>	<p>We bieden een breed en passend aanbod van diverse maatwerkvoorzieningen, beschikbaar voor alle inwoners met een wat meer specialistische hulpvraag.</p>	Ja

3.3 Preventieve en lichte ondersteuning

Het aanbod van vrij toegankelijke voorzieningen is al enkele jaren stabiel. We hebben goede relaties met onze maatschappelijke partners en voeren op regelmatige basis accountgesprekken. We zien dat steeds meer inwoners gebruik maken van dit vrij toegankelijk aanbod. We zien tevens dat de complexiteit toeneemt. Een van de mogelijke oorzaken hiervan is de beweging dat kwetsbare inwoners (zowel ouderen als volwassenen met psychische problematiek) steeds langer thuis wonen. In de Jaarrapportage sociaal domein 2017 geven wij nadere duiding aan deze ontwikkeling.

Sinds medio april is de Inloop GGZ weer gevestigd in De Koepel bij de Hergerborch. Professionals en vrijwilligers zijn hier aanwezig om op een laagdrempelige manier ondersteuning te bieden aan inwoners met GGZ-problematiek.

3.4 Maatwerk

Eén van de doelstellingen van het onderzoek van AEF was het ophalen van de ervaringen met de maatwerkvoorziening huishoudelijke ondersteuning. De resultaten bevestigden ons beeld dat de huidige werkwijze niet altijd duidelijk is voor de inwoners. Daarom gaan we vanaf april 2018 weer terug naar P*Q financiering en weten inwoners weer precies hoeveel uur huishoudelijke ondersteuning zij krijgen.

Als onderdeel van de implementatie van de beleidsaccenten uit het Beleidsplan Sociaal Domein 2018-2022 hebben wij (voor het accent 'voorkomen van zorgmijding' door lastenverlichting) met ingang van juni 2017 een drietal aanpassingen in de berekeningswijze van de Eigen Bijdrage bij Wmo-maatwerkvoorzieningen doorgevoerd. Door deze aanpassingen wordt de hoogte van deze eigen bijdrage voor verschillende categorieën kwetsbare huishoudens verlaagd. Hiermee beogen wij de toegankelijkheid en betaalbaarheid van deze voorzieningen te verbeteren en zo zorgmijding tegen te gaan.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Maatschappelijke ondersteuning*bedragen x €1000*

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	6.485	7.847	7.867	7.439	428
Doorbelasting	1.852	972	1.175	1.109	67
Kapitaallasten	-	-	-	-	0
Totaal lasten	8.337	8.819	9.043	8.548	495
Totaal baten	812	1.083	759	541	-219
Saldo	-7.524	-7.736	-8.283	-8.007	276

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.3.3 Beleidsveld Werk en Inkomen

Wat hebben we bereikt?

Voor de doelgroep volwassenen (18-67 jaar) streven wij binnen het beleidsveld Werk en Inkomen naar financiële zelfstandigheid door arbeidsparticipatie. Voor sommige van onze inwoners is dit echter (tijdelijk) niet haalbaar. Voor deze inwoners is maatschappelijke participatie dan het hoogst haalbare, bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk.

2017 stond voor wat betreft Werk en Inkomen in het teken van een trendbreuk, in positieve zin. De stijgende lijn in het aantal bijstandsuitkeringen sinds 2014 is onderbroken en er is zelfs sprake van een lichte daling van het bestand. Nadat het bestand in het voorjaar van 2017 was gestegen tot 633, daalde het bestand sindsdien tot zo'n 590. Inmiddels is het bestand al enige tijd stabiel net onder de 600.

Een van de oorzaken van deze daling is dat we in 2017 meer dan in 2016 kandidaten naar betaald werk hebben kunnen begeleiden. Mede dankzij de inzet van de gemeente zijn deze inwoners weer financieel zelfredzaam. Naast deze volledige uitstroom had ook een groot deel van onze kandidaten inkomsten uit parttime werk. Zij hadden dus slechts een aanvulling op hun eigen inkomsten nodig.

Daarnaast hebben wij in 2017 de drie accenten 'Werken aan Werk', 'Grip op Geld' en 'Elk Kind een Kans' voorbereid. Hierdoor zijn deze accenten op 1 januari 2018 voortvarend van start gegaan. Deze accenten hebben als doel het aan het werk helpen van kwetsbare jongeren en arbeidsbeperkten en het voorkomen dan wel bestrijden van armoede, met daarbij specifiek aandacht voor gezinnen met kinderen.

Tot slot hebben we ook weer veel inwoners, jong en oud, kunnen bereiken met ons inkomensondersteuningsbeleid. Mede door de extra middelen van voormalig staatssecretaris Klijsma konden we hier een extra impuls aan geven, door bijvoorbeeld het Jeugdsportfonds uit te breiden met een zwemdiplomaregeling en door Stichting Jarige Job toe te voegen aan het aanbod van Stichting Leergeld.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
3.5	Onze kandidaten zetten zich in voor een succesvolle re-integratie. Wij ondersteunen hen hierbij met een actieve werkgeversbenadering en de inzet van diverse re-integratie-instrumenten, waaronder onze groepsaanpak.	Zoveel mogelijk kandidaten stromen uit naar een betaalde baan. Indien dit (nog) niet haalbaar is participeren zij op een andere manier in de maatschappij, bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk.	Ja
3.6	We verstrekken alleen uitkeringen aan inwoners die hier recht op hebben. Hierbij hebben we oog voor fraudepreventie en fraudebestrijding.	We verstrekken uitkeringen zo rechtmatig mogelijk.	Ja
3.7	Met onze inkomensondersteuning staan we inwoners met een laag inkomen financieel bij en voorkomen of beperken we sociale uitsluiting. Daarnaast bieden we hulp bij het voorkomen of oplossen van schulden.	Inwoners met een laag inkomen kunnen aanspraak maken op inkomensondersteuning. Inwoners met (dreigende) schuldenproblematiek worden geholpen door de gemeente.	Ja

3.5 Werkgeversbenadering en re-integratie

Zoals gezegd, hebben wij in 2017 meer kandidaten naar betaald werk begeleid. Hierbij maakten wij onder andere gebruik van de Werkacademie. Dit is een traject van de gemeente Zoetermeer, gericht op het jobready maken en vervolgens bemiddelen van kandidaten. Ook hebben onze kandidaten werkervaringsplaatsen vervuld bij onder andere Biesieklette en Rataplan. Voor inwoners met een grote afstand tot de arbeidsmarkt werken wij samen met Middin in ons project Participeer. Jongere werkzoekenden krijgen ondersteuning van de Jonge Krijger en voor inwoners met een arbeidsbeperking kopen wij plaatsen in bij de sociale werkvoorziening. Daarnaast draaiden we in 2017 drie verschillende pilots op het gebied van de begeleiding van asielgerechtigden. Door deze pilots hebben we een goed beeld gekregen van welke trajecten werken. Dat heeft vervolgens geresulteerd in de inkoop van trajecten voor deze doelgroep, die in 2018 gaan starten. Ook zoeken wij de samenwerking met werkgevers die verantwoordelijkheid willen nemen voor het opleiden van inwoners. Tot slot werken we binnen de arbeidsmarktregio Zuid-Holland Centraal samen om werkgevers zo goed mogelijk te helpen bij het vinden van goed personeel.

3.6 Verstrekken van uitkeringen

De daling van het bijstandsbestand is zoals gezegd ten dele het resultaat van onze inspanningen op het gebied van re-integratie. Daarnaast speelt ook mee dat we in 2017 relatief weinig nieuwe instroom hadden als gevolg van het huisvesten van asielgerechtigden. Dit komt doordat we veel asielgerechtigden hebben geplaatst in het kader van een gezinshereniging. In zo'n geval is er geen sprake van een extra bijstandsuitkering.

Naast onze inzet op uitstroom, proberen we uiteraard de instroom ook zoveel mogelijk te beperken. Hier hebben wij echter weinig invloed op; wie een uitkering nodig heeft, dient deze immers te krijgen. Wel waren we in 2017 succesvol met het aan het werk helpen van inwoners nog tijdens hun uitkeringsaanvraag. Hierdoor voorkwamen wij dat deze inwoners instroomden in de bijstand.

Tot slot hebben we over het jaar 2016 in 2017 een Vangnetuitkering aangevraagd, ter compensatie van het tekort op ons budget voor bijstandsuitkeringen. U bent geïnformeerd over de positieve uitslag van deze aanvraag. In 2018 dienen wij wederom een aanvraag in voor een Vangnetuitkering, dit keer over het jaar 2017. Wij betrekken u hier in het voorjaar bij in de vorm van een raadsvoorstel.

3.7 Inkomensondersteuning en hulp bij schulden

In 2017 hebben wij weer diverse inwoners kunnen helpen via ons inkomensondersteuningsbeleid. Zo konden 254 kinderen sporten of cultuur beoefenen via het Jeugdsportfonds of het Jeugdcultuurfonds. 68 hiervan hebben hun zwemdiploma kunnen halen via de nieuwe zwemregeling. Stichting Leergeld heeft in totaal 923 aanvragen gehonoreerd, waarvan bijvoorbeeld 291 kindpassen, 231 schoolspullenpassen en 55 verjaardagspakketten van Stichting Jarige Job. Ook waren er in totaal 721 inwoners collectief verzekerd voor hun zorgkosten. Voor de collectieve zorgverzekering in 2018 hebben we daarnaast een nieuwe aanbesteding doorlopen. Hieruit is DSW naar voren gekomen als nieuwe partij, hun product sluit het best aan bij de behoefte van onze inwoners. Tot slot konden inwoners met een laag inkomen en met bijzondere noodzakelijke kosten een beroep doen op de individuele bijzondere bijstand.

Naast inkomensondersteuning boden wij in 2017 ook ondersteuning bij schulden. Dit deden wij zowel door onze gemeentelijke schuldhelpverlening als door preventie via informele trajecten bij Humanitas en Schuldhulpmaatje.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Werk en inkomen

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	11.726	12.699	12.963	11.376	1.588
Doorbelasting	2.468	1.494	2.030	2.036	-6
Kapitaallasten	-	-	-	-	0
Totaal lasten	14.193	14.193	14.993	13.412	1.581
Totaal baten	8.636	8.908	9.716	8.264	-1.452
Saldo	-5.557	-5.285	-5.277	-5.147	130

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.3.4 Kengetallen programma 3

Kengetal	2017 Begroting	2017 Resultaat
Jeugd		
<u>Preventief</u>		
Ontmoetings- en recreatieve voorzieningen voor jeugd		
- scouting	350 kind	370 kind
- vakantieactiviteiten	750 kind	750 kind
- professioneel jeugd- en jongerenwerk	1000 kind	855 kind
Bereik jeugdgezondheidszorg 0-4 jaar (consultatiebureau) ¹	97%	99%
Bereik jeugdgezondheidszorg 4-19 jaar (jgz op school)	95%	98%
Elke kern een JGZ locatie	3	3
Laagdrempelige voorzieningen voor voorlichting, cursussen/ trainingen voor kinderen en ouders	150 deeln	137 ³
Aantal kinderen bereikt door cofinanciering School Maatschappelijk Werk met scholen	300 kind	nmb
Vrij toegankelijke lichte ondersteuning aan jeugdigen en/of zijn/haar ouders ²	120 deeln	111
<u>Intensieve ondersteuning/maatwerk</u>		
Aantal inwoners <18 jaar dat gebruik maakt van een maatwerkvoorziening jeugdhulp (<i>aantal individuele cliënten einde vierde kwartaal</i>)	1100	1247
Wmo		
Aantal geregistreerde vrijwilligers ⁴	200	207
Aantal geregistreerde mantelzorgers ⁵	450	700
Aantal inwoners dat hulp en ondersteuning ontvangt via vrij toegankelijke voorzieningen	3000	3100
Aantal maatwerkvoorzieningen (<i>lopende indicaties einde vierde kwartaal</i>)	2750	2314
Werk en inkomen		
Aantal kandidaten uitgestroomd naar (parttime) betaald werk	80	200 ⁶
Aantal kandidaten in de groepsaanpak "Werken aan toekomstperspectief"	250	216 ⁷
Aantal lopende bijstandsuitkeringen aan het eind van het jaar	700	597
Waarvan uitkeringen voor asielgerechtigden die zich in 2016 of 2017 in Lansingerland vestigden	140	149
Tijdig aangeboden schuldhulpverlening	100%	100%
Aantal deelnemers informeel hulptraject administratie	85	117
Benutting van het budget voor inkomensondersteuning	100%	91%

¹ Gebaseerd op rapportage Q2 2017

² Door geschoolde vrijwilligers (maatjesprojecten, t/m Q2) of kortdurende begeleiding door jeugd- en gezinscoach.

³ Gebaseerd op halfjaarrapportages 2017

⁴ Aantal inschrijvingen bij VIP.

⁵ Aantal inschrijvingen bij Steunpunt mantelzorg en aantal ouders bekend bij MEE dat zorg verleend aan kinderen.

⁶ 76 kandidaten zijn volledig uitgestroomd naar werk, daarnaast hadden we in 2017 gemiddeld per maand 124 kandidaten met inkomsten uit deeltijd werk. Vanaf de begroting 2018 zijn dit twee aparte kengetallen.

⁷ Eind 2016 (na het vaststellen van dit kengetal) hebben wij de groepsaanpak Werken aan Toekomstperspectief in de toenmalige vorm stopgezet. In plaats daarvan zijn wij gaan werken met meer gerichte groepsbijeenkomsten; de Werkacademie in Zoetermeer, een workshop met een uitzendbureau, een workshop over rechten en plichten en Participatiewerkshops specifiek voor asielgerechtigden. Dit aantal vormt het totale aantal deelnemers aan alle workshops samen.

2.4 Programma 4: Lansingerland schoon, heel en veilig

Beoogd maatschappelijk effect

De openbare ruimte van Lansingerland is duurzaam ingericht en draagt in belangrijke mate bij aan de leefbaarheid en de veiligheid van de gemeente. Inwoners zijn betrokken bij het beheer en bij het veilig houden van hun eigen wijk. Dit past bij de speerpunten 'Anders besturen met wijkgericht werken' en 'Realistisch Duurzaam.'

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de baten en lasten van het gehele programma gepresenteerd.

bedragen x €1000

Totaal Programma 4	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Totaal lasten	32.722	27.076	25.058	24.354	704
Totaal baten	13.533	13.176	13.436	13.522	86
Gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten	-19.189	-13.900	-11.621	-10.832	790
Toevoeging reserves	3.856	502	2.112	1.246	866
Onttrekking reserves	6.816	1.378	1.378	174	-1.204
Gerealiseerd resultaat	-16.229	-13.024	-12.355	-11.903	452

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

Het programma kent de volgende beleidsvelden:

- Beheer openbare ruimte;
- Veiligheid en leefbaarheid;
- Afval- en afvalwatermanagement.

2.4.1 Beleidsveld Beheer openbare ruimte

Wat hebben we bereikt?

We streven naar een duurzaam ingerichte en onderhouden leefomgeving, die technisch op orde is en aansluit op de behoeften van gebruikers. Om dit te bewerkstelligen werkten we in 2017 onder meer aan:

- Diverse integrale reconstructies, bijvoorbeeld Zuidersingel Oost in Berkel en Rodenrijs en Anthuriumweg in Bleiswijk.
- De organisatie van diverse buurtgesprekken en wijkschouwen in het kader van wijk- en buurtgericht werken.
- De vervanging van conventionele openbare verlichting door energiezuinige en dimbare verlichting.
- Het faciliteren van zelfbeheer van openbaar groen door bewoners. In totaal zijn er inmiddels ongeveer 170 initiatieven.
- Het begeleiden van diverse burgerinitiatieven die in het kader van Het Lansingerlands Initiatief zijn ingediend.
- De aanleg van de Bushalte Tobias Asserlaan aan de Boterdorpseweg.
- Afsluiting van de Bonfut met een elektrische paal ter verbetering van de leefbaarheid en verkeersveiligheid.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid:

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
4.1	We beheren en onderhouden de openbare ruimte en voeren de werkzaamheden op basis van de (geactualiseerde) beheerplannen uit.	<ul style="list-style-type: none"> • Het areaal van de openbare ruimte voldoet aan het gestelde beeldkwaliteitsniveau C of een equivalent hiervan. • De openbare ruimte kent geen onderhoudsachterstanden.	Ja Nee
4.2	We beheren en onderhouden de openbare ruimte om te voldoen aan de behoeften van gebruikers van de buitenruimte.	100% van de wijken scoort op beleving van behoefte van de gebruikers een 6,2 of hoger.	Ja
4.3	We dragen zorg voor een veilige buitenruimte.	Lansingerland heeft maximaal 10 geground verklaarde aansprakelijkheidsstellingen per jaar	Ja
4.4	We handelen storingsmeldingen in de buitenruimte snel en naar tevredenheid af.	Minimaal 85% van de storingsmeldingen zijn binnen de gestelde termijn naar tevredenheid afgehandeld.	Nee

4.1 We beheren en onderhouden de openbare ruimte en voeren de werkzaamheden op basis van de deelprogramma's uit

Schouwresultaten wijzen uit dat het beeldkwaliteitsniveau behaald is. Dit jaar voerden we echter minder onderhoudswerkzaamheden uit voor wegen (groot onderhoud) en openbare verlichting (vervanging) dan vooraf gepland. Ook zijn er voor deze elementen van de openbare ruimte minder herinrichtings- en renovatieprojecten uitgevoerd dan gepland. Hierdoor zijn waarneembare onderhoudsachterstanden ontstaan zoals het vaker optreden van storingen in de openbare verlichting. Belangrijke oorzaak hiervan is langdurig ziekteverzuim. Inhuurconstructies namen het productieverlies niet helemaal weg.

4.2 We beheren en onderhouden de openbare ruimte om te voldoen aan de behoeften van gebruikers van de buitenruimte

Tweejaarlijks vindt er een Lemon-onderzoek plaats waarin inwoners aangeven hoe ze groenvoorzieningen en de woonomgeving in de gemeente ervaren. Uit het laatste Lemon-onderzoek (2016) blijkt dat we voor het belevingscijfer ruimschoots voldoen aan de doelstelling van een 6,2. In de begroting 2018 stelden we het te behalen belevingscijfer naar boven bij (naar een 6,7). Dit vanwege de verhoging van het beeldkwaliteitsniveau op zichtbare onderdelen in de openbare ruimte (onkruidbestrijding, zwerfvuil, vegen en maaien in de woonkernen) en de hogere belevingscijfers die uit het meest recente Lemon-onderzoek naar voren zijn gekomen.

4.3 We dragen zorg voor een veilige buitenruimte

Over 2017 zijn er 5 aansprakelijkheidsstellingen gegrond verklaard. Daarmee voldoen we aan de doelstelling van maximaal 10 per jaar.

4.4 We handelen storingsmeldingen in de buitenruimte snel en naar tevredenheid af

Onze inwoners deden in 2017 ruim 7000 meldingen over de buitenruimte. Dit aantal is vergelijkbaar met vorig jaar. De doelstelling om 85% van de meldingen binnen vijf werkdagen af te handelen is bijna gehaald; circa 80% van de meldingen is in 2017 tijdig afgehandeld. Inwoners melden het vaakst storingen aan de openbare verlichting (24%), groen (17%) en verharding (8%). Een belangrijke oorzaak voor de vertraging in de afhandeling van meldingen is de beperktere personele bezetting door langdurig ziekteverzuim. Met behulp van inhuur is deze doelstelling alsnog bijna gehaald.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Beheer openbare ruimte

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	7.384	8.104	6.543	5.926	617
Doorbelasting	4.608	3.096	3.255	3.120	135
Kapitaallasten	7.150	1.839	1.633	1.968	-335
Totaal lasten	19.142	13.039	11.431	11.014	417
Totaal baten	1.073	720	790	934	144
Saldo	-18.068	-12.319	-10.641	-10.080	561

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.4.2 Beleidsveld Veiligheid en leefbaarheid

Wat hebben we bereikt?

In 2017 werkten we hard aan het bevorderen van de veiligheid en de leefbaarheid. Onze inzet op het gebied van het tegengaan van woninginbraken, ondermijnende criminaliteit en jeugdproblematiek was intensief. De samenwerking met de ketenpartners op het gebied van jeugd verbeterde en onder de convenanten voor de jeugdgroepenaanpak werkten we samen met onze partners aan drie zorgwekkende jeugdgroepen. Voortdurend werkten we aan het verstevigen van de netwerken met onze partners. Die netwerken leveren ons nu, maar ook in de toekomst, meer slagkracht op. Doordat we ons instrumentarium op het gebied van bestuurlijke maatregelen sneller en beter benutten, waren we in staat om helder en zichtbaar overheidsoptreden te verzorgen. We sloten diverse woningen nadat we productie of bewerking van drugs constateerden. In 2017 kregen we ook te maken met motorclub gerelateerde problematiek, waarbij we scherp zijn op het tegengaan van vestiging van een chapter van OMG (Outlaw Motor Gangs) in de gemeente Lansingerland. We merken een toename aan inspanningen die het aantal grote evenementen vraagt van team veiligheid en APV.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
4.5	We stimuleren zelfredzaamheid en werken met inwoners aan het vergroten van veiligheid en leefbaarheid.	We streven naar een gemeente brede dekking van buurttoezicht, WhatsApp groepen en andere veiligheid gerelateerde initiatieven. We informeren inwoners en ondernemers op frequente basis over preventieve maatregelen die ze zelf kunnen nemen.	Deels
4.6	We vergroten naleefgedrag, bestrijden overlast en criminaliteit.	We werken integraal en proactief tegen criminaliteit en overlast. We zetten in op preventie en verzorgen zichtbare acties ter voorkoming en bestrijding van criminaliteit en overlast.	Ja
4.7	We voeren crisismanagement en incidentbestrijding professioneel, efficiënt en effectief uit.	We hebben een nieuwe kleine maar hoogwaardige crisisorganisatie, waarbij sleutelfunctionarissen competent en geoefend zijn. Piketsituaties worden in intergemeentelijk verband effectief afgehandeld.	Ja

4.5 Zelfredzaamheid

Inwoners kunnen zelf veel doen om een positieve bijdrage te leveren aan de veiligheid en leefbaarheid van de eigen leefomgeving. Om deze zelfredzaamheid te stimuleren en mensen op de eigen mogelijkheid te wijzen om de veiligheid te vergroten, hielden we diverse preventie acties. Deze richtten we onder andere op fietsverlichting, woninginbraken, auto-inbraken en veilig vuurwerkgebruik.

Daarnaast maakten we nadere samenwerkingsafspraken met het buurttoezicht om de komende jaren intensiever en effectiever samen te werken aan een verbeterde veiligheids- en leefbaarheidssituatie. Daartoe is het aantal WhatsApp-groep deelnemers van buurttoezicht flink uitgebreid.

4.6 Vergroten naleefgedrag bestrijden overlast en criminaliteit

Door in te zetten op preventie en goed te handhaven op de door de raad gestelde prioriteiten, stimuleren we een goed naleefgedrag. Daarbij zochten we naar integraliteit en zichtbaarheid in onze acties.

Dit gaat om zichtbaar optreden tegen overlast en criminaliteit, waarbij we ook in toenemende mate ondermijning aanpakken. Dit jaar sloten we diverse panden die te relateren waren aan productie of handel in verdovende middelen. Steeds meer kiezen we voor een gebiedsgerichte benadering in het bestrijden van overlast en criminaliteit, hetgeen een vervolg krijgt in het komende jaar, onder ander met de inzet van de wijkboa's.

4.7 Crisismanagement

In 2017 werkten we voor het eerst volledig met de kleinere crisisorganisatie, waarbij de functionarissen zijn gekozen op basis van competenties. Tijdens de oefeningen bleek dat de mensen goed zijn opgeleid en toegerust op hun taak. De deelname aan het intergemeentelijk KLM piket verliep goed. De officieren van dienst bevolkingszorg van de drie gemeenten (Krimpen a/d IJssel, Lansingerland en Maassluis) zorgden voor goede en slagvaardige afhandeling van diverse incidenten.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Veiligheid en leefbaarheid

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	2.956	3.452	3.302	3.186	116
Doorbelasting	1.476	821	839	829	10
Kapitaallasten	7	5	4	4	0
Totaal lasten	4.439	4.278	4.146	4.019	126
Totaal baten	95	106	106	102	-4
Saldo	-4.344	-4.172	-4.040	-3.918	122

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.4.3 Beleidsveld Afval en afvalwatermanagement

Wat hebben we bereikt?

In 2017 steeg het scheidingspercentage van het huishoudelijk afval verder. De dienstverlening aan de inwoners is uitgebreid, de inzameling Plastic is uitgebreid naar PMD (Plastic, Metaal en Drankkartons) en de inzameling van de PMD-fractie vindt nu wekelijks plaats. Ook realiseerden we diverse mini-milieuparken voor grondstoffen door de hele gemeente.

Om uitvoering te geven aan het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) zijn er in 2017 raamovereenkomsten afgesloten voor rioolinspectie en -reiniging, grondwatermonitoring en gemalenbeer. Ook brachten we verbeteringen aan in de analyse van beheergegevens en namen we rioolprocessen op in het centrale zaaksysteem. De realisatie van het communicatieplan Water, samen met de organisatie van de “week van ons water”, vormden een andere mijlpaal.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om de beoogde maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 op dit beleidsveld de volgende activiteiten ontplooid:

	Wat gaan we daarvoor in 2017 doen?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
4.8	We leveren voldoende afvoercapaciteit voor hemelwater om wateroverlast te voorkomen, pas bij zwaardere buien blijft water op straat staan.	Wateroverlast bij regenval mag maximaal 2 keer per jaar lokaal voorkomen.	Ja
4.9	We leveren een betrouwbaar rioleringsstelsel om bij droog weer het aanbod van afvalwater te verwerken.	Maximaal 1 storing per jaar van langer dan 24 uur aan rioolgemalen.	Ja
4.10	We handelen storingsmeldingen over het riool snel en naar tevredenheid af.	Minimaal 85% van de storingsmeldingen zijn binnen de gestelde termijn naar tevredenheid afgehandeld.	Ja
4.11	We leveren een efficiënte huishoudelijke afvalinzameling.	Minimaal afvalscheidingspercentage van 57% in 2017 en maximaal 195 kg restafval per inwoner.	Nee
4.12	We leveren, via de inzamelaars, een goede service en dienstverlening.	Minimaal 85% van de meldingen worden binnen de gestelde termijnen afgehandeld.	Nee

4.8 We voorkomen wateroverlast

Er was geen sprake van extreme wateroverlast met problemen en incidenten. Daarmee voldoen we aan de doelstelling. Het riolsysteem is doorgaans in staat om hevige regenval te verwerken waarbij tijdelijk water op straat is toegestaan. Daarentegen zien we wel dat daar waar in de systemen nog hemelwater op het riool aangesloten is, het langer duurt om regenwater te verwerken. Hierdoor is er niet op tijd een buffer om een volgende bui op te vangen. Dit leidde niet tot een slechtere kwaliteit van het oppervlaktewater.

4.9 We leveren een betrouwbaar rioleringsstelsel

Er was in 2017 geen storing die langer dan 24 uur heeft geduurd, daarmee is de doelstelling behaald. Wel zien we in 2017 een stijging van het aantal storingen. Langdurig ziekteverzuim zorgde voor een achterstand in het gemalenbeheer. Dit leidt nu tot effecten op het operationele functioneren van het

gemalensysteem. In 2017 is nader onderzoek gestart naar de juiste aanpak voor een modernisatie en onderhoudsinhaalslag die in 2018 gestart wordt.

4.10 We handelen storingsmeldingen over het riool zo snel mogelijk af

Over 2017 kwamen circa 1.380 meldingen binnen over de riolering. Van deze meldingen handelden we 88% binnen de gestelde termijn af. Hiermee voldoen we aan de doelstelling.

4.11 We leveren een efficiënte inzameling van het huishoudelijk afval

In 2017 realiseerden we scheidingsresultaat van 53%, daarmee bleven we iets achter op de doelstelling. Dit geldt ook voor de hoeveelheid restafval per inwoner (212 kg in plaats van de beoogde 195 kg). In vergelijking met 2016 nam het scheidingsresultaat wel toe. Zie ook onderstaande tabel.

Scheidingsresultaten		
2015	2016	2017
45%	51%	53%

Bovenstaande cijfers wijken af van hetgeen in de jaarrekening 2016 is gemeld over het behaalde resultaat. Dit komt doordat de door hoofdinzamelaar (Renewi) geleverde cijfers nauwkeuriger zijn bepaald aan de hand van een nieuwe berekeningsmethode. Uit de actuele cijfers blijkt wel dat er de afgelopen jaren duidelijk sprake is van een opgaande trend. Om deze opgaande trend vast te houden en te versnellen zijn de komende jaren meer inspanningen nodig.

Om een beter scheidingsresultaat te realiseren is er in 2017 ingezet op het verhogen van het serviceniveau. Op 16 locaties in de gemeente plaatsten we ondergrondse mini-milieuparken voor het gescheiden inzamelen van de grondstoffen PMD, glas, textiel en papier. In 2017 ging een grootschalige voorlichtingscampagne van start om bij inwoners het kennisniveau en bewustwording rondom afvalscheiding te vergroten.

4.12 We leveren, via de inzamelaars, een goede service en dienstverlening

Meldingen die bij de gemeente binnenkomen over *afvalinzameling* worden direct doorgezonden naar het callcenter van de hoofdinzamelaar voor afhandeling. Er is echter onvoldoende inzicht in de mate waarin de hoofdinzamelaar voldoet aan de afhandeling van meldingen. Daarmee kunnen we dus niet stellen dat aan de doelstelling om 85% van de afvalmeldingen binnen de gestelde termijn af te handelen is voldaan. Er zijn dit jaar al wel stappen gezet om hier verbetering in aan te brengen. Overigens handelt de gemeente meldingen over *afvalbeleid* zelf af. Van deze meldingen handelden we 88% binnen de gestelde termijn af.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Afval- en afvalwatermanagement

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	5.983	7.344	7.053	6.991	61
Doorbelasting	1.436	959	1.064	1.022	42
Kapitaallasten	1.723	1.457	1.364	1.307	57
Totaal lasten	9.142	9.759	9.481	9.320	160
Totaal baten	12.364	12.350	12.540	12.486	-54
Saldo	3.223	2.591	3.060	3.166	106

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.4.4 Kengetallen programma 4

Kengetal	2017 Begroting	2017 Resultaat
Beheer openbare ruimte		
Percentage areaal openbare ruimte met minimaal beeldkwaliteit C of het equivalent hiervan	100%	100%
Percentage van de wijken dat op beleving van behoefte van de gebruikers een 6,2 of hoger scoort	100%	100%
Aantal aansprakelijkheidsstellingen	10	5
Percentage afgehandelde storingsmeldingen openbare ruimte binnen gestelde afhandelingstermijn	85%	80%
Veiligheid en leefbaarheid		
Aantal domeinen waarin BTL actief is	48	48
Aantal afstemmingsoverleggen	18	18
Aantal instructie- cq. trainingsavonden	10	4
Aantal preventie acties boa's op prioriteit en actualiteit	30	30
Aantal gecombineerde rondes boa's en buurttoezicht	40	12
Aantal controles op vergunningsvoorwaarden	10	10
Aantal Beke-groepen	1	3
Percentage op minimaal niveau opgeleide en geoefende sleutelfunctionarissen	95%	95%
Aantal officieren van Dienst bevolkingszorg	2	2
Afval- en afvalwatermanagement		
Gemiddeld aantal keren wateroverlast bij regenval	2x/jr	0x/jr
Maximaal storingen per jaar van langer dan 24 uur aan rioolgemalen	1x/jr	0x/jr
Percentage afgehandelde storingsmeldingen riolering binnen gestelde afhandelingstermijn	85%	88%
Kg restafval per inwoner	195	212
Efficiënte huishoudelijke afvalinzameling met een afvalscheidingspercentage	57%	53%
Percentage afgehandelde servicemeldingen huishoudelijke afvalinzameling binnen gestelde afhandelingstermijn	85%	88%

2.5 Programma 5: Lansingerland ontwikkelt

Beoogd maatschappelijk effect

Lansingerland ontwikkelt zich als gemeente waarin inwoners en ondernemers op een aantrekkelijk en op duurzame wijze kunnen wonen, werken en recreëren. Hiermee geven we invulling aan de speerpunten van het college 'Kansen creëren en benutten bij de verkoop van gronden voor bedrijven van gronden en woningen' en Realistisch Duurzaam'. We bieden gevarieerde woonmilieus en woningen en goed geoutilleerde bedrijventerreinen. Onze gemeente is goed bereikbaar per auto, fiets en openbaar vervoer.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de baten en lasten van het gehele programma gepresenteerd.

bedragen x €1000

Totaal Programma 5	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Totaal lasten	8.412	6.631	8.023	7.154	870
Totaal baten	2.077	1.809	2.903	8.460	5.557
Gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten	-6.336	-4.822	-5.120	1.306	6.426
Toevoeging reserves	112	41	41	80	-39
Onttrekking reserves	14	71	241	170	-71
Gerealiseerd resultaat	-6.434	-4.792	-4.920	1.397	6.317

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

Het programma kent de volgende beleidsvelden:

- Ruimtelijke ordening;
- Infrastructuur en mobiliteit;
- Economische ontwikkeling;
- Duurzaamheid.

2.5.1 Beleidsveld Ruimtelijke ordening

Wat hebben we bereikt?

Diverse bestemmings- en uitwerkingsplannen zijn afgerond of in procedure genomen. Voor het tuinbouwgebied van Bleiswijk is het bestemmingsplan geactualiseerd (bestemmingsplan Buitengebied Bleiswijk). Voor belangrijke ontwikkelingen als die van Berkel Centrum is een bestemmingsplan in procedure gebracht. Het bestemmingsplan voor Hoefweg Zuid stagneert. Met name over de bedrijvenbestemming voor het gedeelte ten westen van de HSL is in regionaal verband discussie. Wilderzijde werkt aan een ambitiedocument.

Wij zijn volop bezig ons voor te bereiden op de Omgevingswet. Aan de pilot Omgevingsplan Lint Zuid wordt gewerkt. Voor een Omgevingsvisie voor de kern Bleiswijk is een startnotitie en plan van aanpak gemaakt.

De corridor A12 wordt ontwikkeld tot een logistieke hotspot. Ontwikkelingen als die van bedrijfsterreinen en de railterminal kunnen daarvan profiteren.

De externe oriëntatie van Lansingerland verbreedt en verdiept. De samenwerking in het verband van de A12 corridor is daarvan een voorbeeld. Betrokkenheid bij ontwikkelingen en studie gericht op openbaar vervoer en verstedelijking zijn andere voorbeelden.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
5.1	We faciliteren ontwikkelingen. Dit doen we door nieuwe bestemmingsplannen te maken, bestaande te actualiseren, visies en stedenbouwkundige randvoorwaarden op te stellen, aanvragen omgevingsvergunning te behandelen en waar nodig te handhaven. In de MRDH nemen we een actieve positie in.	<ul style="list-style-type: none"> We hebben diverse bestemmingsplannen afgerond en opgestart voor nieuwe ontwikkelingen en actualisaties; Het programma aanpak implementatie Omgevingswet is gereed; We hebben een Omgevingsplan gemaakt als pilot voor de Omgevingswet; We hebben stedenbouwkundige randvoorwaarden opgesteld voor nieuwe ontwikkelingen; We hebben een Omgevingsvisie ontwikkeld; Vergunningverlening, toezicht en handhaving gebeurt vlot en adequaat; We hebben de A12 corridor verder uitgewerkt. 	ja ja deels ja deels Ja ja
5.2	Ontwikkelen van de Groene Schil om Lansingerland.	<ul style="list-style-type: none"> In de Vlinderstrik worden watergangen gegraven, een speelveld aangelegd en bomen geplant; Er vindt besluitvorming plaats over governance Recreatieschap Rottemeren. 	ja ja

5.3	Vergroten van keuzevrijheid en een gevarieerd woningaanbod. Bieden van gevarieerde en veilige woonmilieus. Versterken van een duurzame woon- en leefomgeving.	<ul style="list-style-type: none"> • Er worden 20 zorgeenheden gebouwd voor mensen met langdurig geheugenverlies in Westpolder/Bolwerk en 24 op de locatie Brandweerkazerne Berkel & Rodenrijs • In het starterssegment (koop en huur) worden er vanaf 2017 circa 220 woningen voorbereid in de projecten Westpolder/ Bolwerk, Parkzoom en Rodenrijsezoom. • We monitoren en evalueren de prestatieafspraken. • We voeren een huisvestigingsbeleid. 	deels ja ja Ja
5.4	We gaan of blijven in overleg met andere overheden om de negatieve impact van externe ontwikkelingen op de kwaliteit van wonen, leven en werken te minimaliseren. Daarbij gaat bijzondere aandacht uit naar HSL, A13/A16 en RTHA.	<ul style="list-style-type: none"> • ProRail werkt een maatregelenpakket voor de HSL uit; • Lansingerland werkt mee aan draagvlakonderzoek voor een van de (groei)scenario's voor de luchthaven; • Om de belangen van Lansingerland te waarborgen blijft de gemeente ook na het Tracébesluit nauw bij het planproces A16 Rotterdam betrokken; • Voorgesteld wordt een welstandsparagraaf A16 Rotterdam aan de welstandsnota toe te voegen. 	Deels Ja Ja Ja

5.1 Faciliteren van ontwikkelingen

Overeenkomstig het Plan van Aanpak actualisatie bestemmingsplannen zijn in 2017 de bestemmingsplannen Lint-Zuid en Buitengebied Bleiswijk vastgesteld. Ook voor een aantal nieuwe ontwikkelingen zoals Hoogvliet, Groenzoom, Manege Hillegersberg, Houtlijn en woningbouwlocatie Hoeksekade Noord zijn bestemmingsplannen vastgesteld.

Voor de uitbreiding van het centrum Berkel hebben we een bestemmingsplan in procedure gebracht. De locatie Hordijk loopt achter op de planning. Dit komt omdat de afspraken met de ontwikkelaar langer op zich hebben laten wachten en omdat de plannen met de gemeente Rotterdam moeten worden afgestemd. Met de voorbereiding van een bestemmingsplan voor de A16 is een begin gemaakt. Voor Wilderszijde is een ambitedocument vastgesteld. Dit document vormt het vertrekpunt voor het Masterplan waar wij sinds eind 2017 aan werken. Het Omgevingsplan Hoefweg-Zuid kan nog niet vastgesteld worden. Er is eerst regionale afstemming nodig. In afwachting van regionale afspraken is de vaststelling van het Omgevingsplan Hoefweg-Zuid voorlopig opgeschort.

Omgevingswet

De invoering van de Omgevingswet is door de minister uitgesteld naar 1 januari 2021. De overgangstermijn blijft voorlopig ongewijzigd. Dit betekent dat er vanaf 2021 minder tijd is voor gemeenten om de eigen regels in overeenstemming te brengen met de Omgevingswet. De urgentie om de komst van de Omgevingswet voor te bereiden, blijft daarmee aanwezig. In 2017 is een programmamanager Omgevingswet aangesteld. In september is de Startnotitie programma Omgevingswet vastgesteld door de raad. Onderdeel van het programma is het organiseren van pilots. In 2017 is gestart met een pilot Omgevingsplan Lint-Zuid en is begonnen met het proces om te komen tot een

Omgevingsvisie Bleiswijk. Daarnaast is er vanuit van de Programmagroep contact gelegd met andere gemeenten binnen de regio Rijnmond, de provincie Zuid-Holland en de DCMR. Want ook de relatie met externe partijen verandert met de komst van de Omgevingswet.

Voor Lint-zuid wordt een Omgevingsplan voorbereid, conform de nieuwe Omgevingswet. Als tussenstap, om legessancties te voorkomen, is eind 2017 een conserverend bestemmingsplan Lint-Zuid 2017 vastgesteld. Met het Omgevingsplan is in 2017 een start gemaakt, door eerst de kernwaarden voor het gebied te bepalen. In september 2017 zijn de bewoners uitgenodigd om mee te praten over de kernwaarden van het gebied. De opkomst was boven verwachting (ca 90 bewoners) en de mogelijkheid tot burgerparticipatie werd zeer gewaardeerd. In een interactieve sessie is ook met de gemeenteraad over de kernwaarden gesproken. In 2018 wordt het proces van het Omgevingsplan voortgezet. Eind 2018 kan het plan worden vastgesteld.

In 2017 is gestart met de voorbereiding van de pilot Omgevingsvisie Bleiswijk. Er is een startnotitie opgesteld. Daarin is aangegeven dat we een gebiedsgerichte omgevingsvisie gaan maken voor de kern Bleiswijk. In de startnotitie is aangegeven welke leerdoelen we nastreven, zoals die benoemd zijn in het Programma Omgevingswet Lansingerland. De startnotitie is uitgewerkt in een plan van aanpak, dat via een interactieve sessie met de raad tot stand is gekomen. In 2018 wordt de omgevingsvisie Bleiswijk verder uitgewerkt.

De kosten voor de omgevingsvisie zijn in de begroting van 2017 opgenomen. Aangezien in 2017 alleen de voorbereidende werkzaamheden zijn uitgevoerd en het daadwerkelijk opstellen van de visie in 2018 gebeurt, dient het (resterend) budget overgeheveld te worden naar 2018.

In overleg met belanghebbende partijen zijn uitgangspunten (modellenstudie) opgesteld voor de herinrichting van het plein bij 't Vierkantje en de omliggende straten (Nieuwstraat, Kerkstraat, Herenstraat en Centrumpassage). Vervolgens is, in gezamenlijk overleg, een concreet inrichtingsplan opgesteld dat kan rekenen op veel draagvlak. In 2018 wordt de herinrichting uitgevoerd.

Het project deregulering is inmiddels afgerond en in de raad besproken.

Vergunningverlening

Bij vergunningverlening hielden we met behulp van het toetsingsbeleid (zowel technisch als planologisch en op het gebied van welstand) de doorlooptijd zo kort mogelijk. We bleven, ondanks een toenemend aantal aanvragen, binnen de fatale termijnen. We optimaliseerden enkele werkprocessen, stimuleerden actief een goede ketensamenwerking en sloten aan bij innovatieve ontwikkelingen zoals de vergroening van de leges.

Bij toezicht en handhaving werkten we consequent op basis van het vastgestelde toezichts- en handavingsbeleid. Dit beleid is risicogericht en legt, conform de landelijke standaard, de nadruk op veiligheid, gezondheid en, in het verlengde daarvan, tevens duurzaamheid. We voerden daarnaast ook preventieve controles uit bij zorginstellingen. Tot slot hielden we het vergunningenbestand up-to-date door meerdere oudere vergunningen waar geen zicht op realisatie bestaat, in te trekken.

Met de provincie maakten we afspraken over de overdracht van de vergunningverlenende bevoegdheid voor het plaatsen van windmolens^[1]. Om het ruimtelijk proces te faciliteren stelden wij het beleids- en toetsingskader windenergie op. Hiermee maakten wij duidelijk onder welke voorwaarden wij vergunning verlenen voor het daadwerkelijk plaatsen van windturbines.

MRDH

De MRDH heeft samen met de 23 gemeenten het Actieplan Werklocaties MRDH. Dit Actieplan Werklocaties MRDH is opgesteld omdat de provincie Zuid-Holland de regio's uitdrukkelijk vraagt om regionale afspraken te maken. In dit actieplan is een kwalitatieve verdiepingsslag gemaakt op het

---

[1] Provinciale Staten hebben op 20 december 2017 de locaties voor windenergie aangewezen

kwantitatieve onderzoek van de provincie Zuid-Holland. Dit resulteert in diverse acties ten aanzien van de onderwerpen detailhandel, kantoren en bedrijventerreinen. Tevens wordt er vanuit de werklocaties een link gelegd met het verstedelijkingsvraagstuk en een Investeringspakket Werklocaties ingericht. Daarmee is deze actieagenda ook in lijn met de aanbevelingen van de OESO om versnippering van onze ruimtelijk-economische structuur tegen te gaan, en gezamenlijk de ruimtelijk-economische opgave van deze regio aan te pakken.

De opzet tot samenwerking in Corridor A12 is samen met alle betrokken partijen verder verdiept om de Corridor A12 te ontwikkelen tot een logistieke hotspot. De basis hiervoor is gelegd in het advies van de kwartiermakers en is vervolgens nader uitgewerkt met als doel te komen tot een kwalitatief optimale positionering van de verschillende logistieke bedrijventerreinen, dat planologische procedures met succes kunnen worden doorlopen, er extra logistiek aangetrokken kan worden en onnodige onderlinge concurrentie wordt vermeden. De hoofdlijnen van de afspraken worden vastgelegd in een bestuursovereenkomst welke begin 2018 ondertekend gaat worden. In 2018 volgt vervolgens verdere uitwerking van de afspraken.

5.2 Ontwikkelen van Groene Schil om Lansingerland

De Vlinderstrik en het Triangelpark verbinden de Ackerdijkse Plassen via het Hoeksepark en het Lage Bergse Bos met het Rottemeregebied. Het in Lansingerland gelegen deel van de Vlinderstrik (de Zuidpolder) nadert zijn voltooiing. In 2017 is gestart met het grondwerk, zoals het graven van de watergangen. Verder is er een start gemaakt met de aanplant van bomen en struiken. De gemeenten Rotterdam en Lansingerland hebben, in overleg met de bewoners van de Rodenrijseweg e.o. en belanghebbende partijen, een beplantingsplan gemaakt voor de reserveringszone tussen de Vlinderstrik en het tracé A16 Rotterdam.

De inrichting van het Triangelpark kan niet los worden gezien van de aanleg van A16 Rotterdam. Het door Lansingerland gemaakte inrichtingsplan wordt uitgevoerd in combinatie met de A16 Rotterdam. Hiervoor is een Uitvoeringsovereenkomst met Rijkswaterstaat gesloten.

Met het Gebruikersplatform voor de Groenzoom hebben wij regelmatig contact. Zowel ambtelijk, vanuit onze beheerverantwoordelijkheid, als bestuurlijk.

Door het uittreden van de provincie Zuid-Holland uit het Recreatieschap Rottemeren heeft een aanpassing van de governance van het Recreatieschap Rottemeren plaatsgevonden. Dit proces heeft eind 2017 geresulteerd in een door de drie deelnemende gemeenten (naast Lansingerland zijn dat Rotterdam en Zuidplas) vastgestelde collegeregeling. Staatsbosbeheer heeft alle taken van Groenservice Zuid-Holland overgenomen als uitvoerder van de taken van het Recreatieschap.

De essentaksterfte is een groot probleem in Nederland en raakt ook het Rottemeregebied. Meer dan een kwart van de houtopstanden in het recreatiegebied, ruim 40 ha, heeft de es als hoofdboomsoort. Op dit moment wordt door Staatsbosbeheer geïnventariseerd in hoeverre de essen in het gebied al ziek zijn. Vooralnog is de lijn die gehanteerd wordt dat alle risicobomen worden verwijderd. De werkzaamheden zullen op zo'n manier worden uitgevoerd dat er zo min mogelijk schade aan paden, onder beplanting en andere bomen ontstaat. Voor de overige aangetaste bomen zal een plan van aanpak worden opgesteld voor de komende jaren waarbij ook gekeken wordt naar de mogelijkheden die het planmatig beheer biedt. Hierbij wordt een goed communicatietraject opgestart om nut en noodzaak uit te leggen.

5.3 Bieden van een gevarieerd woonaanbod

De 20 zorgenheden in Westpolder/Bolwerk voor mensen met langdurig geheugenverlies zijn opgeleverd. De 24 woningen op de locatie Brandweerkazerne in Berkel en Rodenrijs zijn in ontwikkeling en worden in 2018 opgeleverd. Van de 220 te ontwikkelen starterswoningen zijn er 13 opgeleverd in Bergschenhoek. Met de corporaties zijn de prestatieafspraken geëvalueerd en zijn nieuwe afspraken gemaakt voor 2018 en 2019. De uitvoeringsmaatregelen van de woonvisie zijn gemonitord. Van velen daarvan is inmiddels het resultaat behaald. De huidige regionale Huisvestingsverordening heeft nog een werkingsduur tot de zomer 2019. In 2018 wordt het proces om tot een volgende te komen gestart. De taakstelling huisvesting asielgerechtigden is behaald.

5.4 Externe ontwikkelingen

HSL

Lansingerland werkt in de Corealisatiegroep samen met ProRail, de Stichting Stop Geluidsoverlast HSL en het ministerie van I&W aan het maatregelenpakket voor de HSL. In de periode 2017-2018 worden de voorbereidende onderzoeken uitgevoerd op basis waarvan de keuzes voor het maatregelenpakket worden gedaan. Deze werkzaamheden zijn nog in volle gang. In 2017 is gestart met intensivering van de communicatie over dit proces via de sociale media. Ook is met de deelnemende partijen een Memorandum of Understanding getekend waarin de samenwerking in het corealisatieproces bestuurlijk is bevestigd.

Rotterdam The Hague Airport

De verkenning naar het draagvlak voor nieuwe (groei)scenario's voor RTHA is afgerond en heeft geresulteerd in een gezamenlijk advies van de Bestuurlijke Regiegroep RTHA aan de staatssecretaris van I&W. Vervolgens heeft de BRR een werkdocument opgesteld waarin aangegeven is op welke wijze de in het BRR-advies opgenomen regionale doelstellingen voor RTHA uitgewerkt gaan worden.

A16 Rotterdam

Met Rijkswaterstaat hebben wij drie overeenkomsten gesloten. In de Uitvoeringsovereenkomst (UVO) zijn afspraken gemaakt over de condities waaronder de directe omgeving van de nieuwe snelweg wordt aangelegd zoals bijv. de breedte van de diverse over te dragen fietspaden, type verlichting, aan te leggen ecologische voorzieningen etc., maar ook afspraken over het bouwverkeer en de bouwcommunicatie (uitvoeringsfase) en afspraken over nieuwe eigendoms- en beheergrenzen.

In de Bilaterale Overeenkomst zijn de voorwaarden vastgelegd voor de uitvoering van een aantal projecten die geen onderdeel vormen van het Tracébesluit A16 Rotterdam maar door de regio of de gemeente gewenst zijn. Bijvoorbeeld de door Lansingerland gewenste onderdoorgang N209/verbinding Park de Polder-Triangelpark en de inrichting van de kruising Bergweg-Zuid/Tunnelmond-Entree Lage Bergse Bos.

In de vastgoedovereenkomst is opgenomen onder welke condities de voor de aanleg van de rijksweg benodigde gronden worden overgedragen aan RWS.

In samenwerking met de gemeente Rotterdam is er een Welstandstandsparagraaf gemaakt. Daarin zijn de esthetische eisen ten aanzien van de snelweg vastgelegd.

Verstedelijkingsopgave

De vraag naar stedelijk wonen in de Zuidelijke Randstad met onderwijs, werk en voorzieningen binnen bereik blijft groot. Om aan de woningvraag te kunnen voldoen, moet in de Zuidelijke Randstad in de periode 2016 tot 2030 circa 230.000 woningen worden toegevoegd. Het afgelopen jaar is samengewerkt met de regiogemeenten, de provincie Zuid-Holland en de MRDH om de effecten en mogelijkheden verder te onderzoeken. In Lansingerland worden tot 2030 nog ruim 5.500 woningen gerealiseerd. Hiermee levert Lansingerland met haar huidige woningbouwopgave al een aanzienlijke bijdrage aan de verstedelijkingsopgave van de Zuidelijke Randstad. Ook na 2030 zijn er nog potentiële locaties waar woningbouw mogelijk is. Een aantal van deze locaties zijn benoemd in de Toekomstvisie 2040 en de Structuurvisie. Nieuwe inzichten en veranderende marktomstandigheden maken dat er op termijn eventueel nog andere locaties aan toegevoegd zouden kunnen worden.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Ruimtelijke ordening*bedragen x €1000*

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	1.883	2.461	2.803	2.128	675
Doorbelasting	3.676	2.378	2.543	2.471	73
Kapitaallasten	906	342	984	927	57
Totaal lasten	6.465	5.181	6.331	5.526	805
Totaal baten	1.880	1.672	2.683	8.213	5.530
Saldo	-4.585	-3.509	-3.648	2.687	6.335

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.5.2 Beleidsveld Infrastructuur en mobiliteit

Wat hebben we bereikt?

De inzet in 2017 was onverminderd gericht op een verkeersveilige gemeente, die goed bereikbaar is per fiets, openbaar vervoer en de auto.

Via het Burgerpanel zijn 1700 meldingen binnengekomen van verkeersonveilige locaties voor fietsers. Na analyse en prioritering hebben deze meldingen een plek gekregen in het Fietsveiligheidsplan.

De groei van het aantal reizigers in metrolijn E zette zich ook in 2017 door. Dat heeft geleid tot een regionaal besluit om de metrofrequentie te verhogen. In het weekend is -als proef- de nachtmetro gaan rijden.

De bouw van station Lansingerland vordert gestaag.

Met de minister zijn (vervolg)afspraken gemaakt over het aanpakken van regionale bereikbaarheidsopgaven, gericht op openbaar vervoer in samenhang met gebiedsontwikkelingsopgaven.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
5.5	We werken aan de bevordering van fietsgebruik en de fietsveiligheid.	<ul style="list-style-type: none"> We voeren het Fietsveiligheidsplan uit; We hebben de haalbaarheid van een bewaakte fietsenstalling Rodenrijs onderzocht; We hebben de subsidiemogelijkheden om het fietsnetwerk verder te optimaliseren onderzocht. 	Ja deels ja
5.6	We werken aan een adequate en vlotte verkeerscirculatie	<ul style="list-style-type: none"> We werken het Mobiliteitsplan Berkel verder uit; We monitoren het onderliggend wegennet om consequenties van de A16 Rotterdam te kunnen analyseren. Het Ontwerp Verlengde Hoogseweg is gereed. 	ja ja ja
5.7	We werken aan een toename van het aantal OV reizigers	<ul style="list-style-type: none"> We zetten in op uitbreiding van de capaciteit op Metrolijn E; Er is een netwerkvisie op het Hoogwaardig Openbaar Vervoer; De parkeerproblemen Parkeren halte Rodenrijs zijn aangepakt. 	ja ja deels
5.8	We zetten in op een actieve betrokkenheid bij de MRDH	<ul style="list-style-type: none"> We leveren een inbreng bij het opstellen en uitvoeren van regionaal verkeers- en vervoersbeleid MRDH. 	Ja

5.5 Bevordering fietsgebruik en fietsveiligheid

In januari 2017 is gesproken over de ambities van het Fietsveiligheidsplan. Dit werkten we verder uit. Daarvoor organiseerden we twee (interactieve) beeldvormende raadsavonden.

De Fietsersbond en de inwoners (via het burgerpanel) hebben onveilige locaties gemeld. Dit leverde 1.700 meldingen op. Hieruit blijkt een prioriteit om de rotondes op de Boterdorpseweg/Klapwijkseweg als eerste verkeersveiliger te maken. Daarnaast is gehoor gegeven aan de behoefte aan openbare verlichting op het Landscheidingsfietspad. Voor beide onderdelen is in de begroting 2018 geld gereserveerd

Eind 2017 is de eindversie van het fietsveiligheidsplan gereed gekomen voor bestuurlijke behandeling.

Op basis van tellingen van de Metropoolregio en eigen tellingen zijn verbetermaatregelen voor halte Rodenrijs opgesteld. Fietsparkeren is daarin een belangrijk element.

Voor het aanbrengen van openbare verlichting op het Landscheidingsfietspad, en het aanleggen van een alternatief voor fietsers voor het Berkeldijkje hebben we subsidie aangevraagd bij de Metropoolregio.

5.6 Adequate en vlotte verkeerscirculatie

Als onderdeel van het Mobiliteitsplan is in 2017 de aangepaste Planetenweg/Oostersingel opgeleverd.

In een intensief traject met ondernemers en omwonenden is een concreet plan opgesteld voor het autoluw maken van het plein bij het Vierkantje en de Herenstraat. Daarnaast is de planvorming voor het fietsvrij maken van het Berkeldijkje gestart. Hetzelfde geldt voor de herinrichting van de Noordeindseweg, inclusief de openstelling naar de rotonde Oostermeerlaan/Planetenweg.

Met de gemeente Rotterdam, Rijkswaterstaat en de Provincie Zuid-Holland maakten wij afspraken over het verkeersonderzoek naar de effecten van de A16 op het onderliggend wegennet.

De Verlengde Hoogseweg werkten we in 2017 verder uit.

5.7 Toename OV reizigers

In november besloot de Bestuurscommissie Vervoersautoriteit tot financiering van de keervoorziening op metrolijn E. Daarmee is een belangrijke stap gezet in de gewenste spitsfrequentieverhoging van de metro.

In 2017 is de netwerkvisie Randstadrail afgerond. De bevindingen leidden tot afspraken met het Rijk over een Gebiedsprogramma 'Duurzame Bereikbaarheid Rotterdam-Den Haag'. Hierin onderzoeken we verder op welke wijze nieuwe hoogwaardige OV-lijnen kansrijk zijn.

De P+R-visie van de Metropoolregio is vastgesteld en wordt in 2018 concreet uitgewerkt.

5.8 Actieve betrokkenheid bij de MRDH

Ambtelijk en bestuurlijk is er actief bijgedragen aan de Metropoolregio en de regionale opgaven. Zo droegen wij bij aan de MIRT-verkenning Bereikbaarheid Rotterdam-Den Haag en het daaruit volgende 'Gebiedsprogramma duurzame bereikbaarheid Rotterdam Den Haag'. Ook een project als de capaciteitsuitbereiding Metrolijn E heeft geleid tot regionale besluitvorming. Mede dankzij een bijdrage van Lansingerland is eind 2017 de nachtmetro als pilot van start gegaan.

De gemeenteraad diende diverse zienswijzen in, zoals reactie op bijvoorbeeld het Programma van Eisen Bus en de Evaluatie van de Metropoolregio.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Infrastructuur en mobiliteit

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	120	339	344	249	95
Doorbelaasting	612	392	468	448	20
Kapitaallasten	83	76	78	70	9
Totaal lasten	814	807	890	767	123
Totaal baten	13	15	15	31	15
Saldo	-801	-792	-875	-736	139

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.5.3 Beleidsveld Economische ontwikkeling

Wat hebben we bereikt?

In Lansingerland nam de bedrijvigheid in 2017 toe. Ook in de belangstelling voor het kopen van kavels op onze bedrijventerreinen zagen wij dat terug. De marketing- en acquisitieactiviteiten leidde tot verkoop van in totaal bijna 11 hectare bedrijventerrein, ruim het drievoudige van de jaardoelstelling.

De planvorming voor de uitbreiding van Berkel Centrum is ver gevorderd en voor de centra van Bergschenhoek en Bleiswijk stelden we actieplannen op. De gemeente Lansingerland werkt - samen met winkeliers, vastgoedeigenaren, BIZ en omwonenden in de kern Bergschenhoek - aan de verbetering van de vitaliteit van het centrum. Vitale horeca en detailhandel zijn belangrijk voor een levendig woon- en leefklimaat in onze kernen. Deze bedrijvigheid vormt bovendien een belangrijke pijler van onze lokale economie.

Het multimodaal vervoer staat door de verdere onderzoeken naar de mogelijkheden van de Holland Railterminal steviger op het netvlies van alle actoren.

De investeringsbereidheid in de glastuinbouw groeide in 2017. Het glasareaal nam met 7 hectare aan nieuw glas toe.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Resultaat 2017	Resultaat bereikt?
5.9	We stimuleren de lokale economie door nieuwe bedrijven en winkels aan te trekken en bestaande bedrijven te behouden. en de bezettingsgraad van de markt te behouden/verbeteren.	<ul style="list-style-type: none"> Het jaarlijks saldo van vestigende en vertrekkende bedrijven is positief. We presteren regionaal goed in (lage) leegstand Bedrijfsvastgoed. We geven duidelijkheid over de haalbaarheid Holland Railterminal Bleiswijk; We organiseren een bijeenkomst voor startende ondernemers. Het Economisch Platform organiseert Meet & Greet. Economisch Platform Lansingerland komt 3x bij elkaar. Economisch Platform Oostland, één keer. De Economische Visie 2017-2021 is gereed. Eerste ontwikkelingen op bedrijventerrein Leeuwenhoekweg. We staan in MRDH-verband op de PROVADA. 	<p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Deels</p> <p>Ja</p> <p>Nee</p> <p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Ja</p>
5.10	We stimuleren de glastuinbouwsector in Lansingerland.	<ul style="list-style-type: none"> We zetten in op het behoud van het areaal duurzame glastuinbouw. Er is duidelijkheid over haalbaarheid van een warmterotonde Oostland. De mid-term evaluatie Position Paper Glastuinbouw Lansingerland is uitgevoerd. 	<p>Ja</p> <p>Deels</p> <p>Ja</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • We organiseren 2 x Koplopersbijeenkomst • Het Valorisatienetwerk WUR is opgericht. • We ontvangen internationale delegaties. 	Ja Ja Ja
5.11	We voeren het marktreglement en het standplaatsenbeleid uit	<ul style="list-style-type: none"> • De bezettingsgraad van de markt blijft tussen de 95 en 100%; • Er is een goed aanbod van standplaatsen, dat voldoet aan de wens van inwoners en dat in balans is met het aanbod van de winkels. 	Ja Ja

5.9 Stimuleren lokale economie

Onze activiteiten, zoals beschreven in het marketingplan bedrijventerreinen en ondersteund door de aantrekkelijke economie, slaan aan: we verkopen meer gronden, krijgen meer verzoeken om informatie en we voeren meer gesprekken met belangstellende bedrijven. In totaal werden in 2017 onder 15 koopcontracten de handtekening gezet (10,8 hectare). Daarnaast tekenden bedrijven nog voor 6 reserveringsovereenkomst (13,7 hectare). Ook private partijen met grondpositie op bedrijventerrein Prisma verkochten (in een gezamenlijke deal) in 2017 kavels. Beursbezoeken aan Berlijn en München leidden tot concrete contacten en verkopen. De accountmanagers voor alle bedrijven bezoeken bijeenkomsten met lokale en regionale ondernemers en winkeliers en zijn daarmee direct aanspreekbaar door ondernemers.

Elsevier publiceert jaarlijks een onderzoek Economische Toplocaties dat een beeld schetst van de economische prestaties per gemeente. Door een wijziging in de methodiek vanaf 2017 is de indicator niet meer consistent (2017: positie 134) en niet meer bruikbaar zoals in het verleden. Inzicht ontbreekt momenteel in de achterliggende indicatoren. In 2018 bekijken we dit.

De detailhandel en horeca in Lansingerland groeien gestaag met nieuwe vestigingen en uitbreidingen. We werkten mee aan het mogelijk maken van een horecavestiging in Bergschenhoek Centrum: een belangrijke ontwikkeling om de levendigheid van dat centrum verder te verbeteren. We stelden, samen met winkeliers, vastgoedeigenaren en bewoners, de actieprogramma's voor de centra van Bergschenhoek en Bleiswijk op.

De in 2017 uitgevoerde capaciteitsanalyse en impactstudie van de Holland Railterminal Lansingerland (HRT) zijn positief. Ondernemers richtten, in samenwerking met onder andere de gemeente, een entiteit op die een trekkersrol vervult in dit proces. In 2017 spraken wij af dat zij in 2018 een businesscase opstellen die uitsluitend geeft over de haalbaarheid van de HRT.

ZZP-ers en potentiële zelfstandigen kwamen in grote getalen af op de Regionale Startersavond in november. Wij organiseerden deze startersavond met workshops en een informatiemarkt, samen met de gemeenten Zoetermeer en Pijnacker-Nootdorp.

Met brede input van Lansingerlandse ondernemers en andere stakeholders kwam de Economische Agenda Lansingerland 2018-2025 tot stand. De Agenda werd eind 2017 aangeboden aan de commissie Algemeen Bestuur. De raad stelde deze op 1 februari 2018 vast. In het Activiteitenprogramma van de Economische Agenda staan alle economische activiteiten die we gaan oppakken in 2018 en verder.

De eerste ontwikkelingen op Leeuwenhoekweg vonden plaats. Het eerste vastgoed is opgeleverd. In 2017 zijn de handtekeningen gezet voor ongeveer de helft van de beschikbare oppervlakte. De ontwikkeling van dit bedrijventerrein zit in een opwaartse spiraal. Daarbij is ook aandacht voor parkmanagement. In MRDH-verband namen we deel aan de vastgoedbeurs PROVADA. Dit was succesvol doordat we veel bekendheid konden gegenereerd. We haalden daar veel bestaande contacten aan en we deden nieuwe contacten op.

5.10 Glastuinbouw

Binnen de gemeente Lansingerland ligt een belangrijk deel van het belangrijkste glastuinbouwcomplex ter wereld. Als tweede glastuinbouwgemeente van Nederland zijn we erin geslaagd onze toppositie te behouden en te verstevigen. Ook in Lansingerland kwam de sector in algemene zin goed uit de economische crisis. De investeringsbereidheid nam in 2017 toe. Wij begeleidden diverse partijen bij hun uitbreiding. Zo realiseerde onder andere Solyco met begeleiding vanuit de gemeente 7 hectare aan nieuwe kassen.

Ook in 2017 merkten we dat de sector in onze gemeente van wereldformaat is. Diverse internationale delegaties uit zowel het westen als het verre oosten bezochten de gemeente. Doel daarvan is het aangaan van economische relaties. De gemeente faciliteert hierbij. Ook leidde Lansingerland een handelsdelegatie van Nederlandse (glas)tuinbouwbedrijven op de 18e Agri Expo van Shouguang en trad daar op als “guest of honour”. 30 Nederlandse bedrijven participeerden, waarvan 8 uit Lansingerland.

Om de toppositie te behouden sloot de gemeente zich aan bij het Valorisatienetwerk: de club van 100. Dit netwerk zorgt voor kennisontwikkeling in de sector. Dit is van vitaal belang om internationaal voorop te blijven lopen. Ook organiseerde wij twee bijeenkomsten met de koplopers uit de sector. We bespraken met hen de toekomst van de glastuinbouw. Dit heeft mede geleid tot de ‘mid-term evaluatie Position Paper Greenport Lansingerland’.

In 2017 promootten wij de glastuinbouw als aantrekkelijke sector om in te werken. Dit deden we door ondersteuning aan: (a) Kom in de Kas, (b) World Food Day en (c) Dutch Agri Food Week.

In de glastuinbouw speelt energie(besparing) een belangrijke rol en dat neemt in de toekomst alleen maar toe. Om die reden faciliteerden wij ondernemers bij de oprichting van drie warmtecoöperaties in Lansingerland. Zij verkennen in hoeverre een aftakking op de toekomstige warmterotonde Oost mogelijk is.

Ook op regionaal niveau (MRDH, Provincie en Rijk) zetten wij de verschillende innovatieve bedrijfsinitiatieven op de agenda, waardoor (financiële) steun ontstaat. Ook brachten wij verschillende subsidies - via netwerkbijeenkomsten en social media- onder de aandacht van greenportbedrijven. Dit resulteerde in diverse energiesubsidies voor de lokale greenportbedrijven.

Regionaal beleid

Het Plan van aanpak voor een bovenlokale glastuinbouwvisie en -beleid op economisch en ruimtelijk gebied is opgesteld. In dit traject werken we samen met de provincie Zuid-Holland en de gemeenten Pijnacker-Nootdorp, Zuidplas en Waddinxveen. In 2017 bepaalden we het traject, dat uit drie fasen bestaat. Fase 1 is het gestandaardiseerd verzamelen en bijhouden van voor de toekomst van het Oostland relevante data. Fase 2 is het onderzoeken van ambities en het ontwikkelen van in de visie en beleid voor een toekomstbestendig glastuinbouwgebied Oostland. Resultaten uit fase 2 worden in Q1 2019 verwacht. Fase 3 is de implementatie en het maken van regionale afspraken inzake de uitvoering van de ruimtelijke - economische visie en -beleid. Dit traject hangt samen met andere bovenlokale trajecten als de verstedelijkingsopgave, de samenwerking Corridor A12 (bedrijfventerreinen & railterminal), energie & verduurzaming en het MIRT. Dit zal in de loop van 2018 plaatsvinden.

De meerwaarde van een warmterotonde Oostland is duidelijk en staat op vele gremia hoog op de agenda. De vraag hoe en wanneer we het beste een warmterotonde realiseren, was in 2017 en blijft nog volop onderwerp van onderzoek en gesprek. In 2017 intensiverden wij de samenwerking met Pijnacker-Nootdorp op dit onderwerp, sloten we een energieakkoord met Greenport Holland af en namen deel aan overleggen hierover met Provincie, MRDH en andere gemeenten.

5.11 Uitvoeren marktreglement & standplaatsenbeleid

In het centrum van Berkel en Rodenrijs is op de woensdag een weekmarkt. In de kernen Bergschenhoek en Bleiswijk zijn geen weekmarkten. Hier is er sprake van een verzameling van standplaatsen.

In de kern Berkel en Rodenrijs zijn ook (vaste) standplaatslocaties aanwezig.

De huidige bezettingsgraad van de weekmarkt is 95%. Nog altijd is er animo voor een plek op de weekmarkt.

In 2017 was het, net als andere jaren, belangrijk de weekmarkt in Berkel Centrum minimaal in zijn huidige omvang te behouden en met standplaatsen te blijven werken in de (winkel)kernen. Het was relatief rustig in 2017 op de markt. Er was goed overleg tussen winkeliers en marktlieden. We controleerden meerdere keren op het overtreden van het fietsverbod op marktdagen en traden daar ook verbaliserend op. In het najaar zijn we gestart met de voorbereiding op de tijdelijke verplaatsing van de markt als gevolg van de herinrichting van het plein bij café 't Vierkantje. Ook de relevante standplaatsen betrekken we hierbij. De weekmarkt en de standplaatsen zien we als een belangrijke economische stimulans voor de kernen als aanbod richting de bewoners en bezoekers. De gemeente stimuleert ondernemers om in te spelen op de trends en ontwikkelingen op de weekmarkt.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Economische ontwikkeling

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	154	118	199	279	-79
Doorbelaasting	648	414	423	400	23
Kapitaallasten	-	-	-	-	0
Totaal lasten	802	533	622	679	-57
Totaal baten	183	121	205	217	12
Saldo	-619	-411	-417	-462	-45

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.5.4 Beleidsveld Duurzaamheid

Wat hebben we bereikt?

Het voeren van duurzaam beleid is niet alleen beter voor de toekomst van mens en milieu, maar levert ook een belangrijk economisch voordeel op. Daarom is de ontwikkeling van Lansingerland tot een duurzame, energie neutrale gemeente, met een klimaatbestendig, leefbaar en gezond bedrijfsleven één van de speerpunten van dit college. Ook in 2017 bereikten we, zoals hieronder beschreven, diverse resultaten die bijdragen aan deze doelstelling.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
5.12	We voeren het actieprogramma Realistisch Duurzaam 2015-2016 uit.	<ul style="list-style-type: none"> Eind 2017 is er een toename van het aantal duurzame initiatieven door bewoners. Daartoe stimuleren en faciliteren we in ieder geval het Platform Duurzaam Lansingerland en de op te zetten energie coöperatie(s) van inwoners; Het kweekstation voor bijen en wilgen is operationeel; De winnaar van de prijsvraag van Ondernemend Lansingerland voor emissieloos vervoer is bekend en bezig met de uitvoering van zijn idee; We voerden minimaal twee keer een wijkgerichte aanpak voor energiebesparing bestaande woningvoorraad uit; De, eind 2016 gestarte, aanpak om sportverenigingen en maatschappelijke instellingen te verduurzamen leidt tot concrete resultaten; Duurzaamheid is eind 2017 onderdeel van de standaardwerkwijze van de gemeente, binnen alle afdelingen en projecten; We hanteren een aanpak voor het verduurzamen van de gemeentelijk infrastructuur, zoals gemeentelijke gebouwen en openbare verlichting; Zowel in nieuwbouw als bij renovatie houden we standaard rekening met het aanleggen van een infrastructuur voor elektrisch rijden en andere duurzame aspecten; In de nieuwbouw benutten we openliggende kansen voor verdere verduurzaming; Er zijn aanzienlijk meer openbare laadpalen in de gemeente; Tot slot verwachten we dat we eind 2017 uitvoering geven aan een raadsbesluit over de komst van windenergie en over de ontwikkeling van een warmterotonde. 	<p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Nee</p> <p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Ja</p> <p>Deels: wel opgesteld, besluitvorming was op 1-2-2018</p>

5.12 Uitvoering actieprogramma realistisch duurzaam

In 2017 zagen wij een toename van het aantal duurzame initiatieven door inwoners. Zo professionaliseerde de energiecoöperatie NLS zich met de start diverse werkgroepen op gebied van energiebesparing, windenergie en zonne-energie, het regelmatig uitbrengen van een nieuwsbrief en de organisatie van meerdere energiemarkten. Het Platform Duurzaam Lansingerland lanceerde een website waarop allerlei duurzame initiatieven gedeeld worden ter lering en stimulering van nieuwe initiatieven. Het kweekstation voor bijen is operationeel. De prijsvraag van de Stichting Innovatieve Topsectoren is gestopt vanwege een combinatie van redenen. Bij de bestaande woningen organiseerden we een energiemarkt waarbij lokale ondernemers en inwoners elkaar ontmoetten en tips uitwisselden over de manieren waarop een woning verduurzaamd kan worden. Ook voerden we twee wijkacties uit waarbij middels energiecafé's inwoners informatie kregen over dit onderwerp. We participeerden in mei 2017 in de collectieve aankoop van zonnepanelen waarbij 164 inwoners 1876 zonnepanelen aanschafte voor hun woning. We voerden overleg met 3B wonen over de wijze waarop we beide duurzaamheidsagenda's op elkaar af gaan stemmen. In elk nieuwbouwproject was duurzaamheid een vast onderdeel van de onderhandelingen. Ook stelden we eind 2017 een visie op duurzaam bouwen op, die begin 2018 in de raad besproken wordt. 'Van gas los' is daar en belangrijk onderdeel van. Eind 2017 stelde de raad de legesverordening vast waarmee we een pilot uitvoeren met betrekking tot 'groene leges'. Hierbij verstrekken we korting op de legeskosten aan particulieren en ontwikkelaars als deze meer dan de vereisten uit het Bouwbesluit (ver-)bouwen, zoals bijvoorbeeld een nul-op-de-meter woning. Duurzaamheid staat in de hele organisatie hoog op de agenda en is steeds meer onderdeel van het dagelijkse afwegingkader. Zo houden we bij renovatie van wijken rekening met duurzame verbeteringen en infrastructuur van laadpalen en vindt onderhoud aan gemeentelijke gebouwen zo duurzaam mogelijk plaats. We bereiden de aanbesteding voor de vervanging van veldverlichting door ledverlichting bij de sportverenigingen en het plaatsen van zonnepanelen op gemeentelijke daken. Er zijn in 2017 44 nieuwe openbare laadpalen geplaatst en/of in behandeling, waarvan 3 strategische laadpalen en 41 vraaggestuurde laadpalen. Met betrekking tot windenergie sloten we een overeenkomst met de provincie voor de overdracht van de vergunningverlenende bevoegdheden en stelden we een beleids- en toetskader windenergie op. We intensiverden de samenwerking met Pijnacker-Nootdorp en andere overheden over de kansen van een warmterotonde en sloten een energieakkoord met de Greenport over de verduurzaming van de glastuinbouw. In de zomer van 2017 zijn we gestart met het opstellen van een visie op duurzaamheid. Deze visie, die we in 2018 ter vaststelling aan de raad voorleggen, leidt tot het opstellen van een nieuw 4-jarig actieprogramma met uitvoeringsplannen. Tot slot leidde de vaststelling van de gemeentelijke meerjarenbegroting tot een forse uitbreiding van mensen en middelen bij duurzaamheid. Wij zijn daarom eind 2017 meteen gestart met de werving van deze nieuwe collega's.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel worden de kosten van dit beleidsveld gepresenteerd.

Beleidsveld: Duurzaamheid

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	136	110	180	182	-2
Doorbelasting	194	-	-	-	0
Kapitaallasten	-	-	-	-	0
Totaal lasten	330	110	180	182	-2
Totaal baten	-	-	-	-	0
Saldo	-330	-110	-180	-182	-2

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.5.5 Kengetallen Programma 5

Kengetal	2017 Begroting	2017 Resultaat
Ruimtelijke ontwikkeling		
Aantal starterswoningen	Ca 220 in voorbereiding	13 opgeleverd, circa 200 in voorbereiding
Aantal zorgeenheden	20 Westpolder Bolwerk + 24 brandweerkazerne BenR	20 opgeleverd, 24 in voorbereiding
Aantal zorgwoningen (Ds. Koetsveldstraat)	Nvt.	NVT
Aantal gehuisveste statushouders (taakstelling)	Pm.	124
Aantal nieuwbouwwoningen	Ca 400	334
% aanvragen voor omgevingsvergunning binnen wettelijke termijn afgehandeld	95%	100%
Aantal aanvragen	500	556
Aantal ingetrokken vergunningen	15	49
Aantal handhavingszaken	50	47
-waarvan verzoek om handhaving afgehandeld	15	9
-uitmondend in last onder dwangsom, resp. last onder bestuursdwang	15, resp. 1	4, resp. 1
Aantal geactualiseerde bestemmingsplannen	2	2
Aantal planuitwerkingen	5	6
Aantal beoordeelde principe verzoeken	40	112 (VH)
Aantal bestemmingsplannen nieuwe ontwikkelingen	6	7
Infrastructuur en mobiliteit		
Ontwikkeling slachtofferongevallen ⁸	48	ntb
Aantal Ov-reizigers	8700	
Gemiddelde snelheid Lansingerland-ring (NB: = 95% provinciale infrastructuur)	55 km/u	55 km/h
Economische ontwikkeling		
Aantal bedrijven	2.900	3.000
Vloeroppervlak winkels	77.500	79.771
Aantal verkochte kavels op bedrijventerrein	6	15
Bezettingsgraad markt	95%	95%
Aantal parkmanagementorganisaties	6	6
Aantal bijeenkomsten met bedrijfsleven	3	3
Duurzaamheid		
De hoeveelheid vermeden CO2 uitstoot	150 ton CO2	Niet bekend
De hoeveelheid duurzaam opgewekte energie	35.000 Kwh	Idem
Het aantal opgestarte initiatieven en projecten	30	>30

N.b.: Zoals vermeld in de evaluatie 2016-2017 van het actieprogramma Realistisch Duurzaam dekken deze indicatoren niet de lading en onderzoeken we de mogelijkheid om aan te sluiten bij bestaande (landelijke) monitoring zoals klimaatmonitor.nl of waarstaatjegemeente.nl.

⁸ Tot 2014 werden er alleen politiegegevens gebruikt, waarbij bekend was dat de registratiegraad door de politie vanaf 2010 zeer onnauwkeurig is. Sinds 2015 zijn de politiegegevens aangevuld met gegevens uit ziekenhuizen, waardoor de registratiegraad voor slachtofferongevallen verbeterd is.

2.6 Programma 6: Grondzaken

Beoogd maatschappelijk effect

Ontwikkelingen in ruimtelijke ordening, volkshuisvesting en economische /maatschappelijke doelstellingen realiseerbaar maken.

In onderstaande tabel presenteren wij de baten en lasten van het gehele programma.

bedragen x €1000

Totaal Programma 6	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Totaal lasten	66.131	25.004	33.054	29.842	3.212
Totaal baten	83.161	23.774	31.112	30.053	-1.059
Gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten	17.031	-1.231	-1.942	211	2.153
Toevoeging reserves	4.045	-	-	5.933	-5.933
Onttrekking reserves	10.123	258	696	4.947	4.250
Gerealiseerd resultaat	23.109	-973	-1.246	-775	471

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting verwijzen wij naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

Het programma kent de volgende beleidsvelden:

- Vastgoedbeleid;
- Grondexploitatie.

2.6.1 Beleidsveld Vastgoedbeleid

Wat hebben we bereikt?

In 2017 voerden we het vastgestelde vastgoedbeleid verder uit.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
6.1	We geven uitvoering aan het vastgoedbeleid en voeren de toekomstvisie verder uit.	<ul style="list-style-type: none"> • De toegepaste huurtarieven zijn marktconform; • We voeren de toekomstvisie sociaal-cultureel vastgoed uit.	Ja
6.2	We streven naar een efficiënt gebruik van onze maatschappelijke panden om te komen tot een gezonde exploitatie.	<ul style="list-style-type: none"> • In samenwerking met Optisport, die namens de gemeente beheer en exploitatie doet, verhogen we waar mogelijk de intensiteit van het gebruik van het maatschappelijk vastgoed; • In overeenstemming met het beleid stoot de gemeente panden af die niet efficiënt in gezet kunnen worden. Daarbij zijn wij in gesprek met de huidige gebruikers over verkoop of denken mee in eventuele verplaatsingen.	Ja

6.1 Uitvoeren vastgoedbeleid en toekomstvisie

In 2017 is het vastgoedbeleid van de gemeente verder ontwikkeld. Tarieven worden marktconform vastgesteld. Hiervoor gebruiken wij vaste tarieven en waar nodig en kan leveren wij maatwerk. Met ons beleid willen wij gemeentelijke objecten beter inzetten. Hierbij wordt een bewuste keuze gemaakt of het eigendom bij de gemeente moet blijven of juist niet. In 2017 zijn 3 objecten verkocht. Zo is in 2017 't Web overgedragen aan Bibliotheek Oostland met als uitgangspunt een goed maatschappelijk gebruik van dit pand. Ook het rouwcentrum in Bleiswijk en de gemeentewerf Bleiswijk zijn verkocht. In 2017 zijn daarnaast voorbereidingen getroffen om van het Spectrum een bloeiend cultuurhuis te maken, waarbij in dit geval het eigendom bij de gemeente zal blijven.

6.2 Streven naar efficiënt gebruik van maatschappelijke panden

Ook in 2017 beheerde Optisport samen met de gemeente de gemeentelijke accommodaties naar tevredenheid van de gebruiker. In 2017 is een aanbesteding gehouden om te komen tot een nieuw contract voor deze werkzaamheden. In de aanbesteding is vooral gekeken naar prijs, verbetering van de accommodaties en duurzaamheid. Sportfondsen had hierbij de beste aanbieding. Hiernaast zijn in 2017 een aantal trajecten in het kader van het afstoten van vastgoed vervolgd. Dit betreft zowel het bepalen van de wenselijkheid van afstoting als de voorbereidingen om tot daadwerkelijke afstoting te komen. Het gaat o.a. om de objecten MFR Anthuriumsingel, Pecto's, de Snip, Laan van Koot en het Polderhuis. Uiteraard in overleg met alle betrokkenen.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel presenteren wij de kosten van dit beleidsveld.

Beleidsveld: Vastgoedbeleid*bedragen x €1000*

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	3	2	83	49	34
Doorbelasting	-	-	-	-	0
Kapitaallasten	137	163	163	147	17
Totaal lasten	140	165	246	195	51
Totaal baten	156	254	5	5	0
Saldo	16	89	-241	-190	51

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting verwijzen wij naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

2.6.2 Beleidsveld: Grondexploitatie

Wat hebben we bereikt?

In 2017 is op alle projecten voortgang geboekt. Er zijn diverse gronden uitgegeven en realisatie- en verkoopovereenkomsten getekend. Daarmee is weer meer zekerheid verkregen dat de productie ook de komende jaren van de grond komt.

Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?

Om deze maatschappelijke effecten te bereiken hebben we in 2017 de volgende activiteiten ontplooid.

	Wat hebben we daarvoor in 2017 gedaan?	Beoogd resultaat 2017	Resultaat bereikt?
6.3	We verkopen bouwgronden voor zowel woningbouw als bedrijfsterreinen in aansluiting op de marktvraag. Dit is verwerkt in de planning van de grondexploitaties.	De planning in de grondexploitaties is gehaald en de oplevering van het geraamde aantal woningen is gewaarborgd.	Ja
6.4	We verkopen bouwgronden voor een marktconforme prijs.	De in de grondexploitaties geraamde opbrengsten voor bouwkvavels en bedrijfsterreinen zijn gerealiseerd.	Ja
6.5	We leveren extra inspanningen op het gebied van marketing en acquisitie vooral voor bedrijfsterreinen om de geraamde omzet te kunnen halen.	We hebben de bouwgronden verkocht zoals geraamd in de grondexploitaties.	Ja
6.6	We zorgen ervoor dat grondexploitaties en de inschattingen van de risico's actueel zijn.	We actualiseren de grondexploitaties 1x per jaar volledig gelijktijdig met de jaarrekening en zorgen voor een (globale) doorkijk bij de begroting. Ditzelfde geldt voor de financiële vertaling van de risico's. Risicomanagement is dagelijkse praktijk.	Ja
6.7	We beperken de negatieve effecten van de bestaande risico's zo veel mogelijk.	We formuleren beheersmaatregelen en maken mogelijke effecten inzichtelijk.	Ja

6.3 Verkoop bouwgronden voor woningen en bedrijven aansluitend op de markt

Er zijn in 2017 diverse gronden uitgegeven en realisatie- en verkoopovereenkomsten getekend voor zowel de woningbouwlocaties als de bedrijventerreinen. Daarmee is weer meer zekerheid verkregen dat de productie ook de komende jaren van de grond komt. In totaal zijn er in 2017 334 woningen opgeleverd.

6.4 Verkoop van bouwgronden voor een marktconforme prijs

Wij verkopen gronden alleen voor een marktconforme prijs. Deze prijzen komen op diverse wijzen tot stand. Bijvoorbeeld via een openbare aanbesteding (hieruit volgt automatisch de marktconforme prijs), taxatie, vergelijkingsprijzen of conform de al eerder gesloten contracten. De huidige marktomstandigheden leiden tot meer positieve onderhandelingsresultaten en ook de prijzen voor vrije kvavels zoals opgenomen in de kaderbrief Grondprijzen worden in de meeste gevallen nu gehaald.

6.5 Inspanningen op het gebied van marketing en acquisitie

In 2017 is verder uitvoering gegeven aan het marketing- en acquisitieplan voor Bedrijventerreinen, nationaal en internationaal. Met succes: in 2017 sloten wij diverse verkoopovereenkomsten voor de bedrijventerreinen Oudeland, Leeuwenhoekweg en Prisma. Ook zijn er 3 betaalde optieovereenkomsten gesloten, waarvan naar verwachting een groot deel in 2018 omgezet wordt naar verkoopovereenkomsten.

6.6 Grondexploitatie en risico's zijn actueel

Jaarlijks worden de grondexploitatie geactualiseerd (per 1-1) en, gelijktijdig met de Jaarrekening, vastgesteld via de Meerjaren Prognose Grondexploitatie (MPG). Bij de Begroting is de raad per brief geïnformeerd over de voortgang (grote afwijkingen) en een globale doorkijk naar het MPG 2018. Bij de actualisatie van de grondexploitatie wordt ook de inschatting van de risico's opnieuw beoordeeld en waar nodig bijgesteld.

6.7 Beperken negatieve effecten van bestaande risico's

Risicomanagement is onderdeel van ons dagelijkse werkproces. Er worden continu afwegingen gemaakt tussen resultaten van vandaag en toekomstige resultaten als gevolg van mogelijke risico's in de toekomst. Voor de bestaande risico's formuleren wij beheersmaatregelen. Bij de Begroting en Jaarrekening informeren we de raad over de risico's en de mogelijke effecten hiervan via de paragraaf Weerstandsvermogen en de paragraaf Grondbeleid.

Wat heeft het gekost?

In onderstaande tabel presenteren wij de kosten van dit beleidsveld.

Beleidsveld: Grondexploitatie

bedragen x €1000

	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Directe lasten	63.772	22.720	30.682	27.671	3.011
Doorbelaasting	2.218	2.119	2.126	1.976	150
Kapitaallasten	-	-	-	-	0
Totaal lasten	65.991	24.839	32.808	29.647	3.161
Totaal baten	83.005	23.520	31.107	30.048	-1.059
Saldo	17.015	-1.319	1.701	401	2.102

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse per programma.

Kengetallen Programma 6

Kengetal	2017 Begroting	2017 Resultaat
Vastgoedbeleid		
Aantal verkochte panden	2	3
Grondexploitatie		
Aantal woningen (opgeleverd)	360*	334
Verkoop van bedrijventerreinen binnen eigen grexen (aantal hectare excl. GR)	1 ha	Verkoopovk voor ca. 3,4 ha, waarvan ca. 0,5 ha geleverd
Aantal volledige actualisaties van de grexen, inclusief risico's (excl. globale doorkijk bij de begroting)	1	1

*In de begroting stond hier 400 woningen. Dit is via de vaststelling van de Meerjaren Prognose Grondexploitaties 2017 bijgesteld naar 360 woningen.

2.7 Overzicht algemene dekkingsmiddelen

2.7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de algemene dekkingsmiddelen toegelicht. Dit zijn inkomsten die niet specifiek toe te rekenen zijn aan een bepaald programma, maar waarmee uiteindelijk de saldi van de andere programma's kunnen worden gedekt. In het overzicht van baten en lasten is de financiële samenhang tussen de programma's en de algemene dekkingsmiddelen weergegeven.

De voornaamste vrij besteedbare inkomensbronnen van de gemeente zijn de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de verschillende lokale heffingen, zoals de Onroerende Zaakbelasting (OZB), de hondenbelasting en de precariobelasting. Daarnaast maken financiering en uitvoering van de Wet WOZ deel uit van dit programma.

2.7.2 Overzicht baten en lasten algemene dekkingsmiddelen

Het overzicht van algemene dekkingsmiddelen en de post onvoorzien is als volgt:

Tabel 2.7.1 Overzicht algemene dekkingsmiddelen en post onvoorzien

bedragen x € 1.000

	Rekening 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Lasten					
Lokale heffingen	470	390	390	439	-49
Algemene Uitkering gemeentefonds	-	-	-	-	-
Dividend	19	8	56	74	-17
Financieringsfunctie	1	1	4.071	3.946	125
Algemene dekkingsmiddelen	3.356	2.571	1.593	978	616
Onvoorzien	-	250	-	-	-
Subtotaal lasten	3.846	3.219	6.111	5.437	674
Baten					
Lokale heffingen	14.872	15.438	15.638	15.345	-293
Algemene Uitkering gemeentefonds	57.274	56.949	57.741	57.747	6
Dividend	3.330	3.316	3.365	3.372	7
Financieringsfunctie	2.604	408	4.751	4.762	11
Algemene dekkingsmiddelen	1.994	1.197	1.491	1.478	-13
Onvoorzien	-	-	-	-	-
Subtotaal baten	80.074	77.308	82.985	82.703	282
Resultaat voor bestemming	76.228	74.089	76.874	77.266	-392
Toevoeging reserves	5.045	65	736	770	-34
Ottrekking reserves	-5.409	-81	-1.084	-1.011	-73
Resultaat na bestemming	75.865	74.074	76.527	77.025	-499

2.7.3 Lokale heffingen

Lokale heffingen (waarvan de besteding niet gebonden is) zijn heffingen waarbij geen sprake is van een één-op-één verband tussen de gemeentelijke dienstverlening en de belasting. Van de opbrengsten lokale heffingen Onroerende Zaakbelasting en hondenbelasting kan het volgende overzicht worden gegeven:

Tabel 2.7.2 Lokale heffingen 2017

bedragen x € 1.000

	Rekening 2016	Begroting 2017 voor wijziging	Begroting 2017 na wijziging	Rekening 2017	Verschil t.o.v. begroting
Onroerende zaakbelasting	14.331	15.097	15.097	14.801	-296
Hondenbelasting	300	295	295	304	9
Precariobelasting, kabels en leidngen	202	0	200	201	1
Precariobelasting	40	45	45	39	-6
Totaal	14.873	15.437	15.637	15.345	-292

In 2017 is voor niet-woningen een aantal verminderingen en vernietigingen door SVHW verwerkt. Voor woningen is door het arrest Waterverdedigingswerkenvrijstelling eind 2017 de areaalwaarde naar beneden bijgesteld. Hierdoor is de netto-opbrengst van de onroerende zaakbelasting lager dan begroot.

2.7.4 Algemene uitkering uit het gemeentefonds

Het gemeentefonds vormt de grootste inkomstenbron voor gemeenten. Twee factoren bepalen de uitkering aan een gemeente:

- De totale omvang van het gemeentefonds. De omvang hangt met name af van de algemene groei en van taakmutaties. Het gemeentefonds is gekoppeld aan de rijksuitgaven. Als het Rijk meer uitgeeft, gaat het gemeentefonds ook omhoog en omgekeerd.
- Het aandeel van een gemeente in de totale omvang van het gemeentefonds. Dit aandeel hangt af van de zogenaamde verdeelmaatstaven. Het aantal inwoners is een voorbeeld van een verdeelmaatstaf. In totaal zijn er circa 50 verdeelmaatstaven.

Op basis van de decembercirculaire van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is de opbrengst van de algemene uitkering 2017 berekend. Dit geeft het volgende overzicht:

Tabel 2.7.3 Algemene uitkering 2017

bedragen x € 1.000

	Rekening 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Algemene uitkering gemeentefonds en aanvullende bijdrage	57.274	56.949	57.741	-57.747	6
Totaal	57.274	56.949	57.741	57.747	6

Doormiddel van de raadsbrief U17.16573 op het Raadsinformatiesysteem bent u geïnformeerd over dit effect van de decembercirculaire.

2.7.5 Dividend

Jaarlijks ontvangt de gemeente dividend over haar deelnemingen. In 2017 ontvangen wij het dividend van het jaar 2016. Over het dividendjaar 2017 geeft dat het volgende overzicht:

Tabel 2.7.4 Dividend 2017

bedragen x € 1.000

	Rekening 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Dividend	3.311	3.309	3.309	3.298	11
Totaal	3.311	3.309	3.309	3.298	11

In de jaarrekening 2017 is, op basis van het AB - besluit van Eneco, Stedin en de BNG, het dividend verantwoord dat betrekking heeft op het aan de aandeelhouders uit te keren deel van het rekeningresultaat 2016 van deze ondernemingen.

2.7.6 Saldo van de financieringsfunctie

Het saldo van de financieringsfunctie bestaat uit het renteresultaat. Het renteresultaat ontstaat door het verschil tussen de werkelijk betaalde rente en de doorbelaste rente. De systematiek achter het renteresultaat wordt toegelicht in de paragraaf Financiering en Treasury.

2.7.7 Algemene stelposten en post onvoorzien

Tabel 2.7.5 Stelposten 2017

bedragen x € 1.000

	Rekening 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Stelpost Formatiegroei en inhuur	-	1.428	-215	-	-215
Stelpost Areaaluitbreiding	-	369	245	-	245
Stelpost bezuinigingen Sociale panden	-	-110	-110	-	-110
Overige Algemene dekkingsmiddelen	-	14	164	-	164
Stelpost onvoorzien incidenteel	-	250	-	-	-
Totaal	-	1.952	84	-	84

Stelpost Formatiegroei en inhuurbudget

De stelpost formatiegroei en inhuurbudget geeft een saldo van € 215.000 tekort. Deze stelposten hebben een relatie met de formatie- en inhuurbudgetten van de individuele afdelingen. De ambtelijke organisatie stuurt op het totaal van deze budgetten. Individuele afdelingen kunnen een beroep doen op een budget uit het centraal budget wanneer er knelpunten zijn in de formatie. Ook kan eventuele ruimte in het budget van de ene afdeling worden ingezet bij een andere afdeling. Het 'tekort' in de stelposten wordt dan gecompenseerd door overschotten op andere formatie- en inhuurbudgetten in de begroting. Op totaalniveau is er in 2017 sprake van een 'licht' overschot op de formatie en inhuurbudgetten incl. deze stelposten. Dit 'overschot' komt tot uitdrukking op de beleidsvelden en het overzicht overhead (conform toepassing van het BBV).

Stelpost Areaaluitbreiding

De begrote stelpost areaaluitbreiding is bij de voorjaarsnota met één derde verlaagd. Het resterende begrotingsbudget (€ 245.000) is niet benut omdat de exploitatie toereikend was voor het onderhoud.

Stelpost Onvoorzien

Er is dit jaar geen aanspraak gedaan op de stelpost onvoorzien. Deze is afgeraamd bij de najaarsnota 2017.

Stelpost bezuinigingen Sociale panden

Bij de bezuinigingen in de kadernota 2015 is deze stelpost ingesteld door vier sociale panden af te stoten. Deze bezuinigingsstelpost is in 2017 nog niet geheel ingevuld wegens verschillende redenen (zoals lopende bestemmingsplanprocedure, verkoopprocedures of discussie omtrent de invulling van de panden). De Raad is lopende 2017 hierover geïnformeerd en zal in 2018 ook geïnformeerd blijven indien er ontwikkelingen zich voortdoen.

Overige algemene dekkingsmiddelen

Dit betreft de stelpost VPB. Deze is in 2017 niet ingezet. Daarnaast heeft de raad met de voorjaarsnota structureel een budget opgenomen voor het in dienst nemen van mensen met een arbeidshandicap. Uit onderzoek bleken slechts mogelijkheden te bestaan buiten de reguliere functies. Het plan van aanpak om deze functies duurzaam in te zetten binnen de gemeentelijke organisatie zal Q1 van 2018 gereed zijn en worden gedeeld met de raad. Hierdoor is het budget dat beschikbaar was voor 2017 incidenteel (nog) niet gebruikt.

2.8 Overzicht Overhead

Na de vernieuwingen in het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) wordt voorgeschreven dat de baten en lasten van overhead niet meer onder de afzonderlijke programma's worden opgenomen. Overhead is gedefinieerd als 'alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van het primaire proces'. Met ingang van 2017 begroten we op een centrale begrotingspost: het 'overzicht overhead'. In deze begrotingspost zijn de huisvestingslasten, de automatiseringslasten en diverse materiele overheadlasten (drukwerk, opleidingskosten, catering, etc.) opgenomen. Daarnaast zijn de personele lasten opgenomen van die functies die we op grond van de 'notitie overhead' van de commissie BBV kwalificeren als overhead. Om inzichtelijk te maken waar de overhead uit bestaat, is deze verdeeld in vier onderdelen: personeel, uitbestede bedrijfsvoering, huisvesting en automatisering. In de tabel hieronder geven wij inzicht in de realisatie van de overhead afgezet tegen de begroting 2017.

bedragen x €1000

Overzicht Overhead	Realisatie 2016	Raming 2017 voor wijziging	Raming 2017 na wijziging	Realisatie 2017	Afwijking 2017
Lasten					
Huisvesting	0	1.701	2.196	1.899	297
Automatisering	0	1.659	1.643	1.581	62
Uitbestede bedrijfsvoering	0	632	672	639	33
Personeel	0	9.801	10.192	10.049	143
Grondexploitatie (dekking)	0	-942	-857	-770	-87
Subtotaal lasten	0	12.850	13.847	13.398	449
Baten					
Huisvesting**	0	0	-216	-160	-55
Automatisering	0	0	0	0	0
Uitbestede bedrijfsvoering	0	0	0	0	0
Personeel**	0	0	-22	-18	-4
Grondexploitatie (dekking)	0	0	0	0	0
Subtotaal baten	0	0	-238	-179	-59
Gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten	0	12.850	13.609	13.220	390
Toevoeging reserves	0	0	0	0	0
Onttrekking reserves	0	0	0	0	0
Gerealiseerd resultaat	0	12.850	13.609	13.220	390

* Voor Realisatie 2016 zijn geen cijfers beschikbaar aangezien we pas vanaf de Begroting 2017 het Overzicht Overhead hanteren.

**In dit overzicht staan de baten als negatief weergegeven

Voor een nadere toelichting op de belangrijkste afwijkingen per programma ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar paragraaf 4.2.1 Verschillenanalyse.

2.8.1 Huisvesting

De huisvestingskosten bestaan uit alle kosten gerelateerd aan het gemeentekantoor en de gemeentewerf. Dit zijn onder andere de kapitaallasten, onderhoudskosten, diverse belastingen en heffingen, gas-, water- en elektriciteitskosten en verzekeringspremies. De opbrengsten die worden ontvangen voor de verhuur van delen van het gemeentekantoor aan derden zijn in mindering gebracht op deze kosten.

2.8.2 Automatisering

Tot de automatiseringskosten worden de kosten gerekend voor hard- en software voor algemeen gebruik (v.b. corsa en intranet) en de kosten voor hard- en software voor de ondersteunende afdelingen (v.b. Key2Financien en Centric). De hard- en software die direct toe te rekenen zijn aan activiteiten, zijn doorbelast naar de betreffende programma's (v.b. Suite4Sociale regie, Key2Burgerzaken en Key2GBA).

2.8.3 Uitbestede bedrijfsvoering

Uitbestede bedrijfsvoering zijn werkzaamheden die tot de overhead worden gerekend volgens de BBV, maar die de gemeente Lansingerland heeft uitbesteed aan derden. Het gaat om kosten voor de catering voor zowel het bedrijfsrestaurant als ook voor de catering tijdens commissie- en raadsvergaderingen. De kosten voor het externe archief, schoonmaak, onderhoud van de elektrische fietsen en scooters, onderhoud van de planten in het gemeentekantoor en de beveiliging worden gerekend tot de uitbestede bedrijfsvoering.

2.8.4 Personeel ondersteunende afdelingen + Personeel uitvoerende afdelingen

De post personeel bestaat uit de medewerkers van de ondersteunende afdelingen en de medewerkers van de uitvoerende afdelingen die tot de overhead worden geteld conform de definitie 'overhead' van de BBV. Tot de ondersteunende afdelingen worden onder andere gerekend de directie, bestuurszaken, concern control, personeel en organisatie, automatisering, communicatie, facilitaire zaken en financiën. De overhead van de uitvoerende afdelingen bestaat uit de afdelingshoofden, teamleiders voor 50%, secretariaat en bedrijfsvoeringsfunctionarissen. Het personeel dat wordt toegerekend aan de overhead bedraagt ongeveer 1/3 van het totale personeelsbestand in FTE's.

2.8.5 Grondexploitaties

De overheadkosten die betrekking hebben op de grondexploitaties mogen middels het integrale uurtarief en bijbehorende doorbelastingen toegerekend worden aan de grondexploitaties.

3. Paragrafen

Inleiding

Het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) stelt dat een aantal verplichte paragrafen moet worden opgenomen in de programmabegroting. Zij geven, als een dwarsdoorsnede door de programma's, inzicht in een aantal bedrijfsvoeringsaspecten van de gemeente. De paragrafen zijn:

- Lokale heffingen;
- Weerstandsvermogen en risicobeheersing;
- Onderhoud kapitaalgoederen;
- Financiering;
- Bedrijfsvoering;
- Verbonden partijen;
- Grondbeleid;
- Interbestuurlijk toezicht;
- Taakstelling en reserveringen.

Paragraaf Interbestuurlijk toezicht is niet verplicht vanuit de BBV, maar is toegevoegd naar aanleiding van de wet revitalisering generiek toezicht. De paragraaf Taakstelling en reserveringen is toegevoegd naar aanleiding van een advies in de begrotingscirculaire van de Provincie Zuid-Holland 2014-2017.

3.1 Paragraaf Lokale heffingen

3.1.1 Inleiding

Bij de lokale heffingen wordt onderscheid gemaakt tussen heffingen waarvan de besteding gebonden is (zoals de rioolheffing en de afvalstoffenheffing) en de gemeentelijke heffingen waarvan de besteding niet van te voren is bestemd (zoals de onroerende zaakbelasting en de hondenbelasting).

Naast een overzicht met vergelijkende cijfers van de gemeentelijke woonlasten over 2016 wordt in deze paragraaf ingegaan op een aantal ontwikkelingen in het afgelopen jaar.

De gemeente Lansingerland kent de volgende belastingen en rechten:

1. Onroerende zaakbelasting (OZB);
2. Afvalstoffenheffing;
3. Rioolheffing;
4. Lijkbezorgingsrechten;
5. Leges burgerzaken;
6. Leges bouw;
7. Hondenbelasting;
8. Marktgeden;
9. Precariobelasting.

3.1.2 Overzicht opbrengst lokale heffingen

De onderstaande tabel geeft de gerealiseerde opbrengsten van de lokale heffingen in 2017 weer.

Tabel 3.1.1 Opbrengsten lokale heffingen

bedragen x € 1.000

	Rekening 2016	Begroting 2017 voor wijziging	Begroting 2017 na wijziging	Rekening 2017	Vershil t.o.v. begroting
OZB woningen	8.810	9.096	9.096	8.967	-129
OZB niet-woningen	5.521	6.001	6.001	5.834	-167
Afvalstoffenheffing	6.209	5.638	5.638	5.652	14
Rioolheffing	5.701	5.887	5.887	5.958	71
Lijkbezorgingsrechten	205	212	212	203	-9
Leges burgerzaken	669	506	650	790	140
Leges bouw	1.452	1.390	2.190	3.827	1.637
Hondenbelasting	300	295	295	304	9
Marktgeden	65	71	71	60	-11
Precariobelasting, uitstallingen	40	45	45	39	-6
Precariobelasting, kabels en leidngen	202	0	200	201	1
Totaal belastingen en rechten	29.174	29.141	30.285	31.835	1.550

Hierna wordt een toelichting gegeven op de afzonderlijke belastingen en rechten.

3.1.3 Onroerende zaakbelasting (OZB)

Er zijn twee soorten OZB: de eigenarenbelasting en de gebruikersbelasting. Voor woningen bestaat er alleen een eigenarenbelasting. Voor niet-woningen (onder andere bedrijfspanden, maatschappelijke voorzieningen zoals scholen en zwembaden, maar ook bouwgronden) bestaat er zowel een eigenaren- als een gebruikersbelasting. Jaarlijks bepaalt de gemeente de waarde van de onroerende zaak, de zogeheten WOZ⁹-waarde.

Lansingerland kent een tariefdifferentiatie voor woningen en niet-woningen. Een dergelijke tariefs-differentiatie tussen woningen en niet-woningen wordt overigens in vrijwel heel het land toegepast.

⁹ Wet Waardering Onroerende Zaken

Tarieven

Het OZB-tarief wordt berekend naar een percentage van de WOZ-waarde. Het verloop van de OZB-tarieven over de afgelopen jaren ziet er als volgt uit:

Tabel 3.1.2 Ontwikkeling tarieven onroerende zaakbelasting

Tarieven Onroerende Zaakbelasting	Stijging t.o.v.			
	Tarief 2015	Tarief 2016	Tarief 2017	2016
Eigenaar (woning)	0,1505%	0,1454%	0,1407%	-3,23%
Eigenaar (niet-woning)	0,2446%	0,2508%	0,2548%	1,59%
Gebruiker (niet-woning)	0,1960%	0,2010%	0,2042%	1,59%

De begrote en gerealiseerde opbrengsten van de onroerende zaakbelasting 2017 bedragen:

Tabel 3.1.3 Opbrengst onroerende zaakbelasting

Opbrengst OZB	bedragen in hele euro's				
	Rekening 2016	Begroting 2017 voor wijziging	Begroting 2017 na wijziging	Rekening 2017	Vershil t.o.v. begroting
Woningen (eigenaren)	8.809.561	9.096.255	9.096.255	8.966.944	-129.311
Niet-woningen (eigenaren)	3.268.724	3.567.200	3.567.200	3.465.805	-101.395
Niet-woningen (gebruikers)	2.252.031	2.434.064	2.434.064	2.368.523	-65.541
Subtotaal niet-woningen	5.520.755	6.001.264	6.001.264	5.834.328	-166.936
Totaal opbrengst OZB	14.330.316	15.097.519	15.097.519	14.801.272	-296.247

Toelichting:

Op grond van de uitgangspunten in kadernota 2017, zijn de geraamde OZB-opbrengsten in 2017 met 1,1% verhoogd (inflatiecorrectie). De tarieven zijn hierbij gecorrigeerd voor waardeontwikkeling; +4,5% voor woningen en -0,5% voor niet-woningen. In 2017 is voor niet-woningen een aantal verminderingen en vernietigingen door SVHW verwerkt. Voor woningen is door het arrest Waterverdedigingswerkenvrijstelling eind 2017 de areaalwaarde naar beneden bijgesteld. Hierdoor is de netto-opbrengst van de onroerende zaakbelasting lager dan begroot.

3.1.4 Waardering Onroerende Zaken (WOZ)

Uitvoering

SVHW te Klaaswaal voert per 1 januari 2013 de Wet WOZ en de heffing en inning van gemeentelijke belastingen uit voor onze gemeente.

Waarderingskamer

De Waarderingskamer (WAKA) heeft de uitvoering van de WOZ binnen het voorzieningsgebied van SVHW beoordeeld als "voldoende". Dit algemeen oordeel is van toepassing op een gemeente die WOZ-taxaties van voldoende kwaliteit levert en op de belangrijkste onderdelen van het WOZ-werkproces voldoet aan de gestelde kwaliteitseisen. Zie hiervoor de website van de Waarderingskamer: <https://www.waarderingskamer.nl/nc/alle-beoordelingen/gemeentepagina/lansingerland/>

Bezwaarschriften

Tabel 3.1.4 Afhandeling bezwaarschriften WOZ

Aantallen bezwaarschriften WOZ	mutatie t.o.v.			
	2015	2016	2017	2016
Ingediend	433	377	456	21%
Nog in behandeling (28 januari 2018)	0	8	5	-38%
<u>Waarvan afgehandeld:</u>				
Toegekend	206	151	186	23%
Afgewezen en anderszins afgedaan	227	218	265	22%

Toelichting:

Het aantal ingediende bezwaarschriften is met 20% toegenomen ten opzichte van 2016. Dit is te verklaren door een hoger aantal ingediende bezwaren door No-cure-no-pay bureaus. Van de ingediende bezwaarschriften is in 2017 ongeveer 40% toegekend, dit is in lijn met voorgaande jaren.

3.1.5 Hondenbelasting

Tarieven

Voor de hondenbelasting bestaat een tarief voor de eerste hond, een tarief voor de tweede en volgende hond en voor een geregistreerde kennel. Het verloop van de tarieven hondenbelasting over de afgelopen jaren ziet er als volgt uit:

Tabel 3.1.5 Ontwikkeling tarieven hondenbelasting

Hondenbelasting	Tarief 2015	Tarief 2016	Tarief 2017	Stijging t.o.v. 2016
Eerste hond	€ 80,28	€ 80,63	€ 81,48	1,1%
Elke volgende hond	€ 112,32	€ 112,92	€ 114,12	1,1%
Geregistreerde kennel	€ 240,84	€ 242,04	€ 244,68	1,1%

3.1.6 Afvalstoffenheffing

Tarieven

De gemeente Lansingerland kent voor de afvalstoffenheffing een tarief voor éénpersoonshuishoudens en een tarief voor meerpersoonshuishoudens. Het verloop van de tarieven over de afgelopen jaren is als volgt:

Tabel 3.1.6 Ontwikkeling tarieven afvalstoffenheffing

Tarieven afvalstoffenheffing	Tarief 2015	Tarief 2016	Tarief 2017	Afname t.o.v. 2016
Eenpersoonshuishoudens	€ 285,60	€ 229,92	€ 205,68	-10,5%
Meerpersoonshuishoudens	€ 356,88	€ 287,28	€ 257,16	-10,5%

Baten en lasten afvalstoffenheffing en dekkingspercentage

Tabel 3.1.7 Baten en lasten afvalinzameling

bedragen in hele euro's

Afvalinzameling	Rekening 2016	Begroting 2017	Rekening 2017	Vershil t.o.v. begroting
(- = nadelig, + = voordelig)				
Lasten (toegerekende kosten, inclusief BTW)	4.059.745	5.637.900	5.018.591	619.309-
Baten afvalstoffenheffing	6.209.444	5.637.900	5.652.167	14.267
Saldo	2.149.699	-	633.576	633.576
Dekkingspercentage	1,53	1,00	1,13	

Toelichting:

Door nieuwe inzichten op het gebied van het verbeteren van scheidingsgedrag en zwerfvuil zijn niet alle acties uitgevoerd en voeren we een aantal projecten later uit. Voor het werk dat wel is uitgevoerd zijn de kosten lager uitgevallen. Het resterende saldo van afvalinzameling is toegevoegd aan de egaliseringsreserve afvalstoffenheffing.

3.1.7 Rioolheffing

Tarieven

Eind 2015 is het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) voor de planperiode 2015-2020 voor Lansingerland vastgesteld. Het uitgangspunt bij de rioolheffing is, op grond van het vastgestelde GRP, dat de kosten voor de rioleringsvoorzieningen voor 100% worden gedekt uit de rioolheffing. Als heffingsgrondslag wordt een vast bedrag per 500 m³ waterverbruik aangehouden, met een maximum van 10.000 m³. In het GRP 2015-2020 is ervan uitgegaan dat:

- De rioolheffing per (equivalente) heffingseenheid een vastgestelde 1,7% indexatie, naast de eventuele index voor inflatie (deze is voor 2017 vastgesteld op 1,1%) kent;
- De rioolheffing maximaal kostendekkend mag zijn: de geraamde opbrengsten (in de beschouwde periode) mogen de geraamde lasten niet overstijgen (*Gemeentewet artikel 229b*);
- Reserveren voor toekomstige vervangingsinvesteringen - door dotaties aan de (spaar)voorziening - is toegestaan;
- Reserveren enkel voor uitbreiding van het voorzieningenniveau niet is toegestaan;
- De opbrengsten van de rioolheffing niet voor andere doeleinden dan voor het gemeentelijk rioolstelsel (inclusief grond- en hemelwatervoorzieningen) mogen worden aangewend ofwel een relatie hebben met de verbrede watertaken.

Tabel 3.1.8 Ontwikkeling tarieven rioolheffing

Tarieven rioolheffing	Tarief 2015	Tarief 2016	Tarief 2017	Stijging t.o.v. 2016
Woningen	€ 229,32	€ 230,52	€ 237,00	2,81%

Het GRP wordt periodiek geëvalueerd om te bewaken dat de kostendekkendheid van de rioolheffing gehandhaafd blijft.

Baten en lasten rioolheffing en dekkingspercentage

Tabel 3.1.9 Baten en lasten rioolheffing

bedragen in hele euro's

Rioolheffing (- = nadelig, + = voordelig)	Rekening 2016	Begroting 2017	Rekening 2017	Verschil t.o.v. begroting
Lasten (toegerekende kosten, inclusief BTW)	4.573.437	4.936.178	5.011.584	75.406
Baten (rioolheffing en overige heffingen)	5.705.815	5.900.317	6.007.549	107.232
Saldo baten en lasten	1.132.378	964.139	995.965	31.826
Mutatie voorziening "riolering" (- = storting)	1.132.378	964.139	995.965	31.826
Saldo na mutatie voorziening	-	-	-	
Dekkingspercentage	1,25	1,20	1,20	

Toelichting:

Het saldo van baten en lasten van € 995.965 wordt gestort in de voorziening 'Riolering'. Hiervan was reeds € 964.139 in de begroting geraamd. Door het systeem van verwerking van het saldo van baten en lasten riolering via de voorziening 'riolering' komt een voordelig verschil uiteindelijk ten gunste van de voorziening.

Met betrekking tot het dekkingspercentage wordt nog het volgende opgemerkt. In het vastgestelde GRP is niet per jaar sprake van 100% kostendekkendheid. Voor het bepalen van de kostendekkendheid is de gehele planperiode die loopt tot 2073 beoordeeld. Voor deze totale planperiode is sprake van een 100% kostendekkendheid. De jaarlijkse mutatie, zijnde het verschil tussen de baten en lasten van rioolheffing verloopt via de voorziening 'Riolering'.

3.1.8 Leges burgerzaken

Opbrengst

De opbrengsten van de gemeentelijke leges burgerzaken in 2016 en 2017 staan in onderstaand overzicht nader gespecificeerd.

Tabel 3.1.10 Opbrengsten leges burgerzaken

bedragen in hele euro's

Opbrengst leges burgerzaken	Rekening 2015	Begroting 2016	Rekening 2016	Vershil t.o.v. begroting
Leges burgerlijke stand	79.969	52.617	91.343	38.726
Leges basisadministratie persoonsgegevens	45.263	24.274	45.361	21.087
Leges reisdocumenten	353.735	333.000	413.514	80.514
Leges rijbewijzen	174.038	205.000	220.907	15.907
Leges naturalisatie (vanaf 2014 inclusief overige leges)	9.528	35.149	11.444	-23.705
Leges gehandicaptenparkeerkaart	6.274	0	7.324	7.324
Totaal	668.807	650.040	789.893	139.853

Toelichting:

De baten uit de leges burgerzaken bleken voor meerdere leges hoger dan geprognostiseerd in verband met een onvoorziene stijging van het aantal aanvragen. Voor 2018 zijn de prognoses bijgesteld en vanaf 2019 wordt een daling van de aanvragen reisdocumenten verwacht. Voor een nadere toelichting van het verschil ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar de verschillenanalyse programma 1 in paragraaf 4.2.1.

3.1.9 Leges bouwzaken**Tarieven en opbrengst**

De leges voor bouw aanvragen zijn per 1 januari 2017 aangepast aan de geraamde kostentoe rekening (uurtarief afdeling x tijdsbesteding van het betreffende product).

Tabel 3.1.11 Opbrengsten leges bouwzaken

bedragen in hele euro's

Opbrengst leges bouwzaken	Rekening 2016	Begroting 2017 voor wijziging	Begroting 2017 na wijziging	Rekening 2017	Vershil t.o.v. begroting
Leges bouw	€ 1.451.612	€ 1.390.000	€ 2.190.000	€ 3.826.708	€ 1.636.708

Toelichting:

De legesinkomsten bedragen veel meer dan aanvankelijk begroot. De markt trok sterker en sneller aan dan verwacht. Hierdoor namen het aantal en de omvang van de aanvragen voor grote woningbouwprojecten en vergunningaanvragen bij uitgifte van bedrijfskavels gedurende het jaar flink toe en richting het einde van het jaar explosief toe. Daarnaast verklaart de gewijzigde systematiek van toerekenen ook een deel van de legesinkomsten: tot vorig jaar boekten we de leges in het jaar waarin we deze inden en maakten we alleen voor zeer grote projecten (waaronder Bleizo) een verdeling over de jaren waarop deze betrekking had. Naar aanleiding van onze eigen bevindingen en een opmerking in de managementletter van de accountant eind 2017 hebben wij besloten ook voor andere aanvragen het jaar van in behandeling nemen van de aanvraag als leidend te nemen. Voor een nadere toelichting van het verschil ten opzichte van de begroting wordt verwezen naar de verschillenanalyse programma 5 in paragraaf 4.2.1.

3.1.10 Lijkbezorgingsrechten

De lijkbezorgingsrechten zijn per 1 januari 2017 conform de uitgangspunten van de begroting 2017 - 2020 met 1,1% (inflatie) verhoogd. Zie tabel 3.1.1 voor de begrote en gerealiseerde bedragen in 2016 en 2017.

3.1.11 Marktgelden

De marktrechten zijn per 1 januari 2017 conform de uitgangspunten van de begroting 2017 - 2020 met 1,1% (inflatie) verhoogd. Zie tabel 3.1.1 voor de begrote en gerealiseerde bedragen in 2016 en 2017.

3.1.12 Precariobelasting

De tarieven voor standplaatsen zijn per 1 januari 2017 conform de uitgangspunten van begroting 2017 - 2020 met 1,1% (inflatie) verhoogd. Zie tabel 3.1.1 voor de begrote en gerealiseerde bedragen in 2016 en 2017.

3.1.13 Kwijtscheldingen van belastingen en rechten

Aanvragen

De ontwikkelingen met betrekking tot de aangevraagde kwijtscheldingen geeft het volgende beeld:

Tabel 3.1.12 Kwijtschelding gemeentelijke belastingen

Kwijtschelding gemeentelijke belastingen				toename t.o.v.	
		2016	2017	2016	2017
Ingediende aanvragen		1.195	1.021	-14,56%	
Nog in behandeling (februari 2018)			0		
Waarvan afgehandeld:					
Toegekend (geheel of gedeeltelijk)		788	824	4,57%	
Afgewezen		407	197		

De uitgaven aan kwijtscheldingen van de gemeentelijke belastingen en rechten geeft het volgende overzicht:

Tabel 3.1.13 Lasten kwijtschelding gemeentelijke belastingen

bedragen in hele euro's

Lasten kwijtschelding	Rekening 2016	Begroting 2017	Rekening 2017	Verschil t.o.v. begroting
Afvalstoffenheffing	202.655	229.800	183.576	46.224
Rioolheffing	174.224	189.200	182.826	6.374
Hondenbelasting	-	-	-	-
Onroerende-zaakbelasting	3.906	-	4.711	4.711-
Totaal	380.785	419.000	371.113	47.887

Toelichting:

Het totaal aantal aanvragen tot kwijtschelding is in 2017 licht gedaald ten opzichte van 2016. Het aantal toegekende kwijtscheldingen is gestegen door toename van het aantal geautomatiseerde kwijtscheldingen aan een stabiele groep die reeds meerdere jaren in aanmerking komt voor kwijtschelding. De realisatie kwijtschelding is lager dan begroot met een realisatie van € 371.000.

3.1.14 Overzicht en vergelijking gemeentelijke woonlasten 2016 en 2017

Het COELO (Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden) publiceert ieder jaar de zogeheten "Atlas van de lokale lasten". Onderdeel van deze atlas is een tarievenoverzicht. Het overzicht 2017 is hieronder opgenomen, aangevuld met de gegevens van Lansingerland:

Tabel 3.1.14 Tarieven lokale heffingen

	Laagste 2017	Gemiddelde 2017	Hoogste 2017	Lansingerland 2017	Percentage van het gemiddelde
OZB woningen (eigenaar)	0,0446%	0,1237%	0,2669%	0,1407%	113,74%
OZB niet-woningen (eig./gebruiker)	0,0748%	0,4693%	1,1742%	0,4590%	97,81%
Afvalstoffenheffing (meerpersoons)	€ 12	€ 260	€ 408	€ 257	98,91%
Rioolheffing	€ 0	€ 192	€ 404	€ 237	123,44%
Hondenbelasting (1e hond)	€ 16	€ 55	€ 124	€ 81	149,31%
Woonlasten	€ 487	€ 723	€ 1.211	€ 878	121,48%

De bovenstaande tabel laat zien dat de door gemeente Lansingerland gehanteerde tarieven boven het landelijk gemiddelde zitten.

Woonlasten 2016 en 2017 Lansingerland en omliggende gemeenten

In de Atlas van de lokale lasten wordt ook een inzicht gegeven in de gemeentelijke woonlasten. Daarbij wordt het gemiddelde bedrag berekend dat een meerpersoonshuishouden op basis van de gemiddelde WOZ waarde van een eigen woning in de betreffende gemeente betaalt aan OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing. In de ons omringende gemeenten hebben de gemiddelde woonlasten voor meerpersoonshuishoudens zich als volgt ontwikkeld:

Tabel 3.1.15 Gemiddelde gemeentelijke woonlasten (meerpersoonshuishoudens)

Gemeenten	Gemeentelijke woonlasten		Stijging t.o.v. 2016
	2016	2017	
Lansingerland	€ 897	€ 878	-2,12%
Delft	€ 831	€ 845	1,68%
Pijnacker-Nootdorp	€ 832	€ 839	0,84%
Zuidplas	€ 811	€ 815	0,49%
Zoetermeer	€ 723	€ 714	-1,24%
Rotterdam	€ 721	€ 714	-0,97%

De woonlasten 2017 bedragen landelijk gemiddeld € 723 (2016: € 749), ofwel een daling van 3,5%. Ten opzichte van onze buurgemeenten laat Lansingerland de grootste daling zien (2,1%), maar zijn de woonlasten nog wel het hoogst.

3.2 Paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing

De paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing geeft aan in hoeverre de gemeente Lansingerland in staat is om haar financiële risico's op te vangen en welke methode gebruikt wordt voor het bepalen van het risicoprofiel. Daarnaast beschrijft de paragraaf op hoofdlijnen op welke wijze 'risicobeheersing' onderdeel is van de bedrijfsvoering van de gemeente.

Op basis van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) bevat deze paragraaf een aantal verplichte financiële kengetallen en een toelichting bij deze kengetallen. Dit om de leden van provinciale staten en de gemeenteraad makkelijker inzicht te geven in de financiële positie van hun provincie of gemeente. Aanvullend op de verplichte kengetallen bevat deze paragraaf ook een duiding van de kengetallen op basis van de signaleringswaarden die door de Provincie Zuid-Holland zijn geformuleerd in het kader van haar financiële toezicht functie.

3.2.1 Risicobeheersing in de gemeente Lansingerland

De nota risicobeleid en weerstandsvermogen (2015) beschrijft op welke wijze Lansingerland haar risico's beheerst.

Op basis van de huidige inzichten loopt Lansingerland haar grootste financiële risico's bij de grondexploitaties. Het risico op de grondexploitaties houdt verband met de hoge boekwaarde van reeds gedane investeringen in grond en de marktomstandigheden. Het risico is dat grond niet, later of voor een lagere prijs wordt verkocht dan nu voorzien. Om dit risico te 'beheersen' moeten we vooral inspelen op de marktontwikkelingen en het onderscheidende vermogen van de gemeente als toekomstige woongemeente of vestigingsplaats voor een bedrijf. Dit is daarom ook een speerpunt van het college. Om de boekwaarde op de huidige grondexploitaties niet (verder) op te laten lopen is de gemeente terughoudend met het doen van nieuwe uitgaven. Uitgaven doen we pas als deze noodzakelijk zijn om 'inkomsten' genereren. Waar mogelijk benutten we daarbij schaalvoordelen om werkzaamheden te clusteren. In 2017 is de boekwaarde van de meeste projecten afgenomen. Dit betekent dat de inkomsten uit grondverkoop hoger zijn geweest dan de uitgaven. Voor een verdere toelichting op de risico's van de grondexploitaties wordt verwezen naar Paragraaf 3.7 Grondbeleid.

3.2.2 Inventarisatie risico's

Op basis van het risicoprofiel van de gemeente Lansingerland kan worden bepaald hoeveel middelen nodig zijn om alle risico's te kunnen opvangen. Daarbij maken we onderscheid tussen 'incidentele risico's' en het risico op structurele tegenvallers. Incidentele risico's dienen te worden afgedekt door het beschikbare weerstandsvermogen en voor het opvangen van structurele risico's zal voldoende 'flexibiliteit' in de begroting aanwezig moeten zijn. Dit laatste maken we inzichtelijk door in de paragraaf weerstandsvermogen een aantal scenario's te schetsen die zich voor kunnen doen en daarbij aan te geven wat de financiële impact is op de saldi van de meerjarenbegroting.

De benodigde weerstandscapaciteit wordt berekend op basis van een risicosimulatie. Uitgangspunt hierbij is een statistische benadering die ervan uitgaat dat nooit alle risico's zich tegelijk én in hun maximale omvang zullen voordoen. Indien dat wel het geval is, zou op basis van de in beeld gebrachte risico's, hiermee een bedrag gemoeid zijn van € 113,5 miljoen (feitelijk het absoluut maximum aan financieel gevolg van de in beeld gebrachte risico's).

Dit is als volgt te verdelen over de algemene dienst en de grondexploitaties:

Algemene dienst	€ 12,5 miljoen
Grondexploitaties	€ 101 miljoen

Top 10 risico's gemeente Lansingerland

De top 10 aan risico's zijn op basis van hun aandeel in het totaal benodigde weerstandsvermogen:

Nr.	Risico	Kans	Maximaal bedrag (x 1.000)
1	Wilderszijde wordt niet meer ontwikkeld en grond afboeken naar restwaarde.	30%	€ 23.060
2	Fiscale optimalisatie Westpolder wordt niet gerealiseerd.	30%	€ 11.500
3	Vraag naar bedrijventerrein Oudeland komt onder druk.	10%	€ 23.200
4	Niet of later verkopen incurante rest kavels Oudeland	30%	€ 6.200
5	Tekort op ontwikkeling Bleizo	N.v.t.	€ 1.750
6	Projectrisico's opbrengsten Westpolder (uitwerking deelplan 7 en 4west, woningbouwprogramma).	30%	€ 4.100
7	Lagere grondprijs Oudeland ook na 2021.	10%	€ 12.435
8	Projectrisico's uitvoering Westpolder (parkeren, fietsen, ontsluiting)	30%	€ 2.500
9	Lagere grond opbrengsten deel Wilderszijde	50%	€ 1.440
10	De rente stijgt vanaf 2025 naar 4,5% voor project Oudeland	10%	€ 6.100

Uit het voorgaande tabel blijkt dat onze grootste risico's betrekking hebben op de grondexploitaties, waarvan Oudeland en Wilderszijde de grootste invloed hebben. De genoemde bedragen zijn de mogelijke verdere verliezen op de grondexploitaties als de ontwikkelingen niet lopen zoals we nu inschatten op basis van de huidige marktomstandigheden. Naast bovenstaande incidentele effecten zijn er, als het risico zich voordoet, ook structurele effecten omdat schulden niet of minder snel kunnen worden afgelost. Op basis van de huidige rekenrente grondexploitaties van circa 2% betekent elke € 10 miljoen verdere verlies name op de grondexploitatie een toename van de structurele rentelast op de begroting van € 0,2 miljoen. Voor wat betreft het risico op het moeten afboeken van Wilderszijde merken wij op dat de signalen in de markt steeds positiever zijn. Ontwikkelaars benaderen de gemeente actief met het verzoek ontwikkelingen te mogen starten in het gebied. Daarnaast stelde de Raad in 2017 de ontwikkelvisie vast voor Wilderszijde. De komende periode werken we de ontwikkelvisie uit in ruimtelijke en financiële kaders voor Wilderszijde. Omdat deze uitwerking nog niet gereed is handhaven we vanuit voorzichtigheid vooralsnog het risico, maar verlagen we wel de kans van optreden naar 30%.

Bij risico 5 (Bleizo) is bij de kans van optreden 'n.v.t.' vermeld omdat het in de stukken van de gemeente opgenomen bedrag is gebaseerd op de berekening vanuit de gemeenschappelijke regeling Bleizo en door Bleizo al rekening is gehouden met kansen van optreden van risico's. Daarbij heeft, in lijn met de aanbeveling van de Rekenkamer Lansingerland, de gemeente geen rekening gehouden met eventuele positieve risico's. Het zekerheidspercentage dat door de gemeente wordt gehanteerd (90%) wijkt af van het zekerheidspercentage van Bleizo (82,5%). De risico's van Bleizo zijn herrekend naar 90% conform het risicobeleid van de gemeente. Daarom is het risicobedrag dat de gemeente bepaalt hoger dan het bedrag dat door Bleizo is bepaald.

Ten opzichte van de begroting 2018 zijn een aantal risico's uit de top 10 gemuteerd. Het risico op verminderde vraag naar grond op bedrijventerreinen schat het college lager in dan bij de begroting 2018. Op Leeuwenhoekweg zijn inmiddels een aantal kavels verkocht (en daarmee is het risico op het niet in ontwikkeling gaan en de financiële gevolgen daarvan nihil) en ook voor Oudeland zijn onderhandelingstrajecten over verkoop van grond in een ver gevorderd stadium. Het risico dat fase 2 van Oudeland niet meer ontwikkelt wordt is vervallen. Dit risico maakte onderdeel uit van risico 2 uit de

begroting 2018 (vraag naar bedrijventerrein Oudeland komt onder druk). Zowel de kans als de mogelijke impact van dit risico zijn daarom verlaagd. Vanuit de verkaveling ontstaat een risico op incurante kavels. Dit risico is nieuw t.o.v. de begroting 2018.

Het renterisico op Oudeland is naar beneden bijgesteld. De rente is nog steeds zeer laag. Financiering trekken we aan tegen 'negatieve' rentes op dit moment. Het risico op een rente van 4,5% betekent een stijging van de rente t.o.v. de huidige standen van ruim 4,5%. De kans hierop is aanwezig, maar schatten we als laag in.

Het benodigde risicobedrag voor een eventueel tekort op Bleizo is verlaagd. Deze (per saldo) verlaging hangt samen met het feit dat het verwachte resultaat van de grondexploitatie Bleizo is verbeterd in 2018 ten opzichte van 2017. Het risicoprofiel van Bleizo daarentegen is verslechterd. Per saldo is de verbetering van het verwachte resultaat van de grondexploitatie groter dan de toename van de risico's. Per saldo leidt dit dus tot een lager benodigd risicobedrag voor Lansingerland. Een eventueel tekort bij Bleizo komt voor de eerste € 9,5 miljoen ten laste van de gemeente Zoetermeer.

Risico's verbonden partijen

De gemeente Lansingerland neemt deel in diverse gemeenschappelijke regelingen en verbonden partijen. In de paragraaf verbonden partijen van deze begroting is een overzicht hiervan opgenomen en is per partij ook inzicht gegeven in de risico's bij de verbonden partij.

De risico's van Bleizo en het effect hiervan op het benodigde weerstandsvermogen van de gemeente zijn in de vorige paragraaf toegelicht. Uit de grondexploitatie jaarrekening 2017 van de gemeenschappelijke regeling Hoefweg blijkt dat de risico's die Hoefweg loopt nog opgevangen kunnen worden binnen de eigen grondexploitatie (de grondexploitatie bevat zelf nog voldoende weerstandscapaciteit). De gemeente zelf hoeft op basis van de huidige inzichten geen weerstandscapaciteit voor Hoefweg aan te houden.

Het project Bleizo betreft de ontwikkeling van het gebied rondom het nieuw te realiseren NS station op de kruising van de bestaande spoorlijn Utrecht - Den Haag en de nog aan te leggen verlengde Oosterheemlijn. De ambitie is in dit gebied een mix te realiseren van hoogwaardige bedrijvigheid, kantoren en overige functies. De bouw van OV knooppunt is inmiddels in volle gang. Momenteel bereidt de gemeente een nieuw omgevingsplan (bestemmingsplan_ voor om dit mogelijk te maken. Een onderdeel van de onderbouwing van het bestemmingsplan betreft de 'Ladder van duurzame verstedelijking'. Het omgevingsplan voldoet aan de gestelde voorwaarden (o.a. ladder voor duurzame verstedelijking). In februari 2018 is een bestuursovereenkomst gesloten met de gemeenten Zoetermeer, Waddinxveen en Lansingerland en de Provincie Zuid-Holland en VNO-NCW om gezamenlijk de Corridor A12 te versterken. Een onderdeel hiervan is dat gekeken wordt naar de bedrijventerreinen in dit gebied. Voor Bleizo is de afspraak gemaakt dat tot de zomer 2018 nader onderzoek plaatsvindt naar de (on)mogelijkheden van een aangepast ontwikkelprogramma voor Bleizo. Hierbij is afgesproken dat partijen zich inspannen om de financiële gevolgen voor de GREX Bleizo hierbij te minimaliseren. Doel hiervan is de huidige dubbelbestemming voor grootschalige logistiek, zoals opgenomen in het in procedure zijnde omgevingsplan, overbodig te maken. Daarmee ontstaat elders in de A12-corridor ruimte voor nieuwe terreinen voor grootschalige logistiek. Mocht naar aanleiding van het onderzoek worden geconcludeerd dat de programmering van Bleizo en het bestemmingsplan Hoefweg-Zuid moeten worden aangepast én alle partijen afspraken hebben gemaakt over (de verdeling van) de financiële consequenties en risico's hiervan, dan zal dit aan het aan de gemeenteraden van Zoetermeer en Lansingerland ter besluitvorming worden voorgelegd en (indien nodig) de grondexploitatie hier op worden aangepast.

3.2.3 Beschikbare weerstandscapaciteit

De beschikbare weerstandscapaciteit zijn de middelen die de gemeente heeft of ter beschikking kan krijgen om de financiële gevolgen van risico's op te vangen. Het uitgangspunt daarbij is dat structurele risico's opgevangen moeten worden door structurele 'weerstandscapaciteit' en incidentele risico's

opgevangen worden door incidentele 'weerstandscapaciteit'. Dit onderscheid is ook van belang met het oog op het 'structureel evenwicht' in de begroting en de toets van de Provincie hierop.

Incidentele weerstandscapaciteit

De gemeente Lansingerland rekent alleen de algemene reserve tot de incidentele weerstandscapaciteit. De overige reserves rekenen wij niet tot de beschikbare weerstandscapaciteit. Dit zijn de bestemmingsreserves en de stille reserves. Bestemmingsreserves worden niet meegenomen omdat hier al een bestemming aan is toegekend. Stille reserves (ontstaan wanneer de boekwaarde van de activa lager is dan de verkoopwaarde) worden niet meegenomen omdat deze pas geïncasseerd kunnen worden als de activa verkocht wordt. Echter, als er expliciete besluiten worden genomen om stille reserves te gelden te maken, dan worden deze toegevoegd aan de weerstandscapaciteit.

Structurele weerstandscapaciteit

De structurele weerstandscapaciteit betreft de flexibiliteit die er in de begroting is. Dit betreft de mate waarin lasten verder zijn terug te brengen (door bezuinigingen), inkomsten te verhogen en de inzet van de post onvoorzien.

Zodoende bestaat structurele weerstandscapaciteit uit:

- Onbenutte belastingcapaciteit;
- Post onvoorzien;
- Bezuinigingspotentieel lastenniveau tot wettelijke taken.

De onbenutte belastingcapaciteit is in theorie niet gemaximeerd. Er zijn geen maximum tarieven voor de ozb. Wel zijn er landelijk afspraken over de maximale jaarlijkse stijging van de ozb (macro-norm) en geldt voor het doen van een aanvraag tot artikel 12 dat de ozb boven de drempelpercentages ligt (gebaseerd op 120% van het landelijk gemiddelde ozb-percentage).

De post onvoorzien bedraagt in de begroting op dit moment € 250.000. Op grond van de financiële verordening 2017 bepaalt het college jaarlijks opnieuw de omvang van de post onvoorzien en motiveert de omvang in de begroting. De post onvoorzien in de begroting 2017 is niet aangewend en in de Najaarsnota 2017 afgeraamd.

Ten behoeve van de kadernota 2015 is het bezuinigingspotentieel in beeld gebracht indien de gemeente alleen de wettelijke taken zou uitvoeren en op taken met een inspanningsverplichting het minimale zou doen. In dat geval zou de gemeente nog enkele miljoen kunnen bezuinigen. Dit zou dan wel gepaard gaan met veel maatschappelijke onrust en de bezuinigingen zijn veelal niet direct in het eerstvolgende begrotingsjaar in te voeren. De flexibiliteit op dit punt is dus beperkt.

Risicobuffer in grondexploitaties en projecten

In de grondexploitaties en kredieten is meestal ook een post 'onvoorzien' opgenomen. Binnen de grondexploitaties en projecten zelf is dus ook enige mate van weerstandscapaciteit aanwezig. Bij het bepalen van het weerstandsvermogen op gemeenteniveau houden we geen rekening met deze posten 'onvoorzien'.

3.2.4 Benodigde weerstandscapaciteit

De grootte van risico's zijn na identificatie ingeschat middels het benoemen van een kans en een gevolg (kwantificering). Op basis van de ingevoerde risico's is de risicosimulatie uitgevoerd. Op basis van deze simulatie kan (met een zekerheidspercentage van 90%) gesteld worden dat alle risico's kunnen worden afgedekt met een bedrag van € 39,8 miljoen.

De benodigde weerstandscapaciteit is als volgt te verdelen:

Algemene dienst	€ 3,0 miljoen
Grondexploitaties	€ 36,8 miljoen (incl. Bleizo)

De Rekenkamer Lansingerland gaat als ‘benchmark’ voor de risico’s op grondexploitaties uit van een benodigde weerstandscapaciteit van 10% van de boekwaarde van de grondexploitaties in exploitatie en 10% van de nog te realiseren opbrengsten. Op basis van de jaarrekening 2017 en de onderliggende grondexploitaties is dan € 49 miljoen nodig voor de gemeentelijke grondexploitaties. Voor Hoefweg is dit € 3,5 miljoen en voor Bleizo € 9 miljoen. Totaal dus circa € 61,5 miljoen. Deze berekeningswijze van de Rekenkamer is sterk genormeerd en houdt geen rekening met de specifieke omstandigheden. Enige afwijking tussen deze berekening en de eigen berekening is dus logisch. De eigen berekening van circa € 37 miljoen is circa € 24,5 miljoen lager dan de € 61,5 miljoen op basis van de methode Rekenkamer. De afwijking zit voor € 3,5 miljoen in het feit dat op basis van ons eigen risicobeleid we geen weerstandsvermogen hoeven aan te houden voor Hoefweg (de risico’s van Hoefweg zijn nog op te vangen binnen het verwachte positieve resultaat van Hoefweg) en voor circa € 7,5 miljoen in Bleizo. Op basis van de risico-analyse van Bleizo (aangepast naar grondslagen Lansingerland) is € 1,7 miljoen nodig. Op basis van de Rekenkamer is dit € 9 miljoen. Verschil zitten deze beide inschattingen zit vooral in het feit dat in de risico analyse van Bleizo de omvang van het risico op dalende grondprijzen lager is dan de methode waar de Rekenkamer mee rekt. Reden is dat vanaf de actualisatie 2014 van Bleizo reeds met een neerwaartse bijstelling van de grondprijzen rekening is gehouden. Het risico bedrag voor daling van de grondprijzen is daarmee ook lager. Daarnaast staat de gemeente Zoetermeer voor € 9,5 miljoen garant voor een tekort op de exploitatie Bleizo. De systematiek van de Rekenkamer houdt daar geen rekening mee. Voor de gemeentelijke grondexploitaties (inclusief Wilderszijde nog in exploitatie te nemen deel) is op basis van de methode Rekenkamer € 49 miljoen nodig. In de benodigde weerstandscapaciteit is dit € 35 miljoen. Het verschil zit vooral in het project Oudeland. In dit project is in de grondexploitatie zelf al rekening gehouden met een risicoreserve voor grondprijzen/vertraging. Afdekking via het weerstandsvermogen is dan niet nodig. Op basis hiervan is er geen reden het risicoprofiel van de gemeente bij te stellen voor de bepaling van het weerstandsvermogen.

3.2.5 Beoordeling weerstandsvermogen

De beschikbare weerstandscapaciteit van Gemeente Lansingerland bestaat uit het geheel aan middelen dat de organisatie daadwerkelijk beschikbaar heeft om de risico’s in financiële zin af te dekken.

Ultimo 2017 ziet het weerstandsvermogen er als volgt uit:

bedragen x € 1.000

Weerstandsvermogen jaarstukken 2017	Voorstel resultaatbestemming 2017	Reserves onderdeel weerstandsvermogen
Stand algemene reserve 31/12/2017 voor resultaat 2017		81.610
Weerstandsvermogen jaarstukken 2017 voor bestemming resultaat		81.610
Resultaatbestemming jaarrekening 2017:		
a. Overheveling incidentele budgetten 2017 naar 2018	707	
b. Overhevelen in 2018 in te zetten deel decentralisatie-uitkering asielinstroom	270	
c. Bestemmen onderhoud schoolgebouwen ter overdracht	900	
d. Toevoeging aan algemene reserve	9.935	9.935
<i>Subtotaal</i>	11.812	9.935
Vrijval reserve Parkzoom		257
Totale weerstandscapaciteit ultimo 2017		91.803
Benodigde weerstandscapaciteit		39.810
Ratio weerstandsvermogen		2,3

In de nota risicomangement is opgenomen dat de gemeente Lansingerland streeft naar een ratio van 1,2 op de lange termijn. Bij de begroting 2018 werd nog een ratio van 1,5 verwacht per eind 2017. Door het hogere saldo van de jaarrekening 2017 dan dat voorzienbaar was bij het opstellen van de Najaarsnota 2017, het positieve resultaat van de herziening grondexploitaties en met name de afname van het risicoprofiel van de grondexploitaties is de ratio eind 2017 circa 2,3.

Doordat we ook de komende jaren overschotten op de begroting verwachten neemt de algemene reserve naar verwachting verder toe. De benodigde weerstandscapaciteit neemt naar verwachting verder af indien de begroting wordt gerealiseerd en de verwachte grondopbrengsten binnen komen.

3.2.6 Prognose ontwikkeling weerstandsvermogen en (risico) Vennootschapsbelasting

In de begroting 2018 is de meest recente prognose van de ontwikkeling van het weerstandsvermogen opgenomen. Door het hogere saldo van de jaarrekening 2017 dan waarmee in de begroting 2018 rekening kon worden gehouden is de verwachting dat deze prognose positiever wordt. Het eerstvolgende moment voor actualisatie van de prognose van het weerstandsvermogen is de begroting 2019. In de begroting zullen we, net als bij de begroting 2018, ook weer een aantal scenario's zichtbaar maken met daarbij de invloed op de ontwikkeling van het weerstandsvermogen.

Met ingang van 2016 is de gemeente voor haar ondernemersactiviteiten belastingplichtig voor de Vennootschapsbelasting (Vpb). Op basis van een analyse van PWC gaan we er vooralsnog vanuit dat Lansingerland voor het grondbedrijf (nog) niet door de ondernemingspoort gaat en daardoor geen Vpb hoeft te gaan betalen. Mocht dit wel het geval zijn, dan wordt de jaarlijkse belastinglast geschat op circa € 0,5 miljoen per jaar.

3.2.7 Financiële kengetallen

Naar aanleiding van het rapport van de commissie Depla over vernieuwing van de begroting en verantwoording van gemeenten is het BBV gewijzigd. Vanaf 2015 zijn gemeenten verplicht om een set van kengetallen op te nemen in de jaarstukken. Waar in de tabellen hieronder 'begroting 2017' staat wordt bedoeld de cijfers die begroot waren per 31 december 2017 ten tijde van het opstellen van de begroting 2017 (en waren opgenomen op blz. 97 en 98 van de begroting 2017). De kengetallen in deze paragraaf zijn wat betreft de vergelijkende cijfers 2016 aangepast na enkele wijzigingen in de weergegeven cijfers 2016. Voor verdere toelichting zie ook de toelichting op de balans (hoofdstuk 5).

Het betreft de volgende kengetallen:

- Netto schuldquote;
- Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen;
- Solvabiliteitsratio;
- Structurele exploitatieruimte;
- Belastingcapaciteit;
- Grondexploitatie.

Netto schuldquote

De netto schuld weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de gemeente ten opzichte van de eigen middelen. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie.

Netto schuldquote		Jaarrekening 2016	Begroting 2017	Jaarrekening 2017
A	Vaste schulden (cf. art. 46 BBV)	273.051	243.037	257.479
B	Netto vlottende schuld (cf. art. 48 BBV)	21.767	9.651	17.550
C	Overlopende passiva (cf. art. 49 BBV)	20.834	19.064	19.568
D	Financiële activa (cf. art. 36 lid d, e en f)	376	15.832	376
E	Uitzetting < 1 jaar (cf. art. 39 BBV)	23.166	0	28.463
F	Liquide middelen (cf. art. 40 BBV)	2.356	14	1.005
G	Overlopende activa (cf. art. 49 BBV)	3.013	9.000	3.423
H	Totale baten (cf. art. 17 lid c BBV)	167.807	128.674	147.780
Netto schuldquote (A+B+C-D-E-F-G)/H x 100%		171%	192%	177%

De netto schulden (A+B+C-D-E-F-G) van de gemeente zijn in 2017 met circa € 25 miljoen afgenomen. De netto schuldquote is in 2017 echter wel gestegen ten opzichte van de jaarrekening 2017. Dit komt vooral omdat de totale baten van de gemeente met circa € 20 miljoen zijn gedaald. Deze daling komt vooral doordat in de jaarrekening 2016 er een grote 'bate' was als gevolg van de positieve bijstelling van de grondexploitaties.

De werkelijke schuld per 31 december 2017 ligt hoger dan begroot in de oorspronkelijke begroting 2017. Dit komt omdat in de oorspronkelijke begroting 2017 (vastgesteld in november 2016) de gevolgen van de aankoop van gronden in Westpolder (raadsbesluit december 2016) nog niet was opgenomen. Zonder de aankoop van de gronden Westpolder zou de netto schuld eind 2017 in lijn liggen met hetgeen begroot was in de oorspronkelijke begroting 2017.

Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen

Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen		Jaarrekening 2016	Begroting 2017	Jaarrekening 2017
A	Vaste schulden (cf. art. 46 BBV)	273.051	243.037	257.479
B	Netto vlottende schuld (cf. art. 48 BBV)	21.767	9.651	17.550
C	Overlopende passiva (cf. art. 49 BBV)	20.834	19.064	19.568
D	Financiële activa (cf. art. 36 lid b, c, d, e en f)	4.992	15.164	4.798
E	Uitzetting < 1 jaar (cf. art. 39 BBV)	23.166	0	28.463
F	Liquide middelen (cf. art. 40 BBV)	2.356	14	1.005
G	Overlopende activa (cf. art. 49 BBV)	3.013	9.000	3.423
H	Totale baten (cf. art. 17 lid c BBV)	167.807	128.674	147.780
Netto schuldquote (A+B+C-D-E-F-G)/H x 100%		168%	192%	174%

Zie de toelichting bij de netto schuldquote.

Solvabiliteitsratio

Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. De minimumnorm voor de solvabiliteit ligt tussen de 25 en 40%.

Solvabiliteit		Jaarrekening 2016	Begroting 2017	Jaarrekening 2017
A	Eigen vermogen (cf. art. 42 BBV)	92.311	77.175	105.328
B	Balanstotaal	427.777	368.644	423.608
Solvabiliteit (A/B) x 100%		22%	21%	25%

Ten opzichte van de jaarrekening 2016 en de begroting 2017 is de solvabiliteit fors toegenomen. Dit komt door de positieve jaarresultaten 2016 en 2017 (positievere jaarresultaten dan bij de oorspronkelijke begroting 2017 was voorzien).

Structurele exploitatieruimte

Dit kengetal geeft het structurele en reële evenwicht van de begroting weer. Thans wordt er onderscheid gemaakt tussen de structurele en incidentele lasten. Bij incidentele lasten of baten gaat het om eenmalige zaken die zich gedurende maximaal drie jaar voordoen. Voorbeelden van structurele baten zijn de algemene uitkering en eigen belastinginkomsten. Bij structurele lasten zijn dat bijvoorbeeld de personeelslasten, kapitaallasten en bijdragen aan de gemeenschappelijke regelingen.

Een begroting waarvan de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten is meer flexibel dan een begroting waarbij structurele baten en lasten in evenwicht zijn. Zowel de begroting 2017 als de jaarrekeningen 2017 en 2016 zijn (structureel) in evenwicht.

Structurele exploitatieruimte		Jaarrekening 2016	Begroting 2017	Jaarrekening 2017
A	Totaal structurele lasten	96.220	126.918	129.581
B	Totaal structurele baten	105.662	126.834	138.777
C	Totaal structurele toevoegingen aan reserves	877	971	971
D	Totaal structurele onttrekkingen aan de reserves	323	775	425
E	Totale baten (cf. art. 17 lid c BBV)	167.807	128.674	147.780
Structurele exploitatieruimte $((B-A)+(D-C))/E \times 100\%$		5%	0%	6%

Belastingcapaciteit: Woonlasten meerpersoonshuishouden

De belastingcapaciteit van de gemeente geeft de belastingdruk voor een gezin bij een gemiddelde WOZ-waarde ten opzichte van het landelijk gemiddelde (t-1) weer. Een percentage > 100% geeft weer dat de belastingdruk van de gemeente hoger is dan het landelijk gemiddelde.

		Jaarrekening 2016	Begroting 2017	Jaarrekening 2017
A	OZB-lasten voor gezin bij gemiddelde WOZ-waarde	388,63	367,60	367,60
B	Rioolheffing voor gezin bij gemiddelde WOZ-waarde	230,52	237,00	237,00
C	Afvalstoffenheffing voor een gezin	287,28	257,16	257,16
D	Eventuele heffingskorting			
E	Totale woonlasten gezin bij gemiddelde WOZ-waarde (A+B+C-D)	906,43	861,76	861,76
F	Woonlasten landelijke gemiddelde voor gezin in t-1	716,00	716,00	723,00
Woonlasten t.o.v. landelijke gemiddelde jaar ervoor $(E/F) \times 100\%$		127%	120%	119%

De woonlasten in Lansingerland liggen nog boven het landelijk gemiddelde maar zijn in 2017 verder gedaald. Zowel de OZB als de afvalstoffenheffing.

Grondexploitatie

Dit kengetal geeft een indicatie van risico's van de boekwaarde van de bouwgronden op de totale baten van de gemeente. De boekwaarde van de bouwgronden moeten terugverdiend worden via de totale baten. Het betreft de verhouding tussen de boekwaarde van de bouwgronden en de totale baten. > 100% betekent dat de boekwaarde hoger is dan de totale baten in enig jaar. Dit betekent een verhoogd risico voor de gemeente.

	Jaarrekening 2016	Begroting 2017	Jaarrekening 2017
A Niet in exploitatie genomen gronden (cf. art. 38 lid a punt 1 BBV)			
B Bouwgronden in exploitatie (cf. art. 38 lid b BBV)	178.173	160.555	174.015
C Totale baten (cf. art. 17 lid c BBV)	167.807	128.674	147.780
Grondexploitatie (A+B)/C x 100%	106%	125%	118%

De boekwaarde van de grondexploitaties is in 2017 afgenomen. Dit komt doordat de inkomsten uit de grondexploitaties hoger zijn dan de uitgaven. De hogere boekwaarde van de gronden in exploitatie ten opzichte van de begroting 2017 komt o.a. door de aankoop van de gronden Westpolder en door de lagere voorziening voor de grondexploitaties. Doordat de totale baten van de gemeente in 2017 lager waren (zie ook de toelichting bij de netto schuldquote) is het kengetal 2017 (optisch) verslechterd.

Beoordeling van de onderlinge verhouding tussen de kengetallen in relatie tot de financiële positie

Door de Provincie zijn een aantal signaleringswaarden geformuleerd voor de kengetallen:

Kengetal	Categorie A Minst risicovol	Categorie B Neutraal	Categorie C Meest risicovol
1. Netto schuldquote			
<i>a. zonder correctie doorgeleende gelden</i>	< 90%	90-130%	>130%
<i>b. met correctie doorgeleende gelden</i>	< 90%	90-130%	>130%
2. Solvabiliteitsratio	>50%	20-50%	<20%
3. Grondexploitatie	<20%	20-35%	>35%
4. Structurele exploitatieruimte	Begr > 0%	Begr = 0%	Begr < 100%
5. Belastingcapaciteit	< 95%	95-105%	> 105%

Samengevat ziet het beeld voor Lansingerland er op basis van de jaarrekening 2017 als volgt uit:

Kengetal	JRK 2016	Begr. 2017	JRK 2017
1. Netto schuldquote			
a. zonder correctie doorgeleende gelden	171%	192%	177%
b. met correctie doorgeleende gelden	168%	192%	174%
2. Solvabiliteitsratio	22%	21%	25%
3. Grondexploitatie	106%	125%	118%
4. Structurele exploitatieruimte	5%	0%	6%
5. Belastingruimte	127%	120%	119%

Uit de kengetallen blijkt dat de financiële positie van de gemeente is verbeterd in 2016. Vooral de solvabiliteit is toegenomen en de structurele exploitatieruimte neemt toe. De schuldquote en het kengetal grondexploitatie zijn verslechterd, maar dit hangt vooral samen met lagere totale baten van de gemeente (zie ook de toelichting bij de netto schuldquote). De totale netto schuld van de gemeente is in 2017 afgenomen en ook het geïnvesteerde bedrag in de grondexploitaties is afgenomen (dat laatste is een gunstige ontwikkeling voor het risicoprofiel).

De solvabiliteit lift in de categorie 'neutraal'. Het eigen vermogen van de gemeente is vrij hoog, maar ook de schulden zijn hoog (en daarmee het balanstotaal). In de grondexploitaties zit nog een fors geïnvesteerd vermogen dat de komende jaren afneemt door de verkoop van gronden. Dan nemen ook de schulden af en zal de solvabiliteit toenemen naar verwachting. Zie hiervoor ook de begroting 2018.

3.3 Paragraaf Onderhoud Kapitaalgoederen

3.3.1 Algemeen

De kapitaalgoederen in de openbare ruimte zijn wegen, straten & pleinen, kunstwerken & water, openbare verlichting, groen, spelen, riolering en accommodaties. Een duurzaam beheer en onderhoud van deze kapitaalgoederen is nodig om het kapitaal in stand te houden en kapitaalvernietiging als gevolg van achterstallig onderhoud te voorkomen. De tabel geeft de kerncijfers weer van de genoemde kapitaalgoederen en van bebording & straatmeubilair.

Kapitaalgoederen	Areaal	m ² /st	Vervangingswaarde
Wegen	3.061.260	m ²	€ 173.000.000
Openbare verlichting	15.000	stuks	€ 18.000.000
Bebording & straatmeubilair	22.500	stuks	€ 7.000.000
Riolering	559	km	€ 253.000.000
Civiele kunstwerken (Water)	2100	stuks	€ 115.000.000
Spelen	960	stuks	€ 7.000.000
Groen - bomen	21.000	stuks	€ 18.000.000
Groen - overig	2.550.000	m ²	
Accommodaties	65	stuks	€ 143.000.000
Sportvelden /- parken	3	stuks	€ 26.000.000
Totale vervangingswaarde			ca. € 760.000.000

Kader

Het Integraal Beheerplan 2017-2024 vormt het kader voor nagenoeg alle beheerproducten en geeft aan welke wet- en regelgeving van toepassing is en welke uitgangspunten we hanteren bij het beheer en onderhoud van de openbare ruimte. Er is bewust gekozen voor een integrale aanpak. Integrale samenwerking en afstemming van onderhoud tussen de verschillende beheerproducten zorgt voor efficiency en mondt uit in een verlaging van kosten en een reductie van risico's. In het Integraal Beheerplan is product specifieke informatie opgenomen in deelbeheerplannen.

In 2017 waren er bij de onderdelen wegen, straten en pleinen, openbare verlichting, civiele kunstwerken en riolering vertragingen ontstaan door langdurig ziekteverzuim en onderbezetting. Hierdoor zijn de doelen deels behaald. Inhuurconstructies namen het productieverlies niet helemaal weg.

3.3.2 Areaaluitbreiding

Door de aanleg van nieuwe woonwijken en bedrijfsterreinen is Lansingerland een typische groeigemeente. Dit betekent dat het areaal openbare ruimte jaarlijks groeit. De uitbreiding vond in 2017 vooral plaats in de Vinexwijken Westpolder, de Wadden, Parkzoom, bedrijventerrein Hoefslag, bedrijventerrein Prisma en de Laan van Mathenesse. Daarnaast is de Groenzoom opgeleverd en overgedragen.

3.3.3 Wegen, straten en pleinen

Hoewel alle gestelde doelen zijn behaald, is het onderhoudsprogramma niet volledig uitgevoerd. Hierdoor is sprake van een beperkte kwalitatieve onderhoudsachterstand.

Circa 70% van het investeringsbudget is ingezet voor de realisatie van het investeringsprogramma 2017. Niet alles is uitgegeven omdat we een gedeelte van het werk van de Noordersingel en de Pastoor Verburghweg, door slechte weersomstandigheden eind 2017, pas in 2018 uitvoeren. Voor de Vogelbuurt leidden de integrale aanpak en participatie op gebied van duurzaamheid tot een later dan geplande start van de uitvoering.

Uitgevoerde projecten:

- Zuidersingel (oost) in Berkel en Rodenrijs;
- Noordersingel in Berkel en Rodenrijs (90%);
- Pastoor Verburghweg in Berkel en Rodenrijs (90%);
- Anthuriumweg in Bleiswijk.

Projecten in de voorbereidingsfase:

- Anjerweg;
- Julianastraat en Dorpsstraat (gedeeltelijk) in Bergschenhoek;
- Dorp Noord-Oost in Bergschenhoek;
- Bomenbuurt;
- Bloemenbuurt;
- Vogelbuurt.

Bij de reconstructie en onderhoud van wegen pasten we duurzame materialen toe. Er waren in 2017 geen ontwikkelingen die leiden tot een veranderend lange termijn perspectief.

3.3.4 Openbare verlichting

In 2017 is 35% van de preventieve vervanging van lampen niet uitgevoerd. Dit heeft geen consequenties voor het kwaliteitsniveau van de openbare verlichting en de veiligheid van de weggebruikers. Bij de vervanging van een aantal conventionele lampen en armaturen is energiezuinige en dimbare verlichting toegepast. Dit om de openbare verlichting te verduurzamen en energiekosten te verlagen.

Dit jaar zijn twee projecten vertraagd: project Dorp Noord-Oost in Bergschenhoek pakken wij op in 2019, omdat wegen en riolering dan integraal worden aangepast. Er waren ook extra wensen op het gebied van duurzaamheid waardoor de inrichting van de wijk toekomstbestendig wordt. Er was vertraging bij het project 'Optimalisatie van de installaties voor openbare verlichting'. Dit heeft beperkte consequenties voor het technische kwaliteitsniveau van de openbare verlichting. In 2017 deden zich geen ontwikkelingen voor die leiden tot een veranderd lange termijn perspectief.

3.3.5 Civiele kunstwerken en Water

Alle doelen voor 2017 zijn bereikt, het onderhoud verliep volgens plan. Waar mogelijk pasten we duurzame materialen toe.

In 2017 is het vervangen van beschoeiingen in Bleiswijk en de brug Bergweg-noord vertraagd. Voor het vervangen van de beschoeiing van de Esdoornlaan/Oostersingel zijn de werkzaamheden goedkoper afgerond. In 2017 waren er geen ontwikkelingen die leiden tot een veranderd lange termijn perspectief.

3.3.6 Groen

Alle doelen voor 2017 zijn bereikt. Om deze doelen te bereiken verrichten we cyclisch dagelijks onderhoud, voeren we inspecties uit en vervangen we groen waar dat noodzakelijk is. Daarbij hanteren we een duurzame aanpak. Voorbeelden daarvan zijn de toepassing van social return, verbetering van ecologisch maaibeheer en het treffen van klimaatbestendige maatregelen zoals de aanleg van een wadi (tijdelijke opvang voor hemelwater) aan de Spiraeadreef te Bleiswijk. Er is geen sprake van achterstallig onderhoud en er hebben zich in 2017 geen ontwikkelingen voorgedaan die leiden tot een wijzigend lange termijn perspectief.

3.3.7 Spelen

Alle doelen voor 2017 zijn bereikt. Om deze doelen te bereiken verrichten we cyclisch dagelijks onderhoud, voeren we inspecties uit en vervangen we speeltoestellen waar dat noodzakelijk is. Daarbij hanteren we een duurzame aanpak. Een voorbeeld daarvan is levensduur verlengend onderhoud op speeltoestellen. Dit jaar is er minder slijtage / vandalisme aan speelvoorzieningen, waardoor er ook minder onderzoekskosten en begeleiding nodig waren.

Het investeringsbudget is ingezet voor vervanging van toestellen op het Deventerpad en Bachplein in Berkel en Rodenrijs en Hertshoornvaren in Bergschenhoek. In het eerste kwartaal van 2018 vinden er nog afrondende werkzaamheden plaats.

Er is geen sprake van achterstallig onderhoud en er hebben zich in 2017 geen ontwikkelingen voorgedaan die leiden tot een wijzigend lange termijn perspectief.

3.3.8 Riolering

In de exploitatiebegroting is circa 90% van de gestelde doelen voor 2017 doelen bereikt. Door vertragingen bij de uitwerking van planvorming, onderhoudsplannen en de gemaleninspectieplannen haalden we niet alle doelen. De vertragingen leidden tot nadelige effecten (achterstand) op het operationele functioneren van het rioolsysteem, vooral in het gemalenbeheer.

Bij de investeringen is circa 70% van de voorgenomen doelen behaald tegen besteding van circa 63% van beschikbare investeringsbudgetten. Er waren minder kosten dan voorzien voor het verhelpen van restpunten na oplevering van de projecten en de gereserveerde budgetten voor onvoorziene kosten hoefden we niet volledig te benutten.

De lagere uitputting van het investeringsbudget is veroorzaakt door uitstel in de uitvoering. Een hoofdzakelijke oorzaak van de lagere investeringen is het veranderen van de voorbereiding van integrale renovatieprojecten. Voor de Vogelbuurt geldt dat bewonersparticipatie zorgde voor een gewijzigde scope voorafgaand aan de technische voorbereiding. Bij twee investeringsprojecten in de uitvoeringsfase zijn werkzaamheden uitgesteld door extra afstemming tussen externe partijen (onder andere grondeigenaren, nutsbedrijven). Wel zijn deze projecten gestart en verlopen inmiddels voorspoedig en worden opgeleverd in 2018.

In 2017 deden zich geen ontwikkelingen voor die leiden tot gewijzigde inzichten voor de vrijvervalleidingen. Bij de rioolgemalen is er echter een toename van het aantal storingen en achterstallig onderhoud in de vorm van ontbrekende keuringen en daaraan gerelateerde werkzaamheden. Nader onderzoek is gestart in 2017 en er is structureel capaciteit ingezet om de achterstand in te lopen.

3.3.9 Accommodaties

Gebouwen

De gemeente is juridisch eigenaar van 65 gebouwen. De gebouwenportefeuille bestaat onder meer uit het gemeentehuis, gemeentewerf, sporthallen, maatschappelijke accommodaties, kinderdagopvang, strategische objecten en onderwijsgebouwen. Van deze laatste groep (onderwijsgebouwen) zijn 19 stuks overgedragen aan schoolbesturen. De schoolbesturen zijn daarmee economisch eigenaar. Van 4 onderwijsgebouwen is de gemeente wel economisch eigenaar, maar zijn de schoolbesturen zelf verantwoordelijk voor het onderhoud van de gebouwen.

De gemeente streeft naar een hoge mate van efficiency in het vastgoedbeleid. Uitgangspunt is dat er alleen sprake is van eigendom en/of exploitatie daar waar dat noodzakelijk is voor de uitoefening van een publieke taak. We pakken mogelijkheden om niet essentieel vastgoed van de hand te doen actief op. Dat heeft geleid tot de sloop van een aantal strategische objecten (met name in Westpolder/Bolwerk) en

de overdracht van de voormalige werf van Bleiswijk, het rouwcentrum in Bleiswijk en 't Web in 2017. Ook zijn gesprekken over MFR Anthuriumsingel, Pecto's en het Polderhuis verder geïntensiveerd.

Het beheer en de exploitatie van een groot aantal gebouwen is door de gemeente bij een externe partij belegd. In 2017 was dit bij Optisport ondergebracht. Sportfondsen heeft de aanbesteding van deze taak voor 2018 - 2020 gewonnen. Het groot onderhoud wordt uitgevoerd door de gemeente, conform het Beheerplan Gebouwen en het bijbehorende Meerjaren-onderhoudsprogramma (MJOP). De kosten voor het groot onderhoud worden gedekt door de bestemmingsreserve Gebouwen. Daar waar sprake is van vervanging kijken we of er mogelijkheden zijn om de producten te verduurzamen.

Er is geen sprake van een onderhoudsachterstand en er hebben zich in 2017 geen ontwikkelingen voorgedaan die leiden tot een wijzigend lange termijn perspectief.

Sportvelden

Het onderhoud van sportparken is uitgevoerd op basis van het beheerplan 2017-2024. De gestelde doelen zijn bereikt, het onderhoud ligt goed op schema. Voor ieder type sportveld is er een eigen beheerstrategie. De onderhoudsstrategie wordt dus gekenmerkt door maatwerk. Voordat er over wordt gegaan tot vervanging inventariseren we of het mogelijk is om met een tijdelijke duurzame oplossing de vervanging uit te stellen.

In 2017 zijn in lijn met het beheerplan twee grasvoetbalvelden gerenoveerd en zijn noodzakelijke aanpassingen aan de infrastructuur van sportpark het Merenveld uitgevoerd. Daarnaast is, zoals gepland, de renovatie aan het honk- en softbalveld in Bergschenhoek gestart, met oplevering in het eerste kwartaal 2018. Totaal is 72% van investeringsbudget gebruikt, de overige 28% wordt uitgegeven in het eerste kwartaal van 2018. Dit betreft geen onderhoudsachterstand maar wordt veroorzaakt door de renovatie van honk- en softbalveld.

Er is geen sprake van een gewijzigd lange termijn perspectief.

3.4 Paragraaf Financiering en Treasury

Inleiding

Het doel van deze paragraaf is om u te informeren over het treasurybeleid (3.4.1) en de beheersing van financiële risico's (3.4.2). Treasury is het besturen en beheersen van, het verantwoorden over en het toezicht houden op de financiële geldstromen, de financiële posities en de hieraan verbonden risico's.

3.4.1 Treasurybeleid

Primair richt het treasurybeleid zich op het waarborgen van financiële continuïteit door het resultaat en vermogen te beschermen tegen financiële risico's. Deze risico's komen voort uit zowel de financieringsbehoefte, als uit de mutaties van de bestaande portefeuilles zoals (vervroegde) aflossingen, herfinanciering en renteaanpassing.

De gemeente onderscheidt een drietal doelstellingen van de treasuryfunctie:

1. Het verzekeren van duurzame toegang tot financiële markten tegen acceptabele condities;
2. Het beschermen van gemeentelijke vermogens- en (rente-)resultaten tegen ongewenste financiële risico's, zoals renterisico's, koersrisico's, kredietrisico's, liquiditeitsrisico's en valutarisico's;
3. Het streven, binnen de kaders van wet- en regelgeving en binnen de bepalingen van het Treasurystatuut, naar een optimale financieringsstructuur en beheersing van de daarmee gemoeide kosten.

Deze doelstellingen leiden tot het zo nauwkeurig mogelijk op elkaar afstemmen van opgenomen en benodigde gelden, waarbij de financieringslasten zoveel mogelijk beperkt worden in relatie tot het risico dat wij lopen. Gelden worden overigens alleen aangetrokken in euro's, zodat er geen valutarisico's ontstaan.

Op basis van de laatst geactualiseerde liquiditeitsprognose constateerden wij in de loop van het jaar een liquiditeitsbehoefte van circa € 20 miljoen. Ter dekking hiervoor hebben wij een nieuwe langlopende lineaire lening aangetrokken ter waarde van € 20 miljoen tegen een licht negatief rentepercentage voor een periode van 5 jaar.

In 2017 is één lening afgelost voor een totaalbedrag van circa € 12 miljoen (met een rente van 4,7%). De lening portefeuille voor Lansingerland per einde jaar 2017 ziet er als volgt uit:

Tabel x Analyse leningportefeuille t.b.v. gemeente Lansingerland

Stand per ultimo 31 december 2017

bedrag x € 1.000

Resterende looptijd	Rente						Eindtotaal
	0,0% < > 1,5%	1,5% < > 2,5%	2,5% < > 3,5%	3,5% < > 4,5%	4,5% < > 5,5%	5,5% < > 6,5%	
0 tot 2 jr.		-	-	1.359	17.057	204	18.620
2 tot 4 jr.	12.000	-	21.000	-	-	-	33.000
4 tot 6 jr.	20.000	-	50.000	-	7.000	-	77.000
6 tot 8 jr.	48.000	-	-	-	-	-	48.000
8 tot 10 jr.	-	-	16.667	-	-	-	16.667
meer dan 10 jr.	17.333	12.833	-	30.000	-	-	60.167
	97.333	12.833	87.667	31.359	24.057	204	253.453

Daarnaast hebben wij in de loop van 2017 verschillende kasgeldleningen aangetrokken om tijdelijke fluctuaties in de liquiditeit te kunnen opvangen. De looptijd van deze leningen is doorgaans kort (circa 3 maanden). In oktober is een lening aangetrokken van circa € 10 miljoen voor de duur van 3 maanden tegen een licht negatieve rente. Alleen deze lening is jaargrensoverschrijdend.

3.4.2 Risicobeheer

De risico's ten aanzien van treasury vallen in de volgende soorten uiteen:

- Renterisico's op vlottende en vaste schuld (opgenomen geld);
- Liquiditeitsrisico's;
- Kredietrisico.

Renterisico op vlottende schuld: de kasgeldlimiet

Om een grens te stellen aan korte termijn financiering (rentetypische looptijd tot één jaar) is in de Wet fido de kasgeldlimiet opgenomen. Het doel van de kasgeldlimiet is het voorkomen dat fluctuaties in korte rente (schulden < 1 jaar) direct een grote impact hebben op de rentelasten in het exploitatiejaar. Juist voor korte financiering geldt dat het renterisico aanzienlijk kan zijn. De behoefte aan vreemd vermogen mag daarom maar voor een gelimiteerd deel met korte leningen worden ingevuld. De kasgeldlimiet voor gemeenten bedraagt 8,5% van het begrotingstotaal. Deze wordt gedefinieerd als alle lasten op de begroting vóór verdeling van de reserves. Het begrotingstotaal voor het jaar 2017 is € 128,3 miljoen, hetgeen een kasgeldlimiet oplevert van € 10,9 miljoen. Indien de gemiddelde liquiditeitspositie van drie achtereenvolgende kwartalen de kasgeldlimiet overschrijdt, dan dient de gemeente de drie kwartaalrapportages toe te zenden aan de toezichthouder (Provincie), met daarbij een plan om weer te voldoen aan de kasgeldlimiet (bijvoorbeeld overgaan tot financiering met lang geld).

In de loop van het jaar zijn er verschillende kasgeldleningen aangetrokken die vaak ook gedurende het jaar weer afgelost worden. Alleen in het tweede kwartaal ontstond er hierdoor een overschrijding op de vastgestelde kasgeldlimiet. De andere kwartalen blijft de gemiddelde vlottende schuld onder de kasgeldlimiet. Dit is ook zichtbaar in onderstaande tabel.

Tabel x Toets op kasgeldlimiet 2017

bedrag x € 1.000

		1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.
Gemiddelde netto vlottende schuld (+), dan wel		5.386	11.863	10.883	-5.836
gemiddelde overschot vlottende middelen (-)					
Kasgeldlimiet		10.910	10.910	10.910	10.910
Ruimte onder kasgeldlimiet		5.524	-	27	16.745
Overschrijding kasgeldlimiet		-	953	-	-
Begrotingstotaal		128.349	128.349	128.349	128.349
Percentage vastgesteld per min. regeling	8,50%				
Kasgeldlimiet		10.910	10.910	10.910	10.910

Renterisico op vaste schuld: de renterisiconorm

In het kader van de wet Fido wordt jaarlijks de renterisiconorm vastgesteld. Het doel van de renterisiconorm is spreiding in de leningenportefeuille, waardoor mogelijke renterisico's worden beperkt. Hierin wordt dan specifiek gekeken naar de momenten waarop renteherziening of herfinanciering plaatsvindt. Door deze spreiding wordt voorkomen dat op een bepaald moment veel leningen op hetzelfde moment moeten worden afgelost. Is dan herfinanciering aan de orde, dan kan de dan geldende marktrente grote gevolgen hebben op de begrotingssaldi.

De renterisiconorm wordt bepaald op 20% van de op 1 januari bestaande omvang van het begrotingstotaal. Het begrotingstotaal voor het jaar 2017 is € 128,3 miljoen, hetgeen een renterisiconorm oplevert van € 25,7 miljoen. Dit betekent dat in 2017 maximaal € 25,7 miljoen nieuw kapitaal kan worden aangetrokken of leningen kunnen worden afgelost. Afgelopen jaar hebben we in totaal € 35,4 miljoen aan aflossingen betaald.

In voorgaande begrotingen en jaarrekeningen is al aangegeven dat Lansingerland de renterisiconorm overschrijdt. De huidige leningenportefeuille kan namelijk niet zonder hoge kosten worden aangepast.

Wanneer herfinanciering aan de orde is zal bij het afsluiten van nieuwe leningen de renterisiconorm in acht worden genomen. Dit doen we door in beginsel voor nieuwe leningen te kiezen voor lineaire leningen gecombineerd met een spreiding in looptijd.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat wij als gemeente over onvoldoende middelen beschikken om aan onze directe verplichtingen te voldoen. In onze liquiditeitsprognose wordt onze geldbehoefte gevolgd en tijdig afgedekt. Deze liquiditeitsprognose wordt regelmatig geactualiseerd.

Daarnaast is het risico dat op enig moment geen geld beschikbaar zou zijn, volgens onze geldverstrekkers voor gemeenten, verwaarloosbaar.

Kredietrisico

De gemeente Lansingerland loopt zelf ook risico bij het verstrekken van gelden. Afhankelijk van het type instelling kan een zeker risico worden bepaald. De verstrekte leningen kunnen verdeeld worden in verstrekte leningen en garantstellingen (zie 3.4.3).

3.4.3 Rentescema

In de notitie rente 2017 is een rentescema opgenomen. De commissie BBV adviseert deze op te nemen in de jaarstukken en begroting. Met dit schema wordt inzicht gegeven in de rentelasten externe financiering, het renteresultaat en de wijze van rentetoerekening. Het schema voor Lansingerland is als volgt:

Schema rentetoerekening 2017	2017 x € 1000	2017 x € 1000
De externe rentelasten over de korte en lange financiering	€ 6.375	
De externe rentebaten		
<i>Saldo externe rentelasten en rentebaten</i>		€ 6.375
De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	€ -4.617	
De rente van projectfinanciering die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	€ -	
<i>Aan taakvelden toe te rekenen externe rente</i>		€ -4.617
<i>Saldo door te rekenen externe rente</i>		€ 1.758
Rente over eigen vermogen	€ -	
Rente over voorzieningen (die gewaardeerd zijn op contante waarde)	€ -	
<i>Totaal rentetoerekening intern</i>		€ -
De aan taakvelden (programma's inclusief overzicht Overhead) toe te rekenen rente (renteomslag)		€ 1.758
<i>Boekwaarde vaste activa die integraal zijn gefinancierd per 1 januari</i>		€ 216.702
<i>Berekende omslagrentepercentage</i>		0,81%
Gekozen renteomslagpercentage (mag 0,5% afwijken van berekend)		1,25%
De werkelijk aan taakvelden (programma's inclusief overzicht Overhead) toegerekende rente (renteomslag)		€ 2.709
Renteresultaat op het taakveld treasury		€ 951

Rentelasten

De rentelasten voor 2017 bedragen € 6,4 miljoen. Dit bestaat uit € 6,5 miljoen aan rente voor langlopende geldleningen en € 130.000 aan negatieve rente voor herfinanciering.

Wijze waarop rente wordt toegerekend aan investeringen, grondexploitaties en projecten

In 2017 is € 4.617.000 toegerekend aan onze grondexploitaties. De rente die aan investeringen wordt doorberekend was voorheen gebaseerd op onze interne rekenrente. Deze interne rekenrente is met de vernieuwing in het BBV komen te vervallen en vervangen door een renteomslagpercentage.

Renteomslagpercentage

De omslagrente wordt berekend door de aan de taakvelden toe te rekenen rente (in Euro's) te delen door de boekwaarde per 1 januari van de vaste activa die integraal zijn gefinancierd. De omslagrente moet vervolgens op consistente en eenduidige wijze worden toegerekend aan de individuele activa. Het is niet toegestaan om per investering of taakveld te differentiëren in het toe te rekenen rentepercentage. Het bij de begroting (voor)gecalculeerde omslagrentepercentage mag binnen een marge van 0,5% worden afgerond.

Het berekende omslagrentepercentage bedraagt voor Lansingerland voor 2017 0,81%. Wij kiezen ervoor om te rekenen met een gekozen renteomslagpercentage van 1,25%. Uit het oogpunt van voorzichtigheid kunnen we eventuele rentetegenvallers bij een herfinanciering hiermee opvangen. Indien de werkelijke rentelasten in Euro's die over een jaar aan taakvelden hadden moeten worden doorbelast afwijken van de rentelasten in Euro's die op basis van de voorgerecalculeerde renteomslag aan de taakvelden zijn toegerekend, dan kan de gemeente besluiten tot correctie. Correctie wordt verplicht gesteld indien deze afwijking groter is dan 25%.

Dit gekozen renteomslagpercentage van 1,25% vervangt de interne rekenrente en wordt gebruikt voor het doorrekenen van rente aan onze investeringen.

Bij projectfinanciering wordt een lening specifiek aangetrokken voor een project. Lansingerland heeft geen projectfinanciering, wij hanteren een integrale financiering waarbij de gehele gemeentelijke financieringsbehoefte is betrokken.

De gehanteerde boekwaarde is de laatst vastgestelde boekwaarde. Deze bedraagt € 216,70 miljoen per 31 december 2015. Hiermee is nog geen rekening gehouden met het versneld afschrijven van maatschappelijk vaste activa in 2016. Wanneer wij hier rekening mee houden stijgt het berekende renteomslagpercentage.

Renteresultaat

Het renteresultaat op het taakveld Treasury bedraagt € 951.000. Dit is het verschil tussen de rente die wij werkelijk aan taakvelden toerekenen (€ 1,7 miljoen) en het saldo van de externe rentebaten en rentelasten (€ 2.7 miljoen).

3.4.3 Garantstellingen en borgstellingen

Aan verenigingen, onderwijsinstellingen en zorginstellingen zijn garantstellingen en waarborgen afgegeven. Deze financieringen zijn door onze gemeente gewaarborgd in het kader van het maatschappelijk belang van door hen gedane investeringen. Daarnaast zijn achtereenvolgende afsloten met de stichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW). Deze borgstellingen hebben betrekking op het aantrekken van vaste langlopende leningen door woningstichtingen voor (her)financiering van al bestaande gewaarborgde geldleningen. WSW neemt de betaalverplichtingen voor een lening over wanneer de corporatie de rente en aflossing op een door WSW geborgde lening niet meer kan betalen. Alleen als WSW deze betaalverplichting niet uit de overige buffers in de zekerheidsstructuur kan voldoen, moeten Rijk en gemeenten bijspringen.

Ten slotte zijn er gemeentegaranties onder de Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen (WEW). Deze stichting is in 1995 verzelfstandigd onder de naam Nationale Hypotheek Garantie (NHG). De stichting staat borg voor de verstrekking van bepaalde hypotheekleningen aan particulieren. Sinds 1 januari 2011 is de achtervang van nieuwe hypotheekleningen geheel naar het rijk geschoven, waardoor jaarlijks het totale bedrag aan gewaarborgde geldleningen afneemt met de door particulieren gedane aflossingen.

Per 31 december 2017 bedraagt het totaal van gewaarborgde geldleningen € 220,4 miljoen. Dit is als volgt opgebouwd:

Tabel 3.4.4 Specificatie waarborgsommen en garantieleningen

bedragen x € 1.000

Waarborgsommen en garantieleningen	primaire zekerheid	secundaire zekerheid	tertiaire zekerheid	oorspronkelijk bedrag	restant 31-dec-16	restant 31-dec-17
Garantiefonds WSW	woningbouwver.	WSW	gem.(50%)	192.014	187.586	181.382
Garantiefonds SWS	sportver.	SWS	gem.(50%)	335	267	244
Hypotheekleningen particulieren	particulier	WEW	gem.(50%)	4.179	3.552	3.215
Hypotheekleningen personeel	personeel	gem.(100%)	-	455	590	376
Onderwijsinstellingen	instelling	gem.(100%)	-	38.600	28.880	32.861
Overige instellingen	instelling	gem.(100%)	-	2.391	1.393	1.311
Totaal				237.974	222.268	219.389

Dit totaalsaldo betreft de volledige garantstelling en komt niet geheel voor rekening van de gemeente. Voor het Garantiefonds WSW en SWS en de particuliere hypotheekleningen is het gemeentelijk aandeel beperkt tot 50%.

Onder het Garantiefonds WSW vallen leningen voor meerdere corporaties, waarvan veruit de meeste betrekking hebben op Woningbouwvereniging 3B (€ 166,9 miljoen). Ook hiervoor geldt dat de gemeente voor 50% van dit bedrag garant staat.

De gemeente Lansingerland verstrekt enkel garantstellingen wanneer er zekerheden (onderpand) door de garantieaanvrager overlegd kan worden. In aanloop naar de jaarrekening 2017 is contact geweest met alle instellingen voor een specifieke onderbouwing van de verschillende restantschulden. In de jaarrekening zijn deze cijfers conform verwerkt.

Met betrekking tot de Nationale Hypotheek Garantie wordt jaarlijks door de Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen een liquiditeitsprognose opgesteld. Aan de hand hiervan krijgt de gemeente inzicht in mogelijke toekomstige aanspraak op de achtervangfunctie. Op basis van deze liquiditeitsprognose verwacht de Stichting WEW geen aanspraken op de achtervangfunctie.

De garantie inzake de hypotheekleningen van personeel betreffen een tweetal hypotheekleningen afgesloten bij het Hypotheekfonds voor Overheidspersoneel (HvO), dochteronderneming van de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG). Sinds enkele jaren geleden worden geen nieuwe hypotheekgaranties voor overheidspersoneel meer afgegeven. In 2017 is de garantstelling op één aflossingsvrije hypotheeklening komen te vervallen waardoor het resterende bedrag voor de oorspronkelijke leningen lager is dan het restant ultimo 2016.

In 2017 is een nieuwe garantstelling verstrekt van € 5,0 miljoen in het kader van de doordecentralisatie van De Blesewic van het Melanchthon in Bleiswijk. Uw raad is hierover geïnformeerd met raadsbrief U17.08175.

3.4.4 Kasstroomoverzicht

Onderstaand overzicht geeft het kasstroomoverzicht weer volgens de directe methode:

Kasstroomoverzicht (Directe methode) (x € 1.000)		2017
	€	€
Kasstroom uit operationele activiteiten		
Ontvangsten van afnemers	176.216	
Betalingen aan leveranciers en werknemers	-158.825	
Kasstroom uit bedrijfsoperaties		
Ontvangen interest	198	
Ontvangen dividend	3.371	
Betaalde interest	-6.899	
Kasstroom uit operationele activiteiten		14.061
Kasstroom uit grondexploitaties		
Investerings	-14.180	
Verkopen	21.700	
Kasstroom uit grondexploitaties		7.520
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		
Investerings in immateriële vaste activa	-	
Desinvesterings in immateriële vaste activa	-	
Investerings in materiële vaste activa	-6.128	
Desinvesterings in materiële vaste activa	2.710	
Investerings in financiële vaste activa	-	
Desinvesterings in financiële vaste activa	-	
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		-3.418
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		
Ontvangen aflossingen op verstrekte geldleningen	195	
Opgenomen geldleningen - langlopende schulden	20.000	
Aflossing geldleningen - langlopende schulden	-35.582	
Opgenomen geldleningen - kortlopende schulden	90.000	
Aflossing geldleningen - kortlopende schulden	-90.000	
Kasstroom uit financieringsactiviteiten.		-15.387
Netto kasstroom boekjaar		2.775
Beginstand liquide middelen		9.876
Eindstand liquide middelen		12.651
Mutatie liquide middelen inclusief vordering 's-Rijks Schatkist		2.775

3.5 Paragraaf Bedrijfsvoering

Algemeen

In 2017 speelden een hoop ontwikkelingen op het gebied van de bedrijfsvoering, maar 2017 stond vooral in het teken van de 'organisatie' ontwikkeling. In de hierna volgende paragrafen lichten we per onderwerp de resultaten toe.

3.5.1 Planning & control

Om een organisatie goed op koers te houden is een goed werkend systeem van planning & control een randvoorwaarde. Hieruit vloeit immers informatie voort die nodig is om te kunnen sturen.

Wat hebben we gedaan in 2017?

1. We stelden de jaarrekening 2016 op aan de hand van de geactualiseerde richtlijnen van het BBV en pasten formats voor de jaarrekening en begroting aan de nieuwe eisen aan.
2. We bleven ambtelijk strak sturen op de voorspelbaarheid en betrouwbaarheid van de (financiële) resultaten. Naast de reguliere P&C-documenten continueerden we in 2017 de periodieke budgetreviews en hielden in het voorjaar van 2017 alle afdelingshoofden een 'in-control'-gesprek met de gemeentesecretaris.
3. We hielden een aanbesteding voor de aanschaf van nieuwe P&C-software en kozen voor Pepperflow. In 2018 implementeren we deze software. Hierdoor kunnen we efficiënter P&C-documenten samenstellen en deze digitaal aanbieden aan de Raad en digitaal publiceren voor onze inwoners.
4. We stelden een nota 'Planning & control' op. Eind 2017 stelde de Raad deze nota vast. Uitgangspunt van de nota is een efficiëntere P&C-cyclus en een cyclus die meer recht doet aan de rolverhoudingen tussen Raad en college. De raad krijgt nadrukkelijk de kader stellende en controlerende rol. Zo vervangen we de Kadernota met ingang van 2018 met een Kaderbrief en vervangen we de voor- en najaarsnota door een zomerrapportage. In 2019 evalueren we het eerste jaar werken met de nieuwe cyclus.
5. We deden in 2017 voor het eerst aangifte Vennootschapsbelasting. Omdat de huidige activiteiten op dit moment niet kwalificeren als 'onderneming' deden we een zogenoemde 'nihil'-aangifte.
6. We gebruikten actief landelijk beschikbare informatie om effecten van beleid te evalueren en beleid bij te stellen. Zo deden we in 2017 mee aan de benchmark formatie van Berenschot (als input voor het project 'Kenniss in kaart') en besloot de Raad om in 2018 (net als in 2016) deel te nemen aan de burgerpeiling ten behoeve van www.waarstaatjegemeente.nl.

3.5.2 Audit en AO/IC

In de huidige organisatie is een nadrukkelijke scheiding aangebracht tussen de beslissende, financieel beleid makende en beheersende rol en de toetsende en controlerende rol. De eerste rol is belegd bij de vak afdelingen en de afdeling Financiën. De toetsende en controlerende rol is nadrukkelijker belegd bij de Concernstaf. Binnen gemeentelijke organisaties zien we een toenemende behoefte aan deze onafhankelijke rol en positie. Zo eist de nieuwe AVG¹⁰ (intern) onafhankelijk toezicht op het systeem van privacy borging in de organisatie en is deze onafhankelijke rol ook nodig in het kader van ENSIA¹¹. In 2017 zagen we dan ook een verschuiving/verbreding van controle en advisering op het gebied van financiën en rechtmatigheid naar controle en advisering op gebieden als privacy en informatiebeveiliging.

Wat hebben we gedaan in 2017?

¹⁰ Algemene Verordening Gegevensbescherming

¹¹ Eenduidige Normatiek Single Information Audit

- We voerden de reguliere interne controles uit voor rechtmatigheid. Dit in overleg met de externe accountant en ter voorbereiding op de controle van de jaarrekening 2017.
- Ook in 2017 was, net als in 2016, nog extra inzet en inspanningen nodig t.a.v. de verantwoording en controle in het sociale domein. Uiteindelijk resulteerde dat in een goedkeurende controleverklaring bij de jaarrekening 2016 van de gemeente, maar bijvoorbeeld ook de GR Jeugd ontving over het jaar 2016 een goedkeurende controleverklaring bij de jaarrekening.
- In 2017 voerden we, net als alle andere gemeenten, ENSIA in. De noodzakelijke audits en werkzaamheden zijn tijdig uitgevoerd en vastgelegd in de zogenoemde ENSIA-tool. Deze tool vormt de basis voor de verantwoording over informatiebeveiliging die het college gelijktijdig met de jaarstukken 2017 aflegt aan de gemeenteraad. Voor de uitkomsten van ENSIA verwijzen wij naar paragraaf 3.5.9.

3.5.3 Organisatie en personeel

In 2017 kreeg het voorkomen van en adequaat omgaan met ziekteverzuim veel aandacht. We zien dat het tegengaan van overbelasting van medewerkers een aandachtspunt blijft. We doen met een beperkt aantal medewerkers een toegenomen hoeveelheid werk en medewerkers zijn zo gedreven dat ze hard doorwerken en tegen hun grenzen aanlopen. Leidinggevenden en medewerkers blijven hier alert op en maken dit bespreekbaar.

Met de invoering van het Individueel Keuze Budget kregen medewerkers meer keuzevrijheid voor geld of vrije tijd. We zien dat ieder daar naar eigen behoefte invulling aan geeft.

We onderzochten hoe we mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt een plaats in de organisatie kunnen geven, zoals bijstandsgerechtigden en mensen met een verstandelijke of lichamelijke handicap. Begin 2018 is het plan van aanpak klaar en starten we met de implementatie.

Het afgelopen jaar merkten we dat de arbeidsmarkt weer aantrekt doordat we meer moeite hadden vacatures in te vullen. Door een creatieve werving en selectie en extra budget voor de werving is het tot nog toe grotendeels gelukt de vacatures in te vullen, maar soms was het nodig terug te vallen op inhuur als we niet direct de juiste mensen konden vinden. We verwachten dat dit de komende jaren nog meer inzet zal vragen.

Met het in de begroting 2018 toegekende extra formatiebudget krijgen we de basis op orde en hopen we de overdruk te reduceren. Deze formatie moet wel nog nader verdeeld worden op basis van de analyse en het plan van aanpak van de interim gemeentesecretaris. Vooruitlopend op het plan van aanpak besloot het college eind 2017 om vanuit de 'basis op orde' 3 FTE toe te kennen bovenop de 'reguliere' groei van de formatie. De overige groei van de toegestane formatie per 1/1/2018 ten opzichte van 1/1/2017 betreft de reguliere groei-gerelateerde formatie (team Veiligheid, bouw- en woningtoezicht, sociaal domein en beheer en onderhoud), de 5 FTE voor duurzaamheid (zie begroting 2018), 2 FTE BOA's en 1 FTE voor CISO/FG.

Ontwikkeling formatie (ambtelijke organisatie incl. griffie)

	1-1- 2011	1-1- 2012	1-1- 2013	1-1- 2014	1-1- 2015	1-1- 2016	1-1- 2017	1-1- 2018
Toegestane formatie in fte	358	356	338	325	324	328	340	362
Aantal inwoners per 1/1	54.081	55.270	56.512	57.137	58.133	59.039	60.042	61.152
Aantal fte per 1.000 inwoners	6.62	6.44	6.00	5.68	5.57	5.56	5.66	5.92

Van de in de begroting 2018 genoemde formatie op orde is nog circa 5 FTE in te vullen op basis van het plan van aanpak van de interim gemeentesecretaris.

Wat hebben we nog meer gedaan?

- Naar aanleiding van het onderzoek van Necker Van Naem is het organisatieontwikkeltraject gestart met als doel de organisatie meer toekomstbestendig te maken. Hierdoor wordt de professionaliteit van de organisatie en kwaliteit van dienstverlening verder versterkt. In opdracht van een stuurgroep maakten twee werkgroepen met medewerkers uit de hele organisatie een advies over respectievelijk een toekomstbestendige structuur voor de organisatie en welke kennis en kunde de organisatie nodig heeft om toekomstbestendig te zijn. Een vanuit de organisatie samengestelde klankbordgroep adviseerde en reflecteerde op de werkzaamheden van de twee werkgroepen. De adviezen van deze twee werkgroepen zijn meegegeven aan de interim gemeentesecretaris zodat hij deze kan verwerken in zijn eigen analyse en plan van aanpak dat in april 2018 naar verwachting gereed is.
- Er is een verdiepende verzuimanalyse gemaakt en alle leidinggevenden zijn in de gelegenheid gesteld om zich te trainen in het voeren van verzuimgesprekken

3.5.4 Communicatie

In 2017 vierde de gemeente Lansingerland haar 10 jarig bestaan. Dit thema stond, waar mogelijk, centraal in alle gemeentelijke communicatie. De viering van het 10 jarig bestaan en de vele grote publieksevenementen (Ride for the Roses, Foodtruck festival XL, Monumentendag/Open Huis, Strongman Run en hulding Chantal Blaak etc.), heeft Lansingerland als aantrekkelijke woon- en vrijetijdsgemeente verder op de kaart gezet.

Voor potentiële inwoners van de gemeente Lansingerland lanceerde we als onderdeel van de online marketing strategie een nieuwe website. Deze website www.woneninlansingerland.nl verving www.buitenleveninderandstad.nl. Door de koppeling met Funda te maken, toont deze website altijd het actuele aanbod van woningen binnen onze gemeente. Gekoppeld aan deze website hebben we circa 9 maanden gewerkt met betaalde advertenties op social media om geïnteresseerden van buiten onze gemeente te attenderen op het wonen in Lansingerland in het algemeen en op de aantrekkelijke woonkernen van Lansingerland in het bijzonder.

Voor de ondernemers die geïnteresseerd zijn in het kopen van een bedrijfskavel, hebben we als onderdeel van de online marketing strategie de website www.bedrijventerreinen-lansingerland.nl vernieuwd. Door het toevoegen van een tweetal video's over het koopproces van een bedrijfskavel, een keuzehulp voor bedrijfskavel en een geactualiseerd overzicht van beschikbare kavels maken we ondernemers makkelijker om te kiezen voor Lansingerland.

Bestaande inwoners en ondernemers zijn ook in 2017 actief betrokken bij beleidsuitvoering en -vorming middels burgerparticipatie en interactieve beleidsvorming, in de publiekscommunicatie is hier veel aandacht aan besteed. Vier Lansingerlandse burgerinitiatieven (het zangfietspad; het labyrint; herbouw Tol 't Meerhek en Energiebank LansingerZon) hebben van de gemeenteraad een aanmoedigingssubsidie ontvangen.

Wat hebben we gedaan in 2017?

1. De Contentredactie heeft in 2017 een pilot gedraaid met WhatsApp. Het kanaal heeft zijn functionaliteit ruimschoots bewezen.
2. In 2017 is in samenwerking met team Reizen, Wonen, Leven gestart met een pilot klantreizen. De eerste klantreis is in 2017 grotendeels afgerond. De Motie (CU) over de mogelijkheden van Klantreizen in onze organisatie sluit hier goed op aan. In 2018 starten we een pilot met 4 klantreizen binnen Publiekszaken (reizen, wonen en leven). De verwachtingen zijn hoog gespannen om in de toekomst deze klantreizen te implementeren in onze werkprocessen;
3. De projectgroep digitale medialandschap is hard aan de slag gegaan met onder andere de vervanging van de website. Hiervoor zijn marktverkenningbezoeken aan andere gemeenten afgelegd, kwalitatief onderzoek gedaan onder de kwetsbaren in onze gemeente en een prestatieonderzoek van de huidige website. Daarnaast heeft de projectgroep in samenspraak met MT en college een keuze gemaakt om de nieuwe website met open source software te bouwen en aan te sluiten bij het open webconcept dat ontwikkeld is door de gemeente Buren. Samen gaan

wij dit concept uitbreiden, ontwikkelen en beschikbaar maken voor Nederlandse gemeenten. Eind 2018 staat de live-gang van de nieuwe website gepland.

4. In september 2017 zijn we met een nieuw onderdeel van onze app live gegaan. Hierin zijn de gemeentelijke monumenten opgenomen met tekst en beeld over het monument waar men op dat moment staat. De input van deze teksten is tot stand gekomen in samenspraak met de Erfgoedcommissie.
5. In 2017 hebben we weer maandelijks persconferenties voor de lokale kranten en het college georganiseerd
6. In 2017 heeft de gemeente Lansingerland o.l.v. burgemeester Pieter van de Stadt een grote handelsdelegatie van Nederlandse Greenport bedrijven begeleid en deelgenomen aan de grootste Agri-Expo van China in Shouguang, de grootste glastuinbouwgemeente van China. Team EZ heeft i.s.m. communicatie ook in 2017 diverse buitenlandse delegaties in het gemeentehuis ontvangen. Het college heeft verder individuele en collectieve bezoeken gebracht.
7. In afwachting van de nieuwe website van financiën hebben we in 2017 een duidelijke infographic gemaakt over de begroting, waarin we de inkomsten en uitgaven en lokale lasten duidelijk hebben verbeeld.
8. Reguliere taken (publieksvoorlichting) in 2017, o.a. veranderingen in het afvalbeleid, duurzaamheid, de mogelijke uitbreiding van de luchthaven, de aanleg van de A16 Rotterdam, participatieproces HSL, vitale kernen, gemeentelijke dienstverlening en sociaal domein.
9. Voor wat betreft de interne communicatie. Het gebruik en belang van de sociale intranetsite @work groeit verder.
10. De Nieuwjaarsreceptie, de viering van Koningsdag, Dodenherdenking, 5 mei, lintjesregen en Veteranendag faciliteert en organiseert communicatie. Samen met de afdelingen VVH en EMO heeft communicatie bijgedragen aan de totstandkoming van het nieuwe evenementenvisie.
11. In 2017 hebben we met veel succes het Lansingerlandse Kwartetspel (als vervolg op en actualisatie van de toekomstvisie 2040) uitgebracht en in de samenleving geïntroduceerd.

Digitale media

Facebook	3.661 fans, (+ 887 nieuwe fans in 2017)
Twitter	4.230 volgers, (+ 274 nieuwe fans in 2017)
Whatsapp	1.343 gesprekken
Instagram	402 volgers
YouTube	76 abonnees
YouTube	89 filmpjes geplaatst in 2017
Gemeentenieuwsbrief	2.727 abonnees in 2017 (+ 386 in 2017)
Website	278.041 unieke bezoekers
Readspeaker	2381 voorgelezen items

3.5.5 Informatievoorziening en ICT

Informatievoorziening en ICT ondersteunen de gemeentelijke organisatie en het gemeentebestuur in de uitvoering van haar (wettelijke) taken en zijn van groot belang voor onze (digitale) dienstverlening aan inwoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen. Wij werken voortdurend aan de kwaliteit, veiligheid, continuïteit en beschikbaarheid van de IT-infrastructuur en informatievoorziening. Zo ook het afgelopen jaar. In grote lijnen hebben wij de volgende activiteiten uitgevoerd.

Techniek

In 2017 hebben we de servers en opslagfaciliteit (storage) vervangen. Dit is een belangrijke basis van de IT-Infrastructuur. Verder is de aanbesteding van de printers afgerond en zijn er nieuwe netwerkprinters geplaatst. Een aantal vervangingstrajecten hebben wij doorgeschoven naar 2018 vanwege de relatie met het project TOP werken (Tijd- en Plaats-onafhankelijk werken).

Informatievoorziening

Er is het afgelopen jaar veel energie gestoken in de verdere implementatie van het zaaksysteem. Het zaaksysteem heeft als doel onze dienstverlening verder te optimaliseren, persoonsgebonden informatie zo veel mogelijk digitaal en laagdrempelig te ontsluiten, efficiënter te werken en kosten te reduceren door het verminderen van het aantal gebruikte systemen. In 2017 zijn ruim 30 processen (verdeeld over de verschillende vakafdelingen) geïmplementeerd. Eind 2017 waren er ongeveer 8300 nieuwe zaken aangemaakt en werkten er al 104 medewerkers met het zaaksysteem. Deze stijgende lijn zetten we door in 2018.

Wat hebben we nog meer gedaan?

- Er is eind 2017 een start gemaakt met de koppeling tussen de Berichtenbox van “Mijnoverheid.nl” en de applicatie van Burgerzaken. Daardoor kunnen we inwoners binnenkort digitaal een bericht sturen over bijvoorbeeld het verlopen van een reisdocument. Een volgende stap is de koppeling met het zaaksysteem waardoor wij op termijn het gebruik van de Berichtenbox kunnen uitbreiden. Hiervoor moeten nog wel enkele technisch hobbels genomen worden
- Wij hebben een nieuwe GIS Viewer (Geografisch Informatiesysteem) aangeschaft waardoor wij beter in staat zijn informatie (afkomstig van verschillende bronnen) op kaarten te presenteren
- In 2017 is de aanbesteding voor mobiele telefonie en andere telecomdiensten (internet) afgerond. De migratie van de abonnementen en lijnverbindingen is gepland in het 1^e kwartaal van 2018
- Eind 2017 is de aanbesteding van de nieuwe Firewall opgestart. Begin 2018 wordt deze geïmplementeerd
- Het project TOP werken (Tijd- en Plaatsafhankelijk werken) is van start gegaan. Dat betekent een vernieuwing van de IT-Infrastructuur, bijvoorbeeld de vernieuwing van het netwerkbesturingssysteem en werkplekinrichting (virtuele desktop en mobiele devices)

In het kader van informatiebeveiliging besteden wij vanuit ICT veel tijd en aandacht aan het up to date houden van de hard- en software m.b.t. beveiligingsupdates. Dit is een doorlopende (belangrijke) activiteit.

3.5.6 Inkoop en aanbestedingen

In het afgelopen jaar hebben we de doorontwikkeling van inkoop binnen de organisatie verder doorgezet. We borgen de uitvoering conform de uitgangspunten uit het Inkoop- en aanbestedingsbeleid. Binnen het zaaksysteem is het contractbeheersysteem ingericht. Hiermee hebben we doelstelling op het gebied van contractmanagement uit het collegeprogramma behaald. In 2017 is het Manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) ondertekend en vanuit Inkoop wordt het actieplan hiervoor opgesteld. We werken hierin nauw samen met team Duurzaamheid en sluiten aan op het Visietraject/de Routekaart Duurzaamheid.

Wat hebben we nog meer gedaan?

- We hebben een update gedaan op de standaard aanbestedingsleidraden voor Europese, Nationale en meervoudig onderhandse aanbestedingen.
- We hebben factsheets opgesteld over het inkoopproces en aanbestedingsprocedures.
- We hebben een spendanalyse over de uitgaven 2016 gemaakt, zowel organisatiebreed als per afdeling.
- We hebben nieuwe Algemene Inkoopvoorwaarden ICT (GIBIT) vastgesteld, waarmee we aansluiten op de VNG.
- We hebben oog voor lokale economie en hebben in dat kader regelmatig overleg met Ondernemend Lansingerland gevoerd en een Meet Up georganiseerd.

3.5.7 Huisvesting, facilitaire zaken en DIV

De facilitaire ondersteuning intern is gericht op ontzorgen zodat collega's zich kunnen richten op hun primaire werkzaamheden. Wij geven uitvoering aan het Vastgoedbeleid doordat wij eerste

contactpersoon zijn van de huurders van het kantoorgebouw voor facilitaire zaken en het verhuren van de openbare ruimten voor incidentele evenementen/activiteiten. Het gebruik van het publieksgebouw door andere bedrijven en verenigingen is toegenomen.

Ook in 2017 hebben we gezorgd dat de kwaliteit van het archief- en informatiebeheer binnen onze organisatie op orde is. Het rapport over de archiefinspectie van het Stadsarchief bevestigt dit.

Wat hebben we nog meer gedaan?

- Diverse evenementen ondersteund, zoals de concerten van Concordia, het optreden van Jay's Place, Wereldlichtjesdag, debat scholieren Wolfert Pro, Energiemarkt en de nieuwjaarsreceptie.
- We zorgden voor het inrichten van exposities in de publiekshal.
- We hebben de aanbesteding multifunctionals en de voorbereiding voor de (maatschappelijke) aanbesteding catering uitgevoerd.
- We hebben de nieuwe paragraaf in het Vastgoedbeleid voor de incidentele verhuur in het gemeentehuis uitgewerkt (vastgesteld in 2018).
- We hebben alle werkzaamheden uitgevoerd ten behoeve van de archiefinspectie.
- We hebben de archiefbescheiden van de gemeente Bleiswijk 1978-2006 overgedragen aan het Stadsarchief.
- De fysieke en digitale dossiers die dit jaar in aanmerking kwamen voor vernietiging zijn tijdig vernietigd.
- In 2017 heeft het stadsarchief zijn tweejaarlijkse archiefinspectie uitgevoerd. Conclusie is dat het fysieke/digitale archief en informatiebeheer goed op orde is. De aanbevelingen hebben betrekking op het op orde houden van deze kwaliteit met de implementatie van het zaakstelsel. Deze aanbevelingen nemen wij over.

3.5.8 Burgerparticipatie

Beleed maken in Lansingerland gebeurt in principe samen met de inwoners. Wij betrekken de inwoners al in een zo vroeg mogelijk stadium, zowel bij de beleidsvoorbereiding als bij de uitvoering. Steeds vaker zijn het niet meer de inwoners die mogen meepraten met de gemeentelijke plannen, maar vragen inwoners de gemeente zich aan te passen aan hun wensen en initiatieven. De gemeente participeert en faciliteert steeds vaker bij initiatieven van de inwoners, ondernemers en (maatschappelijke) organisaties (overheidsparticipatie). Het burgerpanel is een vast instrument om de meningen van inwoners op een grootschalige wijze te peilen, naast de mogelijkheden die we hebben om persoonlijk het gesprek aan te gaan met inwoners.

Wat hebben gedaan in 2017?

1. In 2017 is voor de eerste keer het Lansingerlands Initiatief georganiseerd: een nieuwe manier om burgerinitiatieven in te dienen en te wegen. Negen initiatiefnemers hebben een pitch gehouden voor de gemeenteraad en uiteindelijk heeft de raad tijdens een feestelijke bijeenkomst aan vier initiatieven een aanmoedigingsbedrag toegekend.
2. Er is een ambtelijke werkgroep voor het uitwisselen van kennis en ervaring van participatie en het aanreiken van handvatten om inwoners te inspireren en op weg te helpen. Alle nieuwe medewerkers krijgen een basistraining burgerparticipatie.
3. Er is actieve (ambtelijke en bestuurlijke) kennisdeling met andere overheden op het gebied van participatie en democratische vernieuwingsinstrumenten.
4. De ondersteuning van wijkgericht werken is een van de prioriteiten van communicatie.
5. Het meldpunt burgerparticipatie en burgerinitiatieven fungeert als begeleidings- en adviespunt in de organisatie. Deelnemers en het Lansingerlands Initiatief begeleiden we bij het indienen en het uitvoeren van hun initiatief. Overige initiatieven begeleiden we binnen de organisatie om deze zo kansrijk en succesvol mogelijk te maken. Daarnaast levert het meldpunt intern kennis en advies bij participatievraagstukken (in 2017 o.a. voor wijkaanpak Vogelbuurt, Omgevingsvisie Bleiswijk).
6. In het burgerpanel zijn in 2017 drie grote peilingen gehouden:
  - Peiling Verkeersveiligheid;
  - Peiling Afval;

Peiling Evenementenbeleid.

3.5.9 Informatiebeveiliging en privacy

De stand van zaken omtrent informatiebeveiliging en privacy wordt toegelicht in het document "Verantwoordingsinformatie informatiebeveiliging en privacy".

3.5.10 Betalingsgedrag Gemeente Lansingerland

In onderstaande tabel is inzichtelijk gemaakt welk percentage van de binnengekomen facturen op tijd (binnen 30 dagen) door de Gemeente Lansingerland is voldaan.

Betaaltermijn	2014		2015		2016		2017	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Binnen 30 dagen na ontvangst	6.078	63%	8.333	83%	7.625	85%	6.912	85%
Te laat	3.606	37%	1.772	17%	1.314	15%	1.198	15%
Tussen 0 en 30 dagen te laat	3.075	32%	1.392	14%	1.094	12%	1.036	13%
Tussen 30 en 90 dagen te laat	398	4%	242	2%	136	2%	98	1%
Meer dan 90 dagen te laat	133	1%	138	1%	84	1%	64	1%
Totaal	9.684		10.105		8.939		8.110	

Het percentage wat binnen 30 dagen (na registratiedatum) wordt voldaan is in 2017 gelijk gebleven t.o.v. 2016 (85%). Het streven is om alle facturen op tijd te betalen. Daarbij moet worden aangetekend dat er altijd een aantal facturen is dat dusdanig wordt aangeleverd, dat tijdige verwerking door de gemeente niet haalbaar is.

3.6 Paragraaf Verbonden partijen

Inleiding

Een verbonden partij is een privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisatie waarin de gemeente een bestuurlijk én een financieel belang heeft. Van een financieel belang is sprake indien de gemeente risico loopt met aan deze partijen beschikbaar gestelde middelen of als de gemeente aangesproken kan worden als de verbonden partij haar verplichtingen niet nakomt. Van bestuurlijk belang is sprake als de gemeente zeggenschap heeft, vanwege vertegenwoordiging in het bestuur of vanwege het hebben van stemrecht.

De visie op en de beleidsvoornemens omtrent verbonden partijen

De 'Nota verbonden partijen 2016 - 2020', aangevuld met een addendum geven een goed beeld van onze visie en beleidsvoornemens omtrent verbonden partijen. Als gemeente kunnen wij door toenemende uitbreiding en complexiteit niet al onze taken meer zelfstandig uitvoeren. Samenwerking met andere partners, waaronder andere overheden, kan dan een oplossing bieden. De nota geeft geen eensluidend antwoord op de vraag of we al dan niet moeten deelnemen aan een verbonden partij. Iedere afzonderlijke situatie vraagt om een specifieke afweging en een politieke keuze. In de afweging om wel of niet een samenwerking aan te gaan lopen we een stappenplan door.

Als de gemeente de uitvoering van een publieke taak op afstand zet, is (volledige) directe invloed en sturing door de gemeente niet meer van toepassing. Aan de andere kant zijn verbonden partijen samenwerkingsverbanden die institutioneel en beleidsmatig geworteld zijn in de (deelnemende) gemeenten en ontlenen daaraan hun taakopdracht en hun democratische legitimatie. Dit maakt het omgaan met verbonden partijen complex. Het is een andere manier van besturen. Daarom hebben we in de nota een hoofdstuk governance opgenomen waarin we de beschikbare mogelijkheden en (extra) instrumenten om bestuurlijk en ambtelijk invulling te geven aan '(be)sturen op afstand' te beschrijven.

Ontwikkelingen 2017

Deelname van Lansingerland aan verbonden partijen is dynamisch. In januari 2017 heeft de verplichte splitsing plaatsgevonden tussen Eneco en Stedin. Dit zijn vanaf 2018 twee aparte verbonden partijen. Door uittreding van de provincie uit de GR Recreatieschap Rottmeren per 1 januari 2018 zijn alle bepalingen waarin de provincie de positie van deelnemer heeft en bepalingen inzake zetelverdeling, stemverhoudingen en kostenverdelingen dientengevolge aangepast en door de raad in 2017 vastgesteld. De huidige gemengde regeling is per 1 januari 2018 gewijzigd in een collegeregeling.

De 'Nota verbonden partijen 2016 - 2020' is aangevuld met een addendum op het uitvoeringsdocument met de omschrijving van de rollen van de burgemeester, wethouders, en de afgevaardigde raadsleden. De nota geeft inzicht in het (wettelijk) kader en geeft het afwegingskader een handvat voor het toe- en uittreden bij verbonden partijen. De nota gaat ook in op de vertegenwoordiging in verbonden partijen. Daarnaast besteedt de nota aandacht aan de spelregels voor governance en het uitvoeren van risicomanagement met de bestaande (wettelijke) instrumenten van informatievoorziening en aanvullende mogelijkheden om bij te dragen aan de kaderstellende, toezichhoudende en controlerende rol van de raad.

Eneco Groep en Stedin Groep

Op 31 januari 2017 is Eneco Holding gesplitst in een commercieel productie- en leveringsbedrijf Eneco Groep en een regionale netbeheerder Stedin Groep. Om deze reden vindt in de jaarrekening 2017 separate rapportage plaats over beide verbonden partijen.

In 2017 heeft Lansingerland besloten het aandelenbelang in het commercieel productie- en leveringsbedrijf Eneco Groep af te bouwen. Van alle aandeelhouders heeft bijna 75% van de

vertegenwoordiging in het aandelenkapitaal dit afbouwbesluit genomen. In 2017 is het vervolgproces gestart wat kan resulteren in een concreet bod of in de financiële contouren van een voorgestelde beursgang. De uitkomst van dit transactieproces is nog niet bekend.

Lansingerland continueert het aandeelhouderschap in de regionale netbeheerder Stedin Groep.

Overzicht

In onderstaand overzicht staat de meest essentiële financiële informatie van de verbonden partijen. In de latere tabellen staat per verbonden partij de informatie die op grond van artikel 15 van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) verplicht is. Daarnaast schrijft artikel 15 BBV voor dat de lijst van verbonden partijen, wordt onderverdeeld in:

1. gemeenschappelijke regelingen;
2. vennootschappen en coöperaties;
3. stichtingen en verenigingen
4. overige verbonden partijen.

Met ingang van de jaarstukken 2016 hanteren we deze onderverdeling naar rechtspersoonlijkheid.

De uitgebreidere informatie per verbonden partij is in de zogenaamde factsheets opgenomen. Deze zijn 15 juni 2017 door de raad vastgesteld. Op de website van Lansingerland staat, conform artikel 27 van de Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr), het register Verbonden Partijen.

Gemeenschappelijke regelingen	Programma	Bijdrage 2016	Begroting 2017	Bijdrage 2017
Bleizo	5. Lansingerland Ontwikkelt	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.
Bedrijvenschap Hoefweg	5. Lansingerland Ontwikkelt	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.
DCMR Milieudienst Rijnmond	5. Lansingerland Ontwikkelt	€ 1.183.512	€ 1.191.000	€ 1.209.553
Jeugdhulp Rijnmond	3. Maatschappelijke ondersteuning	€ 6.659.476	€ 5.408.000	€ 5.781.798
MRDH (Metropoolregio Rotterdam-Den Haag)	7. Algemene dekkingsmiddelen	€ 143.539	€ 147.000	€ 147.002
Openbare Gezondheidszorg Rotterdam-Rijnmond	3. Maatschappelijke ondersteuning	€ 294.422 gezondheidszorg en € 81.080 inspectie kinderopvang	€ 301.000 gezondheidszorg en € 86.000 inspectie kinderopvang	€ 300.895 alg. deel € 91.533 variabel deel / inspectie kinderopvang
Recreatieschap Rottemeren	5. Lansingerland Ontwikkelt	€ 186.562	€ 188.000	€ 187.582
Schadevergoedings-schap HSL-Zuid	5. Lansingerland Ontwikkelt	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.
SVHW (Samenwerkingsverband Vastgoedinformatie, Heffingen en Waardebepaling)	7. Algemene dekkingsmiddelen	€ 480.356	€ 532.000	€ 532.000
Veiligheidsregio Rotterdam-Rijnmond	1. Bestuur en dienstverlening	€ 2.691.512 basiszorg en € 28.000 individuele taken en	€ 2.896.000 basiszorg en € 28.000 individuele taken en bijdragen	€ 2.895.595 basiszorg en € 28.000 individuele taken en bijdragen

		bijdragen		
--	--	-----------	--	--

Vennootschappen en coöperaties	Programma	Bijdrage 2016	Begroting 2017	Bijdrage 2017
Dunea (vh Duinwater-bedrijf Zuid-Holland)	7. Algemene Dekkingsmiddelen	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.
Eneco Groep	7. Algemene Dekkingsmiddelen	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.
Stedin Groep	7. Algemene Dekkingsmiddelen	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.

Stichtingen en verenigingen	Programma	Bijdrage 2016	Begroting 2017	Bijdrage 2017
Parkmanagement Bedrijvenpark Oudeland (PMBO)	5. Lansingerland Ontwikkelt	€ 56.737	€ 57.000	€ 56.737 Incidenteel € 21.689

Overige verbonden partijen	Programma	Bijdrage 2016	Begroting 2017	Bijdrage 2017
BNG (Bank Nederlandse Gemeenten)	7. Algemene dekkingsmiddelen	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.

* = minimaal voorgeschreven volgens artikel 15 BBV

Gemeenschappelijke regelingen

Naam verbonden partij *	BLEIZO
Vestigingsplaats *	Bergschenhoek, gemeente Lansingerland.
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	Het doel van deze GR is het ontwikkelen van het gebied rondom het OV knooppunt Bleizo, gericht op het realiseren van een nieuw economisch knooppunt met een eigen identiteit. Met de ontwikkeling van een OV-knooppunt en het gebied daarom heen wil de gemeente een gunstig economisch klimaat en een interessant werk- en woongebied creëren voor de inwoners.
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	De gemeenten Lansingerland en Zoetermeer nemen beiden voor 50% deel in deze gemeenschappelijke regeling. (art. 32 GR Bleizo) Beide gemeenten staan ervoor in dat de GR Bleizo altijd over voldoende middelen beschikt om verplichtingen aan derden te voldoen. Verder komt een batig/nadelig saldo voor 50% ten gunste/laste van Lansingerland, waarbij tevens de afspraak is gemaakt dat Zoetermeer garant staat voor een bedrag van € 9,5 mln. (nadelig saldo) in relatie tot de bijdrage die GR Bleizo levert aan de financiering van het OV Knooppunt Bleizo.
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 0 Per 31 december 2017: € 0
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 58,5 miljoen Per 31 december 2017: € 59,0 miljoen (concept cijfers)
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	€ 0 (concept cijfer)

Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	Geen
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	De gemeenten Lansingerland en Zoetermeer nemen beiden voor 50% deel in deze gemeenschappelijke regeling. De grondexploitatie van GR Bleizo per 1-1-2017 is positief: € 2,4 mln. Netto Contante Waarde (NCW). Bleizo heeft een risicoprofiel, waarbij ook rekening wordt gehouden met kansen, van ca. € -3,6 mln. De risico's betreffen het uitgiftetempo, grondprijzontwikkeling en kostenstijging. In Lansingerland is in de Begroting 2017-2020 rekening gehouden met een bruto risicoprofiel van € 3,7 mln. voor Bleizo (zonder rekening te houden met kansen: in de risicocalculatie houden we dus alleen rekening met de risico's en niet met mogelijke meevallers). Van dit bedrag is 50% meegenomen in de berekening voor het benodigd weerstandsvermogen. Bij de opheffing en liquidatie van GR Bleizo staat de gemeente Zoetermeer bij een negatief resultaat van de grondexploitatie garant voor maximaal € 9,5 mln. (minus eventuele aanpassingen als gevolg van een lagere investeringsbijdrage en/of een positief resultaat van GR Bedrijvenschap Hoefweg). Een negatief resultaat van de grondexploitatie boven de € 9,5 mln. komt gelijkelijk ten laste van de gemeente Zoetermeer en Lansingerland.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	De samenwerking Corridor A12 is voor Bleizo van belang. Het eerste half jaar van 2018 gaat gestudeerd worden op een alternatief programma voor het westelijke deel van Bleizo. De vaststelling van het nieuwe bestemmingsplan Hoefweg-Zuid, zodat gronden kunnen worden uitgegeven voor uiteenlopende functies zoals bedrijven, leisure en kantoren. Aandachtspunt hierbij is de Ladder-onderbouwning van duurzame verstedelijking. De gronduitgifte is eveneens een aandachtspunt, specifiek t.b.v. Adventure World, welke afhankelijk is van de financiering van deze marktinitiatieven.

Naam verbonden partij *	Bedrijvenschap Hoefweg
Vestigingsplaats *	Bleiswijk, gemeente Lansingerland.
Deelnemende partijen	Gemeente Lansingerland (voorheen gemeente Bleiswijk) en gemeente Zoetermeer.
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	Ontwikkeling van het bedrijventerrein Hoefweg (Hoefweg Noord) voor vestigingsmogelijkheden voor bedrijven. Met de ontwikkeling van dit gebied wil de gemeente een gunstig economisch klimaat en daarmee indirect een interessant werk- en woongebied creëren voor de inwoners.
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	Geen structurele bijdrage aan of van het Bedrijvenschap. Art. 24 en 25 van de GR: de gemeente levert een financiële bijdrage aan het startkapitaal, de gemeenten zorgen voor voldoende middelen zodat de GR aan verplichtingen aan derden kan voldoen. De inbreng en risicoverdeling is op 50%- 50% voor elke gemeente vastgesteld. De GR neemt voor 30% deel aan de CV Prisma Bleiswijk en voor 31% in Prisma Bleiswijk Beheer BV.
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 0 Per 31 december 2017: € 3,5 miljoen (concept cijfers)
Vreemd vermogen begin en	Per 1 januari 2017: € 11,1 miljoen

einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 31 december 2017: € 53,3 miljoen (concept cijfers)
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Financieel resultaat 2017: € 3,4 miljoen (concept cijfers)
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	Geen, het belang van de gemeente is niet veranderd. Door gronduitgifte is de grondexploitatie verbeterd.
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	Geen
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	De gemeenten Lansingerland en Zoetermeer nemen beiden voor 50% deel in deze gemeenschappelijke regeling. De grondexploitatie van Bedrijvenschap Hoefweg per 1-1-2017 is positief: € 8,5 mln. Netto Contante Waarde (NCW). Bedrijvenschap Hoefweg heeft een risicoprofiel, waarbij ook rekening wordt gehouden met kansen, van ca. € -2,3 mln. De risico's betreffen het uitgiftetempo en grondprijsontwikkeling. In Lansingerland is in de Begroting 2017-2020 bij de berekening van het benodigd weerstandsvermogen geen rekening gehouden met risico's voor Bedrijvenschap Hoefweg. De grondexploitatie Hoefweg bevat nog voldoende weerstandscapaciteit om de risico's zelf op te vangen.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	De samenwerking Corridor A12 is voor Bleizo van belang. Het eerste half jaar van 2018 gaat gestudeerd worden op een alternatief programma voor het westelijke deel van Bleizo.

Naam verbonden partij *	DCMR Milieudienst Rijnmond
Vestigingsplaats *	Schiedam
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	Uitvoeren van de Wet Milieubeheer voor de Gemeente Lansingerland en advisering op milieugebied. Het publieke belang is het bereiken van een goed leefmilieu voor burgers en bedrijven.
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	2017: € 1.209.553 (Bijdrage werkplan € 1.190.613 + EED-bijdrage € 18.940)
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 14.053.000 Per 31 december 2017: € 7.948.000
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 9.524.000 Per 31 december 2017: € 11.839.000
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	2017: € 2.640.000
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat	Er zijn geen veranderingen in de bijdrage voor 2017. Met de invoering van artikel 8 van de Europese Energie-Efficiency Directive (EED) zijn gemeenten bevoegd gezag voor het toezicht op de uitvoering van energie-audits door

de gemeente in de verbonden partij heeft*	grote ondernemingen. De DCMR voert deze taak voor Lansingerland uit. Omdat dit een nieuwe taak voor gemeenten is heeft het Rijk besloten geld beschikbaar te stellen aan het bevoegd gezag via het gemeentefonds. Lansingerland heeft een bedrag van ongeveer € 19.000 ontvangen voor de uitvoering van het toezicht op de uitvoering van energie-audits. Dit bedrag is overgeheveld naar de DCMR, omdat zij deze taak voor Lansingerland uitvoert.
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	Op grond van de Wet VTH en het bijbehorende Besluit omgevingsrecht zijn gemeenten per 1 juli 2017 verplicht om basistaken over te dragen aan de omgevingsdienst. De meeste basistaken heeft Lansingerland al overgedragen aan de DCMR. Alleen het toezicht bij asbestsanering is nog niet overgedragen aan de DCMR. Aan de overdracht van deze taak zijn uiteraard kosten verbonden. Het jaar 2018 gebruikt DCMR om te ervaren hoeveel tijd en capaciteit de uitvoering van deze taak kost, zodat we hierover in het werkplan voor 2019 concrete afspraken kunnen maken.
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	De potentiële risico's van de DCMR hebben betrekking op het verlenen van toestemming voor het uitvoeren van activiteiten waarvoor geen toestemming had moeten worden verleend, het niet of onvoldoende waarnemen van afwijkingen van verleende toestemmingen of verstoringen in de organisatievorming en de bedrijfsvoering van de DCMR (bijvoorbeeld het informatiesysteem RUDIS). Met de afhandeling van de verkoop van het oude kantoorpand van de DCMR is het grootste (financiële) risico afgewend.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	We zien de laatste twee jaar een ontwikkeling ontstaan dat de DCMR meer werkzaamheden uitvoert dan vooraf afgesproken. Dit heeft enerzijds te maken met de economische situatie in Lansingerland; het gaat financieel beter, waardoor meer ondernemers inrichtingen starten en (milieu)vergunningen nodig hebben. Anderzijds vragen we ook meer van de DCMR bijvoorbeeld op het gebied van horeca en duurzaamheid. Dit leidde tot een lichte overschrijding van het werkplan in 2016 en een zware overschrijding in 2017. Deze fluctuatie in de afrekening van het werkplan vangen we op met het 'voorschot met een specifiek bestedingsdoel', dat we bij de DCMR opgebouwd hebben vanuit onderschrijdingen in voorgaande jaren. Door de overschrijding van het werkplan 2017 met ca. 10% is dit voorschot aanzienlijk afgenomen. Ook voor het werkplan 2018 verwachten we een overschrijding op basis van de rekenmethodiek en de ervaringen van afgelopen jaren.

Naam verbonden partij *	Jeugdhulp Rijnmond
Vestigingsplaats *	Rotterdam
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	De GR heeft 3 doelstellingen: <ul style="list-style-type: none"> □ Uitvoering te geven aan de wettelijke verplichtingen tot regionale samenwerking uit de Jeugdwet in het kader van Veilig Thuis (AMHK), jeugdreclassering en jeugdbescherming. □ Het uitvoeren van bovenlokale taken door middel van het contracteren en/of subsidiëren van aanbieders van jeugdhulp, -reclassering en -beschermingsmaatregelen in het kader van de Jeugdwet. □ Realiseren van overleg, kennisontwikkeling- en overdracht tussen de aangesloten gemeenten.

Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	De GR Jeugdhulp is opgericht voor de inkoop van verschillende vormen van jeugdhulp waar gemeenten verantwoordelijk voor zijn. De inleg van de gemeente Lansingerland bedraagt in 2017 € 5.661.719.
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Algemene reserve: 31 december 2017: € 2.249.090 31 december 2016: € 3.648.144
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Vreemd vermogen: 31 december 2017: € 36.107.263 31 december 2016: € 32.808.137 Overlopende passiva: 31 december 2017: € 35.264.553 31 december 2016 € 32.639.074
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	€ 0,-
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	<ul style="list-style-type: none"> • Door middel van het raadsvoorstel BR1700132 heeft uw raad ingestemd met een zienswijze op de vorming van de Stichting Veilig Thuis Rotterdam Rijnmond. Onderdeel van deze besluitvorming was een verhoging van de bijdrage voor de aangesloten gemeenten vanaf 2018. Voor Lansingerland gaat het hierbij om € 60.355 structureel vanaf 2018, aangevuld met € 17.850 incidenteel in 2018. Bij deze besluitvorming werd vastgelegd dat wij deze extra middelen dekken binnen programma 3. Hierdoor heeft deze extra bijdrage geen netto-effect op de vastgestelde begroting. De Raad is hierover geïnformeerd middels voorstel BR1700132 • Bij het vaststellen van de definitieve inleg van de bij de GRJR aangesloten gemeenten over 2018 heeft een aantal verschuivingen plaatsgevonden. Deze worden veroorzaakt doordat bij het vaststellen van de jaarrekening 2016 door een aantal aanbieders nog geen juiste toedeling was van de kosten van verleende ondersteuning aan individuele gemeenten. Voor Lansingerland leidt deze verschuiving tot een extra (incidentele) bijdrage van € 152.941 over 2018. Dit financiële resultaat wordt meegenomen in het berekenen van de bijdragen van de jaren na 2018 door middel van de 'vlaktaksmethode'. (zie kopje 'financiële risico's'). De Raad is hierover geïnformeerd middels brief U18.01810. • Tijdens het Algemeen Bestuur van 15 februari 2018 heeft het Algemeen Bestuur van de GRJR besloten in te stemmen met het indexeren van de jaarlijkse bijdrage aan onze Gecertificeerde Instellingen met het percentage uit het zogenaamde OVA-convenant. Dit leidt tot een verhoging van onze bijdrage over 2018 met € 22.479,-.
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	Wij voorzien een toename van onze benodigde bijdrage aan de GRJR. Deze stijging heeft drie oorzaken: A. De hierboven beschreven algemene verhoging van de begroting werkt door in onze bijdrage aan de GRJR voor de komende jaren. B. Er is sprake van stijging van het gebruik van via de GRJR ingekochte vormen van ondersteuning. C. Door middel van de zogenaamde 'vlaktaks' worden afwijkingen ten opzichte van de geraamde productie in drie jaar verrekend in onze jaarlijkse bijdrage.
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	- Toenemend zorggebruik in een open einde regeling De jeugdwet bevat een open einde regeling. Omdat er sprake lijkt te zijn van een toenemend zorggebruik is Lansingerland levert dit een financieel risico

	<p>op. Wij sturen hierop door middel van de (lokale) toegang, de samenwerking met onze toegangspartners en samenwerking met huisartsen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Resultaatgerichte inkoop 2018 <p>Met ingang van 1 januari 2018 is de GRJR overgegaan op het resultaatgericht inkopen van ondersteuning. De insteek hiervan is om bij de inzet van ondersteuning minder product- en meer resultaatgericht te werken. De insteek van deze gewijzigde inkoop is budgetneutraliteit. Niettemin houdt deze wijziging een zeker risico van een verhoging van de kosten in.</p>
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	<p>Aandachtspunten zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Duiden van het toenemende gebruik van specialistische jeugdzorg en het implementeren van beheersmaatregelen. - Implementeren van het resultaatgerichte inkoopmodel. - Het zorgen voor prikkels bij aanbieders om te transformeren.

Naam verbonden partij *	Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH)
Vestigingsplaats *	Rotterdam
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	Doel is het versterken van de internationale concurrentiepositie van de regio.
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	De Brede Doeluitkering (BDU) voor verkeer en vervoer is de belangrijkste dekking voor de kosten van de programma's Verkeer en Openbaar Vervoer. De geraamde lasten en baten bedragen in 2017 € 756,4 miljoen. De inwonerbijdrage voor het programma Economisch Vestigingsklimaat is in 2017 geïndexeerd met 1 % en brengt de inwonerbijdrage op € 2,49.
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 2.590.025 Per 31 december 2017: € 7.425.581
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 566.216.670 Per 31 december 2017: € 1.348.170
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	€ 4.835.556
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	De begroting 2017 is sluitend en kent een omvang van € 764,7 miljoen. Tot en met 2017 blijven de investeringsprogramma's en de bijbehorende fondsen van de voormalige stadsregio's gescheiden, pas na die datum zal van integratie sprake zijn; de jaarlijkse contributie van de Haaglanden-gemeenten aan het Mobiliteitsfonds is tot en met 2017 vastgelegd; er mag sprake zijn van overplanning (= negatief saldo) binnen het investeringsprogramma, mits binnen tien jaar het saldo weer nul is. Overplanning houdt in dat er in de planning rekening mee wordt gehouden dat er meer aan projecten gepland wordt in enig jaar dan er BDU-geld beschikbaar is. De praktijk leert dat gemeenten vaak optimistisch plannen. De werkelijke bestedingen ijlen dan soms een paar jaar na.
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar	Geen. De MRDH ontvangt als vervoerregio de bevoegdheden en middelen op het gebied van openbaar vervoer. Conform het besluit van de bestuurscommissie vervoersautoriteit van 7 december 2016 wordt er vanaf 2018 geen aparte inwonersbijdrage van de voormalige regio haaglanden gemeenten meer geheven. De MRDH is er voor en door gemeenten. Ook Lansingerland levert een actieve bijdrage aan bepaalde

te verwachten voor LL?	projecten/onderwerpen.
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	Met enige reserve heeft de raad ingestemd met het principe tot overbesteding bij de programma's Verkeer en Openbaar Vervoer in 2017 waarbij de maximale overbesteding is gelimiteerd op € 90 miljoen onder de voorwaarde dat binnen een periode van tien jaar de voor de programma's Verkeer en Openbaar Vervoer beschikbare financiële middelen ten minste nul zijn. De onderbouwing voor de overbesteding staat uitvoerig in de begroting 2017 opgenomen. De MRDH gaat de komende jaren (meer) voorfinancieren vooruitlopend op de toekomstige BDU-gelden. Ook vanwege de overname van de financiering van materieel van de RET/HTM. Hierdoor moet de MRDH gaan lenen en nemen de schulden van de MRDH toe en daarmee ook indirect de schuldenpositie van de deelnemers. In het treasury-statuuut is er extra aandacht voor financieringsarrangementen voor bepaalde projecten waarbij ook sprake is van leningen, borgstellingen en garanties.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	Als gevolg van kortingen op de BDU door voorgaande kabinetten en stijgende kosten van beheer, onderhoud en vervanging van metro, lightrail en tram staat de investeringsruimte van de VA onder grote druk. De MRDH lobbyt voor van regionale en stedelijke bereikbaarheid; een goede bereikbaarheid is een randvoorwaarde is om de MRDH verder te ontwikkelen. De MRDH kijkt ook naar andere vormen van financiering, zoals (private) investeerders. Als gevolg van de ernstige vertraging van de ingebruikname van de Hoekse Lijn is een akkoord bereikt voor de dekking van de meerkosten. De financiële bijdrage wordt deels gedekt door Rotterdam en deels door een mix van meevallers en reserves in de exploitatiebegroting OV. Hoewel lopende projecten hierdoor niet geraakt worden, impliceert dit wel een verminderde reserve.

Naam verbonden partij *	Gemeenschappelijke Regeling GGD Rotterdam-Rijnmond
Vestigingsplaats *	Rotterdam
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	<p>Artikel 3 van de GR: Het lichaam heeft tot doel:</p> <ul style="list-style-type: none"> - het beschermen en bevorderen van de gezondheid van de bevolking of van specifieke groepen daarbinnen, in het rechtsgebied van het lichaam; - het voorkómen en het vroegtijdig opsporen van ziekten onder de bevolking; - alles wat met het bovenstaande in de ruimste zin verband houdt. <p>De regeling regelt de deelnemersbijdrage van de deelnemende gemeente voor de inkoop van het basispakket. De GGD is leverancier en uitvoerder van het basispakket. Het publieke belang is de openbare gezondheid.</p>
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	<p>Lansingerland draagt in 2017 € 392.428 bij aan de gemeenschappelijke inkoop van het basistakenpakket. Dit bedrag bestaat uit € 300.895 voor het algemene basistakenpakket en € 91.533 voor de inspecties kinderopvang (variabel deel basistakenpakket).</p> <p>De werkelijke verrekening van het variabele deel van het basistakenpakket vindt plaats in 2019.</p>
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017*	De gemeenschappelijke regeling van de GGD-RR kent geen balans en andere financiële staten om in de begroting op te nemen aangezien alleen de

<i>(Uit: jaarrekening 2017)</i>	gemeente Rotterdam eigenaar is van de organisatie. Personeel en eventuele risico's zijn daarmee voor rekening van de gemeente Rotterdam. De gemeenschappelijke regeling GGD-RR regelt in materiële zin slechts de inkoop van producten. Daarmee is de gemeenschappelijke regeling financieel "leeg", dus zonder bezittingen, waardoor er ook geen balans is. Het financiële risico voor deelname aan de regeling is voor regiogemeenten dus ook niet aanwezig.
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* <i>(Uit: jaarrekening 2017)</i>	Niet van toepassing, zie tekst bij 'Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017'.
Financieel resultaat 2017* <i>(Uit: jaarrekening 2017)</i>	Niet van toepassing, zie tekst bij 'Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017'.
Hoe is de accountantscontrole geregeld?	Niet van toepassing, zie tekst bij 'Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017'.
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	Geen, voor zover nu bekend.
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	De omvang van het basispakket wordt steeds voor vier jaar vastgesteld. De huidige begrotingscyclus loopt van 2015-2018. Vanaf 2019 start een nieuwe cyclus. In februari 2018 neemt het Algemeen Bestuur een principebesluit over de begroting voor 2019. Aanpassingen in het basispakket vinden slechts plaats indien alle gemeenten hiermee akkoord gaan.
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	Geen. De gemeente Rotterdam is risicodragend.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	Uitvoering van de verplichtingen uit de Wet publieke gezondheid (WPG) tegen een aanvaardbare kostprijs blijft een aandachtspunt. Het basispakket moet garanderen dat wij voldoen aan de verplichtingen die wij hebben vanuit de Wpg.

Naam verbonden partij *	Recreatieschap Rottemeren
Vestigingsplaats *	Schiedam
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	In stand houden, ontsluiten en exploiteren van recreatiegebied Rottemeren. Openlucht recreatie, natuurbescherming en natuur- en landschapsschoon bewaren en bevorderen.
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	Deelnemers: Rotterdam 91%, Lansingerland 5% en Zuidplas 4%. Bijdrage 2017 was €187.582 en is voor 2018 begroot op € 187.807
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* <i>(Uit: jaarrekening 2017)</i>	Per 1 januari 2017: € 18.059.187 Per 31 december 2017: € 17.242.221
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* <i>(Uit: jaarrekening 2017)</i>	Per 1 januari 2017: € 4.306.572 Per 31 december 2017: € 5.397.134
Financieel resultaat 2017* <i>(Uit: jaarrekening 2017)</i>	€ 650.168
Veranderingen gedurende	De begroting 2017 baseert zich op de begroting 2016 met toepassing van een

het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	indexeringspercentage van 0,1%.
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	Door uittreding van de provincie uit de GR Recreatieschap Rottemeren per 1 januari 2018 zijn alle bepalingen waarin de provincie de positie van deelnemer heeft en bepalingen inzake zetelverdeling, stemverhoudingen en kostenverdelingen dientengevolge aangepast en door de raad in 2017 vastgesteld. De huidige gemengde regeling is per 1 januari 2018 gewijzigd in een collegeregeling. In deze nieuwe GR blijft de bijdrage van Lansingerland ongewijzigd t.o.v. de huidige situatie, te weten 5% van de exploitatiebegroting. In deze nieuwe GR blijft de bijdrage van Lansingerland ongewijzigd t.o.v. de huidige situatie, te weten 5% van de exploitatiebegroting.
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	Concrete risico's, waarvan de kans op optreden oplaag en middel niveau worden ingeschat, worden genoemd bij de weerstandsparagraaf in de begroting van het recreatieschap: Invoering Vpb voor overheidsondernemingen; koersrisico, essentaksterfte, locatie asfaltfabriek, baggeren watergangen, nazorg grondwaterverontreiniging stortplaats HBB, claim aansprakelijkheidsstelling, warmteleiding.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	De uitvoering van de nieuwe gemeenschappelijke regeling en de vormgeving van het toekomstige terreinbeheer. Staatsbosbeheer verzorgt dit voor de jaren 2017 en 2018. Het komende jaar moet besloten worden over de werkwijze na 2018. Daarnaast geldt als aandachtspunt aansluiting te houden bij de provinciale geldstromen voor ontwikkeling van recreatief groen. Voor de komende jaren is een goede inpassing van de A16 in het Lage Bergse Bos en gelijktijdige realisatie van een kwalitatief en recreatief aantrekkelijk Lage Bergse Bos (extra 2,5 miljoen euro uit de Algemene Reserve Recreatieschap) van bijzonder belang. De essentaksterfte raakt ook de Rottemeren. Het komende jaar zal in combinatie met groot onderhoud de populatie bomen aangepakt worden om te komen tot een gezonde en vitale opstand.

Naam verbonden partij *	Schadevergoedingsschap HSL-Zuid, A16 en A4.
Vestigingsplaats *	Rotterdam
Deelnemende partijen	Gemeente Lansingerland en vrijwel alle gemeenten over wiens grondgebied het tracé van de HSL-Zuid is aangelegd, alsmede de Minister van Infrastructuur en Waterstaat.
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	In artikel 2 van de gemeenschappelijke regeling staat opgenomen; <i>“Het doel van de regeling is het bevorderen dat de behandeling van verzoeken om schadevergoeding die verband houden met de aanleg van de HSL-Zuid en de verbreding, verlegging en reconstructie van de A-16 (...), respectievelijk de A-4 (...), en de beslissingen op die verzoeken doelmatig, deskundig en op gelijke wijze plaatsvinden. Door deze regeling wordt tevens voor de burgers duidelijkheid geschapen over de terzake bevoegde instantie.”</i>
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	De kosten van het Schap en van de door het Schap toegekende schadevergoedingen neemt het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat voor haar rekening.
Eigen vermogen begin en	

einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Er is geen sprake van een eigen vermogen.
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Er is geen sprake van vreemd vermogen.
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	€ (nog niet bekend).
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	Vanwege het feit dat alle kosten voor rekening komen van het Ministerie van I&M, is er geen sprake van financieel belang voor de gemeente.
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	Er zijn thans geen financiële risico's bekend. Het Schap heeft met het Ministerie de afspraak gemaakt dat wanneer er een schadeverzoek met een aanmerkelijk belang wordt ingediend dat deze, met het oog op risicomanagement, direct kenbaar wordt gemaakt bij het Ministerie.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	Naar verwachting zal medio 2018 inzicht bestaan in het effect van het maatregelenpakket. Het Schap kan de nieuwe en aanvullende aanvragen tot schadevergoeding eerst in behandeling nemen als door Movaris (belast met de akoestische berekeningen) uitsluitel wordt gegeven op de vraag of er sprake is van een toename van geluid en het mitigerend effect van de maatregel bekend is.

Naam verbonden partij *	SVHW (Samenwerkingsverband Vastgoedinformatie, Heffingen en Waardebepaling)
Vestigingsplaats *	Klaaswaal
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	(art 3 GR) Een zo doelmatig mogelijke uitvoering van werkzaamheden met betrekking tot <ul style="list-style-type: none"> - de heffing en invordering van belastingen - de uitvoering van Wet waardering onroerende zaken (woz) - de administratie van vastgoedgegevens - het verstrekken van vastgoedgegevens aan deelnemers en derden
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	De bijdrage van Lansingerland voor 2017 bedraagt € 532.000,- inclusief BTW. Na aftrek van compensabele BTW bedraagt de netto-bijdrage met betrekking tot 2016 € 484.300. In 2017 is nog een afrekening voldaan over 2016 voor een totaalbedrag van € 32.000. De totale netto-kosten in 2017 komen hiermee op een totaalbedrag van € 516.300.
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 690.000 Per 31 december 2017: € 1.273.000
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 5.490.000 Per 31 december 2017: € 5.633.000
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	€ 583.000
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat	Geen.

de gemeente in de verbonden partij heeft*	
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	Het financieel beleid van SVHW voor de komende jaren blijft gericht op maximalisatie van de ontvangsten in combinatie met kostenbesparingen en een restrictief uitgavenbeleid. Aanpassing van het huidige tariefmodel kan alleen plaatsvinden als alle deelnemers akkoord gaan met de aanpassingen.
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	<p>Het SVHW streeft ernaar om risico 's zoveel mogelijk te ondervangen. Dat is de reden waarom diverse verzekeringen afgesloten zijn voor het onroerend goed, inventaris en personeel. De risico's waarmee het SVHW geconfronteerd zou kunnen worden zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • automatiseringsomgeving; • calamiteiten van huisvesting; • renterisico op een geldlening; • personeel. <p>SVHW is een belangrijke organisatie voor haar deelnemers. Continuïteit van de bedrijfsvoering is daarom essentieel. Het borgen van de bedrijfsvoering dient op het niveau van directie en DB te kunnen worden beslist. Bij het opvangen van de gevolgen van calamiteiten is het onwenselijk dat de organisatie afhankelijk zou zijn van de besluitvorming van de deelnemers. Gelet op genoemde risico's en de behoefte aan continuïteit van de bedrijfsvoering is het gewenst een financiële buffer in stand te houden. In de vergadering van het Algemeen bestuur van 5 december 2013 is daarom besloten de omvang vast te stellen op minimaal € 400.000 en maximaal € 700.000.</p>
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	Geen.
Programma	7. Algemene dekkingsmiddelen
Op welke wijze heeft verbonden partij bijgedragen aan realisatie van de doelstelling van het programma?	SVHW heeft namens de gemeente in 2017 op een efficiënte wijze de lokale belastingen geheven.

Naam verbonden partij *	Veiligheidsregio Rotterdam - Rijnmond
Vestigingsplaats *	Rotterdam
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	<p>Het openbaar lichaam heeft tot doel¹²:</p> <p>A. Het doelmatig organiseren en coördineren van werkzaamheden ter voorkoming, beperking en bestrijding van brand, het beperken van brandgevaar, het voorkomen en beperken van ongevallen bij brand en al hetgeen daarmee verband houdt, het beperken en bestrijden van gevaar voor mensen en dieren bij ongevallen anders dan bij brand, het beperken en bestrijden van rampen en overigens het bevorderen van een goede hulpverlening bij ongevallen en rampen;</p> <p>B. Het doelmatig organiseren en coördineren van het vervoer van zieken en ongeval slachtoffers, de registratie daarvan en het bevorderen van adequate opname van zieken en ongeval slachtoffers in ziekenhuizen of andere instelling voor intramurale zorg;</p> <p>C. Het voorbereiden en bewerkstelligen van een doelmatig georganiseerde en gecoördineerde geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen;</p> <p>D. Het geven van invulling aan de regionale taken ten aanzien van het waarborgen van de fysieke veiligheid van de organisatie en het voorbereiden op rampenbestrijding en crisisbeheersing en de hiermee verband houdende multidisciplinaire samenwerking, waaronder begrepen de Gemeenschappelijke Meldkamer als integraal informatieknoppunt.</p> <p>Het publieke belang wordt behartigd door het voorkomen, beperken en bestrijden van rampen en crises.</p>
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	Bijdrage 2017 is € 2.923.595 dit bedrag is als volgt opgebouwd: € 2.895.595 (Basiszorg) en € 28.000 (Individuele taken en bijdragen).
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 8.903.629 Per 31 december 2017: € 10.902.995
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 74,393 miljoen Per 31 december 2017: € 76.442.468
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	€ € 2.262.000
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	Door groei van ons inwonersaantal is de gemeentelijke bijdrage voor het jaar 2017 verhoogd. Dit werkt structureel door naar 2018.
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	Vanaf 2018 is de bijdrage 100%.
Welke financiële risico's	In de begroting 2018 is een aantal risico's opgenomen, waaronder:

zijn er nu bekend?	<ul style="list-style-type: none"> - Vrijwaring van gemeenten voor aansprakelijkheid van niet verzekerbare risico's; - Wegvallen opbrengsten openbaar meldsysteem (OMS); - Gevolgen van (veranderde) wet- en regelgeving niet tijdig op kunnen vangen; - Samenvoeging meldkamers Zuid-Holland Zuid en Rotterdam-Rijnmond; - Vertraagd tempo en/of onvoldoende aanpassingen bijdragen van stakeholders van de VRR t.b.v. kostenontwikkeling; - Wegvallen en niet toereikend zijn van subsidie impuls omgevingsveiligheid; - Wegvallen en niet toereikend zijn van gelden Landelijk Expertisecentrum (LEC); - Niet voldoen aan de zorgnorm door de ambulancediensten (te laat komen). De Nederlandse Zorgautoriteit kan een (straf)korting opleggen indien de norm voor aanrijtijden niet wordt gehaald; - Bestaansrecht organisatie.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	<ul style="list-style-type: none"> - Verhoging van de bijdrage aan de VRR door tariefwijziging; - Lage weerstandscapaciteit van de VRR; - Mogelijke herijking financieringssystematiek; - Overdracht van de Landelijke Meldkamerorganisatie in 2020; - Aanbesteding ambulancevervoer 2020 en Cooperatie AZRR U.A.; - Beroepsziekte; - cao-wijziging en het 2^e loopbaanbeleid; - Indexering van de lasten; - Invoering Wet Algemene Bepalingen omgevingsrecht (WABO); - Herijking bijdrage instituut Fysieke Veiligheid; - De VRR groeit toe naar een dynamische en risicogerichte vorm van brandweezorg. Voor de uitvoering van het Programma Brandweezorg is het Plan Brandweezorg 2017-2020 opgesteld. Dit plan geeft een richtlijn om de brandweezorg opnieuw in te richten. Het Plan brandweezorg leidt niet automatisch tot een goedkopere of duurdere brandweezorg en is ook niet bedoeld als bezuinigingsoperatie. De toekomst moet uitwijzen hoe dit uitpakt. <p>De burgemeester heeft er bij de VRR op aangedrongen om de kazernes in Bleiswijk en Berkel en Rodenrijs te behouden en zorgvuldig om te gaan met de vrijwilligers Dit dient meegenomen te worden bij de ontwikkeling van het toekomstige beleid.</p> <p>De VRR streeft ernaar het dekkingsplan in 2018 gereed te hebben.</p>

Vennootschappen en coöperaties

Naam verbonden partij *	NV Duinwaterbedrijf Zuid-Holland Handelsnaam Dunea
Vestigingsplaats *	’s Gravenhage
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	Dunea wil een vitale organisatie zijn die toekomstbestendige producten en diensten levert en daarbij duidelijk zichtbaar is als maatschappelijke onderneming. De strategie focust op drie pijlers: <ol style="list-style-type: none"> 1 toekomstbestendige producten en diensten; 2 maatschappelijk ondernemen; 3 vitale organisatie.

	Het publieke belang bestaat uit de gewaarborgde levering van drinkwater aan alle klanten binnen het verzorgingsgebied en het natuurbeheer in de duingebieden.
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	Statutair mag Dunea geen dividend uitkeren. Lansingerland bezit 175.542 aandelen (na de periodieke herverdeling in 2013) van de in totaal 4.000.000 uitgegeven aandelen.
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2016: € 184,5 miljoen Per 31 december 2016: € 193,3 miljoen Jaarrekening 2017 nog niet beschikbaar
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 391,7 miljoen Per 31 december 2017: € 401,7 miljoen Jaarrekening 2017 nog niet beschikbaar
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	€ 8,8 miljoen Jaarrekening 2017 nog niet beschikbaar
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	Geen
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	Geen
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	Geen
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	De aandachtspunten blijven het verzorgen van een goede drinkwatervoorziening en beheer van het duingebied.
Programma	7. Algemene dekkingsmiddelen
Op welke wijze heeft verbonden partij bijgedragen aan realisatie van de doelstelling van het programma?	Lansingerland is aandeelhouder en ziet erop toe dat een goede drinkwatervoorziening geborgd wordt door Dunea.

Naam verbonden partij *	Eneco Groep
Vestigingsplaats *	Rotterdam
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	N.v.t.
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	Algemeen structureel dekkingsmiddel in de meerjarenbegroting. Lansingerland is in grootte de vijfde aandeelhouder met een aandeel van 3,38% in het aandelenkapitaal van Eneco Groep. Op 31 januari 2017 is Eneco gesplitst in Eneco Groep en Stedin Groep. Om die reden vindt per 31 december 2017 separate rapportage plaats over deze beide verbonden partijen.

Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017 Eneco Holding: € 5.310 miljoen Per 31 december 2017 Eneco Groep: € 2.869 miljoen
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017 Eneco Holding: € 4.502 miljoen Per 31 december 2017 Eneco Groep: € 2.787 miljoen
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Eneco Groep N.V. € 127 miljoen, waarvan de helft als dividend uitgekeerd wordt aan aandeelhouders.
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	Op 31 januari 2017 is Eneco gesplitst in een commercieel productie- en leveringsbedrijf Eneco Groep en een regionale netbeheerder Stedin Groep. Deze splitsing is verplicht op basis van de Wet Onafhankelijk Netbeheer. De gemeente Lansingerland is nu aandeelhouder in twee ondernemingen namelijk van Eneco Groep en van Stedin Groep. In beide ondernemingen heeft de gemeente Lansingerland een aandelenbelang van 3,38%.
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	N.v.t.
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	De dividenduitkering is een vast dekkingsmiddel in onze begroting. De omvang van het uit te keren dividend is afhankelijk van de netto winst in enig jaar. De mogelijke tegenvallers in de nettowinst van de onderneming én een eventuele verkoop van het aandelenbelang zijn een financieel risico.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	De gemeente Lansingerland heeft zich in 2017 bezonnen op het toekomstig aandeelhouderschap van Eneco Groep. Daartoe is in 2017 een traject gelopen, gezamenlijk met alle aandeelhouders van Eneco, om hier op een zorgvuldige wijze naar te kijken. In dit proces is de raad intensief betrokken. Uitkomst is dat Lansingerland constateert dat het aandeelhouderschap in Eneco niet noodzakelijk is om publieke belangen te realiseren of te borgen, dat de zeggenschap over Eneco beperkt is en dat het risicoprofiel van Eneco significant veranderd is en op basis van de huidige strategie verder veranderen zal. Daarom heeft Lansingerland op 31 oktober 2017 besloten om het aandelenbelang in Eneco af te bouwen. De cijfermatige uitkomst van de consultatie is dat 52 van de 53 aandeelhouders een principebesluit hebben genomen om hun aandelenbelang te willen afbouwen of te houden. Eenenviertig aandeelhouders (74,55% van het geplaatste aandelenkapitaal) namen een principebesluit tot afbouw. De gemeente Lansingerland maakt onderdeel uit van deze groep. Elf aandeelhouders (24,77% van het geplaatste aandelenkapitaal) namen een principebesluit tot houden. Eén aandeelhouder (0,68% van het geplaatste aandelenkapitaal) heeft nog geen principebesluit genomen, maar wacht de uitkomsten van het transactieproces af. Eind 2017 is het transactieproces gestart. Op enig moment kan het transactieproces resulteren in een concreet bod of in de financiële contouren van een voorgestelde beursgang. Op dat moment is er dus concreter zicht op de uiteindelijke waarde van het te verkopen aandelenpakket. Algehele of gedeeltelijke afbouw van het

	aandelenbelang heeft onder meer een direct effect op de omvang van het jaarlijkse geprognoseerde dividend van Eneco én de totale financieringspositie van de gemeente.
--	--

Naam verbonden partij *	Stedin Groep
Vestigingsplaats *	Rotterdam
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	De waarborging van levering van energie binnen het verzorgingsgebied.
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	Algemeen structureel dekkingsmiddel in de meerjarenbegroting. Lansingerland is in grootte de vijfde aandeelhouder met een aandeel van 3,38% in het aandelenkapitaal van Eneco Groep. Op 31 januari 2017 is Eneco gesplitst in Eneco Groep en Stedin Groep. Om die reden vindt per 31 december 2017 separate rapportage plaats over deze beide verbonden partijen.
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017 Eneco Holding: € 5.310 miljoen Per 31 december 2017 Stedin Groep: € 2.583 miljoen
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017 Eneco Holding: € 4.502 miljoen Per 31 december 2017 Stedin Groep: € 2.583 miljoen
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Stedin Groep € 89 miljoen, waarvan de helft als dividend uitgekeerd wordt aan aandeelhouders.
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	Op 31 januari 2017 is Eneco gesplitst in een commercieel productie- en leveringsbedrijf Eneco Groep en een regionale netbeheerder Stedin Groep. Deze splitsing is verplicht op basis van de Wet Onafhankelijk Netbeheer. De gemeente Lansingerland is nu aandeelhouder in twee ondernemingen namelijk van Eneco Groep en van Stedin. In beide ondernemingen heeft de gemeente Lansingerland een aandelenbelang van 3,38%.
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	N.v.t.
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	De dividenduitkering is een vast dekkingsmiddel in onze begroting. De omvang van het uit te keren dividend is afhankelijk van de netto winst in enig jaar. De mogelijke tegenvaller in de nettowinst van de onderneming is een financieel risico.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	N.v.t.

Stichtingen en verenigingen

Naam verbonden partij *	Stichting Parkmanagement Bedrijvenpark Oudeland (PMBO)
Vestigingsplaats *	Lansingerland
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	<p>De stichting heeft ten doel:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. het uitvoeren of doen uitvoeren van het algemeen management voor de dienstverlening met als doel het initiële kwaliteitsniveau van en het verblijfsklimaat op bedrijvenpark Oudeland te behouden en waar mogelijk te verhogen, een en ander overeenkomstig de daartoe in het parkmanagementplan opgenomen prestatie-eisen; b. het uitvoeren of doen uitvoeren van terreinbeveiliging op bedrijvenpark Oudeland overeenkomstig de daartoe in het parkmanagementplan opgenomen prestatie-eisen; c. het (doen) realiseren, (doen) beheren en (doen) onderhouden van bedrijfsverwijzingen op bedrijvenpark Oudeland overeenkomstig de daartoe in het parkmanagementplan opgenomen prestatie-eisen; d. het beheren en onderhouden of doen beheren en onderhouden van de openbare ruimte op bedrijvenpark Oudeland overeenkomstig het daartoe opgestelde beheerplan; en voorts al hetgeen met een en ander verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn. <p>Het publieke belang is het creëren van een gunstig economisch klimaat. Daarnaast is de taak van de stichting PMBO het organiseren, in stand houden en daar waar mogelijk verbeteren van het kwaliteitsniveau (ruimtelijk, technisch en voor veiligheid) op bedrijvenpark Oudeland.</p>
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	De gemeente Lansingerland draagt het beschikbare budget voor beheer en onderhoud over aan de stichting PMBO. Het gaat daarbij alleen om het budget behorende bij de taken die daadwerkelijk worden overgedragen, dit is voor de gemeente dus budgetneutraal.
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 261.417 Per 31 december 2017: € 292.981
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 13.386 Per 31 december 2017: € 40.803
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	€ 1.564
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	In 2017 is gebleken dat op basis van de huidige afspraken er verschil bestond tussen overgedragen taken en het overdragen budget. Dit is met terugwerkende kracht gecorrigeerd door een incidenteel bedrag van € 21.689. Structureel zal de bijdrage ca. € 6.000 worden verhoogd. Binnenkort wordt het beheerplan, waarin de overdracht van taken is vastgelegd geactualiseerd.
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen	Het beheerplan wordt geactualiseerd en de ontwikkeling van fase 2 zal op termijn in beheer worden overgedragen. Naar aanleiding van de actualisatie van het beheerplan zal de financiële bijdrage aangepast worden. De actualisatie wordt naar verwachting in het eerste kwartaal 2018 afgerond.

zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	Geen bijzonderheden.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	Belangrijk aandachtspunt is alle ondernemers/eigenaren van Oudeland betrokken te houden bij de in stand houding van de kwaliteit van het bedrijvenpark. Tevens het benutten van alle mogelijkheden om gronden uit te geven aan nieuwe ondernemers en het bedrijvenpark te laten groeien. Ook in 2017 zijn weer nieuwe ondernemers op het bedrijvenpark welkom geheten.

Overige verbonden partijen

Naam verbonden partij *	Bank Nederlandse Gemeenten
Vestigingsplaats *	Den Haag
Doelstelling van de VP. (Hoe ziet ons publiek belang eruit?) *	BNG Bank is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De bank draagt duurzaam bij aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger.
Wat draagt LL financieel bij aan deze VP? (Hoe ziet ons financieel belang eruit?)	Wij dragen financieel niets bij. Als aandeelhouder van 15.015 van de totaal circa 56 mln. aandelen ontvangen wij 0,027% van de netto winst die uitgekeerd wordt aan aandeelhouders.
Eigen vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 4.486 miljoen Per 31 december 2017: € 4.220 miljoen
Vreemd vermogen begin en einde begrotingsjaar 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	Per 1 januari 2017: € 149.514 miljoen Per 31 december 2017: € 135.805 miljoen
Financieel resultaat 2017* (Uit: jaarrekening 2017)	€ 536 miljoen
Veranderingen gedurende het begrotingsjaar 2017 in het financiële belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft*	N.v.t.
Welke mogelijke veranderingen in de financiële bijdrage van LL of wijzigingen in systematiek van bijdragen zijn er de komende 2 jaar te verwachten voor LL?	N.v.t. Lansingerland draagt niet financieel bij, maar krijgt als aandeelhouder een dividenduitkering, mits de bank een netto winst heeft behaald en in de AVA besloten wordt om aan de aandeelhouders een deel van deze winst uit te keren aan de aandeelhouders.
Welke financiële risico's zijn er nu bekend?	N.v.t.
Wat zijn de belangrijkste aandachtspunten of mogelijke knelpunten voor LL de komende 2 jaar?	N.v.t.

3.7 Paragraaf Grondbeleid

3.7.1 Grondbeleid

Grondbeleid is een middel om ruimtelijke doelstellingen op het gebied van bijvoorbeeld volkshuisvesting, economie, groen en recreatie, infrastructuur en maatschappelijke voorzieningen te realiseren. In de nota Grondbeleid 2015-2018 is het beleid vastgelegd. De nota Grondbeleid geeft onder meer inzicht in de verschillende vormen van grondbeleid, de instrumenten die we als gemeente inzetten om het beleid te realiseren en de spelregels die we hierbij toepassen. De nota wordt in 2018 geactualiseerd. Hierbij kijken we onder meer of ons beleid nog aansluit bij de huidige ruimtelijke doelstellingen en marktvraag, ook voor bijvoorbeeld actuele thema's als sociale woningbouw / starters en duurzaamheid. Vaststelling van de nota Grondbeleid 2019-2022 staat gepland voor het 4^e kwartaal 2018.

Vanuit de VINEX-opgave heeft de gemeente in het verleden vooral een actief grondbeleid gevoerd. Hierdoor bezit de gemeente voldoende grond om ook de komende jaren uitvoering te kunnen geven aan haar beleidsdoelstellingen, zoals vastgelegd in onder meer de Structuurvisie, Woonvisie en Economische visie. Aan een actief grondbeleid zijn ook risico's verbonden, waarbij een toename van de financiële risico's voor de gemeente niet gewenst is. Op basis hiervan wordt voor nieuwe gebiedsontwikkelingen vaker gekozen voor een (meer) faciliterend grondbeleid.

Bij verkoop van grond hanteren we marktconforme grondprijzen. Jaarlijks stellen we een Kaderbrief Grondprijzen op waarin staat hoe we onze grondprijzen bepalen. Daarnaast benoemen we voor een aantal categorieën zoals vrije kavels en kavels voor bedrijven concrete prijzen en/of bandbreedtes.

Het college staat open voor nieuwe, private initiatieven. Hierbij wegen we wel telkens af in hoeverre deze initiatieven van meerwaarde of aanvullend zijn ten opzichte van de reeds bestaande plannen. Bij particuliere ontwikkelingen gaan we op basis van de Wet ruimtelijke ordening (Wro) uit van een volledig verhaal van de door de gemeente gemaakte en nog te maken kosten. Hiertoe sluiten we met de grondeigenaren een zogenaamde anterieure overeenkomst. Bereiken we hierover geen overeenstemming, kunnen we overgaan tot het opstellen van een exploitatieplan en de kosten via de publiekrechtelijke weg alsnog verhalen.

3.7.2 Materiële vaste activa

Lansingerland bezit meerdere gronden die ook ooit aangekocht zijn met het doel deze te ontwikkelen, maar waarvan de ontwikkeling op dit moment nog niet in uitvoering is. Deze gronden zijn tegen de huidige boekwaarden ondergebracht onder de materiële vaste activa.

De meest in het oog springende gronden zijn de gronden voor de toekomstige ontwikkeling van Wilderszijde. Jaarlijks vindt een toets op marktwaarde plaats voor deze gronden. Conform de voorschriften van het BBV mag de balanswaarde niet hoger zijn dan de marktwaarde. Dit is ook nu weer getoetst. Hieruit concluderen we dat marktwaarde op dit moment hoger is dan de huidige boekwaarde (aanschafwaarde +/- voorziening). De boekwaarde blijft dan ook ongewijzigd. Conform het BBV rekenen we geen rente meer toe.

De waarde van de overige gronden in Bleiswijk is begin 2015 door een externe deskundige bepaald. Daarbij is de huidige bestemming als voornamelijk glastuinbouwgebied uitgangspunt geweest voor het bepalen van de waarde. Voor de jaarrekening 2017 heeft geen nieuwe taxatie plaatsgevonden. Er hebben zich in de markt geen zodanige wijzigingen voorgedaan, dat dit noodzakelijk is.

3.7.3 Grondexploitaties

De gemeente Lansingerland voert een groot aantal grondexploitaties, zowel voor woningbouw als voor bedrijfsterreinen. Per 1-1-2017 heeft Lansingerland 14 lopende grondexploitaties, zie onderstaand

overzicht. In 2017 sloten we geen grondexploitaties af. We sluiten projecten af wanneer 100% van de opbrengsten gerealiseerd zijn en 90% van de kosten.

Kern	Woningbouw	Bedrijven-terreinen	Centrum-ontwikkeling	Overig
Berkel en Rodenrijs	Meerpolder Westpolder/Bolwerk Rodenrijse Zoom RvR Groenzoom	Oudeland	Berkel Centrum	
Bergschenhoek	Wilderszijde (doorlopende deel) Parkzoom Kavels Boterdorp	Leeuwenhoekweg	Bergschenhoek Centrum	Landscheidingspark Horeca
Bleiswijk	De Tuinen		Vluchtheuvel	

In juni 2017 stelde de raad, gelijktijdig met de Jaarrekening 2016, de Meerjaren Prognose Grondexploitaties (MPG) 2017 vast. Per 1-1-2018 heeft een volledige herziening van alle grondexploitaties plaatsgevonden. Hierbij zijn de parameters opnieuw vastgesteld, de boekwaarden verwerkt, de ramingen voor nog te maken kosten en opbrengsten waar nodig bijgesteld en is ook de fasering aangepast aan de huidige inzichten.

In het MPG 2018 worden de (algemene) uitgangspunten, marktontwikkelingen en alle grondexploitaties nader toegelicht. Hierbij wordt ook ingegaan op de verschillen ten opzichte van het MPG 2017 en de aan de grondexploitaties verbonden risico's.

Resultaat MPG 2018

De totaalresultaten van het MPG 2018 zijn als volgt weer te geven:

Tabel actualisatie grondexploitaties (in miljoenen €)

	MPG 2018 Nominale waarde	MPG 2018 Rente & indexering (toekomstig)	MPG 2018 Eindwaarde	MPG 2018 NCW per 1-1-2018
Totaal negatieve grexen	€ -44,17	€ -6,38	€ -50,56	€ -45,63
Totaal positieve grexen	€ 19,37	€ -14,65	€ 4,71	€ 3,35
Totaal alle grondexploitaties	€ -24,81	€ -21,04	€ -45,84	€ -42,29

Conform de notitie Grondexploitaties van de commissie BBV zijn de resultaten in bovenstaande tabel ook weergegeven op nominale waarde. Bij de nominale waarde wordt geen rekening gehouden met toekomstige rente en indexering van kosten en opbrengsten. In de eindwaarde is hier wel rekening mee gehouden. Bij de netto contante waarde wordt dit resultaat op eindwaarde teruggerekend naar het heden (prijsspeil 1-1-2017), waarmee de resultaten van de grondexploitaties onderling vergelijkbaar zijn.

Ten opzichte van de het MPG 2017 is het resultaat van het MPG 2018 - na winstneming - afgenomen met ca. € 0,74 mln miljoen.

Let op: Dit bedrag is inclusief een (verplichte) tussentijdse winstneming voor Rodenrijse Zoom en Scholen Boterdorp van in totaal € 1,09 mln. Deze winstnemingen zijn als kosten in de grondexploitaties verwerkt, en worden als positieve resultaten vermeld in het betreffende jaarrekeningresultaat.

Tabel actualisatie grondexploitaties (in miljoenen €)

	A= MPG 2017 / JR 2016 Prijsspeil 1-1-2017	B= MPG 2018 / JR 2017 1-1-2018	C= Verschil B t.o.v. A
Totaal negatieve grexen op NCW per 1-1-2017	€ -45,47	€ -45,63	€ -0,16
Totaal positieve grexen op NCW	€ 3,91	€ 3,35	€ -0,57
Totaal op NCW	€ -41,55	€ -42,29	€ -0,74

Verschillenverklaring

Het verschil in resultaat ten opzichte van het MPG 2017 wordt onder meer veroorzaakt door de volgende belangrijkste wijzigingen:

Algemeen:

- VTA: verhoging van het interne uur tarief van € 111 naar € 118 als gevolg van hogere loon- en overheadskosten (nadelig effect);
- Opbrengstenstijging woningbouw: neerwaartse bijstelling van de parameter voor de opbrengstenstijging voor woningbouw van 2% naar 1% voor de periode 2022 t/m 2027 (nadelig effect, tenzij opbrengstenstijging contractueel vastgelegd. In dat geval geldt het contract);
- Vrijval onvoorzien / risicoreservering naar mate project vordert: voor een aantal grote projecten geldt dat deze in een meer afrondende fase komen. Hiermee komt meer zicht op de laatste te realiseren kosten en opbrengsten. Deze kunnen nauwkeuriger worden ingeschat en het risico op onvoorzien tegenvallers neemt af. Dit leidt in een aantal gevallen, zoals nu bij De Tuinen, Parkzoom en Meerpolder, tot gedeeltelijke vrijval van bijvoorbeeld de posten onvoorzien (kosten) en de gereserveerde financiële ruimte voor evt. programmawijzigingen en/of onderhandelingen (opbrengsten). Beide hebben een voordelig effect op het resultaat;
- Tussentijdse winstneming (positieve grexen): zie paragraaf 5.2;
- Rentetoerekening en indexatie over 2017: dit was in de grondexploitaties reeds voorzien, maar leidt op nominale waarde tot een verschil (wijziging prijspeil van 2017 naar 2018).

Projecten:

Op projectniveau heeft zich ten opzichte van 2017 de grootste wijziging voorgedaan in het project Berkel Centrum. De geraamde kosten voor CTW en VTA zijn aanzienlijk verhoogd door een afname van het

aantal uitgeefbare meters, een hoger kwaliteitsniveau van de openbare ruimte en maatregelen voor een goede verkeersafwikkeling. In totaal verslechtert het resultaat met ca. € 3,9 mln op netto contante waarde.

Voor meer informatie over de verschillen en de overige projecten wordt verwezen naar de het MPG 2018 en de toelichtingen per project.

Tussentijdse winstneming

Het BBV schrijft een tussentijdse winstneming voor bij winstgevendende projecten, naar rato van de voortgang. De regelgeving omtrent deze tussentijdse winstneming is in 2017 aangescherpt en de methodiek van de winstbepaling wordt landelijk toegepast. Dit wijkt af van het tot op heden door de gemeente Lansingerland gehanteerde beleid dat we pas resultaat boeken (winstnemen) bij afsluiting. Waarbij we pas afsluiten en winstnemen indien alle opbrengsten zijn gerealiseerd en tenminste 90% van de kosten.

Voor het tussentijds winstnemen gelden 3 voorwaarden:

- Het resultaat op de grondexploitatie kan betrouwbaar worden ingeschat; én
- De grond (of het deelperceel) moet zijn verkocht; én
- De kosten zijn gerealiseerd (winst wordt naar rato van de realisatie gerealiseerd).

De hoogte van de tussentijdse winstneming wordt, per project, bepaald op basis van het zogenaamde percentage of completion (POC). Eventuele onzekerheden (risico's) mogen hierop in mindering worden gebracht.

Op basis van bovenstaande is bij de Jaarrekening 2017 in totaal ca. € 1,09 mln aan tussentijdse winst genomen. Dit betreft de volgende grondexploitaties:

- Scholen Boterdorp € 0,52 mln
- Rodenrijse Zoom € 0,57 mln

Het project Oudeland kent ook een positief resultaat. De nog te realiseren opbrengsten en de daarmee gepaard gaande risico's zijn echter dusdanig van omvang, dat een tussentijdse winstneming voor dit project niet verantwoord is.

De tussentijdse winstneming is bij de actualisatie als kostenpost opgenomen in de grondexploitaties en toegevoegd aan de algemene reserve. De gepresenteerde resultaten van de betreffende (positieve) grondexploitaties en het MPG 2018 zijn hierdoor lager.

Verwerking van tekort en totaal voordeel

Het tekort op de grondexploitaties neemt af. Voor het tekort, ofwel het totaal aan verliesgevendende grondexploitaties, moet een verliesvoorziening aanwezig zijn. Op grond van het MPG 2017 was op basis van het totaal van de verliesgevendende grondexploitaties een verliesvoorziening benodigd van € 45,47 miljoen. Per 31-12-2017 is een verliesvoorziening benodigd van 45,63 mln. Dat betekent dat bij de Jaarrekening 2017 per saldo een bedrag van € 0,16 vanuit algemene reserve moet worden toegevoegd aan deze voorziening. In de Begroting 2017 is al rekening gehouden met een toename van de voorziening (a.g.v. de contante waarde) van ca. € 0,79 mln. Hiervan kan nu dus een deel vrijvallen.

Per saldo komt het totale voordeel a.g.v. de actualisatie daarmee per 31-12-2017 op:

€ 1,09 mln Tussentijdse winstneming (zie paragraaf 5.2)
-/- € 0,16 mln Toevoeging aan verliesvoorziening
+ € 0,79 mln Vrijval verwachte toename voorziening o.b.v. Begroting 2017
=====
€ 1,72 mln.

Conform de beleidslijn zoals opgenomen in de nota Reserves en Voorzieningen 2016 is de vrijval van de verliesvoorziening per 31-12-2017 bij de Jaarrekening 2017 vóór resultaatsbestemming toegevoegd aan de algemene reserve. Dit geldt ook voor de tussentijdse winstneming.

BBV en 10 jaars termijn

Het BBV geeft bepalingen en richtlijnen voor de gemeentelijke grondexploitaties. Eén van deze bepalingen heeft betrekking op de looptijd van een grondexploitatie. Deze luidt als volgt:

“Om de risico’s die samenhangen met zeer lang lopende projecten te beperken mag de looptijd van een grondexploitatiecomplex maximaal 10 jaar bedragen.

Deze termijn wordt gehanteerd als richttermijn, die voortschrijdend moet worden gezien en waar alleen gemotiveerd van kan worden afgeweken. Een gemotiveerde afwijking houdt in dat deze motivatie is geautoriseerd door de raad en verantwoord in de begroting en jaarstukken. De motivatie moet tevens zijn voorzien van risico-beperkende beheersmaatregelen die de gemeente heeft genomen om de onzekerheden en risico’s die gepaard gaan met de langere looptijd te mitigeren.”

Risicobeperkende beheersmaatregelen Oudeland

Lansingerland kent op dit moment 1 grondexploitatie met een looptijd langer dan 10 jaar: Oudeland. De grondexploitatie Oudeland loopt tot en met 31-12-2036 en overschrijdt daarmee de richttermijn van 10 jaar. Om de risico’s van de (lange termijn) ontwikkeling van Oudeland te beheersen heeft de gemeente de volgende maatregelen getroffen en vastgesteld via het MPG 2017:

1. Niet meer indexerende opbrengsten na 10 jaar (= conform de door de commissie BBV aangedragen voorbeeld maatregel);
2. Financieel beleidsuitgangspunt dat er geen onnodige uitgaven voor bijvoorbeeld bouw- en woonrijp maken worden gedaan voordat er voldoende zekerheid is t.a.v. de nog te verwachten opbrengsten; we proberen de boekwaarde van de grondexploitatie (behoudens de rente) dus zo minimaal mogelijk te laten doen toenemen;
3. Periodiek vindt er marktonderzoek plaats en worden deze gegevens gebruikt bij het toetsen of de gehanteerde uitgangspunten voor tempo van afzet en grondprijs nog realistisch zijn. Indien nodig vindt bijstelling van de grondexploitatie plaats. De huidige fasering en looptijd van Oudeland sluit aan bij het meest recente onderzoek (uit 2015);
4. De fasering van de uitgifte is gebaseerd op een voorzichtige, gemiddelde uitgifte van 1,5-3 ha per jaar. Bij uitgifte van grotere kavels kan de looptijd mogelijk worden verkort;
5. Er wordt een actief acquisitie/verkoopbeleid gevoerd waarbij resultaten worden gemonitord en waar nodig zijn speciale instrumenten (zoals koop op afbetaling en/of een korting op de grondprijs bij afname van (zeer) grote kavels) inzetbaar om de afzet van grond te realiseren. De voorwaarden van deze instrumenten zijn vastgelegd in de nota Grondbeleid 2015-2018;
6. We bepalen bij iedere actualisatie het risicoprofiel van Oudeland (waaronder vertraging in afzet, en/of lagere prijzen. Op basis van het risicoprofiel is een benodigde weerstandscapaciteit bepaald voor Oudeland. Dit is een belangrijk onderdeel van de totaal benodigde weerstandscapaciteit van de gemeente (zie Kadernota 2018 en de Jaarstukken 2017). Gezien de ontwikkeling van de weerstandsratio en het meer dan sluitend zijn van de begroting kunnen we tegenvallers binnen Oudeland opvangen als gemeente.

Ten opzichte van het MPG 2017 zijn er voor Oudeland op basis van de huidige marktomstandigheden en gesloten verkoop- en optieovereenkomsten 2 wijzigingen doorgevoerd die een relatie hebben met bovenstaande risicobeperkende beheersmaatregelen:

- De eerste wijziging is het naar voren halen van de kosten voor het bouwrijpmaken van fase 2, zoals ook toegelicht in het vorige hoofdstuk. Het is van belang na het sluiten van een verkoopovereenkomst snel te kunnen leveren. De oorspronkelijke fasering van de kosten was

gekoppeld aan de gemiddelde uitgifte. Op basis van de getekende, betaalde optieovereenkomsten is de verwachting dat de uitgifte wordt versneld door verkoop van grotere kavels ineens. Het niet snel, in bouwrijpe staat, kunnen leveren van de gronden, leidt tot een ongewenst afbreukrisico voor de te sluiten verkoopovereenkomsten. Het financiële effect van deze wijziging is op basis van de huidige parameters voor rente (2,15%) en kostenstijging (2%) zeer beperkt.

- De tweede wijziging is dat het we bij het risicoprofiel van Oudeland er niet meer vanuit gaan dat fase 2 in zijn geheel niet meer zal worden ontwikkeld. Op basis van reeds gesloten verkoop- en reserveringsovereenkomsten en huidige marktomstandigheden achten wij dit scenario niet meer realistisch. Wel is er in de risicoanalyse nog rekening gehouden met mogelijke vertraging, daling van de grondprijzen en/of het niet (volledig) kunnen uitgeven van incurante restkavels.

Vennootschapsbelasting

De Wet modernisering Vpb-plicht overheidsondernemingen bepaalt dat ook gemeenten vennootschapsbelasting moeten betalen over ondernemersactiviteiten. Hier vallen in beginsel ook de (actieve) grondexploitaties onder. Via de Quickscan Winstoogmerk grondbedrijven wordt jaarlijks getoetst of er sprake is van een onderneming. Op basis van een advies van PriceWaterhouseCoopers (PWC, 2016) en de cijfers uit de Actualisatie Grondexploitaties en het MPG 2017 gaan we er op dit moment vanuit dat dit voor Lansingerland nu niet het geval is. Dit standpunt wordt onderschreven door onze huidige (externe) fiscaal adviseur. Op basis van de cijfers uit het MPG 2018 voeren wij in 2018 opnieuw een toets uit en vullen wij ons Vpb-dossier met de uitkomsten van deze toets aan.

Eind 2016 lichtten wij ons standpunt aan de Belastingdienst toe. De Belastingdienst herkende de situatie van de gemeente Lansingerland (tekorten op de grondexploitaties), herkende de toegepaste methode om tot ons standpunt te komen (quick scan grondbedrijf) en gaf aan dat voor veel andere gemeenten hier ook sprake van is. In 2017 hebben wij een “nihil”-aangifte ingediend bij de Belastingdienst voor het jaar 2016 en namen daarmee formeel een standpunt in richting de Belastingdienst. Hier hebben wij nog geen reactie op ontvangen.

Binnen de Belastingdienst en andere gemeenten is op dit moment nog veel onduidelijk over de Vpb in relatie tot het grondbedrijf. In de praktijk zien we dat de bestaande handreikingen op verschillende manieren kunnen en worden geïnterpreteerd (bijvoorbeeld als het gaat om toerekening van historische rente, bijdragen uit het verleden etc.) en twee jaar na invoering van de Vpb ook nog nieuwe handreikingen verschijnen die wederom op verschillende manieren kunnen en worden geïnterpreteerd. Wij achten ons standpunt dat wij niet door “de poort” gaan nog steeds reëel en onderbouwd. In de Begroting geven we in de paragraaf Weerstandsvermogen inzicht in scenario's (onzekere gebeurtenissen) die zich kunnen voordoen en het mogelijke effect hiervan op de begroting. Hierbij is ook een indicatie van het mogelijke effect van de Vpb meegenomen indien wij wel door de zogeheten ondernemerspoort komen.

3.7.4 Risico's

Ondanks dat we de ramingen binnen de grondexploitaties met de grootst mogelijke zorgvuldigheid opstellen, blijven er risico's bestaan. Niemand kan de toekomst voorspellen en de berekeningen zijn gebaseerd op aannames en uitgangspunten, die in de praktijk anders (zowel positief als negatief) kunnen uitvallen. De belangrijkste risico's die samenhangen met de grondexploitaties hebben betrekking op de planning, de prijs en het programma. Voor de komende 4 jaar zijn de opbrengsten op een totaal van bijna € 50 miljoen geraamd, gemiddeld zo'n € 12,5 miljoen per jaar. Het college stuurt dan ook actief op de realisatie van deze opbrengsten.

De positieve lijn van de afgelopen twee jaar zette zich in 2017 voort. Voor zowel de woningbouwprojecten als de bedrijventerreinen ondertekenden we in 2017 diverse contracten. Op basis van deze contracten en de in 2017 gerealiseerde verkopen is wederom een deel van de financiële ruimte

voor evt. programmawijzigingen en/of onderhandelingen (risicoreservering) in de grondexploitaties vrijgevallen. Dit betreft onder meer Meerpolder en de Tuinen. Indien de positieve woningmarkt zich voortzet, zal deze ruimte komende jaren mogelijk verder kunnen vrijvallen. Dit heeft een positief effect op het resultaat van de grondexploitaties.

Hier tegen over staan ook negatieve scenario's. Voor een deel is de markt te beïnvloeden, maar voor een ander deel ook niet. Of de stijgende lijn blijft, is lastig te voorspellen. Het tempo in de bouw wordt nu bijvoorbeeld beperkt door gebrek aan menskracht en materialen. Mochten door omstandigheden de geraamde opbrengsten voor de komende jaren maar voor een deel worden gerealiseerd, dan lopen de rentelasten snel op (incidenteel én structureel). Ook loopt de gemeente renterisico. Indien de rente gaat stijgen dan heeft dit effect op de saldi van de jaarschijven (en de resultaten van de grondexploitaties). In combinatie met een tegenvallende grondverkoop kunnen dit dan forse tegenvallers zijn.

Gekoppeld aan de actualisatie van de grondexploitaties vindt ook altijd een actualisatie van de risico's plaats. Per project beoordelen we of de risicoanalyse nog actueel en volledig is. Waar nodig worden risico's toegevoegd of bijgesteld (naar beneden of boven). Hierbij schatten we, naast het risicobedrag, ook in wat de kans is dat het risico zich zal voordoen. Dit leidt tot een gewogen risicoprofiel per project. Om het verloop van de risico's te kunnen monitoren in de tijd is (indicatief) een indeling gemaakt naar 3 profielen: hoog (gewogen risico groter dan 2,5 mln), midden (gewogen risico 1 mln tot 2,5 mln) en laag (gewogen risico tot 1 mln). Bij een voorspoedige ontwikkeling nemen de risico's af naar mate de ontwikkeling vordert. In het begin van een project zal er doorgaans sprake zijn van aannames met een hoge mate van onzekerheid. Naar mate de ontwikkeling concreter wordt, kunnen ook de cijfers nauwkeuriger worden ingeschat. Hieronder volgt een overzicht van de projecten met de daarbij behorende risicoprofielen van zowel de het MPG 2017 als het MPG 2018.

Tabel risicoprofielen

	2017	2018
Parkzoom	Laag	Laag
Wilderszijde	Midden	Midden
De Tuinen	Laag	Laag
Leeuwenhoekweg	Hoog	Laag
Scholen Boterdorp	Laag	Laag
Centrum Bergschenhoek	Laag	Laag
Meerpolder	Laag	Laag
Berkel Centrum	Laag	Laag
Westpolder	Hoog	Hoog
Oudeland	Hoog	Hoog
Rodenrijse Zoom	Laag	Laag
Vluchtheuvel	Laag	Laag
RvR Groenzoom	Laag	Laag
Landscheidingspark Horeca	Laag	Laag

Bleizo	Hoog	Hoog
Hoefweg	Hoog	Hoog

Wilderszijde (MVA)	Hoog	Hoog
--------------------	------	------

Op basis van het MPG 2018 zijn meest in het oog springende risico's en wijzigingen ten opzichte van het MPG 2017:

- Oudeland:
Het risicoprofiel van Oudeland is naar beneden bijgesteld. Wij gaan er niet meer vanuit dat fase 2 in zijn geheel niet meer zal worden ontwikkeld. Op basis van reeds gesloten verkoop- en

reserveringsovereenkomsten en huidige marktomstandigheden achten wij dit scenario niet meer realistisch. Wel is er in de risicoanalyse nog rekening gehouden met mogelijke vertraging, daling van de grondprijzen en/of het niet (volledig) kunnen uitgeven van incurante restkavels. Door de omvang en lange resterende looptijd van het project kent Oudeland nog wel steeds een hoog risicoprofiel.

- Westpolder Bolwerk (gelijk aan vorig jaar):
  - Het marktrisico op de ontwikkeling van Westpolder. Door de omvang en resterende looptijd van het project kent Westpolder Bolwerk op basis van het bedrag en de gehanteerde indeling in risicoprofielen nog steeds een hoog risicoprofiel.
  - Het risico dat als gevolg van bijvoorbeeld gewijzigde wetgeving het resultaat van de fiscale optimalisatie in Westpolder niet wordt behaald.
- Leeuwenhoekweg:
Het risicoprofiel van Leeuwenhoekweg is naar beneden bijgesteld. Net als bij Oudeland achten wij het scenario dat Leeuwenhoekweg niet wordt ontwikkeld niet meer realistisch. Er is nog ca. 5 ha uit te geven, waarvan slechts 2 ha. aan grond waarvoor geen verkoopovereenkomst en/of (betaalde) reserveringsovereenkomst is gesloten.
- Rodenrijse Zoom:
Het risicoprofiel is iets opgehoogd door het vertragingrisico van de appartementen (mogelijk minder of geen opbrengsten).
- Wilderszijde MVA (nog te ontwikkelen):
Het al eerder genoemde risico dat ontstaat als de nog te ontwikkelen locatie van Wilderszijde in zijn geheel niet ontwikkeld kan worden. Wij achten de kans hierop echter klein. Bij het opstellen van de grondexploitatie voor dit deel zal ook een uitgebreide risicoanalyse worden opgesteld.

Op totaalniveau is het risicoprofiel gekoppeld aan de benodigde weerstandscapaciteit. De actualisatie van de risico's bij het MPG 2018 leidt tot een verlaging van het risicoprofiel en daarmee de benodigde weerstandscapaciteit. Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Weerstandscapaciteit van de jaarrekening 2017.

FINANCIËLE OVERZICHTEN

Tabel verloop grondexploitaties

Verloop grondexploitaties	2018	2019	2020	2021
<i>Kostensoort</i>				
Verwerving	€ 2.140.595	€ 6.098.302	€ 282.303	€ 278.660
Tijdelijk beheer	€ 263.478	€ 225.934	€ 235.706	€ 214.056
Sloop	€ 116.179	€ 84.669	€ 10.718	€ 10.932
Milieu	€ 508.662	€ 260.411	€ 2.734.682	€ 67.685
Civiel technische werken	€ 16.644.354	€ 14.575.276	€ 10.903.636	€ 6.441.164
VTA	€ 4.636.515	€ 3.606.804	€ 2.801.516	€ 2.078.714
Fondsen en afdrachten	€ 707.832	€ 423.458	€ 204.294	€ 314.633
Rente	€ 650	€ -	€ -	€ -
Totaal kosten	€ 25.018.266	€ 25.274.855	€ 17.172.855	€ 9.405.843
<i>Opbrengstensoort</i>				
Grondopbrengsten	€ 32.177.614	€ 39.876.938	€ 45.086.077	€ 26.798.846
Overige opbrengsten	€ 3.955.458	€ 1.762.453	€ 1.918.193	€ 1.965.952
Totaal opbrengsten	€ 36.133.072	€ 41.639.391	€ 47.004.270	€ 28.764.798
Saldo kosten en opbrengsten	€ 11.114.807	€ 16.364.536	€ 29.831.415	€ 19.358.955
Boekwaarden per einde jaar	€ -207.667.215	€ -195.124.674	€ -158.315.340	€ -142.468.541
Boekwaarde 31-12-2017	€ -214.293.558			

3.8 Paragraaf Taakstelling en reserveringen

Inleiding

Naar aanleiding van een advies in de begrotingscirculaire van de Provincie Zuid-Holland 2014-2017 nemen wij deze Paragraaf 'taakstelling en reserveringen' op. Deze paragraaf toont per einde jaar 2017 een integraal beeld van de voortgang van de in de Begroting 2017-2020 opgenomen bezuinigingen/taakstellingen in de programma's.

Deze paragraaf bevat enkel informatie over de (nog) niet gerealiseerde bezuinigingen en taakstellingen uit de Begroting 2017. Deze zijn:

bedragen x € 1.000

Stelposten en reservering	2017
Stelposten	
1. Verkoop vier sociaal culturele panden (programma 7)	110
2. Lagere onderhoud- en beheerlasten nav zaaksysteem (programma 1)	
3. Banenafpraak arbeidsbeperkten	150
Reservering	
1. Vennootschapsbelasting, niet overheidstaken (programma 7)	-14
2. Nieuw beleid coalitieakkoord 2014 (programma 7)	
Totaal	246

"+ = lagere lasten: - = hogere lasten"

Stelposten

In de Begroting 2017 waren de volgende twee stelposten (nog te effectueren voorgenomen bezuinigingen) nog niet ingevuld:

Stelpost bezuinigingen Sociale panden

Bij de bezuinigingen in de kadernota 2015 is deze stelpost ingesteld door vier sociale panden af te stoten. Deze bezuinigingsstelpost is in 2017 nog niet geheel ingevuld wegens verschillende redenen (zoals lopende bestemmingsplanprocedure, verkoopprocedures of discussie omtrent de invulling van de panden). De Raad is lopende 2017 hierover geïnformeerd en zal in 2018 ook geïnformeerd blijven indien er ontwikkelingen zich voortdoen.

Banenafpraak arbeidsbeperkten

De raad heeft met de voorjaarsnota 2017 structureel een budget opgenomen voor het in dienst nemen van mensen met een arbeidshandicap. Uit onderzoek bleken slechts mogelijkheden te bestaan buiten de reguliere functies. Het plan van aanpak om deze functies duurzaam in te zetten binnen de gemeentelijke organisatie zal Q1 van 2018 gereed zijn en worden gedeeld met de raad. Hierdoor is het budget dat beschikbaar was voor 2017 incidenteel (nog) niet gebruikt.

Reservering

In de Begroting 2017 is één reservering (begrotingsruimte die gereserveerd is voor uitgaven) nog niet ingevuld. Dit betreft het geraamde nadelige effect van de invoering van de vennootschapsbelasting voor de niet-grex taken voor een bedrag van € 14.000. Aangezien de vennootschapsbelasting nog niet is ingevoerd staat deze reservering nog steeds op een stelpost.

3.9 Paragraaf Interbestuurlijk Toezicht

Inleiding

Op 1 oktober 2012 is de wet revitalisering generiek toezicht (Wet RGT) in werking getreden. In deze paragraaf legt het college overeenkomstig deze wet verantwoording af over de uitvoering van wettelijke taken. Wij voegen hiertoe de Rapportage IBT toe conform de afspraken met de provincie. De rapportage treft u onder Overige Stukken.

Verantwoording

Het college dient per thema in de Rapportage IBT aan te geven of zij dit thema geheel op orde heeft (groen), op één of enkele aspecten na (oranje) of op meerdere aspecten niet op orde (rood). De informatie in de Handreiking Interbestuurlijk Toezicht van de bestuursovereenkomst bevat een toelichting op de door de provincie opgestelde nadere criteria om te komen tot de beoordeling (groen, oranje of rood) en is tevens ter toelichting opgenomen onder Overige Stukken. De onderbouwing van de Rapportage IBT is waar mogelijk voorzien van cijfermateriaal en verwijzingen naar evaluaties, kaarten en rapporten.

Verantwoording per thema

Alle verantwoordingsinformatie is opgenomen in de Rapportage IBT. Hierbij willen wij voor onderstaande thema's nog een opmerking maken:

Omgevingsrecht

De provincie geeft aan dat het uitvoeringsprogramma uiterlijk 1 februari van het jaar waarop het betrekking heeft door B&W vastgesteld dient te worden. Het uitvoeringsprogramma 2017 is gelijktijdig met de evaluatie 2016 vastgesteld door B&W. Vanwege de koppeling met de evaluatie is dit iets later geweest dan 1 februari, namelijk 14 februari. De geconstateerde tekortkoming is echter zeer gering. Daarom geeft de provincie op basis van de geleverde gegevens toch score 'groen' voor omgevingsrecht.

Huisvesting Vergunninghouders

Op dit moment vindt er nog discussie plaats tussen de provincie, de gemeente en het COA (centraal orgaan opvang asielzoekers) over de administratie omtrent de definitieve cijfers. Eind vorig jaar was er een achterstand ontstaan in het huisvesten van vergunninghouders. Uit onze cijfers blijkt dat deze achterstand in de loop van 2017 is ingelopen. Na het eerste halfjaar resteerde er nog een achterstand van 36 te huisvesten vergunninghouders. Aan het eind van 2017 was er geen achterstand meer.

JAARREKENING

4. Overzicht van baten en lasten en toelichting

4.1 Overzicht van baten en lasten in de jaarrekening over het begrotingsjaar

bedragen x €1.000

	Raming 2017 voor wijziging			Raming 2017 na wijziging			Realisatie 2017			Begrotings- resultaat
	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	
1. Bestuur en dienstverlening	4.548	921	-3.627	5.258	1.103	-4.156	5.447	1.340	-4.108	48
2. Sport, cultuur en onderwijs	14.209	1.661	-12.548	14.646	1.665	-12.980	14.217	1.729	-12.487	493
3. Maatschappelijke ondersteuning	34.810	10.024	-24.786	35.984	10.510	-25.474	33.976	8.855	-25.121	353
4. Lansingerland schoon, heel en veilig	27.076	13.176	-13.900	25.058	13.436	-11.621	24.354	13.522	-10.832	790
5. Lansingerland ontwikkelt	6.631	1.809	-4.822	8.023	2.903	-5.120	7.154	8.460	1.306	6.426
6. Grondzaken	25.004	23.774	-1.231	33.054	31.112	-1.942	29.842	30.053	211	2.153
Subtotaal programma's	112.280	51.366	-60.914	122.024	60.731	-61.294	114.990	63.959	-51.031	10.263
Lokale heffingen	390	15.438	15.048	390	15.638	15.248	439	15.345	14.906	-342
Algemene uitkeringen	-	56.949	56.949	-	57.741	57.741	-	57.747	57.747	6
Dividend	8	3.316	3.309	56	3.365	3.309	74	3.372	3.298	-11
Saldo financieringsfunctie	1	408	407	4.071	4.751	680	3.946	4.762	816	136
Overige algemene dekkingsmiddelen	2.557	1.197	-1.360	1.579	1.491	-89	978	1.478	500	589
Subtotaal algemene dekkingsmiddelen	2.955	77.308	74.353	6.097	82.985	76.888	5.437	82.703	77.266	378
Overzicht overhead	12.850	-	-12.850	13.847	238	-13.609	13.398	179	-13.219	390
Bedrag van de heffing voor de VpB	14	-	-14	14	-	-14	-	-	-	14
Post onvoorzien	250	-	-250	-	-	-	-	-	-	-
Gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten	128.349	128.674	325	141.982	143.953	1.972	133.825	146.842	13.017	11.045
Toevoegingen / onttrekkingen aan reserves:										
1. Bestuur en dienstverlening	-	-	-	-	-	-	0	-	-0	-0
2. Sport, cultuur en onderwijs	409	844	435	509	1.019	510	509	648	139	-370
3. Maatschappelijke ondersteuning	13	107	94	13	504	490	13	397	383	-107
4. Lansingerland schoon, heel en veilig	502	1.378	876	2.112	1.378	-734	1.246	174	-1.072	-338
5. Lansingerland ontwikkelt	41	71	30	41	241	200	80	170	90	-110
6. Grondzaken	-	258	258	-	696	696	5.933	4.947	-986	-1.683
Algemene dekkingsmiddelen	65	81	15	736	1.084	348	770	1.011	241	-107
Overzicht overhead										
Subtotaal mutaties reserves	1.030	2.737	1.707	3.411	4.921	1.510	8.552	7.347	-1.204	-2.714
Gerealiseerde resultaat	129.379	131.411	2.032	145.393	148.874	3.481	142.377	154.189	11.812	8.331

4.2 Toelichting op het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening over het begrotingsjaar

4.2.1 Verschillenanalyse per programma

Belangrijke verschillen tussen de programmabegroting (na wijziging) en de realisatie worden systematisch toegelicht voor ieder afzonderlijk deel van de programmarekening.

Hieronder een samenvatting van deze verschillen. In de kolom “verschil 2017 na bestemming” staat het resultaat per product ten opzichte van de begroting. Daarachter in de volgende kolommen staat welk aandeel hiervan incidenteel en welk aandeel structureel is.

4.2.1 Verschillenanalyse per programma

bedragen x €1.000

Programma	Vershil 2017 voor mutaties reserve	Vershil 2017 na mutaties reserve	Incidenteel	Structureel
1. Bestuur en dienstverlening	48	48	48	0
2. Sport, cultuur en onderwijs	493	123	123	0
3. Maatschappelijke ondersteuning	353	244	44	200
4. Lansingerland schoon, heel en veilig	790	452	362	90
5. Lansingerland ontwikkelt	6.426	6.317	6.317	0
6. Grondzaken	2.153	471	471	0
7. Algemene dekkingsmiddelen	378	271	181	90
Overhead	390	390	390	0
Bedrag van de heffing voor de VpB	14	14	14	0
Post onvoorzien	0	0	0	0
Totaal	11.045	8.330	7.950	380

In onderstaande verschillenanalyse lichten wij per beleidsveld toe hoe dit resultaat is samengesteld. De afwijkingen vanaf € 100.000 tussen de begroting en de realisatie worden voor zowel baten als lasten toegelicht. De afwijking kan daarnaast zowel incidenteel als structureel van aard zijn. Dit wordt bij de toelichting aangegeven.

Het is mogelijk dat een afwijking op beleidsveldniveau gecompenseerd wordt door een hogere of lagere mutatie op een bestemmingsreserve bij het programma. Per saldo is er € 465.000 toegevoegd aan de reserves. Begroot was een onttrekking van circa € 1,5 miljoen.

Programma 1 Bestuur en dienstverlening

Toelichting	Afwijking (€)		Incidenteel/ structureel
	Lasten	Baten	
B1.1 Gemeenteraad, college en griffier			
De afwijking valt uiteen in een aantal categorieën: deels zijn de lasten voor het college € 60.000 hoger uitgevallen dan begroot (oa door de hogere vergoeding voor het college en de raad als gevolg van het toenemende aantal inwoners, de toevoeging aan pensioensvoorziening, verplichtingen ex-wethouders, verplichte WKR regeling). Anderzijds zijn er hogere kosten gemaakt in verband met het vertrek van de gemeentesecretaris, hiervan is de beëindigingsvergoeding verantwoord in dit beleidsveld voor € 75.000, conform eerdere communicatie hierover in brief U17.15548 . De kosten voor het aangaan van een mobiliteitsverband van € 310.000 zijn verantwoord onder de post overhead.	-256.636	-	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	7.447		Inc.
Totaal	-249.190	-	
B1.2 Samenwerking			
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000	-1.462		Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	6.895	1.509	Inc.
Totaal	5.434	1.509	
B1.3 Dienstverlening			
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000	2.007		Inc.
De hogere leges burgerzaken komen grotendeels voort uit een onvoorziene stijging van het aantal aanvragen reisdocumenten. Zowel de rijksleges (€ 91.000) als de gemeentelijke leges (€ 81.000) op reisdocumenten vallen hoger uit dan geraamd. Op de overige leges zit een voordeel van € 63.000. De hogere rijksleges geven aan de uitgavenkant een nadeel aangezien zij één op één moeten worden afgedragen aan het Rijk.		234.713	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	52.942		Inc.
Totaal	54.949	234.713	
Programma totaal	-188.807	236.222	

Programma 2 Sport, cultuur en onderwijs

Toelichting	Baten/	Afwijking (€)	Afwijking (€)	Incidenteel/
	Laste	Lasten	Baten	structureel
B2.1 Sport				
In het beheerplan hanteren we een planning voor de werkzaamheden aan de sporthallen. De bestemmingsreserve gebouwen voorziet daarbij in de dekking voor verwachte kosten. We voeren op tijd een keuring uit om te bepalen of de geplande werkzaamheden daadwerkelijk al nodig zijn. Zo niet, dan schuiven we de werkzaamheden een jaar door. Verschillende werkzaamheden waren in 2017 nog niet noodzakelijk en werden in de planning verschoven naar 2018 of verder (incidenteel voordeel € 299.000). Het verschuiven van bepaalde werkzaamheden geldt met name voor de sportaccommodaties Sterrenhal Wilgenlaan 5 (€90.000), Oostmeer Het Hoge Land (€ 89.000), De Ackers Groeneweg 27 (€ 82.000) en Lijsterlaan Lijsterlaan 8 (€ 30.000). De onttrekking uit de reserve gemeentelijke gebouwen is hiervoor dit jaar dus lager, zie programma 7. Tezamen met overige kleine verschillen verklaart dit het incidentele voordeel op beleidsveld sport van € 299.000.	Lasten	299.311		Inc.
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000	Baten		-1.283	Inc.
Apparaatskosten	Lasten	14.251	5.602	Inc.
Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2				
Totaal		313.562	4.318	
B2.2 Cultuur				
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000	Lasten	-11.113	250	Inc.
Apparaatskosten	Lasten	9.307	2.290	Inc.
Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2				
Totaal		-1.806	2.539	
B2.3 Onderwijs en kinderopvang				
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000	Lasten	82.743	38.587	Inc.
Apparaatskosten	Lasten	34.821	18.367	Inc.
Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2				
Totaal		117.564	56.954	
Programma totaal		429.321	63.812	

Programma 3 Maatschappelijke ondersteuning

Toelichting	Afwijking (€)		Incidenteel/ structureel
	Lasten	Baten	
B3.1 Jeugd			
In verband met hogere kosten voor specialistische jeugdzorg op totaalniveau van de deelnemende gemeenten aan de GR is aan de deelnemers een aanvullende bijdrage opgelegd om de exploitatie rond te krijgen.	-107.468		Inc.
Dit kleine verschil wordt verklaard door niet-geraamde inkomsten in het kader van eigen bijdrage van het CAK (€ 1.584), hogere terugvordering PGB jeugd (€ 1.639) en overige afwijkingen (€ 407).		3.630	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	39.434	11.177	Inc.
Totaal	-68.035	14.807	
B3.2 Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO)			
Dit voordeel wordt veroorzaakt door het saldo van een aantal verschillende ontwikkelingen.	428.051		Str./Inc.
1. Lager gebruik van PGB's (€ 359.000 voordeel) Wij hebben een breed pakket aan Zorg in Natura beschikbaar voor onze inwoners en daarom kiezen inwoners vaak voor een ZIN product in plaats van een PGB. Dit leidt tot een voordeel ten opzichte van de begroting.			
2. Hoger gebruik van collectieve vervoersvoorzieningen (€ 112.000 nadeel) Doordat een groter aandeel dan geraamd van de ritten door de (vrij toegankelijke) 3B bus wordt uitgevoerd ligt het aantal gerealiseerde ritten van Taxi Woning lager dan in de aanbestedingsdocumenten is vastgelegd. Op basis hiervan hebben wij in 2017 een éénmalige compensatieregeling getroffen. In 2018 vindt de nieuwe aanbesteding collectief vervoer plaats, waarbij we in het contract rekening houden met het actuele aantal ritten. Een andere oorzaak voor de overschrijding is dat bij de voorjaarsnota in 2017 een te hoog bedrag van 180.000 euro is afgeraamd.			
3. Hogere kosten Wmo Begeleiding (€ 86.000 nadeel) In 2017 is de inzet op Begeleiding Specialistisch (groep en individueel) toegenomen. Daar staat een afname van Begeleiding Basis tegenover. Op de budgetten voor Begeleiding zijn tevens lokale en regionale onderzoeken geboekt. Deze onderzoeken vonden plaats in relatie tot inkoop en financiering van de Wmo.			
4. Lagere kosten mantelzorgcompliment (58.000 voordeel) Het budget Mantelzorgcompliment is in 2017 niet volledig benut, omdat een deel van de mantelzorgondersteuning in het afgelopen jaar is bekostigd uit andere budgetten. Denk hierbij aan de Verwenweekenden en de toeleiding tot de verschillende vormen van mantelzorgondersteuning.			
5. Minder rolstoelen & individuele vervoersvoorzieningen (€ 122.000 voordeel) Er zijn in 2017 minder indicaties voor rolstoelen en individuele vervoersvoorzieningen (bv. scootmobielen) uitgegeven, doordat de vraag naar deze vorm van ondersteuning lager was dan geraamd.			
6. Overige afwijkingen (saldo € 87.000 voordeel)			
Dit nadeel wordt veroorzaakt door lagere inkomsten uit de eigen bijdrage van Wmo-voorzieningen (€ 264.000 nadeel). Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door het lagere gebruik van het product huishoudelijke ondersteuning. Een verzameling kleinere afwijkingen van per saldo € 29.000 voordeel verklaart het totale saldo.		-235.334	Str.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	66.602	16.730	Inc.
Totaal	494.653	-218.604	

B3.3 Werk en inkomen			
<p>Dit voordeel wordt veroorzaakt door het saldo van een aantal verschillende ontwikkelingen.</p> <p>1. Lagere uitgaven aan bijstandsuitkeringen en Bbz (€ 506.929 voordeel)</p> <p>In 2017 waren minder inwoners dan begroot afhankelijk van een bijstandsuitkering. Daarnaast hebben ook minder ondernemers een beroep gedaan op een uitkering in het kader van de Bbz. Een deel van de kosten voor de Bbz kunnen wij declareren bij het Rijk, waardoor dit ook leidt tot lagere inkomsten (zie de afwijking aan de batenkant).</p> <p>2. Lagere kosten sociale werkvoorziening (€ 46.840 voordeel)</p> <p>Een deel van dit voordeel wordt veroorzaakt door de verandering van de betalingsssystematiek van het Rijk: vanaf 2017 betaalt de werkgemeente in plaats van de woongemeente. In 2016 hebben we een raming gedaan van de te verwachten kosten. Deze zijn lager uitgevallen dan vooraf ingeschat. Een ander deel wordt veroorzaakt doordat een lager aantal SE (sociale eenheid) in rekening is gebracht. Dit kan komen doordat SW'ers zijn uitgestroomd of minder zijn gaan werken.</p> <p>3. Lagere kosten kwijtschelding lokale lasten (47.887 voordeel)</p> <p>In 2017 hebben minder mensen een beroep gedaan op kwijtschelding van de lokale lasten (rioolrecht, OZB en afvalstoffenheffing)</p> <p>4. Verschuiving baten en lasten op aangeven van de accountant heeft op de gekorte inkomsten algemene bijstand een verschuiving in de baten en de lasten plaats gevonden ter hoogte van circa €937.000.</p> <p>5. Overige afwijkingen (saldo € 47.725 voordeel)</p>	1.587.575		Inc.
<p>De lagere baten worden grotendeels veroorzaakt door het lagere aantal uitkeringen in het kader van de bijstand en de Bbz (490.201 nadeel). Doordat minder inwoners een bijstandsuitkering ontvangen, kunnen wij minder parttime genoten inkomsten als baat inhouden op de bijstand. Een deel van de kosten die wij maken in het kader van de Bbz kunnen wij declareren bij het Rijk. Doordat wij minder kosten hebben gemaakt in 2017 (zie ook de afwijking bij de lasten), leidt dit ook tot lagere inkomsten. Daarnaast heeft op aangeven van de accountant op de gekorte inkomsten algemene bijstand een verschuiving in de baten en de lasten plaats gevonden ter hoogte van circa €937.000. Tenslotte zijn er enkele kleinere afwijkingen die per saldo leiden tot € 33.467 nadeel.</p>		-1.461.862	Inc.
<p>Apparaatskosten</p> <p>Het restant van de afwijking vind plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2</p>	-6.221	10.224	Inc.
Totaal	1.581.355	-1.451.638	
Programma totaal	2.007.973	-1.655.436	

Programma 4 Lansingerland schoon, heel en veilig

Toelichting	Afwijking (€)		Incidenteel/ structureel
	Lasten	Baten	
B4.1 Beheer openbare ruimte			
In onze administratie was Randweg-Oost als 'grond' gecategoriseerd. Bij nader onderzoek, blijkt hierop een weg te zijn aangelegd. Omdat we op grond niet afschrijven en op wegen wel, is er een inhaalafschrijving (€ 350.000) in één keer ten laste van 2017 gebracht.	281.679		Str./Inc.
Lagere uitgaven waren er onder andere bij openbare verlichting (€ 235.000) door lagere transportkosten en het toepassen van energiezuinige verlichting. Daarnaast is door onvoldoende capaciteit de uitvoering op dagelijks onderhoud van openbare verlichting vertraagd.			
Het baggeren van een aantal baggervakken is uitgesteld na overleg met de hoogheemraadschappen (€ 230.000). Periodiek vinden er overleggen plaats om de samenwerking te bevorderen. Dit om de maatschappelijke kosten te verlagen, de kwaliteit te verhogen en de overlast te beperken. De onderschrijving op baggeren (€ 205.000) wordt met € 76.000 verrekenend met de reserve baggeren (programma 7). Het restant van € 37.679 wordt verklaard door overige afwijkingen.			
In 2017 is een aantal grotere percelen restgrond verkocht met een hoge opbrengst. Dit was niet voorzien. Daarnaast zijn door een actievere aanpak van het illegaal in gebruik nemen van gemeentegrond extra opbrengsten verkregen. Hierdoor zijn de werkelijke baten € 124.000 hoger dan begroot. Het restant van € 6.511 wordt verklaard door overige afwijkingen.		130.511	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vind plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	135.417	13.755	Inc.
Totaal	417.096	144.266	
B4.2 Veiligheid en leefbaarheid			
Vooraf voor wijkbeheer is minder ad hoc uitgegeven dan begroot (€ 42.000). Bij een aantal projecten hebben we, op basis van nieuwe informatie, de start later gepland of zijn de kosten lager uitgevallen.	115.997		Inc.
Op een aantal overige posten van dit beleidsveld zoals opvang van zwerfdieren (€ 36.000) en de bijdrage aan de Veiligheidsregio Rotterdam (€ 28.000) is incidenteel minder uitgegeven dan begroot.			
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000		-4.211	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	10.165		Inc.
Totaal	126.162	-4.211	
B4.3 Afval- en afvalwatermanagement			
Door nieuwe inzichten op het gebied van het verbeteren van scheidingsgedrag en zwerfvuil zijn niet alle acties uitgevoerd en voeren we een aantal projecten later uit (€ 194.000). Bijvoorbeeld het plaatsen van de prullenbakken wordt nu in 2018 en 2019 uitgevoerd. Voor het werk wat wel is uitgevoerd zijn de kosten lager uitgevallen.	117.966		Inc.
Door langdurig ziekteverzuim bij Riolering en gemalen hebben we extra personeel ingehuurd en we hebben meer storingen verholpen bij rioolgemalen (- € 76.000).			
Zowel het resultaat op afval als op riolering wordt verrekend met de egalisatiereserves (programma 7).			
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000		-59.699	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	42.290	5.727	Inc.
Totaal	160.256	-53.973	
Totaal programma	703.514	86.083	

Programma 5 Lansingerland ontwikkelt

Toelichting	Afwijking (€)		Incidenteel/ structureel
	Lasten	Baten	
B5.1 Ruimtelijke ordening			
De afwijking op dit beleidsveld bestaat uit een aantal verschillende componenten: 1) In de Kadernota 2017 is een incidenteel budget van € 150.000 aangevraagd voor de omgevingsvisie. Hiervan is in 2017 € 4.100 verbruikt (kosten plan van aanpak), waardoor nog € 145.900 resteert. In 2017 is gestart met het vaststellen van een Startnotitie. Het vervolgproces zoals het vaststellen van het plan van aanpak en vervolgens de (ontwerp)visie vindt in 2018 plaats. We doorlopen voor de omgevingsvisie een zorgvuldig pilotproces, waarin alle stakeholders goed worden meegenomen. Dit kost meer tijd. 2) De uitgaven aan de verschillende N209 projecten zijn lager door vertraging in de start aanleg geluidsschermen. Hier tegenover staat dat ook minder inkomsten op dit product benodigd zijn (€ 200.000). Daarnaast is er een onderbesteding op Werken door derden en overige goederen en diensten (€ 62.000) 3) Via anterieure overeenkomsten worden gemeentelijke kosten met betrekking tot ruimtelijke plannen verhaald op particuliere initiatiefnemers. De hoogte van de te verhalen kosten wordt vastgelegd bij het sluiten van de overeenkomst. De werkelijke kosten kunnen hier van afwijken. Dit leidt tot een voor- of nadeel (tussentijds of bij afsluiting). Dit levert in 2017 een voordeel op van € 70.000 4) In afwachting van de toekomst van De Snip, is besloten om het groot onderhoud uit te stellen. Hierdoor is er in 2017 niks uitgegeven. In 2018 wordt het besluit rondom De Snip genomen. Het voordeel bedraagt € 40.000 5) Bij verkoop van het 't Web is rekening gehouden met een hogere boekwaarde van het actief. Dit leverde bij verkoop een voordeel op van € 45.000. 6) Daarnaast heeft er minder inhuur plaatsgevonden dan begroot. Dit leidt tot een voordeel van € 93.000. 7) Het resterende verschil wordt veroorzaakt door diverse kleinere voordelen op dit beleidsveld (circa €76.000).	732.235		Inc.
De legesinkomsten bedragen veel meer dan aanvankelijk begroot. De markt trok sterker en sneller aan dan verwacht. Hierdoor namen het aantal en de omvang van de aanvragen voor grote woningbouwprojecten en vergunningaanvragen bij uitgifte van bedrijfskavels gedurende het jaar flink toe en richting het einde van het jaar explosief toe. Dit leverde ongeveer 600.000 euro aan niet-begrote extra inkomsten op (o.a. woningbouw onvoorzien: 3 aanvragen Westpolderbolwerk van 150.000 euro totaal en bedrijfskavels onvoorzien: 2 aanvragen Prisma van 270.000 euro totaal). Daarnaast verklaart de gewijzigde systematiek van toerekenen ook een deel van de legesinkomsten: tot vorig jaar boekten we de leges in het jaar waarin we deze inden en maakten we alleen voor zeer grote projecten (waaronder Bleizo) een verdeling over de jaren waarop deze betrekking had. Naar aanleiding van onze eigen bevindingen en een opmerking in de managementletter van de accountant eind 2017 hebben wij besloten ook voor andere aanvragen het jaar van in behandeling nemen van de aanvraag als leidend te nemen. Dit leidt tot een voordeel van circa € 1 miljoen (waarvan € 700.000 aan legesinkomsten voor de aanvraag van een distributiecentrum). Er is een bilaterale overeenkomst A16 Rotterdam gesloten met Rijkswaterstaat (RWS), waarin financiële afspraken zijn opgenomen. Onderdeel van deze afspraken is een vergoeding door RWS voor een aantal kosten die Lansingerland maakt zoals de uitbreiding van het beheerareaal en kosten voor het in behandeling nemen van vergunningaanvragen. Dit bedrag van in totaal ca. € 4,1 miljoen was voor 2017 niet begroot. Tegenover dit voordeel op de baten staat een ophoging van de lasten vanaf 2018 en verder. In de zomerrapportage 2018 en de begroting 2019 zal hier verder invulling aangegeven worden. De met de uitgaven verband houdende inkomsten(zie hierboven) zijn evenredig lager door de lagere		5.523.336	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vind plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	72.870	6.283	Inc.
Totaal	805.105	5.529.619	
B5.2 Infrastructuur en mobiliteit			
Dit verschil betreft nog niet uitgegeven plan- en onderzoekskosten ten behoeve van het mobiliteitsplan Berkel. Niet alle onderdelen uit het mobiliteitsplan zijn gelijktijdig gestart. Het vervolg van de uitvoering vindt plaats in 2018, het resterende budget (€ 74.000) wordt overgeheveld. Het restant €29.000 wordt verklaard door een aantal kleinere verschillen.	103.407		Inc.
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000		12.791	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vind plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	19.964	2.602	Inc.
Totaal	123.371	15.393	

B5.3 Economische ontwikkeling			
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000	-79.152	-	Inc.
Apparaatskosten	22.610	11.451	Inc.
Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2			
Totaal	-56.542	11.451	
B5.4 Duurzaamheid			
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000	-2.083		Inc.
Apparaatskosten	-		Inc.
Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2			
Totaal	-2.083	-	
Totaal programma	869.850	5.556.463	

Programma 6 Grondzaken

Toelichting	Afwijking (€)		Incidenteel/ structureel
	Lasten	Baten	
B6.1 Vastgoedbeleid			
De inhuur van de medewerker vastgoedbeleid viel lager uit dan geraamd.	50.879		Inc.
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000		306	Inc.
Totaal	50.879	306	
B6.2 Grondexploitatie			
Het verschil op het beleidsveld grondexploitaties wordt vooral verklaard door een positief resultaat op de Meerjaren Prognose Grondexploitaties. Het voordeel uit tussentijdse winstneming bedraagt € 1,09 miljoen (nader toegelicht in de paragraaf grondbeleid). Daarnaast valt de geprognosticeerde toevoeging aan de verliesvoorziening voor de grondexploitaties a € 790.000 voor een groot deel vrij. Op basis van het MPG bedraagt de werkelijke toevoeging aan de verliesvoorziening € 162.000. Tegenover de tussentijdse winstneming en de toevoeging aan de verliesvoorziening staat voor beide een reserveboekening in programma 7. De reserve Parkzoom is afgesloten, waarbij het restant van € 275.000 vrij valt. De reserve was ingesteld voor de bekostiging van de toegangswegen vanuit Parkzoom naar de overgangen over de HSL. Deze werkzaamheden zijn inmiddels afgerond. Daarnaast zijn de werkelijke kosten voor afrondende werkzaamheden in het Annie MG Schmidt park in 2017 lager dan verwacht. Het restant wordt uitgegeven in 2018 (€ 95.000).	3.010.933		Inc.
Het verschil op het beleidsveld grondexploitaties wordt vooral verklaard door een positief resultaat op de Meerjaren Prognose Grondexploitaties. Het voordeel uit tussentijdse winstneming bedraagt € 1,09 miljoen (nader toegelicht in de paragraaf grondbeleid). Daarnaast valt de geprognosticeerde toevoeging aan de verliesvoorziening voor de grondexploitaties a € 790.000 voor een groot deel vrij. Op basis van het MPG bedraagt de werkelijke toevoeging aan de verliesvoorziening € 162.000. Tegenover de tussentijdse winstneming en de toevoeging aan de verliesvoorziening staat voor beide een reserveboekening in programma 7. De reserve Parkzoom is afgesloten, waarbij het restant van € 275.000 vrij valt. De reserve was ingesteld voor de bekostiging van de toegangswegen vanuit Parkzoom naar de overgangen over de HSL. Deze werkzaamheden zijn inmiddels afgerond. Daarnaast zijn de werkelijke kosten voor afrondende werkzaamheden in het Annie MG Schmidt park in 2017 lager dan verwacht. Het restant wordt uitgegeven in 2018 (€ 95.000).		-1.066.664	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	150.396	7.326	Inc.
Totaal	3.161.329	-1.059.338	
Totaal programma	3.212.208	-1.059.032	

Overzicht Algemene dekkingsmiddelen

Toelichting	Afwijking (€)		Incidenteel/ structureel
	Lasten	Baten	
B7.1 Lokale heffingen			
Voor de uitvoering van de Wet WOZ zijn licht meer kosten gemaakt, dit wordt verklaard door een afrekening over 2016 van SVHW (€ 30.000) en een lagere compensabele BTW dan begroot (€ 20.000)	-49.426		Inc.
In 2017 is voor niet-woningen een aantal verminderingen en vernietigingen door SVHW verwerkt (€ 160.000). Voor woningen is door het arrest Watervedigingswerkenvrijstelling eind 2017 de areaalwaarde naar beneden bijgesteld (€ 90.000). Het structurele effect van dit arrest is reeds verwerkt in de begroting 2018. Daarnaast zijn voor woningen verminderingen door bezwaren verwerkt door het SVHW (€ 40.000).		-292.666	Str./Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	-	-	
Totaal	-49.426	-292.666	
B7.2 Algemene uitkering gemeentefonds			
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000	6.033		Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vind plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	-	-	
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	-		
Totaal	6.033	-	
B7.3 Dividend			
De raad heeft een principebesluit genomen om ons aandelenpakket van Eneco te verkopen. Om dit proces optimaal te begeleiden is ervoor gekozen hier op in te huren. De kosten hiervoor bedragen circa € 17.000 hoger dan begroot omdat het proces met Eneco complexer bleek dan verwacht.	-17.179		Inc.
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000		6.505	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	-	-	
Totaal	-17.179	6.505	
B7.4 Financieringsfunctie			
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000	50	-3.634	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	124.934	14.452	Inc.
Totaal	124.983	10.818	
B7.5 Algemene dekkingsmiddelen en saldo kostenplaatsen			
De afwijking op deze post bestaat uit verschillende componenten: 1) Een deel van deze afwijking heeft betrekking op het vervangen van de gevels. Hiervoor is in 2016 in de jaarrekening reeds een voorziening gevormd. In de begroting 2017 was hier een bedrag voor beschikbaar gesteld, dat was derhalve niet meer nodig. Hierdoor ontstaat een voordeel van € 260.000. 2) Daarnaast ontstaat een voordeel van € 150.000 doordat het budget voor het in dienst nemen van mensen met een arbeidshandicap nog niet is gebruikt. 3) Tenslotte is de begrote stelpost areaaluitbreiding bij de voorjaarsnota met één derde verlaagd. De resterende begroting (€ 245.000) is niet benut omdat de exploitatie toereikend was voor het onderhoud. 4) Het resterende verschil wordt verklaard door verschillende kleinere nadelen van per saldo € 74.000	581.178		Inc.
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000		-12.821	Inc.
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	34.446	200	Inc.
Totaal	615.624	-12.620	
B7.6 Mutaties reserves			
Deze post betreft het totaal aan mutaties op reserves. De individuele afwijkingen per reserve worden toegelicht op de programma's.	-5.140.278	2.426.218	Str./Inc.
Totaal	-5.140.278	2.426.218	
Totaal Programma	-4.460.243	2.138.255	

Overzicht Overhead

Toelichting	Afwijking (€)		Incidenteel/ structureel
	Lasten	Baten	
Niet nader toegelichte verschillen < € 100.000	84.394		
Apparaatskosten Het restant van de afwijking vindt plaats door doorbelaste apparaatskosten. Een toelichting op deze afwijking is te vinden in paragraaf 4.2	364.177	-58.635	

4.2.2 Apparaatslasten

De apparaatslasten bestaan uit onder andere personeelskosten (zowel vast als ingehuurd personeel), huur van gebouwen en kapitaallasten (rente en afschrijvingen). Deze kosten worden middels een doorbelasting aan de verschillende beleidsvelden toegerekend. Onderstaande tabel geeft het effect per kostensoort weer.

Tabel 4.2.2 Apparaatskosten

bedragen x € 1.000

Apparaatskosten	Begroting 2017	Rekening 2017	Vershil t.o.v. begroting
Salarissen en sociale lasten	22.234	20.835	1.398
Belastingen	202	209	-6
Duurzame goederen	242	93	149
Ingeleend personeel	2.002	2.674	-672
Uitgeleend personeel	-15	-143	128
Huren	-177	-122	-55
Leges en andere rechten	-	-0	0
Overige goederen en diensten	4.620	4.656	-36
Rente	6.451	6.231	221
Afschrijvingen	1.611	1.378	233
Toegerekende rente en bespaarde rente	-6.717	-6.636	-81
Totaal	30.453	29.174	1.279

De bedragen in bovenstaande tabel sluiten aan met de genoemde apparaatslasten in de toelichting op de verschillenanalyse per beleidsveld hierboven. De verschillen resulteren in een totaal effect van € 1.279.000 voordeel. Het grootste verschil komt door salarissen en sociale lasten (€ 1.398.000 voordeel). Dit komt voornamelijk door lagere loonkosten, moeilijk vervulbare vacatures en extra inkomsten die niet begroot waren (onder andere vergoedingen van het UWV). Daartegenover staan vertrekregelingen van voormalig personeel. Door de moeilijk vervulbare vacatures en vervanging als gevolg van (langdurig)ziekteverzuim zijn er extra uitgaven geweest op ingehuurd personeel (nadeel). Een deel van dit nadeel is geboekt als apparaatslast (€ 672.000 nadeel), daarnaast is ook een deel direct op de exploitatie geboekt (€ 573.000). Per saldo (voordeel salarissen minus nadeel ingehuurd personeel) resulteert in een totaal voordeel op personeelslasten van € 153.000.

Het voordeel van € 220.000 op rente ontstaat doordat de markttrentes momenteel lager liggen dan de percentages waarmee wij begroten. Zo hebben wij leningen afgesloten voor licht negatieve rentepercentages, maar begroten wij met een herfinancieringsrente van 1,5% zoals afgesproken in de Kadernota 2017.

Het verschil op duurzame goederen wordt grotendeels (circa € 80.000) verklaard doordat verbouwingen aan het gemeentehuis vertraagd zijn. De reden hiervoor is dat er eerder nog geen huurders beschikbaar waren die hier gebruik van konden/wilden maken. In hoofdstuk 10 wordt voorgesteld dit budget over te hevelen naar 2018.

Tenslotte is er een voordeel van € 230.000 op de afschrijvingslasten. Dit is voornamelijk het gevolg van het doorschuiven van enkele grote investeringen waarbij de afschrijvingslasten al in 2017 waren begroot, maar die uiteindelijk pas in de jaren daarna afgerond worden (waarna afschrijving plaatsvindt).

4.2.3 WNT-norm

De WNT stelt een maximum aan de bezoldiging van topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector. Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingegaan. Deze verantwoording is opgesteld op basis van de volgende op Gemeente Lansingerland van toepassing zijnde regelgeving: Het algemene WNT-maximum.

Het bezoldigingsmaximum in 2017 voor Gemeente Lansingerland is € 181.000. Het weergegeven individuele WNT-maximum is berekend naar rato van de omvang (en voor topfunctionarissen tevens de duur) van het dienstverband, waarbij voor de berekening de omvang van het dienstverband nooit groter kan zijn dan 1,0 fte.

Tabel 4.2.3a Bezoldiging topfunctionarissen

Funcatiegegevens	A.A. Eijkenaar Secretaris	M.S. Walhout Griffier	C.J. van 't Hart Raadsadviseur/v m griffier	S. Hammer Afdelingshoofd/w aarnemend secretaris
Aanvang en einde functievervulling in 2017	1/1 - 30/11	1/1 - 31/12	1/1 - 12/4	5/12 - 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1	1	0,56	1
Gewezen topfunctionaris?	Nee	Nee	Ja	Nee
(Fictieve) dienstbetrekking?	Ja	Ja	Ja	ja
Bezoldiging				
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	125.135	103.220	13.170	8.571
Beloningen betaalbaar op termijn	15.290	15.087	2.088	1.591
<i>Subtotaal</i>	140.425	118.307	15.259	10.162
Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	165.627	181.000	28.849	15.373
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Totale bezoldiging	140.425	118.307	15.259	10.162
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	
Gegevens 2016				
Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	Nvt
Omvang dienstverband 2016 (in fte)	1	1	0,56	Nvt
Beloning	107.454	97.428	36.309	Nvt
Belastbare onkostenvergoedingen	394	496		
Beloningen betaalbaar op termijn	14.596	14.346	4.673	Nvt
Totale bezoldiging 2016	122.444	112.270	40.982	Nvt
Toepasselijk WNT-maximum	179.000	179.000	179.000	

Tabel 4.2.3b Uitkeringen wegens beëindiging dienstverband aan topfunctionarissen met of zonder dienstbetrekking

Funcatiegegevens	A.A. Eijkenaar
Funcie(s) gedurende dienstverband	Secretaris
Omvang dienstverband (in fte)	1
Jaar waarin dienstverband is beëindigd	2017
Ontslaguitkering	
Overeengekomen uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	75.000
Individueel toepasselijk maximum	75.000
-/- Onverschuldigd deel	N.v.t.
Totaal uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	75.000
Waarvan betaald in 2017	75.000
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.

4.2.4 Verloop van het bedrag van de heffing voor de vennootschapsbelasting

In 2017 zal naar verwachting leiden tot een nihilaangifte. Het begrote bedrag ad. € 14.000 is derhalve in 2017 niet besteed.

4.2.5 Verloop van de post 'Onvoorzien'

De post onvoorzien was in 2017 opgenomen voor € 250.000. Bij de Najaarsnota 2017 is deze afgeraamd.

Tabel 4.2.5 Verloop van de post onvoorzien

bedrag x € 1.000

Omschrijving	Raadsbrief	Bedrag
Stand post onvoorzien per 1/1 (conform begroting)		250
Afboeken post onvoorzien bij Najaarsnota 2017	BR1700109	-250
Restant 31 december 2017		0

4.2.6 Rechtmatigheid

De gemeente ontvangt en besteedt publieke gelden. Daarom moet het handelen van de gemeente rechtmatig zijn. De accountant geeft zijn oordeel over de rechtmatigheid en gaat bij de controle van de jaarrekening na of de lasten, baten en balansmutaties tot stand zijn gekomen in overeenstemming met de begroting en van toepassing zijnde wettelijke regelingen, waaronder verordeningen. Om over de rechtmatigheid te kunnen oordelen, stelt de accountant eisen aan het systeem van administratieve organisatie en de interne controle (ao/ic) en het interne systeem van risicoafwegingen.

De financiële rechtmatigheid wordt beoordeeld op basis van een tweetal onderdelen: Begrotingsrechtmatigheid (exploitatie en investeringen) en overige financiële beheershandelingen (werkprocessen). Per onderwerp zal hieronder worden toegelicht in hoeverre er sprake is van onrechtmatigheden in de jaarrekening 2017.

Begrotingsrechtmatigheid

Als blijkt dat de gerealiseerde lasten zoals weergegeven in de jaarrekening hoger zijn dan de geraamde bedragen met inbegrip van de laatste begrotingswijziging, is mogelijk sprake van onrechtmatige uitgaven. In het controleprotocol 2017 heeft de gemeenteraad aangegeven welke typen begrotingsoverschrijding verwijtbaar zijn en daarom meetellen in het oordeel van de accountant:

	Bij de toetsing van begrotingsafwijkingen kunnen de volgende "soorten" begrotingsafwijkingen worden onderkend:	Onrechtmatig, maar telt niet mee voor het oordeel	Onrechtmatig, en telt mee voor het oordeel
1	Kostenoverschrijdingen inzake activiteiten die niet passen binnen het bestaande beleid en waarvoor men tegen beter weten in geen voorstel tot begrotingsaanpassing heeft ingediend		X
2	Kostenoverschrijdingen die passen binnen het bestaande beleid, maar waarbij de accountant ondubbelzinnig vaststelt dat die: - In de Najaarsnota verwerkt hadden kunnen worden; - Niet in Najaarsnota verwerkt hadden kunnen worden.	X	X
3	Kostenoverschrijdingen die geheel of grotendeels worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten, bijvoorbeeld via subsidies of kostendekkende omzet	X	
4	Kostenoverschrijdingen bij open einde (subsidie)regelingen. Vaak blijkt vanwege dit open karakter in het kader van het opmaken van de jaarrekening een (niet eerder geconstateerde) overschrijding.	X	
5	Kostenoverschrijdingen die worden gecompenseerd door extra inkomsten die niet direct gerelateerd zijn. Over de aanwending van deze extra inkomsten heeft de raad nog geen besluiten		X

	genomen.		
6	Kostenoverschrijdingen inzake activiteiten welke achteraf als onrechtmatig moeten worden beschouwd omdat dit bijvoorbeeld bij nader onderzoek van de subsidieverstrekker, belastingdienst of een toezichthouder blijkt (bijvoorbeeld een belastingnaheffing). - Geconstateerd tijdens het verantwoordingsjaar; - Geconstateerd na verantwoordingsjaar.	X	X
7	Kostenoverschrijdingen op activeerbare activiteiten (investeringen) waarvan de gevolgen voornamelijk zichtbaar worden via hogere afschrijving- en financieringslasten in het jaar zelf of pas in de volgende jaren. - Jaar van investeren; - Afschrijving- en financieringslasten in latere jaren.	X	X
8	Kostenoverschrijdingen inzake de grondexploitatie die leiden tot aanpassing van de in de laatst vastgestelde exploitatieopzet totale uitgaven of inkomsten: - In de Najaarsnota verwerkt hadden kunnen worden; - Niet in Najaarsnota verwerkt hadden kunnen worden.	X	X

Het bedrag van de begrotingsonrechtmatigheid kan nooit de totale overschrijding op programmaniveau overstijgen. In onderstaand overzicht wordt van die programma's waar een overschrijding heeft plaatsgevonden groter dan € 100.000 de grootte van deze overschrijding gemeld en aangegeven in hoeverre deze overschrijding rechtmatig was. Daarbij wordt tevens de aard van de overschrijding kort toegelicht.

bedragen x €1.000

Programma	Bedrag	Onrechtmatigheid telt wel mee	Onrechtmatigheid telt niet mee	Toelichting
1. Bestuur en dienstverlening	70		X	De overschrijding wordt veroorzaakt door een hogere storting dan begroot in de voorziening pensioenen wethouders. Deze extra dotatie is noodzakelijk gebleken door verlenging van de pensioenleeftijd en een bijstelling vanwege herberekende actuariële waardeberekeningen. Dit betreft kostenoverschrijdingen die passen in het bestaande beleid en die (qua bedrag) niet eerder gesignaleerd konden worden. Daarmee geen onrechtmatigheid die meetelt voor het oordeel over de rechtmatigheid.
Lokale heffingen	49		X	Overschrijding komt door een hogere afrekening SVHW over 2016 en een nadeel op de BTW-compensatie voor de SVHW. Gezien de omvang van de overschrijding valt deze binnen de marges van de financiële verordening (100.000) en telt dus niet mee voor het oordeel over de rechtmatigheid.
Dividend	18		X	De overschrijding wordt veroorzaakt door hogere lasten voor de ondersteuning bij de mogelijke verkoop van de aandelen Eneco. Gezien de omvang van de overschrijding valt deze binnen de marges van de financiële verordening (100.000) en telt dus niet mee voor het oordeel over de rechtmatigheid.

Programma	Bedrag	Onrechtmatigheid telt wel mee	Onrechtmatigheid telt niet mee	Toelichting
6. Grondzaken	5.305		X	De overschrijding van de begrote 'storting' reserves voor het programma 'Grondzaken' betreft de hogere storting dan begroot aan de Algemene reserve. Conform het beleidsuitgangspunt uit de nota reserves en voorzieningen worden voordelen Grondexploitaties gestort in de Algemene reserve. Zoals elders toegelicht in de jaarstukken zijn de resultaten van de grondexploitaties positiever dan geraamd voor 2017. Dit voordeel is gestort in de algemene reserve.

Rechtmatigheid financiële beheershandelingen in processen

In 2017 zijn interne controles uitgevoerd die de werking van de financiële beheers handelingen (werkprocessen) onder de loep hebben genomen. Bij de interne controles zijn 'fouten' en 'onzekerheden' aan het licht gekomen. De rechtmatigheidscontroles 2017 hebben de volgende fouten en onzekerheden opgeleverd:

Proces	Aard tekortkoming/fout	Financiële omvang
Participatiewet, IOAW en IOAZ	Aantal fouten/tekortkomingen t.a.v. recht, hoogte en duur op bijstand	€ 29.379
WMO	PGB WMO-begeleiding overschrijdt maximale vergoeding volgens verordening Sociaal Domein	€ 10.513
Inkoop en aanbesteding	Afwijkingen Europese aanbestedingsregels	€ 649.881
Totaal tekortkomingen		€ 689.773

Proces	Aard onzekerheid	Financiële omvang
WMO	Onzekerheid t.a.v. prestatie PGB	€ 18.024
Participatiewet, IOAW en IOAZ	Aantal onzekerheden t.a.v. recht, hoogte en duur op bijstand	€ 43.392
Inkoop en aanbesteding	Mogelijke afwijkingen Europese aanbestedingsregels	€ 1.662.000
Totaal onzekerheden		€ 1.723.416

Bij de interne controle zijn afwijkingen geconstateerd van het door de Raad vastgestelde inkoop- en aanbestedingsbeleid. Op 31 mei 2018 besloot de gemeenteraad aan deze afwijkingen geen consequenties te verbinden voor het oordeel over de rechtmatigheid en besloot de Raad het college op te dragen om maatregelen te nemen om deze afwijkingen in de toekomst te voorkomen.

Naast afwijkingen van het door de Raad vastgestelde inkoop- en aanbestedingsbeleid zijn ook afwijkingen geconstateerd van de Europese aanbestedingsregels en mogelijke afwijkingen van deze regels.

5. Balans en toelichting

5.1 Balans

ACTIVA	bedragen x € 1.000	
	31-12-2017	31-12-2016
VASTE ACTIVA		
Immateriële vaste activa	8.496	8.608
-Kosten van onderzoek en ontwikkeling	55	
-Bijdragen aan activa van derden	8.441	8.608
Materiële vaste activa	202.786	206.845
-Overige investeringen met economisch nut	158.027	163.453
-Investeringen met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven	26.450	25.935
-Investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut	18.308	17.456
Financiële vaste activa	5.420	5.615
-Kapitaalverstrekkingen aan:		
-Deelnemingen	606	606
-Overige verbonden partijen	17	17
-Leningen aan:		
-Woningbouwcorporaties	4.062	4.242
-Overige langlopende leningen	359	374
-Overige uitzettingen met looptijd langer dan 1 jaar	376	376
TOTAAL VASTE ACTIVA	216.702	221.068
VLOTTENDE ACTIVA		
Voorraden	174.015	178.173
-Grond- en hulpstoffen:		
-Niet in exploitatie genomen bouwgronden		
-Grond- en hulpstoffen overige		
-Onderhanden werk, waaronder bouwgronden in exploitatie	174.015	178.173
Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	28.463	23.166
-Vorderingen op openbare lichamen	8.395	9.382
-Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	14.310	8.430
-Overige vorderingen	5.758	5.354
Liquide middelen	1.005	2.356
-Kassaldi	1	1
-Bank- en giroaldi	1.004	2.355
Overlopende activa	3.423	3.013
-De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel		461
-Overige nog te ontvangen bedragen, en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van de volgende begrotingsjaren komen	3.423	2.552
TOTAAL VLOTTENDE ACTIVA	206.906	206.709
TOTAAL-GENERAAL	423.608	427.777

PASSIVA	<i>bedragen x € 1.000</i>	
	31-12-2017	31-12-2016
VASTE PASSIVA		
Eigen vermogen	105.328	92.311
-Algemene reserve	81.610	74.292
-Bestemmingreserves	11.905	11.532
-Oververdeeld resultaat	11.812	6.488
Voorzieningen	23.683	19.813
-Voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's	10.543	7.669
-Egalisatievoorzieningen		
-Van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden	13.140	12.144
Vaste schulden met een rentetypische looptijd van één jaar of langer	257.479	273.051
-Obligatieleningen		
-Onderhandse leningen van:		
-Binnenl. pens.fondsen en verzekeringsinst.	257.457	273.039
-Binnenl. banken en overige financiële inst.	22	12
-Waarborgsommen		
TOTAAL VASTE PASSIVA	386.490	385.175
VLOTTENDE PASSIVA		
Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	17.550	21.767
-Kasgeldleningen aangegaan bij openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden	10.000	10.000
-Debetsaldi bank	-	
-Overige schulden	7.550	11.767
Overlopende passiva	19.568	20.834
-Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen met uitzondering van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	11.531	12.644
-De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren	8.034	8.187
-Overige vooruitontvangen bedragen die ten bate van volgende begrotingsjaren komen	3	4
TOTAAL VLOTTENDE PASSIVA	37.118	42.601
TOTAAL-GENERAAL	423.608	427.777
<i>Gewaarborgde geldleningen en garantstellingen</i>	<i>214.387</i>	<i>222.267</i>

5.2 Toelichting op de balans

5.2.1 Algemene grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Inleiding

De jaarrekening is opgemaakt in overeenstemming met de voorschriften volgens het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en de verordening ex artikel 212 Gemeentewet, waarin door de gemeenteraad op d.d. 22 december 2016 de uitgangspunten voor het financiële beleid, alsmede de regels voor het financiële beheer en voor de inrichting van de financiële organisatie zijn vastgesteld. Tenzij anders vermeld, zijn alle bedragen afgerond op € 1.000, waardoor tussen de verschillende tabellen kleine afrondingsverschillen kunnen bestaan.

Algemene grondslagen voor het opstellen van de jaarrekening

De waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het desbetreffende balanshoofd anders is vermeld, worden activa en passiva opgenomen tegen nominale waarden.

Met betrekking tot de eigen bijdragen die het CAK int en aan de gemeenten afdraagt geldt op basis van de Kadernota rechtmatigheid 2017 van de commissie BBV het volgende; gemeenten kunnen op basis van de overzichten van het CAK wel de aantallen personen, soort en omvang van de zorgverlening beoordelen met de eigen WMO-administratie. Probleempunt is dat door het ontbreken van inkomensgegevens op deze overzichten de informatie over de eigen bijdrage ontoereikend is om als gemeente de juistheid op persoonsniveau en volledigheid van de eigen bijdragen als geheel te kunnen vaststellen. Door de systematiek te kiezen van het vaststellen van de eigen bijdrage door het CAK, heeft de wetgever in feite bepaald, dat de verantwoordelijkheid voor de juistheid en volledigheid van de eigen bijdragen geen gemeentelijke verantwoordelijkheid is. Dat betekent dat door gemeenten geen zekerheden over omvang en hoogte van de eigen bijdragen kunnen worden verkregen als gevolg van het niet kunnen vaststellen van de juistheid op persoonsniveau, zoals hiervoor is toegelicht.

Waarderingsgrondslagen

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgings- c.q. vervaardigingsprijs verminderd met de afschrijvingen en waardeverminderingen die naar verwachting duurzaam zijn.

De kosten van onderzoek en ontwikkeling worden in maximaal vier jaar afgeschreven. De afschrijving van de geactiveerde kosten van onderzoek en ontwikkeling vangt aan in het jaar volgend op het jaar van realisatie van het gerelateerde materiële vaste actief.

De bijdragen aan activa in eigendom van derden worden met ingang van 1 januari 2016 verantwoord onder de immateriële vaste activa, in plaats van financiële vaste activa (BBV artikel 34). Bijdragen aan activa in eigendom van derden worden geactiveerd als aan alle voorwaarden zoals genoemd in artikel 61 BBV wordt voldaan. Waardering vindt plaats tegen het bedrag van de verstrekte bijdragen, verminderd met afschrijvingen. De verleende bijdragen worden afgeschreven in de periode waarin het betrokken actief van de derde op basis van de door de gemeente gestelde voorwaarden moet bijdragen aan de publieke taak.

Materiële vaste activa

In de balans worden onder de materiële vaste activa afzonderlijk opgenomen:

- a. investeringen met een economisch nut;
- b. investeringen met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven;

c. investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut.

Investerings met economisch nut

Deze materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht; in die gevallen wordt op het saldo afgeschreven. Slijtende investeringen worden vanaf het moment van ingebruikneming lineair afgeschreven over de verwachte gebruiksduur, waarbij rekening wordt gehouden met een eventuele restwaarde.

Investerings met economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven

Wanneer investeringen grotendeels of meer worden gedaan voor riolering, het inzamelen van huishoudelijk afval of andere alsook voor de rechten die op grond van art. 229 lid 1 a en b Gemeentewet worden geheven, dan worden deze investeringen op de balans opgenomen in een aparte categorie: de investeringen met economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven.

Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut

Infrastructurele werken in de openbare ruimte, zoals wegen, pleinen, bruggen, watergangen en viaducten zijn, conform de Nota Activabeleid 2016, gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs en afgeschreven in 20 jaar.

Afschrijvingen

De materiële vaste activa worden lineair afgeschreven op basis van de verwachte levensduur zonder rekening te houden met een restwaarde. De afschrijvingsperiode vangt aan op 1 januari volgend op het jaar van ingebruikname c.q. gereedkomen. Op de investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut mag extra worden afgeschreven. Activa onder de € 25.000 worden in één keer afgeschreven.

De volgende afschrijvingstermijnen worden gehanteerd conform de richtlijnen in de financiële verordening:

Gronden en terreinen	n.v.t.
Woonruimten <ul style="list-style-type: none"> • nieuwbouw • renovatie en restauratie 	40 25
Bedrijfsgebouwen <ul style="list-style-type: none"> • nieuwbouw • renovatie en restauratie • tijdelijke gebouwen/noodlokalen 	40 25 PM
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken <ul style="list-style-type: none"> • aanleg en reconstructie wegen en kunstwerken (bruggen e.d.) • aanleg en renovatie riolering • aanleg en renovatie rioolgemalen • openbare verlichting • aanleg en renovatie openbaar groen • verkeers- en straatmeubilair • speeltoestellen 	20 40 15 15 25 5 10
Voertuigen	5
Vrachtwagens	8
Bouwkundige installaties (brand/luchtbehandeling/warmwater)	15

Overige materiële vaste activa	
• kantoor- en schoolmeubilair en overige	10
• automatisering (hardware)	4

Financiële vaste activa

Kapitaalverstrekkingen aan gemeenschappelijke regelingen en leningen u/g zijn opgenomen tegen nominale waarde. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht.

Participaties in het aandelenkapitaal van NV's en BV's (kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen in de zin van het BBV) zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs van de aandelen. Indien de waarde van de aandelen onverhoopt structureel mocht dalen tot onder de verkrijgingsprijs zal afwaardering plaatsvinden. Tot dusver is een dergelijke afwaardering niet noodzakelijk gebleken; de actuele waarde ligt ruim boven de verkrijgingsprijs.

Van een deelneming is krachtens artikel 1 lid e BBV sprake als de gemeente participeert in het aandelenkapitaal van een NV of BV.

Vlottende Activa

Voorraden

In de balans worden onder de voorraden afzonderlijk opgenomen:

- a. grond- en hulpstoffen;
- b. onderhanden werk, waaronder bouwgronden in exploitatie;
- c. gereed product en handelsgoederen;
- d. vooruitbetalingen.

Afschaffing balanscategorie niet in exploitatie genomen gronden (NIEGG)

In het wijzigingsbesluit vernieuwing BBV is de balanscategorie 'niet in exploitatie genomen bouwgronden' komen te vervallen. Deze wijziging is met terugwerkende kracht per 1 januari 2016 van toepassing. Dit betekent dat gemeenten niet in exploitatie genomen gronden moeten herrubriceren van de voorraden naar terreinen en gronden bij de materiele vaste activa.

Grond- en hulpstoffen

De overige grond- en hulpstoffen zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs, dan wel lagere marktwaarde. Er wordt geen rente bijgeschreven op de boekwaarde van deze voorraden.

Onderhanden werk, waaronder bouwgronden in exploitatie

In het wijzigingsbesluit vernieuwing BBV is een nieuwe definitie opgenomen voor bouwgrond in exploitatie: Gronden in eigendom van een gemeente, waarvoor de raad een grondexploitatiecomplex en een grondexploitatiebegroting heeft vastgesteld.

De als onderhanden werken opgenomen bouwgronden in exploitatie zijn gewaardeerd tegen de vervaardigingsprijs, dan wel de lagere marktwaarde. De vervaardigingsprijs omvat de kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend alsmede de rentekosten berekend zoals voorgeschreven in het BBV en de administratie- en beheerskosten.

De lagere marktwaarde is bepaald, rekening houdend met de nog te realiseren uitgaven en inkomsten. De contante waarde per 31 december 2017 van een eventueel tekort op eindwaarde van een exploitatie is in mindering gebracht op de balanswaarde door middel van een balansverkorting. Vanaf 2016 moet de toegestane toe te rekenen rente aan BIE worden gebaseerd op de daadwerkelijk te betalen rente over het vreemd vermogen. Voor het jaar 2017 betekent dit dat voor de doorrekening van de GREXen gerekend wordt met een omslagrente van 2,15%. De vervaardigingsprijs omvat de kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend (zoals grondaankopen en kosten van bouw- en woonrijpmaken), alsmede een redelijk te achten aandeel in de rentekosten en de administratie- en beheerskosten.

Winsten uit de grondexploitatie worden slechts genomen indien en voor zover die met voldoende mate van betrouwbaarheid als gerealiseerd aangemerkt kunnen worden. Zolang daarvan geen sprake is, worden de verkregen verkoopopbrengsten ten volle op de vervaardigingskosten in mindering gebracht.

Gereed product en handelsgoederen

Gerede producten worden gewaardeerd tegen de kostprijs of tegen de marktwaarde indien de marktwaarde lager is dan de kostprijs. Dat laatste doet zich met name voor indien voorraden incourant worden. De kostprijs bestaat uit de verrekenprijzen van grond- en hulpstoffen en de loon- en machinekosten die aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend.

Vooruitbetalingen

Voor de inkomsten en uitgaven op de grondexploitatie en dan meer specifiek de aan- en verkoop van grond worden de volgende uitgangspunten gehanteerd. Grondaankopen worden meegenomen op moment dat de verplichting tot koop is aangegaan en de ontbindende voorwaarden zijn vervallen. Grondverkopen worden geregistreerd als gerealiseerde opbrengsten als de daadwerkelijke juridische overdracht van de grond heeft plaatsgevonden.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht.

Liquide middelen en overlopende posten

Deze activa worden tegen nominale waarde opgenomen.

Vaste Passiva

Eigen vermogen

Het eigen vermogen bestaat uit de reserves en het gerealiseerde resultaat volgend uit het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gewaardeerd op het nominale bedrag van de betrokken verplichting c.q. het voorzienbare verlies. De pensioenverplichting voor de wethouders is echter tegen de contante waarde van de (reeds opgebouwde) toekomstige uitkeringsverplichtingen gewaardeerd.

De onderhoudsegalisatievoorzieningen stelen op een meerjarenraming van het uit te voeren groot onderhoud aan (een deel van) de gemeentelijke kapitaalgoederen, waarin rekening is gehouden met de kwaliteitseisen die ter zake geformuleerd zijn. In de paragraaf onderhoud kapitaalgoederen die is opgenomen in het jaarverslag is het beleid ter zake nader uiteengezet.

Voor arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume wordt geen voorziening getroffen of op andere wijze een verplichting opgenomen. De referentieperiode is dezelfde als die van de meerjarenraming, te weten vier jaar. Indien er sprake is van (eenmalige) schokeffecten (bijvoorbeeld in geval van reorganisaties) dient wel een verplichting gevormd te worden. Door de invoering van het Individueel Keuze Budget (IKB) op 1-1-2017 met daaraan gekoppeld de omzetting van de opbouwperiode van de vakantietoelage, betalen we in het eerste jaar van het IKB 19 maanden in plaats van 12 maanden vakantietoelage. Waar tot 2017 de opbouw van vakantietoelage namelijk plaatsvond over de periode van juni tot en met mei verandert dit met de invoering van het IKB naar een opbouw van januari tot en met december. Aangezien 7 maanden van de vakantietoelage 2017 worden opgebouwd in de periode van juni 2016 tot en met december 2016 zorgt dit voor een éénmalige extra last van 7 maanden vakantiegeld in 2016 van ongeveer € 640.000. In de vergelijkende cijfers 2016 staat dit bedrag opgenomen als vlottende schuld.

Vaste schulden

Vaste schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, verminderd met gedane aflossingen. De vaste schulden hebben een rentetypische looptijd van één jaar of langer.

Vlottende passiva

De vlottende passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Middelen van derden waarvan de bestemming gebonden is en die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren, worden op grond van artikel 49 BBV geclassificeerd onder de overlopende passiva. In de toelichting op de balans is per uitkering van EU, Rijk en provincies met een specifiek bestedingsdoel het verloop gedurende het jaar van ontvangen voorschotbedragen in een overzicht weergegeven, conform artikel 52a BBV.

Borg- en garantstellingen

Voor zover leningen door de gemeente gewaarborgd zijn, is buiten telling het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per einde boekjaar opgenomen. In de toelichting op de balans is hierover nadere informatie opgenomen.

Grondslagen voor resultaatbepaling

De baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop zij betrekking hebben. Baten en winsten worden slechts opgenomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Personeelslasten

Personeelslasten worden in principe toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. Als gevolg van het formele verbod op het opnemen van voorzieningen c.q. schulden uit hoofde van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume, worden sommige personele lasten echter toegerekend aan de periode waarin uitbetaling plaatsvindt. Daarbij moet worden gedacht aan componenten zoals ziektekostenpremie ten behoeve van gepensioneerden, overlopende vakantiegeld- en verlofaanspraken en dergelijke.

Algemene uitkering

Met betrekking tot de algemene uitkering heeft de commissie BBV een stellige uitspraak gedaan. Deze uitspraak houdt in dat in de jaarrekening de algemene uitkering wordt opgenomen conform de in het jaar laatst gepubliceerde accresmededeling.

Bouwleges

De opbrengsten uit bouwleges worden verantwoord op het moment van aanvragen van de bouwvergunning. Op grond van de legesverordening zijn bouwleges al opeisbaar op het moment van in behandeling nemen van de aanvraag tot beoordeling van een bouwvergunning.

Dividend

Dividendopbrengsten van deelnemingen worden als baten genomen op het moment waarop het dividend betaalbaar wordt gesteld.

5.2.2 Toelichting op de balans: activa

Vaste Activa

Tabel 5.2.2.1 Specificatie immateriële vaste activa

bedragen x € 1.000

Immateriële vaste activa	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12- 2016
Kosten onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief	55	
Bijdragen aan activa van derden	8.441	8.608
Totaal	8.496	8.608

Het verloop van de immateriële vaste activa in 2017 is als volgt:

Tabel 5.2.2.2 Verloop immateriële vaste activa

bedragen x € 1.000

Immateriële vaste activa	Boekwaarde 31-12-2016	Herrubri cing	Boekwaarde 1-1-2017	Investeri ng	Desinves teringen	Afschrij vingen	Afwaarde ringen	Boekwaarde 31-12-2017
Kosten onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief				55				55
Bijdragen aan activa van derden	8.608		8.608			167		8.441
Totaal	8.608		8.608	55		167		8.496

Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief:

- Dit betreffen de voorbereidingskosten ten behoeve van de ontwikkeling van Wilderszijde.

Bijdragen aan activa van derden:

- In 2017 zijn er geen investeringen gedaan op dit onderdeel.

Materiële vaste activa

Tabel 5.2.2.3 Specificatie materiële vaste activa

bedragen x € 1.000

Materiële vaste activa	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
Materiële vaste activa met economisch nut	158.027	163.453
Grond, weg- en waterbouwkundige werken waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven	26.450	25.935
Materiële vaste activa met maatschappelijk nut	18.308	17.456
Totaal	202.786	206.845

Materiële vaste activa met economisch nut

Tabel 5.2.2.4 Specificatie Materiele vaste activa met economisch nut

bedragen x € 1.000

Materiële vaste activa met economisch nut	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
Gronden en terreinen	54.171	54.137
Woonruimten	3	4
Bedrijfsgebouwen	95.275	100.348
Grond, weg- en waterbouwkundige werken economisch nut	7.020	7.404
Vervoermiddelen	197	220
Machine's, apparaten en installaties	564	404
Overige materiële vaste activa economisch nut	797	936
Totaal	158.027	163.453

Het verloop van de boekwaarde van de materiële vaste activa met economisch nut is als volgt:

Tabel 5.2.2.5 Verloop boekwaarde materiele vaste activa met economisch nut

bedragen x € 1.000

	Boekwaarde 31-12-2016	Herrubricering	Boekwaarde 1-1-2017	Investering	Desinves- teringen	Afschrij- vingen	Bijdragen van derden	Boekwaarde 31-12-2017
Gronden en terreinen	54.137	34	54.171					54.171
Woonruimten	4		4			1		3
Bedrijfsgebouwen	100.348		100.348	1.138	2.511	3.699		95.275
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	7.404		7.404	478		861		7.020
Vervoermiddelen	220	36	257	30		89		197
Machine's, apparaten en installaties	404	103	507	113		57		564
Overige materiële vaste activa	936	-139	797	137		137		797
Totaal	163.453	34	163.488	1.895	2.511	4.845		158.027

Gronden en terreinen:

- De herrubricering betreft een stukje grond bij de Randweg Oost wat is overgeheveld van grond-, weg- en waterbouwkundige werken met maatschappelijk nut.

Woonruimten:

- In 2017 zijn er geen investeringen gedaan op dit onderdeel.

Bedrijfsgebouwen:

- In 2017 heeft de gemeente de opstallen van Indaver voor € 1.070.000 gekocht. Verdere investeringen betreffen renovatie aan de Tobias Asserlaan, vervangende nieuwbouw schoolgebouw Berkel en Rodenrijs en de bouwkosten permanente 2^e Westpolderschool.
- De desinvesteringen betreffen de verkoop van het Melanchthon De Blesewic, Hoekeindseweg 7A in Bleiswijk en MKC 't Web, Nachtegaallaan 4 in Bleiswijk.
- Conform de Nota Activabeleid worden het nieuwe gemeentehuis en het zwembad vanaf 2017 ook lineair afgeschreven. In overeenstemming met raadsbesluit BR1600145 is de afschrijvingstermijn van het nieuwe gemeentehuis vanaf 2017 aangepast van 50 jaar naar 40 jaar.

Grond-, weg- en waterbouwkundige werken:

- Dit betreffen voornamelijk investeringen in de aanleg en renovatie van sportvelden binnen de gemeente.

Vervoermiddelen:

- De herrubricering betreft de Stratos Strooier die overgeheveld is van machines, apparaten en installaties.
- In 2017 is er een Giant V4502T tele knik-telescooplader aangeschaft.

Machines, apparaten en installaties:

- De herrubricering betreft de Stratos Strooier die is overgeheveld naar vervoermiddelen en investeringen ICT 2015 hardware die zijn overgeheveld van de overige materiële vaste activa.
- In 2017 is er geïnvesteerd in de liftaanpassing van het gemeentehuis, computerapparatuur, beregeningsinstallatie sportpark Sporthoek en in openbare laadpalen.

Overige materiële vaste activa:

- De herrubricering betreft de investeringen ICT 2015 hardware die zijn overgeheveld naar machines, apparaten en installaties.
- In 2017 heeft de gemeente geïnvesteerd in computerapparatuur en zijn er in de gemeente speeltoestellen vervangen.

Investerings met economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven

Tabel 5.2.2.6 Grond, weg- en waterbouwkundige werken waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven.

bedragen x € 1.000

Grond, weg- en waterbouwkundige werken waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven	Boekwaarde	
	31-12-2017	31-12-2016
Grond, weg- en waterbouwkundige werken waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven	26.450	25.935
Totaal	26.450	25.935

Het verloop van de materiële vaste activa met economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven is als volgt:

Tabel 5.2.2.7 Verloop Grond, weg- en waterbouwkundige werken waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven

bedragen x € 1.000

	Boekwaarde 31-12-2016	Herrubricering	Boekwaarde 1-1-2017	Investering	Desinves- teringen	Afschrij- vingen van derden	Bijdragen van derden	Boekwaarde 31-12-2017
Grond, weg- en waterbouwkundige werken waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven	25.935		25.935	1.468		953		26.450
Totaal	25.935		25.935	1.468		953		26.450

De investeringen betreffen vervangingen, aanleg en renovaties van riolering.

Investerings met maatschappelijk nut

Tabel 5.2.2.8 Specificatie Materiele vaste activa met maatschappelijk nut

bedragen x € 1.000

Materiele vaste activa met maatschappelijk nut	Boekwaarde	
	31-12-2017	31-12-2016
Grond, weg- en waterbouwkundige werken	17.534	16.710
Machine's, apparaten en installaties	257	
Overige materiële vaste activa	517	746
Totaal	18.308	17.456

Het verloop van de boekwaarde van de materiële vaste activa met maatschappelijk nut is als volgt:

Tabel 5.2.2.9 Verloop materiële vaste activa met maatschappelijk nut

bedragen x € 1.000

	Boekwaarde 31-12-2016	herrubricering	Boekwaarde 1-1-2017	Investering	Desinves- teringen	Afschrij- vingen van derden	Bijdragen van derden	Boekwaarde 31-12-2017
Grond, weg- en waterbouwkundige werken	16.710	-310	16.400	2.732	116	1.482		17.534
Machine's, apparaten en installaties		276	276			18		257
Overige materiële vaste activa	746		746	63		292		517
Totaal	17.456	-34	17.422	2.795	116	1.793		18.308

Grond, weg en waterbouwkundige werken:

- De herrubricering betreft de overheveling van armaturen naar machines, apparaten en installaties met maatschappelijk nut en de overheveling van een stukje grond van de Randweg Oost naar grond en terreinen met economisch nut.
- De grootste investeringen zijn op wegen, te weten aanleg wegen Overbuurtsepolder (bl), aanleg fietsvoorziening Pastoor Verbrughweg (br), herinrichting Noordersingel (br), reconstructie Zuidersingel (br), reconstructie Anthuriumweg (bl). Ook zijn er kosten gemaakt ter vervanging van de bushalte Boterdorpseweg.

- De desinvestering heeft betrekking op de bijdragen die zijn gefactureerd voor het Fietspad Wilderszijde en gebruikers van de wegen Overbuurtsepoolder.

Machines, apparaten en installaties:

- Dit betreft de herrubricering van het vervangen van masten en armaturen van grond-, weg-, en waterbouwkundige werken.

Overige materiële vaste activa:

- In 2017 is er voor € 63.075 besteed aan het vervangen van hekwerken, bebording en straatmeubilair.

Financiële vaste activa

Tabel 5.2.2.10 Specificatie financiële vaste activa

bedragen x € 1.000

Financiële vaste activa	Boekwaarde	Boekwaarde
	31-12-2017	31-12-2016
Kapitaalverstrekkingen aan:		
<i>Deelnemingen</i>	606	606
<i>Overige verbonden partijen</i>	17	17
Leningen aan:		
<i>Woningbouwcorporaties</i>	4.062	4.242
Overige langlopende leningen	359	374
Overige uitzettingen met een looptijd van > 1 jaar	376	376
Totaal	5.420	5.615

Het verloop van de financiële vaste activa in 2017 is als volgt:

Tabel 5.2.2.11 Verloop financiële vaste activa

bedragen x € 1.000

	Boekwaarde	Herrubricering	Boekwaarde	Investering	Desinvesteringen	Afschrijving / aflossing	Afwaarderingen	Boekwaarde
	31-12-2016		1-1-2017					31-12-2017
Kapitaalverstrekkingen aan:								
<i>Deelnemingen</i>	606		606					606
<i>Overige verbonden partijen</i>	17		17					17
Leningen aan:								
<i>Woningbouwcorporaties</i>	4.242		4.242			180		4.062
Overige langlopende leningen	374		374			15		359
Overige uitzettingen met een looptijd van > 1 jaar	376		376					376
Totaal	5.615		5.615			195		5.420

De kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen bestaan uit:

- Aandelen Eneco Holding NV / Stedin N.V. (168.045 gewone aandelen van € 100 nominaal) en;
- Aandelen NV Bank Nederlandse Gemeenten (15.015 gewone aandelen van nominaal € 2,50).

Op 30 januari 2017 is Eneco gesplitst in Eneco Groep en Stedin Group. De gemeente heeft in de vennootschappen Eneco Holding N.V. en Stedin N.V. een belang van 3,38%.

De kapitaalverstrekkingen aan overige verbonden partijen bestaan uit:

- Maatschappelijk belang bouwkassen BSH
- Grootboek der Nationale Schuld

Leningen aan woningcorporaties

De gemeente heeft leningen verstrekt aan woningcorporatie 3B wonen voor de bouw en renovatie van woningen. Op deze leningen betalen de woningcorporatie jaarlijks rente en aflossing. In 2017 is er een bedrag van € 180.101 afgelost (2016: € 173.944).

Overige langlopende leningen

De post overige langlopende leningen bestaat uit startersleningen, lening aan de stichting Ronde en een hypotheeklening abtenaren. De startersleningen zijn renteloos en aflossingsvrij. Op de overige leningen worden rente en aflossing ontvangen.

Er worden geen nieuwe hypotheekleningen meer verstrekt.

Door invoering van het Individueel Keuze Budget (IKB) is de lening inzake het fiets privéplan helemaal afgelost.

Overige uitzettingen met een looptijd langer dan één jaar

De overige uitzettingen met een looptijd langer dan een jaar betreffen de belegde gelden voor wethouderspensionen. De waarde van de participaties bedragen ultimo 2017 € 500.013 (2016: € 501.108)

Vlottende activa

Voorraden

Bouwgronden in exploitatie

Van de bouwgronden in exploitatie is het verloop in het boekjaar 2017 als volgt geweest:

Tabel 5.2.2.12 Specificatie voorraden bouwgronden

bedragen x € 1.000

Voorraden bouwgronden	Boekwaarde	Boekwaarde
	31-12-2017	31-12-2016
Onderhanden werk / bouwgronden in exploitatie	174.015	178.173
Totaal	174.015	178.173

Tabel 5.2.2.13 Verloop bouwgronden in exploitatie 2017

bedragen x € 1.000

Bouwgronden in exploitatie	Boekwaarde 31-12-2016	Investering 2017	Opbrengsten 2017	Saldering voorziening	Winst- / verlies name	Boekwaarde 31-12-2017
Meerpolder	3.909	1.069	1.213			3.766
Centrum	5.194	358	300	-5.252		
Westpolder/Bolwerk	91.085	5.167	7.576			88.677
Oudeland	67.955	2.922	1.011			69.867
Berkelse Poort	38	1				39
Rodenrijse Zoom	-25	62	20		571	588
De Tuinen	13.240	609	4.163	-9.686		
Parkzoom	4.926	1.830	5.632			1.125
Leeuwenhoekweg	13.290	1.038	538			13.790
Centrum B'hoek	367	44		-411		
Wilderszijde	17.042	699	505			17.235
Scholen Boterdorp	-468				523	54
De Vluchtheuvel	-35	2		34		
Groenzoom RvR	6.368	320	742			5.947
Landscheidingspark Horeca		59		-59		
Subtotaal	222.888	14.180	21.700	-15.375	1.094	201.088
Voorziening afwaardering lagere marktwaarde:						
					stand 31-dec-2016	45.219
					waardemutaties 2017	18.146
					overige mutaties	
					stand 31-dec-2017	27.073
Totaal					Balanswaarde 31 december 2017	174.015

Voor de projecten Centrum Berkel, De Tuinen, Centrum Bergschenhoek, De Vluchtheuvel en Landscheidingspark Horeca staat een deel van de voorziening opgenomen aan de passivazijde, omdat dat deel van de voorziening boven de huidige boekwaarde uitkomt.

De geraamde kosten, opbrengsten en eindwaarde per complex ziet er als volgt uit:

Tabel 5.2.2.14 Ramingen per complex

bedragen x € 1.000

Bouwgronden in exploitatie	Te verwachten opbrengsten	Te verwachten kosten	Te verwachten financierings- lasten	Te verwachten eindresultaat
Meerpolder	9.854	8.443	294	-2.650
Centrum	5.934	8.636	816	-8.770
Westpolder/Bolwerk	93.708	11.652	7.033	-13.556
Oudeland	133.830	40.150	19.526	4.287
Rodenrijse Zoom	1.360	466	-4	309
De Tuinen	983	1.333	425	-10.461
Parkzoom	12.301	11.821	-226	-418
Leeuwenhoekweg	7.745	864	1.096	-8.005
Centrum B'hoek	41	74	9	-453
Wilderszijde	25.565	12.612	1.709	-5.991
Scholen Boterdorp	219	52	-4	117
De Vluchtheuvel		39		-5
Groenzoom RvR	17.494	13.800	-220	
Landscheidingspark Horeca	350	568	5	-282

Toelichting op de ramingen per complex

De voorziening is op contante waarde (eindwaarde contant gemaakt tegen 2%).

De uitgangspunten zijn voor alle projecten gelijk:

- De kosten zijn onderbouwd met civieltechnische ramingen en planning inzet VTA;
- De inkomsten en fasering hiervan zijn onderbouwd met marktonderzoeken;
- De rente is gebaseerd op de BBV-systematiek;

Risico's

De belangrijkste risico's die samenhangen met de grondexploitaties hebben betrekking op de planning, prijs en het programma. Voor de komende 4 jaar zijn de opbrengsten op een totaal van ruim € 150 miljoen geraamd, gemiddeld iets minder dan € 40 miljoen per jaar. Het college stuurt actief op de realisatie van deze opbrengsten. Zo zijn er in 2017 voor Westpolder Bolwerk en Parkzoom en Meerpolder nieuwe (realisatie)overeenkomsten gesloten voor in totaal zo'n 350 woningen waarin concrete afspraken zijn gemaakt over de momenten van afname en/of betaling. Ook voor de bedrijventerreinen zijn in 2017 meerdere verkoopovereenkomsten gesloten voor de uitgifte van ca. 3,5 ha. Daarnaast zijn er ook (betaalde) optieovereenkomsten gesloten voor nog eens 12,5 ha. Voor een deel is de markt te beïnvloeden, maar voor een ander deel ook niet. In de paragraaf Weerstandsvormen zijn deze risico's nader toegelicht.

Planning bedrijfsterreinen

Binnen Lansingerland heeft de gemeente twee terreinen in ontwikkeling, waarvoor de gemeente 100% van het risico draagt: Oudeland in Berkel en Rodenrijs en Leeuwenhoekweg in Bergschenhoek. Daarnaast worden nog twee terreinen ontwikkeld gezamenlijk met de gemeente Zoetermeer: Bleizo en Hoefweg. Het inschatten van een goede afzetraming voor de bedrijfsterreinen is vanwege de veelheid en omvang van locaties en de onzekere markt lastig. Daarnaast worden er in de praktijk zowel kleine als hele grote kavels uitgegeven. In 2015 is er een onderzoek uitgevoerd naar de (gemiddelde) afzetprognose van Leeuwenhoekweg en Oudeland voor de komende jaren. De uitkomsten van dit onderzoek zijn qua fasering en prijsstelling in de grondexploitaties vertaald en vormen ook nu nog de basis. Daarnaast zijn de reeds gesloten overeenkomsten verwerkt in de grondexploitaties. De (betaalde) optieovereenkomsten voorzichtigheidshalve nog niet. Als deze worden omgezet in verkoopovereenkomsten leidt dit naar verwachting tot een versnelling in de uitgifteplanning.

Geactualiseerde toelichting NEXT-route

Voor de ontwikkeling van het plangebied Westpolder/Bolwerk-West is in 2003 een Samenwerkingsovereenkomst (SOK) gesloten met de ontwikkelcombinatie Westpolder-Bolwerk C.V. (OCW). Voor het eerst voor deelplan 3 hebben de gemeente en OCW binnen de kaders van de SOK hun afspraken zodanig ingevuld dat de gemeente haar kosten zal verhalen door middel van een financieel

voorschrift bij de omgevingsvergunning. Op grond van dit financieel voorschrift zullen de woningkopers gehouden zijn het kostenverhaal aan de gemeente te voldoen. Alvorens deze afspraken zijn vastgelegd heeft de gemeente over de gevolgen voor de BTW-heffing hiervan bij de gemeente in 2014 afstemming gezocht met de Belastingdienst. De Belastingdienst heeft in 2014 vervolgens schriftelijk bevestigd dat de gemeente geen BTW is verschuldigd over het kostenverhaal op grond van het financieel voorschrift bij de omgevingsvergunning.

Eind 2016 heeft het Ministerie van Financiën, in vervolg op eerder overleg van dat Ministerie met de VNG, een brief gestuurd aan de VNG over de BTW-behandeling van exploitatiebijdragen. Deze brief van het Ministerie brengt het actuele beleid van de Belastingdienst tot uitdrukking ten aanzien van BTW-heffing over exploitatiebijdragen. Gezien dit beleid is het risico aanwezig dat de inspecteur daarin aanleiding ziet om zijn eerdere instemming uit 2014 in te trekken. Op grond van de (fiscale) rechtspraak zal de inspecteur alsdan aan de gemeente een redelijke overgangperiode moeten bieden om (financiële) schade voor de gemeente te voorkomen

De feitelijke situatie voor Westpolder/Bolwerk is een andere dan die welke in de brief van het Ministerie wordt beschreven. De gemeente is daarom van mening dat de brief van het Ministerie geen aanleiding betekent voor de inspecteur om terug te komen op zijn eerdere instemming met de door de gemeente voorgelegde - en door de inspecteur - akkoord bevonden handelwijze van partijen voor het hele plangebied Westpolder/Bolwerk (met ingang van deelplan 3).

Om elke (mogelijke) verkeerde beeldvorming op dit punt te voorkomen heeft de gemeente, conform de voorwaarden die door de Belastingdienst zijn gesteld, de Belastingdienst geïnformeerd over het vorenstaande. In november 2017 bevestigde de Belastingdienst de eerdere instemming uit 2014 en de daaraan verbonden voorwaarden. Daarnaast gaf zij aan akkoord te zijn met het na afronding van de grondexploitatie Westpolder bepalen van de BTW-positie.

Bij de instemming van de Belastingdienst met de BTW-gevolgen ter zake van het kostenverhaal in het gebied Westpolder-Bolwerk is een voorwaarde opgenomen waaraan de gemeente moet voldoen. Als blijkt dat de gemeente de bijdrage toch niet (volledig) in rekening mocht brengen in samenhang met de omgevingsvergunning dan moet de gemeente de inspecteur daarover informeren. De inspecteur zal dan bezien of over het deel van de berekende bijdrage voor zover die de maximaal verhaalbare bijdrage overschrijdt alsnog BTW verschuldigd wordt.

Op basis van de gerealiseerde en nog te realiseren kosten en opbrengsten in de grondexploitatie 2018 zou de indruk kunnen ontstaan dat zich een situatie aandient waarin de gemeente uiteindelijk een hogere exploitatiebijdrage zal berekenen dan het bedrag van de maximaal verhaalbare kosten. Of die situatie zich uiteindelijk ook daadwerkelijk zal voordoen is pas bekend op het moment dat de exploitatie van Westpolder/Bolwerk financieel wordt afgesloten, rekening houdend met de dan geldende bepalingen van de Wet ruimtelijke ordening.

Indien de Belastingdienst zich op het standpunt stelt dat alsnog BTW zal moeten worden voldaan over de hogere exploitatiebijdragen, dan zou het op basis van de huidige uitgangspunten van de grondexploitatie om circa € 3 miljoen aan BTW gaan. Hoewel wij goede aanknopingspunten zien dat heffing (gedeeltelijk) achterwege zal blijven en afrekening waarschijnlijk pas aan het eind van de exploitatieperiode Westpolder zal plaatsvinden is voorzichtigheidshalve bij de waardering van de grondexploitatie Westpolder met deze € 3 miljoen rekening gehouden.

Uitzettingen met een looptijd van ten hoogste één jaar

Tabel 5.2.2.15 Specificatie uitzettingen met een looptijd van één jaar of korter

bedragen x € 1.000

Uitzettingen met een looptijd ≤ 1 jaar	Boekwaarde	Boekwaarde
	31-12-2017	31-12-2016
Vorderingen op openbare lichamen	8.395	9.382
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	14.310	8.430
Overige vorderingen	4.842	4.357
Debiteuren Sociale Zaken	916	997
Totaal	28.463	23.166

Vorderingen op openbare lichamen

De vorderingen op openbare lichamen bestaan voor € 4.224.589 uit een vordering op de belastingdienst. De overige € 4.107.674 heeft betrekking op Rijkswaterstaat, waterschappen, gemeenten en gemeenschappelijke regelingen.

De vordering op de belastingdienst was in de jaarrekening 2016 ten onrechte vermeld onder de overlopende activa. Door deze aanpassing is het saldo van de vorderingen op openbare lichamen per 31 december 2016 € 8.450.430 hoger dan in de jaarrekening 2016 staat vermeld.

Schatkistbankieren

Op basis van de wet financiering decentrale overheden (wet Fido) is de gemeente verplicht om overtollige liquide middelen aan te houden in de schatkist. De gemeente is gerechtigd om een bepaald bedrag aan middelen buiten 's Rijks schatkist aan te houden. Gerekend over een heel kwartaal mag het op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden bedrag gemiddeld niet hoger zijn dan het drempelbedrag. Het drempelbedrag wordt bepaald op basis van het begrotingstotaal, waarbij het drempelbedrag minimaal € 250.000 bedraagt.

5.2.2.16a Berekening benutting drempelbedrag schatkistbankieren

bedragen x €1.000

Verslagjaar					
(1)	Drempelbedrag	963			
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(2)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	1.024	991	950	1.165
(3a) = (1) > (2)	Ruimte onder drempelbedrag	0	0	13	0
(3b) = (2) > (1)	Overschrijding van het drempelbedrag	61	28	0	202
(1) Berekening drempelbedrag					
Verslagjaar					
(4a)	Begrotingstotaal verslagjaar	128.349			
(4b)	Het deel van het begrotingstotaal dat kleiner of gelijk is aan € 500 miljoen	128.349			
(4c)	Het deel van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat				
(1) = (4b)*0,0075 * (4c)*0,002 met een minimum van € 250.000	Drempelbedrag	963			
(2) Berekening kwartaalcijfers op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen					
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(5a)	Som van de per dag buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen (negatieve bedragen tellen als nihil)	92.132	90.174	87.424	107.173
(5b)	Dagen in het kwartaal	90	91	92	92
(2) = (5a) / (5b)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	1.024	991	950	1.165

Overige vorderingen

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht. Van de openstaande vorderingen per 31 december 2017 is op 2 maart 2018 nog € 1.659.278 niet voldaan.

Voor de overige debiteuren is de voorziening als volgt bepaald:

- vorderingen op openbare lichamen zijn in principe niet voorzien;
- inbaarheid vorderingen > € 25.000,- (ontstaan vóór 01-01-2016) in overleg met de budgethouder bepaald;
- overige vorderingen ontstaan in 2017 zijn niet voorzien;
- overige vorderingen ontstaan in 2016 zijn voor 25% voorzien;
- overige vorderingen ontstaan in 2015 zijn voor 50% voorzien;

- overige vorderingen ontstaan in 2014 zijn voor 75% voorzien;
- overige vorderingen ontstaan vóór 2014 zijn voor 100% voorzien.

De invordering van gemeentelijke heffingen onroerende zaakbelasting, hondenbelasting, rioolheffing en afvalstoffenheffing is met ingang van 1 januari 2013 uitbesteed aan het samenwerkingsverband SVHW. De verwachte oninbaarheid van deze vorderingen wordt door het SVWH bepaald. Door Deloitte accountants is een controleverklaring over de jaarverantwoording afgegeven. Wij zijn akkoord met de door Deloitte bepaalde voorziening.

Debiteuren Sociale Zaken

Tabel 5.2.2.15a Opbouw boekwaarde debiteuren SoZa

bedragen x € 1.000

	Boekwaarde	Boekwaarde
	31-12-2017	31-12-2016
Debiteuren Sociale Zaken	2.703	2.884
Rijksdeel BBZ 75%	-329	-365
Voorziening dubieuze debiteuren	-1.458	-1.521
Totaal	916	997

Voor de debiteuren Sociale Zaken zijn de volgende principes gehanteerd:

- 1) Alle debiteuren zijn individueel beoordeeld;
- 2) Wat is het saldo waarop 1 jaar niet is afgelost;
- 3) Wat is het saldo waarop 2 jaar niet is afgelost;
- 4) Wat is de termijn van de vordering (datum ontstaan van de vordering);
- 5) Wat is het saldo waarop het afgelopen boekjaar is afgelost;
- 6) Welke vorderingen zijn ouder dan 5 jaar (verjaringstermijn).

Liquide middelen

Tabel 5.2.2.16 Specificatie liquide middelen

bedragen x € 1.000

Liquide middelen	Boekwaarde	Boekwaarde
	31-12-2017	31-12-2016
Kassaldi	1	1
Banksaldi	1.004	2.355
Totaal	1.005	2.356

Overlopende activa

Tabel 5.2.2.17 Specificatie overlopende activa

bedragen x € 1.000

Overlopende activa	Boekwaarde	Boekwaarde
	31-12-2017	31-12-2016
De van Europese en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel		461
Overige nog te ontvangen bedragen, en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	3.423	2.552
Totaal	3.423	3.013

De van Europese en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek doel

Tabel 5.2.2.17.a De van Europese en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel bedragen x € 1.000

	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
Overige Nederlandse overheidslichamen		461
Totaal		461

Tabel 5.2.2.17.b De van Europese en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel bedragen x € 1.000

	Boekwaarde 31-12-2016	Toevoeging 2017	Ontvangsten 2017	Boekwaarde 31-12-2017
SRR-subsidie Snelfietspad Kasteelroute	260	299	559	
SRR-subsidie toegankelijk maken bushaltes	144		144	
SRR-subsidie Fietsparkeren WPBW, fase 3	12		12	
SRR-subsidie Belevingsverbinding Noordas	45		45	
Overige Nederlandse overheidslichamen	461	299	760	

Overige nog te ontvangen bedragen en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen

Tabel 5.2.2.17.c Overige nog te ontvangen bedragen, en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen bedragen x € 1.000

	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
Vooruitbetaalde bedragen	138	186
Voorschotten Sociaal Domein	55	571
GR Jeugdhulp Rijnmond		1
Netto salarissen	2	-3
Door te belasten kosten	2	8
Nog te ontvangen rente	50	52
NTO Bijdragen van het Rijk	1.699	906
NTO bijdragen van overige overheden	467	31
NTO Gelden (exclusief overheid)	1.010	800
Totaal	3.423	2.552

De vordering op de belastingdienst, groot € 8.450.430, was in de jaarrekening 2016 ten onrechte vermeld onder de overlopende activa. Dit had moeten worden verantwoord onder de vorderingen op openbare lichamen.

5.2.3 Toelichting op de balans: passiva

Vaste Passiva

Eigen vermogen

Het eigen vermogen van de gemeente Lansingerland bestaat uit de Algemene reserve, de bestemmingsreserves en het gerealiseerde resultaat. De Algemene reserve is dat deel van het vermogen waar de gemeente vrij over kan beschikken. Het dient om financiële tegenvallers op te vangen. Daarnaast wordt het resultaat met de Algemene reserve afgewikkeld.

De verschillende bestemmingsreserves vormen een belangrijk onderdeel van het eigen vermogen. Kenmerkend voor deze categorie reserves is dat het hierbij gaat om door de raad geoordeelde middelen. Dit betekent dat aan deze reserves specifieke bestedingsdoelen zijn gekoppeld. De bestemmingsreserves worden door de raad ingesteld. De raad heeft als enige orgaan de bevoegdheid de bestemming en de omvang van een reserve te wijzigen.

Tabel 5.2.3.1 Specificatie eigen vermogen

bedragen x € 1.000

Eigen vermogen	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
Algemene reserves	81.610	74.292
Bestemmingsreserves	11.905	11.532
Oververdeeld resultaat	11.812	6.488
Totaal	105.328	92.311

Tabel 5.2.3.2 Verloop reserves

bedragen x € 1.000

Reserves	Boekwaarde 31-12-2016	Bestemming resultaat 2016	Toevoeging 2017	Onttrekking 2017	Vrijval 2017	Boekwaar de 31-12- 2017
Algemene reserves	74.292	6.488	6.738	5.907		81.610
Algemene reserves	74.292	6.488	6.738	5.907		81.610
Reserve rekenkamer	6					6
Reserve afronding Overbuurtsepolder	789					789
Reserve baggeren	1.486		480	76		1.890
Reserve 1e inrichting OLP en meubilair	141		59	76		124
Reserve tijd. huisvesting primair onderwijs	43					43
Reserve A.M.G. Schmidtpark	2.749			318		2.430
Reserve Participatie budget	91					91
Egalisatiereserve afvalstoffenheffing	2.395		744			3.139
Reserve iav bhp begraafplaats onderhoud	125					125
Reserve bovenwijkse voorzieningen	1.287		39			1.326
Reserve nog te maken kosten GREX	106			38		68
Reserve Parkzoom	258			258		
Reserve personeel	45			45		
Reserve GO gemeentelijke gebouwen	1.732		491	349		1.874
Reserve nieuwbouw gemeentehuis	281			281		
Bestemmingsreserves	11.532		1.814	1.441		11.905
Resultaat na bestemming	6.488	-6.488	11.812			11.812
Totaal Eigen Vermogen	92.311		20.364	7.347		105.328

Algemene reserve

Aard/reden:

1. Het opvangen van onvoorziene uitgaven, voortvloeiende uit opkomende verplichtingen die niet rechtstreeks verband houden met de lopende exploitatie en uit calamiteiten;

2. het opvangen van rekeningtekorten;
3. het afdekken van begrotingstekorten, voor zover op basis van een meerjarenbegroting blijkt dat deze niet van structurele aard is.

Looptijd: onbeperkt.

Algemene reserves	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		74.291.580
Resultaatbestemming 2016		6.487.781
Budgetoverhevelingen NJN 2017		750.000
Vrijval reserves		54.790
Winstneming grondexploitaties		1.093.954
Mutatie voorziening grondexploitaties		466.350
Onttrekking conform jaarrekening 2016		-1.534.000
Stand per 31 december 2017		81.610.455

Het resultaat na bestemming over 2016 wordt toegevoegd aan de algemene reserve. Bij het vaststellen van de jaarrekening werd vervolgens € 1.534.000 onttrokken aan de algemene reserves. In de NJN 2017 is besloten om € 750.000 middels een budgetoverheveling toe te voegen aan de algemene reserves. In 2017 zijn voor € 54.789 reserves vrijgevallen ten gunste van de algemene reserves.

De grondexploitaties zijn geactualiseerd. Op de projecten Rodenrijse Zoom en de Scholen Boterdorp moesten we tussentijds winst nemen. Voor de overige projecten is de totale voorziening iets toegenomen.

Reserve rekenkamer

Aard/reden: Deze reserve is ingesteld als onderzoeksreserve voor de Rekenkamer Lansingerland.

Storting vindt plaats op grond van de verordening Rekenkamer Lansingerland.

Looptijd: onbeperkt

Reserve rekenkamer	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		5.630
Toevoeging		251
Stand per 31 december 2017		5.881

Reserve afronding Overbuurtse polder

Aard/reden: Deze reserve is gevormd vanuit de reserve Projecten (bestemd) om de nog te maken kosten van afronding van de Overbuurtse Polder te kunnen opvangen.

Looptijd: 2021

Reserve afronding Overbuurtse polder	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		788.895
Geen mutaties in 2017		-
Stand per 31 december 2017		788.895

Reserve baggeren

Aard/reden: Deze reserve is gevormd om de onderhoudslasten ten behoeve van baggerwerkzaamheden evenredig over de tijd te kunnen verdelen.

Looptijd: onbeperkt

Reserve baggeren	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		1.485.733
Toevoegingen	2017 PR	480.333
Gemaakte kosten 2017		-75.782
Stand per 31 december 2017		1.890.284

De toevoeging van € 480.333 betreft een jaarlijkse dotatie, conform begroting. De onttrekking aan de reserve van € 75.782 is ter dekking van gemaakte kosten van baggerwerkzaamheden.

Reserve 1e inrichting OLP en meubilair

Aard/reden: De reserve is ingesteld voor de bekostiging van toekomstige aanvragen "eerste inrichting onderwijsleer-pakket en meubilair. Voor de toekomstige aanspraken op deze reserve wordt er jaarlijks, conform de begroting, € 59.000 gestort.

Looptijd: 2018

Reserve 1e inrichting OLP en meubilair	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		140.597
Toevoegingen	2017 PR	59.000
Gemaakte kosten 2017		-75.921
Stand per 31 december 2017		123.676

De onttrekking aan de reserve van € 75.921 is ter dekking van gemaakte kosten.

Reserve tijdelijke huisvesting primair onderwijs

Aard/reden: Dekking van kosten (o.a. sloop tijdelijke huisvesting) gerelateerd aan de realisatie van algemeen primair onderwijs.

Looptijd: 2021

Reserve tijdelijke huisvesting primair onderwijs	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		43.160
Geen mutaties in 2017		-
Stand per 31 december 2017		43.160

De reserve is in 2017 niet aangesproken.

Reserve Landscheidingspark

Aard/reden: De middelen in deze reserve worden ingezet voor de kwaliteitsoptimalisatie van het Landscheidingspark.

Looptijd: 2018

Reserve Landscheidingspark	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		2.748.610
Gemaakte kosten 2017		-318.197
Stand per 31 december 2017		2.430.414

De oorspronkelijke looptijd van de reserve Landscheidingspark loopt tot 31 december 2016. Omdat er nog enkele afwikkelingen nodig zijn voor het park waarbij er nog kosten gemaakt worden, zal de looptijd van deze reserve worden verlengd tot 31 december 2018.

Reserve Participatie

Aard/reden: Deze reserve is gevormd voor participatie-activiteiten voor bijzondere doelgroepen.

Looptijd: 2017

Reserve Participatie budget	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		91.000
Geen mutaties in 2017		-
Stand per 31 december 2017		91.000

De reserve is in 2017 niet aangesproken.

Egalisatiereserve afvalstoffenheffing

Aard/reden: Door het instellen van een egalisatiereserve wordt de afvalinzameling in combinatie met de afvalstoffenheffing een gesloten financieel circuit. Door egalisatie kunnen eventuele toekomstige tariefstijgingen - en dalingen worden gedempt.

Looptijd: 2018

Egalisatiereserve afvalstoffenheffing	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		2.394.699
Toevoeging		744.184
Stand per 31 december 2017		3.138.883

Het saldo van de kosten en heffingen is gestort in de reserve.

Reserve in afwachting van begraafplaats onderhoudsplan

Aard/reden: Deze reserve wordt als startkapitaal gebruikt bij het instellen van de voorziening begraafplaats-onderhoud, zodra het beheerplan is vastgesteld.

Looptijd: 2019

Reserve iav bhp begraafplaats onderhoud	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		125.000
Geen mutaties in 2017		-
Stand per 31 december 2017		125.000

De reserve is in 2017 niet aangesproken.

Reserve bovenwijkse voorzieningen

Aard/reden: Deze reserve is gevormd voor de aanleg van bovenwijkse voorzieningen zoals opgenomen in de Nota Bovenwijkse Voorzieningen. In de Najaarsnota 2017 is het doel van de reserve aangepast. Het doel van de reserve is dekking van de kapitaallasten die voortvloeien uit investeringen die zijn benoemd in het raadsvoorstel Fons Bovenwijkse voorzieningen (BR1600121).

Looptijd: 2023

Reserve bovenwijkse voorzieningen	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		1.286.776
Toevoeging		39.093
Stand per 31 december 2017		1.325.869

Aan de reserve is € 39.093 toegevoegd vanuit de GREX-en.

Reserve nog te maken kosten GREX

Aard/reden: Dekking voor nog uit te voeren werkzaamheden na afsluiting van de grondexploitaties.

Looptijd: onbepakt

Reserve nog te maken kosten GREX	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		105.730
Onttrekking		-37.693
Stand per 31 december 2017		68.037

Reserve Parkzoom

Aard/reden: Bekostiging van de nog te realiseren toegangswegen vanuit Parkzoom naar de overgangen over de HSL.

Looptijd: 2017

Reserve Parkzoom	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		257.583
Onttrekking conform Nota R&V 2017 PR		-257.583
Stand per 31 december 2017		-

Conform de begroting is € 257.583 onttrokken aan de reserve.

Reserve personeel

Aard/reden: Bij de Najaarsnota 2009 is deze reserve gevormd voor het opvangen van knelpunten in de personele sfeer, in verband met de forse bezuinigingen die op bedrijfsvoering en personeel in de programma-begroting 2010-2013 zijn opgenomen.

Looptijd: 2021

Reserve personeel	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		45.094
Onttrekking	2017-30 VJN	-45.094
Stand per 31 december 2017		-

Reserve GO gemeentelijke gebouwen

Aard/reden: Dekking van cyclische onderhoudslasten van de gemeentelijke gebouwen.

Looptijd: onbeperkt

Reserve groot onderhoud gemeentelijke gebouwen	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		1.732.326
Toevoeging conform Nota R&V 2017 PR		491.000
Gemaakte kosten 2017		-349.427
Stand per 31 december 2017		1.873.899

De toevoeging van € 491.000 betreft een jaarlijkse dotatie, conform begroting. De onttrekking aan de reserve van € 349.427 is ter dekking van gemaakte kosten van groot onderhoud.

Reserve nieuwbouw gemeentehuis

Aard/reden: Gedeeltelijke financiering van het nieuwe gemeentehuis.

Reserve nieuwbouw gemeentehuis	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		280.866
Onttrekking conform Nota R&V 2017-5		-280.866
Stand per 31 december 2017		-

De reserve nieuwbouw gemeentehuis is gekoppeld aan de afwikkeling van de bouw van het gemeentehuis. Het saldo is conform resultaatbestemming vrijgevallen.

Voorzieningen

Tabel 5.2.3.3 Specificatie voorzieningen

bedragen x € 1.000

Voorzieningen	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
voorziening voor verplichtingen, verliezen en risico's	10.543	7.669
Van derden verkregen middelen specifiek te besteden	13.140	12.144
Totaal	23.683	19.813

Tabel 5.2.3.4 Verloop voorzieningen

bedragen x € 1.000

Voorzieningen	Boekwaarde 31-12-2016	Toevoeging 2017	Onttrekking 2017	Vrijval 2017	Boekwaarde 31-12-2017
Voorziening wethouders	5.441	212	207	29	5.416
Voorziening afvloeiingsregelingen personeel		412			412
Voorziening onderhoud gevel gemeentehuis	1.725		197		1.528
Saldo verliesvoorziening grondexploitaties	504	2.683			3.187
Voorz. voor verplichtingen en risico's	7.669	3.307	404	29	10.543
Voorziening riolering met specifieke besteding	12.144	996			13.140
Van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden	12.144	996			13.140
Totaal voorzieningen	19.813	4.303	404	29	23.683

Voorziening wethouders

Aard/reden: Deze voorziening is gevormd voor toekomstige pensioen- en wachtgeldverplichtingen van (ex-) wethouders. De hoogte van de voorziening wordt jaarlijks bepaald aan de hand van actuariële berekeningen en is opgenomen tegen contante waarde. De berekeningen zijn gebaseerd op actuele rekenrente en sterftetabel.

Voorziening wethouders	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		5.440.701
Actualisering toevoeging		211.868
Actualisering onttrekking		-199.638
Vrijval voorziening		-36.661
Stand per 31 december 2017		5.416.270

Door uitgekeerde pensioenen is de voorziening met een bedrag van € 199.638 afgenomen. Voor actualisering is een bedrag van € 211.868 toegevoegd. Door het overlijden van een pensioengerechtigde is er een bedrag van € 36.661 vrijgevallen.

Voorziening afvloeiingsregeling personeel

Aard/reden: Deze voorziening is gevormd vanwege de verplichting die is ontstaan door afvloeiingsregelingen met ex-medewerkers.

Voorziening afvloeiingsregelingen personeel	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		-
Dotatie 2017		411.872
Stand per 31 december 2017		411.872

Voorziening onderhoud gevel gemeentehuis

Aard / reden: Deze voorziening is gevormd om de kosten van de gevels van het gemeentehuis, die aan renovatie toe zijn, op te vangen. In het verleden is getracht om de kosten te verhalen op de aannemer; deze is echter failliet. In 2016 heeft er onderzoek plaats gevonden over de mogelijkheden en de kosten van het herstel. In 2017 zijn de werkzaamheden gestart.

Voorziening onderhoud gevel gemeentehuis	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		1.724.655
Onttrekking 2017		-197.079
Stand per 31 december 2017		1.527.576

Verliesvoorziening Grondexploitaties

Voor een aantal complexen is, conform de verslaggevingsrichtlijnen, een voorziening opgenomen. Een verliesvoorziening voor een grondexploitatie moet voor zover mogelijk met de boekwaarde van de betreffende grondexploitatie worden gesaldeerd. Wanneer de voorziening hoger is dan de boekwaarde, is het restant van de voorziening dat kan niet worden gesaldeerd, aan de passiefzijde van de balans onder de voorzieningen gepresenteerd. Dit geldt voor Centrum Berkel, De Tuinen, Centrum Bergschenhoek, De Vluchtheuvel en Landscheidingspark Horeca

Conform de beleidslijn zoals opgenomen in de nota Reserves en Voorzieningen 2016 wordt de vrijval van de verliesvoorziening bij de jaarrekening 2017 vóór resultaatbestemming toegevoegd aan de algemene reserve.

bedragen x € 1.000

Saldo verliesvoorziening grondexploitaties	Boekwaarde	Boekwaarde
	31-12-2017	31-12-2016
Meerpolder		471
Centrum Berkel	2.536	
De Tuinen	368	
Centrum Bergschenhoek	33	33
Vluchtheuvel	38	
Landscheidingspark Horeca	212	
Totaal	3.187	504

Voorziening Riolerig

Aard/Reden: Deze voorziening is gevormd voor het egaliseren van onderhoud en vervangingsinvesteringen waarvoor een heffing wordt geheven, ter voorkoming van grote schommelingen in het tarief voor Rioolrecht.

Voorziening riolerig	In wijziging	Bedrag (in €)
Stand per 1 januari 2017		12.144.132
Dotatie 2017		995.965
Stand per 31 december 2017		13.140.097

Deze middelen zijn beklemd omdat in de huidige systematiek sprake is van restitutieplicht aan de burgers doordat het saldo van het product riolerig leidt tot een aanpassing van het tarief. Dit wordt betrokken bij de evaluatie van het GRP in 2018.

Vaste schulden met een looptijd langer dan één jaar

Tabel 5.2.3.5 Specificatie vaste schulden met een looptijd langer dan één jaar bedragen x € 1.000

Vaste schuld > 1 jaar	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
Onderhandse leningen van binnenlandse banken en overige financiële instellingen	257.457	273.039
Waarborgsommen	22	12
Totaal	257.479	273.051

Tabel 5.2.3.6 Specificatie vaste schulden met een looptijd langer dan één jaar bedragen x € 1.000

Vaste schuld > 1 jaar	Schuld per 31-12-2016	Verstrekt in 2017	Aflossing in 2017	Schuld per 31-12-2017
Leningen Bank Nederlandse Gemeenten	226.506		30.915	195.590
Leningen Nationaal Groenfonds	1.200			1.200
Leningen De Nederlandse Waterschapsbank N.V.	45.333	20.000	4.667	60.666
Waarborgsommen	12	10		22
Totaal	273.051	20.010	35.582	257.478

De totale rentelast voor het boekjaar 2017 voor de vaste schulden bedraagt € 6.505.046 (2016: 7.772.184). Voor nadere toelichting op deze mutaties, zie paragraaf Financiering & Treasury.

Vlottende passiva

Tabel 5.2.3.7 Specificatie vlottende passiva bedragen x € 1.000

Vlottende passiva	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	17.550	21.767
Overlopende passiva	19.568	20.834
Totaal	37.118	42.601

Netto vlottende schulden met een rentetypische looptijd van korter dan één jaar

Tabel 5.2.3.8 Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar bedragen x € 1.000

Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
Overige Kasgeldleningen	10.000	10.000
Overige schulden	7.550	11.767
Totaal	17.550	21.767

Overige kasgeldleningen

De kasgeldlening is aangegaan om de liquiditeitsbehoefte op korte termijn te dekken. Aangezien er nog onvoldoende zekerheid was over de liquiditeitsbehoefte op langere termijn, is voor deze optie gekozen.

Overige schulden

De overige schulden hebben betrekking op nog te betalen facturen die grotendeels eind 2017 zijn ontvangen en die een vervaldatum in 2018 hebben.

Overlopende passiva

Tabel 5.2.3.9 Specificatie overlopende passiva

bedragen x € 1.000

Overlopende passiva	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen met uitzondering van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van	11.531	12.644
De van Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel	8.034	8.187
Overige vooruitontvangen bedragen die ten bate van volgende	3	4
Totaal	19.568	20.834

Specificatie van verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen met uitzondering van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume

bedragen x € 1.000

	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
Vooruitontvangen bedragen (excl. overheid)	129	239
Betaling uitkeringen/WMO	706	326
GR Jeugdhulp Rijnmond	122	
Loonheffing	1.507	
Nog te realiseren stortingen fonds dorpsuitl. (bh)		13
Rente leningen	4.244	4.717
Nog te betalen bijdrage van het Rijk		2.408
Nog te betalen bijdragen van overige overheden	2.975	33
Nog te betalen gelden (exclusief overheid)	1.588	3.840
NTB vakantiegeld 2016		703
Anterieure overeenkomsten	260	366
Totaal	11.531	12.644

Specificatie van de van Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen te dekking van lasten van voorgaande begrotingsjaren.

Tabel 5.2.3.10.a De van Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel

bedragen x € 1.000

	Boekwaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2016
Het Rijk	3.088	3.214
Overige Nederlandse overheidslichamen	4.946	4.973
Totaal	8.034	8.187

Het verloop kan als volgt worden weergegeven;

Tabel 5.2.3.10.b De van Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel

bedragen x € 1.000

	Boekwaarde 31-12-2016	Ontvangen 2017	Uitgaven 2017	Boekwaarde 31-12-2017
Rijksbijdrage onderwijsachterstanden	194	271	197	267
Rijksbijdrage WSW werkvoorziening	221		221	
Rijksbijdrage geluidschermen N209 voorb	571		8	562
Rijksbijdrage geluidschermen N209 Bergschenhoek	1.228			1.228
Rijksbijdrage geluidschermen N209 Bleiswijk	962			962
Rijksbijdrage vbt-subsidie geluidhinderende beperking woningen N209	39		34	5
Rijksbijdrage subsidie geluidshinderende beperking Noordeindseweg		45		45
Rijksbijdrage subsidie geluidshinderende beperking Bergweg Zuid		18		18
Totaal Rijk	3.214	334	460	3.088
SRR-subsidie Fietspad Triangelpark Wilder	3.157		85	3.073
SRR-subsidie Fietsvoorziening ZORO	26		21	5
SRR-subsidie Belevenisverbinding Noordas		241		241
Provincie subsidie Stad- landverbinding LsL				
SRR-subsidie Project Ontwikkeling Rodenrijs	32			32
Provincie bijdrage waterb. Voorafsche polder	813	16	14	814
GR Groenzoom	142			142
SRR-convenant jeugdwerkloosheid	120		41	79
Nedvang subsidie project zwerfafval	228		66	161
SRR-bijdrage project klimaatagenda	15		7	8
Subsidie Project elektrische deelauto's	23		4	18
SRR-subsidie fietsroute 7 OL	46		46	
3D's Sociaal Domein	372			372
Totaal Overige Nederlandse overheidslichamen	4.973	258	284	4.946
Totaal	8.187	592	744	8.034

6. Niet in de balans opgenomen belangrijke financiële verplichtingen

Waarborgen en garanties

Van de gemeentelijke garantstellingen kan het volgende overzicht worden gegeven.

Tabel 3.4.4 Specificatie waarborgsommen en garantieleningen

bedragen x € 1.000

Waarborgsommen en garantieleningen	primaire zekerheid	secundaire zekerheid	tertiaire zekerheid	oorspronkelijk bedrag	restant 31-dec-16	restant 31-dec-17
Garantiefonds WSW	woningbouwver.	WSW	gem.(50%)	192.014	187.586	181.382
Garantiefonds SWS	sportver.	SWS	gem.(50%)	335	267	244
Hypotheke particulieren	particulier	WEW	gem.(50%)	4.179	3.552	3.215
Hypotheke personeel	personeel	gem.(100%)	-	455	590	376
Onderwijsinstellingen	instelling	gem.(100%)	-	38.600	28.880	32.861
Overige instellingen	instelling	gem.(100%)	-	2.391	1.393	1.311
Totaal				237.974	222.268	219.389

Dit totaalsaldo betreft de volledige garantstelling en komt niet geheel voor rekening van de gemeente. Voor het Garantiefonds WSW en SWS en de particuliere hypotheke is het gemeentelijk aandeel beperkt tot 50%.

Onder het Garantiefonds WSW vallen leningen voor meerdere corporaties, waarvan veruit de meeste betrekking hebben op Woningbouwvereniging 3B (€ 166,9 miljoen). Ook hiervoor geldt dat de gemeente voor 50% van dit bedrag garant staat.

In aanloop naar de jaarrekening 2017 is onze gehele garantstellingsportefeuille met betrekking tot de hypotheke particulieren onderzocht. In de jaarrekening zijn deze cijfers conform de uitkomsten verwerkt. Dit heeft geresulteerd in een aanzienlijke vermindering van het bedrag waarvoor wij garant staan.

In 2017 is een nieuwe garantstelling verstrekt van € 5,0 miljoen in het kader van de doordecentralisatie van De Blesewic van het Melanchthon in Bleiswijk. Uw raad is hierover geïnformeerd met raadsbrief U17.08175.

Toelichting juridische geschillen

De gemeente is betrokken bij diverse juridische geschillen. Zo is sprake van enkele geschillen met leveranciers over de kwaliteit van geleverde werken en diensten.

De uitkomsten van deze geschillen zijn nog niet bekend. Afhankelijk van de uitkomsten kunnen deze leiden tot een instroom of uitstroom van middelen naar of van de gemeente. Op basis van de huidige feiten en omstandigheden is niet bekend of en zo ja met welke omvang dit plaatsvindt. Om deze reden is geen voorziening en/of vordering in de jaarrekening opgenomen gerelateerd aan juridische geschillen.

Langlopende financiële verplichtingen

De gemeente is voor een aantal toekomstige jaren verbonden aan verschillende, niet uit de balans blijvende financiële verplichtingen. Hieronder volgt een opsomming van de belangrijkste van deze verplichtingen:

Tabel 6.2 Specificatie langlopende financiële verplichtingen

Langlopende financiële verplichtingen			Jaarlijkse lasten (in €)
Omschrijving	Looptijd	Einddatum	
Leaseovereenkomsten automatisering:			
550 PC's en 500 beeldschermen	60 maanden	30-apr-2017 *	44.825
Div. printers/multifunctionals	61 maanden	31-11-2022	104.400
Huurovereenkomsten accommodaties:			
Dienstencentrum Smitshoek	20 jaar	15-dec-2019	66.094
Gezondheidscentrum De Tuinen	10 jaar	31-jan-2019	36.521
Centrum Jeugd en Gezin, Noorderparklaan 2	15 jaar en 4 maanden	31-okt-2025	33.636
Verplichtingen uit meerjarige contracten			19.027.000

* Per 30 april is het huurcontract beëindigd. Er wordt nu alleen nog maar een gebruikersvergoeding betaald.

Verplichtingen uit hoofde van de overeenkomsten voor doordecentralisatie

De gemeente heeft met twee stichtingen voor voortgezet onderwijs doordecentralisatie overeenkomsten gesloten. Uit hoofde van deze overeenkomsten is de gemeente verplicht jaarlijks een vergoeding aan de stichtingen te betalen voor de huisvesting.

Een deel van deze overeenkomsten gaat uit van een vast bedrag (€ 1.000) per leerling t/m 2019. Voor 2020 en verder vindt op grond van de overeenkomst bijstelling van de vergoeding plaats. Een ander deel van de overeenkomsten zorgt voor doorbetaling van het bedrag dat de gemeente per leerling krijgt voor huisvesting van het voortgezet onderwijs via de algemene uitkering.

Het jaarlijkse bedrag is dus afhankelijk van het aantal leerlingen VO. Op basis van de huidige prognoses van het aantal leerlingen VO gaat het t/m 2019 om circa € 3,1 miljoen per jaar. Dit bedrag is opgenomen in de meerjarenbegroting van de gemeente.

In de overeenkomsten zijn ook bepalingen opgenomen rondom de overgedragen scholen en onderliggende grond. Bij beëindiging van de onderwijsbestemming heeft de gemeente het eerste recht op terugkoop van de gebouwen en grond. Indien de gemeente besluit om niet van dit recht gebruik te maken heeft het schoolbestuur twee jaar de tijd om een andere koper te vinden. Lukt dit niet, dan is de gemeente op grond van de overeenkomst verplicht tot terugkoop van de gebouwen en grond. Terugkoop vindt plaats tegen de op het moment van terugkoop geldende WOZ-waarde van de betreffende objecten vermindert met de historische kostprijs van de door de gemeente gemaakte grondkosten.

7. Single Information Single Audit (SiSa)

SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2017 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking siSa - d.d. 10 januari 2018										
OCW	D9	Onderwijsachterstanden beleid 2011-2018 (OAB) Besluit specifieke uitkeringen gemeentelijke onderwijsachterstanden beleid 2011-2017 Gemeenten	Besteding (jaar T) aan voorzieningen voor voorschoolse educatie die voldoen aan de wettelijke kwaliteitseisen (conform artikel 166, eerste lid WPO)	Besteding (jaar T) aan overige activiteiten (naast VVE) voor leerlingen met een grote achterstand in de Nederlandse taal (conform artikel 165 WPO)	Besteding (jaar T) aan afspraken over voor- en vroegschoolse educatie met bevoegde gezagsorganen van scholen, houders van kindcentra en peuterspeelzalen (conform artikel 167 WPO)	Opgebouwde reserve ultimo (jaar T-1)	Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie			
			Aard controle R Indicatorenummer: D9 / 01	Aard controle R Indicatorenummer: D9 / 02	Aard controle R Indicatorenummer: D9 / 03	Aard controle R Indicatorenummer: D9 / 04	€ 0	€ 192.769	€ 0	€ 193.582
			Hieronder per regel één gemeente(code) selecteren en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen	Aan andere gemeenten (in jaar T) overgeboekte middelen (lasten) uit de specifieke uitkering onderwijsachterstandenbeleid	Hieronder per regel één gemeente(code) selecteren en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen	Van andere gemeenten in (jaar T) overgeboekte middelen (baten) uit de specifieke uitkering onderwijsachterstandenbeleid	Bedrag	Bedrag		
			Aard controle n.v.t Indicatorenummer: D9 / 05	Aard controle R Indicatorenummer: D9 / 06	Aard controle n.v.t Indicatorenummer: D9 / 07	Aard controle R Indicatorenummer: D9 / 08	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
IenW	E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaa Subsidieregeling sanering verkeerslawaa Provincies, gemeenten en gemeenschappelijke regelingen (Wgr)	Hieronder per regel één beschikingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie	Besteding (jaar T) ten laste van rijksmiddelen	Overige bestedingen (jaar T)	Besteding (jaar T) door meerwerk dat o.b.v. art. 126 Wet geluidshinder ten laste van het Rijk komt	Correctie over besteding t/m jaar T	Kosten ProRail (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van rijksmiddelen		
			Aard controle n.v.t Indicatorenummer: E3 / 01	Aard controle R Indicatorenummer: E3 / 02	Aard controle R Indicatorenummer: E3 / 03	Aard controle R Indicatorenummer: E3 / 04	Aard controle R Indicatorenummer: E3 / 05	Aard controle R Indicatorenummer: E3 / 06		
			1 IenM/bsk-2015/204042	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
			2 IenM/bsk-2015/204056	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
SZW	G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet gemeentedeel 2017 Alle gemeenten verantwoorden hier het gemeentedeel over (jaar T), ongeacht de gemeente in (jaar T) geen, enkele of alle taken heeft uitbesteed aan een Openbaar lichaam opgericht op grond van de Wgr.	Besteding (jaar T) algemene bijstand	Baten (jaar T) algemene bijstand (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) IOAW	Baten (jaar T) IOAW (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) IOAZ	Baten (jaar T) IOAZ (exclusief Rijk)		
			Gemeente	Gemeente	Gemeente	Gemeente	Gemeente	Gemeente	Gemeente	
			1.1 Participatiewet (PW)	1.1 Participatiewet (PW)	1.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW)	1.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ)	1.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ)	1.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ)		
			Aard controle R Indicatorenummer: G2 / 01	Aard controle R Indicatorenummer: G2 / 02	Aard controle R Indicatorenummer: G2 / 03	Aard controle R Indicatorenummer: G2 / 04	Aard controle R Indicatorenummer: G2 / 05	Aard controle R Indicatorenummer: G2 / 06		
SZW	G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen), gemeentedeel 2017 Besluit	Besteding (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob)	Besteding (jaar T) kapitaalverstrekking (exclusief Bob)	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob) (exclusief Rijk)	Baten (jaar T) kapitaalverstrekking (exclusief Bob) (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) aan onderzoek als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 (exclusief Bob)	Besteding (jaar T) Bob		
			Aard controle R Indicatorenummer: G3 / 01	Aard controle R Indicatorenummer: G3 / 02	Aard controle R Indicatorenummer: G3 / 03	Aard controle R Indicatorenummer: G3 / 04	Aard controle R Indicatorenummer: G3 / 05	Aard controle R Indicatorenummer: G3 / 06		
			€ 62.062	€ 5.000	€ 99.991	€ 39.570	€ 22.620	€ 0		
			Baten (jaar T) Bob (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) aan uitvoeringskosten Bob als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004	Volledig zelfstandige uitvoering Ja/Nee					
Aard controle R Indicatorenummer: G3 / 07	Aard controle R Indicatorenummer: G3 / 08	Aard controle n.v.t Indicatorenummer: G3 / 09								
€ 0	€ 0	Ja								

Toelichting

Single information, single audit (SiSa) betekent eenmalige informatieverstrekking, eenmalige accountantscontrole, die voor alle belanghebbenden bruikbaar is. SiSa is de manier waarop medeoverheden (provincies, gemeenten en gemeenschappelijke regelingen) aan het Rijk of in enkele gevallen aan de provincie of aan gemeenten verantwoorden of en hoe ze de specifieke uitkeringen of het provinciaal middel hebben besteed.

Vóór 2006 moesten medeoverheden over iedere specifieke uitkering een aparte verantwoording en controleverklaring van de accountant inleveren. Nu worden specifieke uitkeringen verantwoord in de SiSa-verantwoording die onderdeel uitmaakt van de jaarrekening van de gemeente.

Een doelstelling van Single information en Single audit (SiSa) voor specifieke uitkeringen en vanaf 2015 in toenemende mate dus ook voor provinciale bijdragen, is het verminderen van de verantwoordings- en controlelasten voor gemeenten, provincies en hun samenwerkingsverbanden die zijn ingesteld op grond van de Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr). Enerzijds door als Rijk en/of provincie per specifieke uitkering of financiële bijdrage minder verantwoordingsinformatie te eisen (door te sturen op hoofdlijnen) en anderzijds door minder diepgaande accountantscontrole op regelingniveau. SiSa gaat uit van de reguliere jaarrekening (inclusief controle) van gemeenten, provincies en gemeenschappelijke regelingen. Door de koppeling aan de jaarrekening(controle) zijn de afzonderlijke verantwoordingen per specifieke uitkering of relevante provinciale bijdrage en de controle daarop (met bijbehorende controleprotocollen) niet nodig.

OVERIGE GEGEVENS

8. Overzicht incidentele baten en lasten

Incidentele lasten	Begroting	Begroting	Rekening
	Primitief 2017	(na wijz) 2017	2017
Programma 1 - Bestuur en dienstverlening			
Extra aanvragen reisdocumenten, rijbewijzen en inhuur, verzoek tot overheveling	-	115	64
10 jaar Lansingerland		180	171
Verkiezingen	64	64	68
Vertrekregeling voormalig personeel	-	-	75
Programma 2 - Sport, cultuur en onderwijs			
Aanpassing aan wanden Sporthal Ackers en Oostmeer, verzoek tot overheveling		35	3
Dotatie reserve 1e inrichting OLP en meubilair	59	59	59
<u>Budgetoverheveling uit 2016:</u>			
Opleverpunten overdracht/ingebruikgeving schoolgebouwen.	-	260	124
Programma 3 - Maatschappelijke ondersteuning			
Afdelingsplan EMO: Jaarwerk GWS	-	20	1
<u>Budgetoverheveling uit 2016:</u>			
Kwaliteitsverbetering toegang sociaal domein	-	25	15
Onderzoek en implementatie jeugdhulp - onderwijs	-	30	228
Wmo onderzoek	-	30	88
Onderzoekskosten "Jeugdparticipatie"	-	50	37
Cliëntondersteuning bij het team Participatie	-	22	27
Programma 4 - Lansingerland schoon, heel en veilig			
Project Zwerfafval VJN 217	-	150	52
Incidentele uitgaven Baggeren	866	181	76
Programma 5 - Lansingerland ontwikkelt			
Extra afschrijving verkoop 't Web	-	659	624
Invest.bijdr.aan bibliotheek ivm aanpassing 't Web	-	78	78
Inhuur derden i.v.m. toename bouwleges (70K), Plantoetsing en bouwinspectie (100K)	-	170	77
Kadernota 2017 omgevingsvisie, verzoek tot overheveling	-	150	126
Kosten voor Mobiliteitsplan, verzoek tot overheveling	220	220	146
Vernieuwing omgevingsrecht, verzoek tot overheveling	-	48	35
Ophoging advieskosten Wilderzijde		35	45
<u>Budgetoverheveling uit 2016:</u>			
Plantoetsing en bouwinspectie	-	170	77
Inhuur en advies duurzaamheidstrajecten	-	70	70
Programma 6 - Grondzaken			
Inhuur afdelingsplannen 2017	-	81	48
Notaris Kruytstraat aanleggen openbaar gebied	80	80	0
Toevoeging verliesvoorziening Grondexploitatie	1.022	790	162
<u>Budgetoverheveling uit 2016:</u>			
Groot onderhoud Bosland	-	77	43
Overzicht algemene dekkingsmiddelen			
Programma organisatieontwikkeling, verzoek tot overheveling		313	139
Exploitatiebijdrage aan Optisport vanwege prestaties	142	142	128
Kostenplaatsen			
Herstel dakkoepels gemeentehuis, verzoek tot overheveling	-	58	6
Verbouwingen/kosten inzake verhuur gemeentehuis, verzoek tot overheveling	-	81	1
Website, verzoek tot overheveling	-	40	17
Implementatie P&C software, verzoek tot overheveling		60	0
Vertrekregelingen voormalig personeel		-	525

Budgetoverheveling uit 2016:			
Informatiebeveiliging en privacy	-	105	65
Organisatieonderzoek	-	10	10
Zaaksysteem	-	60	0
Project tijd en plaats onafhankelijk werken	-	50	0
Inhuur ondersteuning communicatie duurzaamheid	-	20	20
Cursussen, seminars en opleidingen	-	11	11
Implementatie Vennootschapsbelasting	-	55	8
Totaal incidentele lasten	2.453	5.033	4.244

bedragen x € 1.000

Incidentele baten	Begroting Primitief 2017	Begroting (na wijz) 2017	Rekening 2017
Programma 2 - Sport, cultuur en onderwijs			
Onttrekking reserve 1e inrichting OLP en meubilair	93	93	76
Programma 3 - Maatschappelijke ondersteuning			
Onttrekking reserve Participatie	91	91	0
Programma 4 - Lansingerland schoon, heel en veilig			
Project Zwerfafval VJN 217	-	80	66
Extra onttrekking reserve Baggeren	866	181	76
Programma 5 - Lansingerland ontwikkelt			
Vrijval voorziening	-	40	0
Incidentele baat i.v.m. verkoop pand DCMR/vrijval reserve	-	168	168
Afsluiten projecten anterieure overeenkomsten	-	-	71
Baten overeenkomst A13-A16 Rijkswaterstaat			4.060
Incidentele baten Wabo-leges			1.800
Programma 6 - Grondzaken			
Verkoop bibliotheek aan de Notaris Kruytstraat	225	225	0
Onttrekking reserve Parkzoom	-	-	258
Winstneming Grondexploitatie	-	-	1.090
Overzicht algemene dekkingsmiddelen			
Dividend Eneco	400	400	400
Totaal incidentele baten	1.675	1.278	8.065
Saldo incidentele baten en lasten	-778	-3.754	3.821

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de structurele en incidentele stortingen en onttrekkingen in de reserve. Per saldo is er € 465.000 toegevoegd aan de reserves. Begroot was een onttrekking van circa € 1,5 miljoen.

bedragen x €1.000

Toevoegingen/onttrekkingen reserves	Begroot	Incidenteel	Structureel	Realisatie	Incidenteel	Structureel
Toevoeging aan de reserves	3.411	2.440	971	8.552	7.580	971
Onttrekking aan de reserves	-4.921	-3.576	-1.345	-7.347	-6.922	-425
Totaal	1.510-	1.136-	373-	1.204	658	546

9. Overzicht van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld

	Rekening 2016		Begroting 2017		Rekening 2017		Verschil	
	Baten	Lasten	Baten	Lasten	Baten	Lasten	Baten	Lasten
Hoofdtakveld: 0								
0.1 Bestuur	276.747-	3.734.717	208-	2.419.345	1.717-	2.602.679	1.509	183.334-
0.10 Mutaties reserves	23.238.280-	37.437.912	4.920.994-	3.411.327	7.347.212-	8.551.605	2.426.218	5.140.278-
0.11 Resultaat van de rekening van baten en lasten	-	1.823.537	-	3.481.385	-	-	-	3.481.385
0.2 Burgerzaken	1.149.170-	4.407.814	1.102.621-	2.187.370	1.337.334-	2.142.837	234.713	44.533
0.3 Beheer overige gebouwen en gronden	667.888-	102.002	678.060-	195.715	462.361-	89.946	215.699-	105.769
0.4 Overhead	39.382.007-	41.020.713	237.733-	14.318.624	179.987-	13.926.675	57.746-	391.949
0.5 Treasury	29.687.924-	23.698.043	8.116.208-	4.127.792	8.158.657-	4.027.150	42.449	100.642
0.61 OZB woningen	-	469.878	9.096.255-	389.500	8.960.563-	438.926	135.692-	49.426-
0.62 OZB niet-woningen	-	-	6.001.264-	-	5.840.710-	-	160.554-	-
0.64 Belastingen overig	542.039-	-	540.000-	-	543.580-	-	3.580	-
0.7 Algemene uitkering en overige uitkeringen gemeentefonds	57.273.505-	-	57.740.586-	-	57.746.619-	-	6.033	-
0.8 Overige baten en lasten	152.505-	707.946	-	701.981	101.036-	204.514	101.036	497.467
Totaal Hoofdtakveld: 0	152.370.064-	113.402.563	88.433.929-	31.233.039	90.679.777-	31.984.333	2.245.848	751.294-
Hoofdtakveld: 1								
1.2 Openbare orde en veiligheid	58.867-	1.690.244	70.596-	1.069.057	63.446-	1.028.571	7.150-	40.486
1.1 Crisisbeheersing en brandweer	36.521-	2.738.258	35.383-	2.976.521	38.322-	2.932.902	2.939	43.619
Totaal Hoofdtakveld: 1	95.389-	4.428.502	105.979-	4.045.578	101.768-	3.961.473	4.211-	84.105
Hoofdtakveld: 2								
2.1 Verkeer en vervoer	662.941-	14.500.498	494.502-	7.387.444	538.537-	7.227.274	44.035	160.170
2.2 Parkeren	953-	61.577	-	57.628	1.421-	67.740	1.421	10.112-
Totaal Hoofdtakveld: 2	663.894-	14.562.075	494.502-	7.445.072	539.958-	7.295.014	45.456	150.058
Hoofdtakveld: 3								
3.2 Fysieke bedrijfsinfrastructuur	7.095.987-	3.148.527	62.495-	-	4.442.938-	3.968.482	4.380.443	3.968.482-
3.3 Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	129.980-	165.441	70.700-	81.824	134.418-	144.987	63.718	63.163-
3.4 Economische promotie	-	636.843	83.482-	540.601	22.863-	533.980	60.619-	6.621
Totaal Hoofdtakveld: 3	7.225.967-	3.950.811	216.677-	622.425	4.600.219-	4.647.449	4.383.542	4.025.024-
Hoofdtakveld: 4								
4.1 Openbaar basisonderwijs	45.375-	372.125	534-	358.058	38.099-	408.392	37.565	50.334-
4.2 Onderwijshuisvesting	235.628-	7.443.758	280.591-	6.558.203	206.587-	6.500.487	74.004-	57.716
4.3 Onderwijsbeleid en leerlingenzaken	276.231-	1.342.818	270.550-	1.442.003	350.456-	1.452.786	79.906	10.783-
Totaal Hoofdtakveld: 4	557.233-	9.158.702	551.675-	8.358.264	595.142-	8.361.665	43.467	3.401-
Hoofdtakveld: 5								
5.1 Sportbeleid en activering	-	25.481	208-	73.805	1.159-	85.834	951	12.029-
5.2 Sportaccommodaties	1.492.179-	4.327.640	1.904.722-	5.116.127	1.984.898-	4.783.303	80.176	332.824
5.3 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	-	128.356	413-	171.497	2.328-	169.467	1.915	2.030
5.7 Openbaar groen en (openlucht) recreatie	213.789-	5.405.139	20.898-	5.128.549	152.061-	4.739.294	131.163	389.255
5.6 Media	-	753.580	-	676.873	-	679.557	-	2.684-
5.5 Cultureel erfgoed	-	12.177	-	8.616	-	7.613	-	1.003
5.4 Musea	-	30.908	11.223-	33.573	-	37.156	11.223-	3.583-
Totaal Hoofdtakveld: 5	1.705.968-	10.683.281	1.937.464-	11.209.040	2.140.446-	10.502.224	202.982	706.816
Hoofdtakveld: 6								
6.3 Inkomensregelingen	8.591.840-	12.033.579	9.662.745-	13.276.026	9.158.823-	12.753.512	503.922-	522.514
6.4 Begeleide participatie	192-	1.146.709	-	188.875	8.438	145.575	8.438-	43.300
6.5 Arbeidsparticipatie	43.705-	894.105	53.373-	1.304.746	52.289-	1.257.078	1.084-	47.668
6.6 Maatwerkvoorzieningen (WMO)	-	349.645	-	516.536	-	443.603	-	72.933
6.71 Maatwerkdienstverlening 18+	602.406-	4.310.328	642.813-	5.442.507	391.807-	5.079.175	251.006-	363.332
6.72 Maatwerkdienstverlening 18-	-	8.135.052	347	8.602.418	5.479-	8.768.462	5.826	166.044-
6.1 Samenkracht en burgerparticipatie	570.169-	7.344.649	168.090-	7.326.773	219.228-	6.898.248	51.138	428.525
6.2 Wijkteams	-	332.230	-	545.000	-	512.583	-	32.417
Totaal Hoofdtakveld: 6	9.808.313-	34.546.297	10.526.674-	37.202.881	9.819.188-	35.858.236	707.486-	1.344.645
Hoofdtakveld: 7								
7.1 Volksgezondheid	25.706-	896.701	30.522-	870.910	34.254-	756.727	3.732	114.183
7.2 Riolering	5.705.815-	5.116.438	5.940.417-	4.591.718	6.007.549-	4.643.715	67.132	51.997-
7.3 Afval	6.658.334-	4.025.117	6.599.975-	4.889.012	6.478.871-	4.676.760	121.104-	212.252
7.4 Milieubeheer	28.520-	1.728.484	367.789-	1.998.829	210.029-	1.779.066	157.760-	219.763
7.5 Begraafplaatsen en crematoria	216.724-	307.809	297.501-	220.941	281.165-	214.767	16.336-	6.174
Totaal Hoofdtakveld: 7	12.635.098-	12.074.550	13.236.204-	12.571.410	13.011.868-	12.071.035	224.336-	500.375
Hoofdtakveld: 8								
8.1 Ruimtelijke ordening	57.713-	1.612.357	16.678-	1.420.210	4.127.646-	1.171.234	4.110.968	248.976
8.2 Grondexploitatie (niet bedrijventerreinen)	75.974.376-	62.842.055	31.107.233-	32.808.329	25.676.030-	25.678.518	5.431.203-	7.129.811
8.3 Wonen en bouwen	1.621.417-	2.663.862	2.247.274-	1.958.041	3.835.214-	1.783.897	1.587.940	174.144
Totaal Hoofdtakveld: 8	77.653.506-	67.118.274	33.371.185-	36.186.580	33.638.890-	28.633.650	267.705	7.552.930
Eindtotaal	262.715.431-	269.925.054	148.874.289-	148.874.289	155.127.256-	143.315.077	6.252.967	5.559.212

Bijlage met het overzicht van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld

Vanaf deze Jaarrekening 2017 zijn wij verplicht om een overzicht van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld op te nemen. Deze bijlage valt ook onder de accountantscontrole. Het BBV bevat geen artikelen waarin vorm en inhoud van dit in de jaarrekening op te nemen overzicht is uitgewerkt. Wel is in artikel 66 BBV aangegeven aan welke eisen *de* uitvoeringsinformatie ten aanzien van de taakvelden moet voldoen en wordt verwezen naar een ministeriële regeling. Deze ministeriële regeling is de Regeling vaststelling taakvelden en verstrekking Iv-3. In deze regeling is een overzicht van de voor de uitvoeringsinformatie te gebruiken taakvelden opgenomen. Hoewel de regels voor de uitvoeringsinformatie formeel niet van toepassing zijn op de jaarrekening, ligt het voor de hand om het overzicht taakvelden in de jaarrekening (zoals bedoeld in artikel 24 lid 3d BBV) op dezelfde wijze in te richten en toe te lichten als voorgeschreven in artikel 66 voor de uitvoeringsinformatie.

Toelichting verdelingsprincipe

In onze gemeente is de programma indeling leidend voor de opbouw van de begroting. De taakvelden zijn daardoor verdeeld over de programma's conform de inhoud van het desbetreffende programma.

10. Overheveling incidentele budgetten

In de Programmabegroting 2017 zijn, naast een groot aantal structurele jaarlijks terugkerende budgetten, ook budgetten opgenomen voor specifiek benoemde incidentele projecten naar aanleiding van opgelegd rijksbeleid en gemeentelijke politieke besluitvorming. Niet in alle gevallen worden deze incidentele budgetten geheel aangewend in het betreffende jaar. Bijvoorbeeld omdat de geplande activiteiten nog niet, of slechts gedeeltelijk, zijn gerealiseerd.

De geschetste situatie doet zich ieder begrotingsjaar in bepaalde mate voor. Het wordt van belang geacht om het niet bestede deel van de incidentele budgetten naar het volgende begrotingsjaar over te hevelen, zodat budget beschikbaar blijft om de noodzakelijk en urgent geachte activiteiten te kunnen uitvoeren.

Budgetoverheveling 2017

Programma	Nr.	Omschrijving	Bedrag (€)
Programma 1 Bestuur en dienstverlening	1	Verwerken aanvragen reisdocumenten	51.000
Programma 2 Sport cultuur en onderwijs	2	Aanpassing aan wanden Sporthal Ackers en Oostmeer	32.217
Programma 5 Lansingerland ontwikkelt	3	Kosten voor Mobiliteitsplan	74.385
Programma 5 Lansingerland ontwikkelt	4	Omgevingsvisie	145.900
Programma 5 Lansingerland ontwikkelt	5	Vernieuwing omgevingsrecht	15.464
Programma 7 Algemene dekkingsmiddelen	6	Programma organisatieontwikkeling	175.000
Programma 8 Kostenplaatsen	7	Herstel dakkoepels gemeentehuis	51.040
Programma 8 Kostenplaatsen	8	Verbouwingen/kosten inzake verhuur gemeentehuis	79.496
Programma 8 Kostenplaatsen	9	Website	22.978
Programma 8 Kostenplaatsen	10	Implementatie P&C Software	60.000
			707.480
<i>Reeds besloten bij najaarsnota 2017:</i>			
Programma 2 Sport cultuur en onderwijs	1	Onderwijsvisie	100.000
Programma 4 Lansingerland schoon heel en	2	Groot onderhoud Zuidersingel West	500.000
Programma 8 Kostenplaatsen	3	Informatiebeveiliging	40.000
Programma 8 Kostenplaatsen	4	Implementatie zaakstelsel en TOP-werken	110.000
Totaal voorstel budgetoverheveling 2017			1.457.480

De volgende budgetoverhevelingen zijn ter besluitvorming bij de jaarrekening 2017:

1. Toename aantal aanvragen reisdocumenten

Ook in 2018 wordt een forse piek in het verkeer van reisdocumenten verwacht. De wachttijden waren in 2017 onacceptabel lang en met de wethouder zijn afspraken gemaakt over de prestatie indicatoren in 2018.

In 2017 hebben we de druk opgevangen door het team meer overuren te laten draaien. De rek is er nu uit. Met een ziekteverzuimpercentage van 18% (2.7 FTE) bij twee subteams, kan het niet anders dan dat de werkdruk voor het bestaande team niet werkbaar groot wordt.

Naast de hoge werkdruk en het ongekend hoge verzuimpercentage zijn er voor 2018 fors meer aanvragen geprognosticeerd en groeit onze gemeente met 2.3% aan inwoners. De groei aan aanvragen, de extra inwoners en de huidige situatie in het team kan niet worden opgevangen zonder in te huren.

Op basis van de prognose voor de Burgerlijke Stand, het Servicepunt en het Callcenter is er begin 2017 ingezet op inhuur voor het gehele jaar, rekening houdend met het verkeer. Er staat nu € 180.000 uit aan verplichtingen. Daarmee wordt het beschikbare budget van 124.000 al overschreden.

We hebben 8.33 FTE beschikbaar en een ziekteverzuim van 2.7 FTE. De prognose stelt dat we 10.4 FTE nodig hebben. Concreet betekent dit dat we 4.77 FTE nodig hebben.

2. Aanpassing aan wanden Sporthal Ackers en Oostmeer

Met de Voorjaarsnota 2017 is een budget van € 35.000 incidenteel aangevraagd voor de aanpassingen aan de wanden van de Sporthallen Ackers en Oostmeer. De onderzoeken in verband met de akoestiek voor de wandbekleding voor de sporthallen de Ackers en Oostmeer hebben langer geduurd dan gewild. Offertes

konden daarom pas later aangevraagd worden. De uitvoering van de werkzaamheden verschuift daardoor naar 2018.

3. Kosten voor Mobiliteitsplan

Voor het Mobiliteitsplan Berkel is voor 2017 een incidenteel budget opgenomen in de Kadernota 2016 van € 220.000. De uitwerking van de onderdelen van het Mobiliteitsplan is gestart in 2017 en loopt door in 2018. In 2017 is € 145.615 aan kosten gemaakt, verblijft als restantbudget € 74.385. Dit restantbudget graag overhevelen naar 2018. Met de uitvoering wordt invulling gegeven aan het vastgestelde Mobiliteitsplan Berkel. Dit heeft bestuurlijke importantie. In 2018 kunnen de resterende verkeersonderzoeken/-uitwerkingsopgaven uitgevoerd worden. Niet alle onderdelen van het Mobiliteitsplan Berkel zijn gelijktijdig gestart. Voor het Berkelsdijkje is rond de zomer 2017 door de gemeenteraad gevraagd om extra onderbouwing van de variantkeuze van het college. Ook is de scope hierin verbreed met een extra variant. Dit levert een verlate start op van de VO-fase. Onderdeel bewegwijzering is deels gestart in 2017 maar de kosten drukken volledig op 2018. Het budget wordt eenmalig overgeheveld, van 2017 naar 2018.

4. Omgevingsvisie

In de Kadernota 2017 (T16.05913) is een incidenteel budget van € 150.000 aangevraagd voor de omgevingsvisie. Hiervan is in 2017 verbruikt: € 4.100 (Kosten plan van aanpak), resteren nog € 145.900. In 2017 is gestart met het vaststellen van een Startnotitie. Het vervolgproces zoals het vaststellen van het plan van aanpak en vervolgens de (ontwerp)visie vindt in 2018 plaats. We doorlopen voor de omgevingsvisie een zorgvuldig pilotproces, waarin alle stakeholders goed worden meegenomen. Dit kost meer tijd.

5. Vernieuwing omgevingsrecht

In de kadernota 2017 (T16.05913) is er een incidenteel budget van € 50.000 aangevraagd voor de Vernieuwing Omgevingsrecht. De inwerkingtreding van de wet is uitgesteld naar 2021. Hierdoor is ook de procedure voor het opstellen van het Omgevingsplan Lint-Zuid vertraagd. Planning is nu dat het Omgevingsplan eind 2018 zal worden vastgesteld. Hiervan is in 2017 verbruikt: € 34.536, resteren nog € 15.464. Dit restantbudget graag overhevelen, de kosten worden in 2018 nog gemaakt.

6. Programma organisatieontwikkeling

Het Programma Organizeontwikkeling is door de komst van de interim gemeentesecretaris op haar oorspronkelijke planning uitgelopen. Hierdoor zijn minder kosten in 2017 gemaakt dan tevoren begroot. In de begroting 2018 is voor het eerste half jaar budget toegekend (€ 113.000). Voor het tweede halfjaar is aanvullend budget nodig, omdat de verwachting is dat het programma ook in 2018 nog veel interne menskracht gaat vragen en de vervanging van deze medewerkers moet worden ingehuurd. Het budgetoverschot uit 2017 te weten € 175.000 euro kan worden overgeheveld naar 2018 en toegevoegd worden aan het bestaand budget ten behoeve van Organizeontwikkeling.

7. Herstel dakkoepels gemeentehuis

Er is een budget van € 57.500 toegekend voor het herstel van de dakkoepels van het gemeentehuis met het raadsvoorstel BR1600166 van 30-3-2017. In 2017 is nadat alle kostenramingen van alle deelprojecten van het gemeentehuis bekend waren, nog gesproken over het wel of niet uitvoeren van een deel van de werkzaamheden. In die tijd heeft de uitvoering stil gelegen. De kosten zijn daarom nog niet volledig gemaakt in 2017. Het restantbudget van € 51.040 is nog nodig om de resterende werkzaamheden in 2018 af te ronden.

8. Verbouwingen/kosten inzake verhuur gemeentehuis

Voor 2017 is € 80.880 begroot voor overige duurzame zaken en is € 1.384 aan kosten gemaakt. Verder zijn er geen kosten gemaakt, doordat de belangstelling van de huurders later op gang is gekomen. Hierdoor zijn er nog geen vaste afspraken met huurders gemaakt en nog geen contracten gesloten. Het restant-

budget van € 79.495,00 is nodig voor de nog te maken kosten in verband met de verhuur van het gemeentehuis. Er zijn in 2018 wel contracten gesloten, dus de kosten hiervoor zullen in 2018 worden gemaakt. Dit betreft het plaatsen van glazen systeemwanden, aluminium puien en beveiligingswerkzaamheden.

9. Website

In het budget onderzoek en advies stond in 2017 € 40.000 begroot. Een gedeelte van deze post (€ 23.878) gebruiken we niet in 2017, maar is nodig in 2018. Dit wordt veroorzaakt door verandering van de vorm van aanbesteden. Oorspronkelijk zou de website openbaar aanbesteed moeten worden, uitgaand van het voortzetten van een zogenaamd closed source cms. Door te kiezen voor open source software en het open webconcept is het mogelijk om onderhands aan te besteden. Gezien de kortere doorlooptijd van een onderhandse aanbesteding, wordt hier nu later in het proces mee begonnen. Op basis van dit voortschrijdende inzicht en een andere werkwijze, is een gedeelte van het advies- en begeleidingswerk verschoven naar 2018.

10. Implementatie P&C software

Wegens onvoorziene vertraging bij de aanbesteding van P&C Software start de implementatie in 2018. De geraamde kosten ad € 60.000 voor de technische implementatie en ondersteuning bij het proces zijn daarom verschoven naar 2018. Ook het maken van de interactieve begroting 2018-2021 is uitgesteld naar begin 2018. Het budget hebben wij derhalve in 2018 nodig.

De volgende budgetoverhevelingen zijn in de najaarsnota reeds besloten:

1. Onderwijsvisie

In de Voorjaarsnota is € 100.000 incidenteel beschikbaar gekomen voor de uitvoering van de Onderwijsvisie. Aangezien de raad de onderwijsvisie pas in de raadsvergadering van 26 oktober 2017 definitief vaststelt, resteert er in 2017 geen tijd meer om de € 100.000 nog in dit jaar te besteden.

2. Groot onderhoud Zuidersingel West

De uitvoering van het groot onderhoud aan de Zuidersingel West wordt doorgeschoven van 2017 naar 2018. Het betreft het aanbrengen van nieuw asfalt op het huidige wegdek. Omdat het niet om een vervangingsmaatregel, maar om een levensduur-verlengende maatregel gaat wordt dit gefinancierd vanuit de exploitatie. Derhalve is het noodzakelijk om een deel van het exploitatiebudget (€ 500.000) over te hevelen van 2017 naar 2018. In de najaarsnota 2017 is het budget afgeraamd en in de begroting 2018 is het opgenomen.

De vertraging is te wijten aan enerzijds interne capaciteitsproblemen en anderzijds de hoge dynamiek in het gebied. Tijdens de oriëntatiefase in 2017 is gebleken dat er meerdere stakeholders zijn (o.a. Stedin en het Hoogheemraadschap) met plannen in het gebied. Door de afstemming qua planning en uitvoering met de stakeholders is er vertraging ontstaan en zullen de werkzaamheden nu in 2018 worden uitgevoerd. De afstemming leidt tot een beter integraal resultaat. De weg hoeft maar één keer open en het watersysteem ter plekke krijgt een kwaliteitsimpuls.

3. Informatiebeveiliging

Informatiebeveiliging is als project begonnen in 2016. In 2017 is een plan van aanpak opgesteld dat rekening houdend met de capaciteitsvraag die dit project ook op de andere afdelingen legt een langere doorlooptijd kent dan vooraf bedacht. Hierdoor zal een deel van het beschikbare budget voor 2017, te weten € 40.000, niet in 2017 maar in 2018 nodig zijn.

4. Implementatie zaakstelsel en TOP-werken

De implementatiefase van het zaakstelsel is gestart eind 2016. In 2017 is ervaring opgedaan met een reële implementatiekalender. Ook hier is de afhankelijkheid van beschikbare capaciteit binnen de andere

afdelingen groot en is de doorlooptijd van de implementatie verder in de tijd uitgespreid. Hierdoor is het nodig om € 110.000 van het hiervoor gereserveerde personeels(inhuur)budget over te hevelen naar 2018.

11. Rapportage Interbestuurlijk Toezicht

Uitleg criteria en toezichtkader voor de Rapportage Interbestuurlijk Toezicht

FINANCIËN	GROEN / ORANJE / ROOD	TOELICHTING
Er is structureel en feëel begrotingsevenwicht	Beoordeling van deze indicator: Groen: de jaarbegroting is in evenwicht en het laatste jaar van de meerjarenraming is in evenwicht Oranje: in de jaarbegroting of in het laatste jaar van de meerjarenraming ontbreekt evenwicht (dus bijvoorbeeld een tekort in 2018 of een tekort in 2021) Rood: zowel de jaarbegroting als het laatste jaar van de meerjarenraming sluiten met een structureel tekort	Het is de bedoeling dat u de begroting van het lopende jaar gebruikt. Dat betekent dat u in het jaarverslag 2017 de informatie voor dit onderdeel van de begroting 2018 en de meerjarenraming 2019 – 2021 gebruikt. Deze kolom kunt u gebruiken om een korte nadere duiding te geven van de door u ingevulde kleur.
Is er reden voor extra aandacht?	Hier kunt u aangeven of er bijvoorbeeld sprake is van een bijzondere toezichtrelatie. Zo kan er bijvoorbeeld sprake zijn van "Arhi-toezicht".	
RUIMTELIJKE ORDENING	GROEN / ORANJE / ROOD	TOELICHTING
De gemeentelijke bestemmingsplannen zijn aangepast aan de Verordening Ruimte 2014 (artikel 3.4 Verordening Ruimte)	Beoordeling van deze indicator: Groen: alle plannen zijn aangepast Oranje: plannen zijn deels nog niet aangepast Rood: geen enkel plan is nog aan de verordening aangepast Graag hierbij de volgende vragen beantwoorden: <u>1. Indien sprake is van "oranje": nader aangeven op welke onderdelen plannen nog niet aan de regels van de verordening zijn aangepast;</u> <u>2. Bij "oranje" en "rood" tevens aangeven of en wanneer aanpassingen gepland zijn</u>	De Wet ruimtelijke ordening (art 4.1) bepaalt dat Provinciale Staten een verordening kunnen vaststellen waarin ten behoeve van provinciale ruimtelijke belangen regels worden opgenomen over de inhoud van bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen. De raad van een gemeente moet die regels dan binnen een jaar na inwerkingtreding van de verordening verwerken in de bestemmingsplannen, tenzij Provinciale Staten een andere termijn vaststellen. Zuid-Holland beschikt over een dergelijke verordening: Verordening Ruimte 2014. In artikel 3.4 van die verordening is de aanpassingstermijn bepaald op drie jaar na inwerkingtreding van de desbetreffende bepaling van de verordening. De Verordening Ruimte 2014 is inwerkinggetreden op 1 augustus 2014. De eerste aanpassingstermijn is daarmee op 1 augustus 2017 afgelopen. Een aantal regels van de verordening zijn uitgezonderd van de aanpassingsplicht (art 3.4 lid 2 verordening).
Is er reden voor extra aandacht?		
OMGEVINGSRECHT (VERGUNNINGVERLENING, TOEZICHT EN HANDHAVING MILIEU, BOUWEN EN WONEN)	GROEN / ORANJE / ROOD	TOELICHTING
Voor vergunningverlening, toezicht en handhaving is tijdig een beleidsplan, een uitvoeringsprogramma en een evaluatie vastgesteld en met de jaarrapportage over de uitvoering bekend gemaakt aan de gemeenteraad. Binnen twee maanden na vaststelling wordt hierover mededeling gedaan aan de provincie Zuid-Holland.	Beoordeling van deze indicator: Groen: als - het beleidsplan VTH vóór 15 mei door B&W is vastgesteld (indien de evaluatie van het voorgaande jaar daartoe aanleiding geeft) en de gemeenteraad en de provincie Zuid-Holland vóór 15 juli van datzelfde jaar hierover zijn geïnformeerd én... - het uitvoeringsprogramma vóór 1 februari van het jaar waarop dit programma betrekking heeft door B&W is vastgesteld en de gemeenteraad en de provincie Zuid-Holland vóór 1 april van datzelfde jaar hierover zijn geïnformeerd én... - de jaarrapportage en de evaluatie vóór 1 mei van het jaar dat volgt op het jaar waarop dit verslag betrekking heeft door B&W zijn vastgesteld en de gemeenteraad en de provincie Zuid-Holland vóór 1 juli van datzelfde jaar hierover zijn geïnformeerd. Oranje: als het beleidsplan VTH, het uitvoeringsprogramma, de jaarrapportage en/of de evaluatie niet later dan één maand na bovengenoemde bijbehorende data zijn vastgesteld of als de gemeenteraad of de provincie Zuid-Holland niet later dan één maand na bovengenoemde bijbehorende data hierover zijn geïnformeerd. Rood: als het beleidsplan VTH, het uitvoeringsprogramma, de jaarrapportage en/of de evaluatie niet of later dan één maand na bovengenoemde bijbehorende data zijn vastgesteld, of als de gemeenteraad of de provincie Zuid-Holland niet of later dan één maand na bovengenoemde bijbehorende data hierover zijn geïnformeerd.	De indicator beoogt de betrokkenheid van de gemeenteraad en haar mogelijkheden tot horizontaal toezicht op het proces van vergunningverlening en handhaving te verbeteren. In opdracht van de gemeente voeren omgevingsdiensten een VTH-uitvoeringsprogramma uit. Periodiek rapporteren zij over de uitvoering en de daarmee bereikte resultaten. Op basis daarvan moeten B&W jaarlijks evalueren of de voorgenomen activiteiten zijn uitgevoerd en of de beoogde doelen zijn bereikt. De evaluatie leidt mogelijk tot aanpassing van het gemeentelijk beleid. Het Besluit Omgevingsrecht (Bor) van 21 april 2017 (art. 7.2, 7.3 en 7.7) eist dat op verschillende momenten tijdens deze beleidscyclus de gemeenteraad wordt geïnformeerd over de (tussen)resultaten van het uitvoerings- en handhavingbeleid, het uitvoeringsprogramma, de rapportage over de uitvoering en de evaluatie. De melding aan de provincie kan een afschrift zijn van de agenda van de vergadering waarin de gemeenteraad op de hoogte wordt gebracht van de vastgestelde documenten. De raad moet in de gelegenheid worden gesteld de documenten in te zien. Wij verzoeken u de meest actuele stand van zaken te rapporteren.
Is er reden voor extra aandacht?		

MONUMENTENZORG	GROEN / ORANJE / ROOD	TOELICHTING
De gemeente beschikt over een deskundige adviescommissie met betrekking tot de (rijks)monumenten	Beoordeling van deze indicator: Groen : de gemeente heeft een adviescommissie die adviseert over uit te voeren werken aan (rijks)monumenten op grond van de Monumentenwet en de samenstelling is deskundig Oranje : de gemeente heeft een adviescommissie die adviseert over uit te voeren werken aan (rijks)monumenten op grond van de Monumentenwet, maar de samenstelling is <u>niet</u> deskundig; of de gemeente heeft <u>geen</u> adviescommissie op grond van de Monumentenwet maar schakelt wel de wettelijk vereiste deskundigen in Rood : de gemeente heeft <u>geen</u> adviescommissie die adviseert over uit te voeren werken aan rijksmonumenten op grond van de Monumentenwet	Vanwege de aanwezigheid van (rijks)monumenten dient de gemeente op grond van de Monumentenwet te beschikken over een adviescommissie die adviseert over uit te voeren werken aan deze monumenten. Deze commissie moet deskundig zijn op het gebied van de monumentenzorg (betreffende bouwhistorische en bouwkundige opleiding en kennis, tenminste op het gebied van cultuurhistorie, bouw- en architectuurhistorie, restauratie en landschap/ stedenbouw). Bij deze deskundigheid gaat het ook om deskundigheid op het gebied van de (brand)veiligheid.
Is er reden voor extra aandacht?		

ARCHIEF- EN INFORMATIEBEHEER	GROEN / ORANJE / ROOD	TOELICHTING
Het archief- en informatiebeheer van de gemeente zijn op orde	Beoordeling van deze indicator: Groen : Het Archief- en informatiebeheer zijn op orde Oranje : Het Archief- en informatiebeheer zijn op enkele aspecten niet op orde Rood : Het Archief- en informatiebeheer zijn op meerdere aspecten niet op orde	Hier geeft u aan waarop u uw oordeel baseert. De onderbouwing is terug te vinden in het door B&W vast te stellen Verslag over het archief- en informatiebeheer, dat u als bijlage bij deze Rapportage IBT dient op te nemen. Het verslag kan worden opgesteld aan de hand van het 'Model van de door de VNG opgestelde kritische prestatieindicatoren voor de Archiefwet'.
Is er reden voor extra aandacht?		

HUISVESTING VERGUNNINGHOUDERS	GROEN / ORANJE ROOD	TOELICHTING																						
<p>Er is volledig en tijdig voldaan aan de halfjaartaakstelling en er is geen achterstand</p>	<p>Beoordeling van deze indicator:</p> <p>Groen: Taakstelling is gerealiseerd</p> <p>Oranje: Op de bestuurlijke interventieladder in de fase "signaleren" of "informatie opvragen en valideren"</p> <p>Rood: Op de bestuurlijke interventieladder in de fase "afspraken maken over acties en termijnen", "vooraankondiging juridische interventie, waarschuwing", "besluit tot indeplaatsstelling" of "sanctie"</p> <p>Voor het bepalen van de kleur geldt de fase op de interventieladder per 31 december.</p>	<p>In het kader van de Huisvestingswet heeft de gemeente de taak om vergunninghouders te huisvesten. Het Rijk bepaalt voor elk halfjaar de gemeentelijke taakstelling (het aantal vergunninghouders dat de gemeente in het betreffende halfjaar moet huisvesten). Het COA registreert in hoeverre de gemeente de taakstelling per half jaar realiseert. Als een gemeente zijn taakstelling niet realiseert, komt het restant bovenop de taakstelling van het volgende halfjaar. Verder dient de gemeente de vergunninghouders binnen gemiddeld 12 weken, nadat de regievoerder van het COA een vergunninghouder aan de gemeente heeft gekoppeld, te huisvesten. Het COA registreert op dit moment nog niet het gemiddeld aantal weken waarbinnen een vergunninghouder wordt gehuisvest. Daarom houdt de provincie bij het bepalen van de fase van de interventieladder rekening met het aantal op 1 april of 1 oktober gekoppelde vergunninghouders in relatie tot de op die momenten nog resterende taakstelling voor dat halfjaar. De gevraagde informatie kunt u omlen aan de brieven die u van de provincie heeft ontvangen. In die brieven is aangegeven of de taakstelling is gerealiseerd en als dat niet het geval is in welke fase van de interventieladder de gemeente is geplaatst, te weten: 1. Signaleren; 2. Informatie opvragen en valideren; 3. Afspraken maken over acties en termijnen; 4. Vooraankondiging juridische interventie, waarschuwing; 5 Besluit tot indeplaatsstelling of 6. Sanctie.</p> <p><i>Wij vragen u de volgende gegevens te verstrekken:</i></p> <table border="1" data-bbox="703 701 1489 1070"> <thead> <tr> <th data-bbox="703 701 1145 723">Gevraagde informatie</th> <th data-bbox="1145 701 1489 723">Stand van zaken</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="703 723 1145 768">Voorsprong/achterstand per 1 januari van het verantwoordingsjaar (doorhalen wat niet van toepassing is)</td> <td data-bbox="1145 723 1489 768"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="703 768 1145 790">Fase interventieladder</td> <td data-bbox="1145 768 1489 790"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="703 790 1145 813">Taakstelling eerste halfjaar van het verantwoordingsjaar</td> <td data-bbox="1145 790 1489 813"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="703 813 1145 835">In het eerste halfjaar gehuisveste vergunninghouders</td> <td data-bbox="1145 813 1489 835"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="703 835 1145 857">Voorsprong/achterstand per 1 juli van het verantwoordingsjaar (doorhalen wat niet van toepassing is)</td> <td data-bbox="1145 835 1489 857"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="703 857 1145 880">Fase interventieladder</td> <td data-bbox="1145 857 1489 880"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="703 880 1145 902">Taakstelling tweede halfjaar van het verantwoordingsjaar</td> <td data-bbox="1145 880 1489 902"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="703 902 1145 925">In het tweede halfjaar gehuisveste vergunninghouders</td> <td data-bbox="1145 902 1489 925"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="703 925 1145 947">Voorsprong/achterstand per 31 december van het verantwoordingsjaar (doorhalen wat niet van toepassing is)</td> <td data-bbox="1145 925 1489 947"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="703 947 1145 969">Fase interventieladder</td> <td data-bbox="1145 947 1489 969"></td> </tr> </tbody> </table>	Gevraagde informatie	Stand van zaken	Voorsprong/achterstand per 1 januari van het verantwoordingsjaar (doorhalen wat niet van toepassing is)		Fase interventieladder		Taakstelling eerste halfjaar van het verantwoordingsjaar		In het eerste halfjaar gehuisveste vergunninghouders		Voorsprong/achterstand per 1 juli van het verantwoordingsjaar (doorhalen wat niet van toepassing is)		Fase interventieladder		Taakstelling tweede halfjaar van het verantwoordingsjaar		In het tweede halfjaar gehuisveste vergunninghouders		Voorsprong/achterstand per 31 december van het verantwoordingsjaar (doorhalen wat niet van toepassing is)		Fase interventieladder	
Gevraagde informatie	Stand van zaken																							
Voorsprong/achterstand per 1 januari van het verantwoordingsjaar (doorhalen wat niet van toepassing is)																								
Fase interventieladder																								
Taakstelling eerste halfjaar van het verantwoordingsjaar																								
In het eerste halfjaar gehuisveste vergunninghouders																								
Voorsprong/achterstand per 1 juli van het verantwoordingsjaar (doorhalen wat niet van toepassing is)																								
Fase interventieladder																								
Taakstelling tweede halfjaar van het verantwoordingsjaar																								
In het tweede halfjaar gehuisveste vergunninghouders																								
Voorsprong/achterstand per 31 december van het verantwoordingsjaar (doorhalen wat niet van toepassing is)																								
Fase interventieladder																								

FORMAT RAPPORTAGE INTERBESTUURLIJK TOEZICHT

Financiën	Groen / Oranje / Rood (inkleuren)	TOELICHTING (korte en bondige tekst)
Er is structureel en reëel begrotingsevenwicht		De begroting 2018 is structureel en reëel in evenwicht. De begroting 2018 toont een begrotingsoverschot van € 907.000. Ook de meerjarenraming 2019-2021 is structureel en reëel in evenwicht (2019 een overschot van € 356.000, 2020 een overschot van € 658.000 en 2021 een overschot van € 920.000).
<i>Is er reden voor extra aandacht?</i>		Er is geen reden voor extra aandacht
Ruimtelijke ordening	Groen/Oranje/Rood	TOELICHTING (korte en bondige tekst)
De gemeentelijke bestemmingsplannen zijn aangepast aan de Verordening Ruimte 2014 (artikel 3.4 Verordening Ruimte)		Al onze bestemmingsplannen voldoen aan de verordening ruimte.
<i>Is er reden voor extra aandacht?</i>		Er is geen reden voor extra aandacht
Omgevingsrecht	Groen/Oranje/Rood	TOELICHTING (korte en bondige tekst)
Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving Milieu, Bouwen en		
Voor vergunningverlening, toezicht en handhaving is tijdig een beleidsplan, een uitvoeringsprogramma en een evaluatie vastgesteld en met de jaarrapportage over de uitvoering bekend gemaakt aan de gemeenteraad. Binnen twee maanden na vaststelling wordt hierover mededeling gedaan aan de provincie Zuid-Holland.		De provincie geeft aan dat het uitvoeringsprogramma uiterlijk 1 februari van het jaar waarop het betrekking heeft door B&W vastgesteld dient te worden. Het uitvoeringsprogramma 2017 is gelijktijdig met de evaluatie 2016 vastgesteld door B&W. Vanwege de koppeling met de evaluatie is dit iets later geweest dan 1 februari, namelijk 14 februari. De geconstateerde tekortkoming is echter zeer gering. Daarom geeft de provincie op basis van de geleverde gegevens toch score 'groen' voor omgevingsrecht.
<i>Is er reden voor extra aandacht?</i>		Er is geen reden voor extra aandacht
Monumentenzorg	Groen/Oranje/Rood	TOELICHTING (korte en bondige tekst)
De gemeente beschikt over een deskundige adviescommissie met betrekking tot de (rijks)monumenten		We hebben een Erfgoedcommissie ingesteld. Opgebouwd conform de vastgestelde Erfgoedverordening 2016 m.b.t. deskundigheid.
<i>Is er reden voor extra aandacht?</i>		Er is geen reden voor extra aandacht

Archief- en informatiebeheer	Groen/Oranje/Rood	TOELICHTING (korte en bondige tekst)
Het archief- en informatiebeheer van de gemeente zijn op orde		In de periode augustus - november 2017 is door het Stadsarchief Rotterdam, via het bijgevoegde inspectierapport, vastgesteld dat het archief- en informatiebeheer van de gemeente Lansingerland van relatief hoge kwaliteit is. Aanbevelingen uit dit inspectierapport, onder andere met betrekking tot de invoering van het zaakstelsel en een kwaliteitssysteem, worden overgenomen en geïmplementeerd.
<i>Is er reden voor extra aandacht?</i>		Er is geen reden voor extra aandacht
Huisvesting Vergunninghouders	Groen/Oranje/Rood	TOELICHTING (korte en bondige tekst)
De gemeente heeft volledig en tijdig voldaan aan de halfjaartaakstelling en er is geen achterstand		Gevraagde informatie
		Achterstand per 1 januari van het verantwoordingsjaar 44
		Fase interventieladder op 1 januari informeren en valideren
		Taakstelling eerste halfjaar van het verantwoordingsjaar 45
		In het eerste halfjaar gehuisveste vergunninghouders 52
		achterstand per 1 juli van het verantwoordingsjaar 37
		Fase interventieladder op 1 juli informeren en valideren
		Taakstelling tweede halfjaar van het verantwoordingsjaar 35
		In het tweede halfjaar gehuisveste vergunninghouders 51
		stand per 31 december van het verantwoordingsjaar 21
		Fase interventieladder op 31 december informeren en valideren
	eventuele toelichting	
	Op dit moment vindt er nog discussie plaats tussen de provincie, de gemeente en het COA (centraal orgaan opvang asielzoekers) over de administratie omtrent de definitieve cijfers. Uit onze cijfers blijkt dat eind vorig jaar er een achterstand was ontstaan in het huisvesten van vergunninghouders. Deze achterstand is in de loop van 2017 ingelopen. Na het eerste halfjaar resteerde er nog een achterstand van 36 te huisvesten vergunninghouders. Aan het eind van 2017 was er geen achterstand meer.	
<i>Is er reden voor extra aandacht?</i>		

12. Verplichte BBV indicatoren

#	Taakveld	Indicator	Waarde	Periode
1.	0. Bestuur en ondersteuning	Formatie	5,92 FTE per 1.000 inwoners	2017
2.	0. Bestuur en ondersteuning	Bezetting	5,02 FTE per 1.000 inwoners	2017
3.	0. Bestuur en ondersteuning	Apparaatskosten	€ 501,56 per inwoner	2016
4.	0. Bestuur en ondersteuning	Externe inhuur	12,8% van totale loonsom + externe inhuur	2016
5.	0. Bestuur en ondersteuning	Overhead	10,0 % van de totale lasten	2017
6.	1. Veiligheid	Verwijzingen Halt	80 per 10.000 inwoners	2016
7.	1. Veiligheid	Harde kern jongeren	0,2 per 10.000 inwoners	2014
8.	1. Veiligheid	Winkeldiefstallen	0,5 per 1.000 inwoners	2016
9.	1. Veiligheid	Geweldsmisdrijven	3,6 per 1.000 inwoners	2016
10.	1. Veiligheid	Diefstallen uit woning	3,9 per 1.000 inwoners	2016
11.	1. Veiligheid	Vernielingen en beschadigingen (in de openbare ruimte)	4,7 per 1.000 inwoners	2016
12.	2. Verkeer en vervoer	Ziekenhuisopname na verkeersongeval met motorvoertuig	12%	2015
13.	2. Verkeer en vervoer	Overige vervoersongevallen met een gewonde fietser	9%	2015
14.	3. Economie	Funciemengingsindex (verh. banen/woningen)	53,10%	2016
15.	3. Economie	Bruto Gemeentelijk Product (index verh. verwacht/gemeten)	Vervallen	2013
16.	3. Economie	Vestigingen (van bedrijven)	126,3 per 1.000 inwoners (15-64 jr)	2016
17.	4. Onderwijs	Absoluut verzuim	4,22 per 1.000 leerlingen	2016
18.	4. Onderwijs	Relatief verzuim	19,58 per 1.000 leerlingen	2016
19.	4. Onderwijs	Voortijdige schoolverlaters totaal (VO + MBO)	1,70%	2014
20.	5. Sport, cultuur en recreatie	Niet-sporters	40,00%	2016
21.	6. Sociaal domein	Banen	675,4 per 1.000 inwoners (15-64 jr)	2016
22.	6. Sociaal domein	Jongeren met een delict voor de rechter	1,02%	2015
23.	6. Sociaal domein	Kinderen in uitkeringsgezin	3,00%	2015
24.	6. Sociaal domein	Netto arbeidsparticipatie	71,40%	2016
25.	6. Sociaal domein	Achterstandsleerlingen	Vervallen	2012
26.	6. Sociaal domein	Werkloze jongeren	0,64%	2015
27.	6. Sociaal domein	Personen met een bijstandsuitkering	18,5 per 1.000 inwoners (18jr e.o.)	2017
28.	6. Sociaal domein	Lopende re-integratievoorzieningen	18,3 per 1.000 inwoners (15-64jr)	2017
29.	6. Sociaal domein	Jongeren met jeugdhulp	9,1% van alle jongeren (tm 18 jr)	2016
30.	6. Sociaal domein	Jongeren met jeugdbescherming	0,20%	2016
31.	6. Sociaal domein	Jongeren met jeugdreclassering	0,60%	2016
32.	6. Sociaal domein	Cliënten met een maatwerkarrangement WMO	28 per 1.000 inwoners	2017
33.	7. Volksgezondheid en Milieu	Omvang huishoudelijk restafval	243 kg per inwoner	2014
34.	7. Volksgezondheid en Milieu	Hernieuwbare elektriciteit	1,1%	2015
35.	8. Vhrosv	Gemiddelde WOZ waarde	€ 273.000	2017
36.	8. Vhrosv	Nieuw gebouwde woningen	20 per 1.000 woningen	2015
37.	8. Vhrosv	Demografische druk	75,10%	2017
38.	8. Vhrosv	Gemeentelijke woonlasten éénpersoonshuishouden	€ 827	2017
39.	8. Vhrosv	Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishouden	€ 878	2017

Bron: www.waarstaatjegemeente.nl (peildatum 13 februari 2018)